

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

TÁRSADALOM • TUDOMÁNY • MŰVÉSZET

2008 | 4

- ABONYI ANDREA TÍMEA
- ALMÁSY SÁNDOR
- BENE JÁNOS
- FEKETE ANTAL
- FODOR LÁSZLÓ
- HALMOS SÁNDOR
- HENZSEL ÁGOTA
- KARÁDI ZSOLT
- KOMISZÁR DÉNES
- KUN ISTVÁN
- LÁSZLÓ GÉZÁNÉ
- LUPKOVICS GYÖRGY
- MARIK SÁNDOR
- NAGY ISTVÁN ATTILA
- ROMÁNY PÁL
- SIPOS LÁSZLÓ
- SZEKERES ISTVÁN
- TATAI ZOLTÁN
- TERDIK SZILVESZTER
- ZÖLDI LÁSZLÓ

írásai

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

XLIII. évfolyam

2008. november

4. szám

**SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE ÖNKORMÁNYZATÁNAK FOLYÓIRATA
NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ VÁROS TÁMOGATÁSÁVAL**

nka

Nemzeti Kulturális Alap

SZERKESZTŐSÉG:

NÉMETH PÉTER
főszerkesztő

MARIK SÁNDOR
főszerkesztő-
helyettes

FÁBIÁN GERGELY
társadalom

KARÁDI ZSOLT
művészet

NAGY FERENC
tudomány

ERDÉLYI TAMÁS
tervező
szerkesztő

E SZÁMUNK SZERZŐI:

ABONYI ANDREA TÍMEA PhD-hallgató, Nyíregyháza
ALMÁSY SÁNDOR közgazdász, Nyíregyháza
BENE JÁNOS megyei múzeumigazgató, Nyíregyháza
FEKETE ANTAL levéltáros, Nyíregyháza
FODOR LÁSZLÓ egyetemi docens, Debrecen
HALMOS SÁNDOR ny. tanár, Debrecen
HENZSEL ÁGOTA főlevéltáros, Nyíregyháza
KARÁDI ZSOLT főiskolai tanár, Nyíregyháza
KOMISZÁR DÉNES művelődésszervező, Nyíregyháza
KUN ISTVÁN szociográfus, Székely
LÁSZLÓ GÉZÁNÉ könyvtáros, Nyíregyháza
LUPKOVICS GYÖRGY jogász, Debrecen
MARIK SÁNDOR újságíró, Nyíregyháza
NAGY ISTVÁN ATTILA irodalomtörténész, Nyíregyháza
ROMÁNY PÁL ny. egyetemi tanár, az MTA doktora, Budapest
SIPOS LÁSZLÓ megyei főügyész-helyettes, Nyíregyháza
SZEKERES ISTVÁN a Népsport/Nemzeti Sport v. főszerkesztője, Budapest
TATAI ZOLTÁN közgazdász, Budapest
TERDIK SZILVESZTER művészettörténész, Budapest
ZÖLDI LÁSZLÓ médiatörténész, Budapest

Címlapon a Péter család címere, 1626

A SZEMLE KORÁBBI SZÁMAI 2003-TÓL AZ INTERNETEN:
<http://szemle.szszbmo.hu>

monográfia*

Bene János

Neoabszolutizmus és alkotmányos küzdelmek Nyíregyházán, 1849–1872

A szabadságharc bukása után az új hatalom képviselője, a Debrecenben székelő Drevenyák Ferenc császári-királyi főbiztos utasítására az 1848 tavaszán megválasztott 102 tagú képviselő feloszlott, s a tisztkar is elvesztette mandátumát. A város élére Drevenyák Ferenc nevezte ki Haczell Antalt polgármesternek, majd 1850. január 29-re egy szűk létszámú testületet hívott össze a Városházára, s a személyes elnöklete alatt megtartott ülésen megválasztották az új tisztkart, amelyik letette az esküt az uralkodóra. Haczell Antal kinevezett polgármester mellett azután főbíró, főkapitány, főjegyző, számvevő tanácsnok, pénztárnok, főorvos, alorvos és hat tanácsnok tevékenykedett.¹ Feladatuk csupán a város igazgatására terjedt ki, Drevenyák mindenféle politikai megnyilvánulástól eltiltotta őket.²

Ezek a tisztviselők és tanácsnokok tartották azután a tanácsüléseket, az elsőt 1850. február 1-jén, ennek legfontosabb napirendje a Drevenyák Ferenc által Nyíregyháza részére készített rendszabályának megtárgyalása és elfogadása volt. Kimondta a szabályzat, hogy a tanács minden héten négy napon, de ha szükséges, még gyakrabban is köteles ülésezni, s a város minden ügyét ők intézik, tagjai felügyelnek a rájuk bízott városrészek és céhek rendjéért.³

A katonai közigazgatás felszámolása után a korábbi Észak-Szabolcs és a Hajdúkerületből szervezett vármegye megszűnt, a régi vármegye alakult újjá, élén a Nagykállóban székelő Bay Ferenc megyefőnökkkel. Az új közigazgatási szervezés során 36 községből létrejött a nyíregyházi járás, melynek főszolgabírájává a nyíregyházi Jármay Menyhértet nevezték ki. 1850-től az igazságszolgáltatás decentralizálása során alakultak meg a járások székhelyein a járásbíróságok.

Az új berendezkedés, a növekvő adók, a városi házzal rendelkezőkre nehezedő katonatartás és a zaklatások ellenszerét Nyíregyháza polgárai a tanyára való költözésben találták meg. Erre a jelenségre 1850 márciusában figyelt fel a tanács, amikor a kerületi főkormányzó közbiztonsági, rendészeti okokból elrendelte a lakosság összeírását. A tanács ekkor megtiltotta a kiköltözést, büntetést helyezett kilátásba az ellenszegülőknél. A városi főkapitányt megbízták, hogy a kiköltözők névsorát külön jegyezze fel és ügyeljen a tiltó rendszabályok foganatosítására.⁴

1. Hársfalvi, 1982. 81.

2. Takács, 1987. 111.

3. Hársfalvi, 1982. 81–83.

4. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Önkormányzatának Levéltára (a továbbiakban: SzSzBMÖL.) V. B. 142/a. Tanácsülési jegyzőkönyvek 1850/265., illetve 272.

A népszámlálást 1850. június 10. és augusztus 23. között tartották meg. Augusztus 8-án fejezték be a tanyaösszeírást, melyet Domján Sámuel kezdett, majd Bodnár Antal tanácsnok fejezett be. A tanyák összeírása a városi házak után következett és az 1781–2682. közötti népsorszámmig tartott.

A munkálatok során 40 palétát írtak össze. A paléta akkor már adókievetési, behajtási, közmunka körzetet jelentett, élén a tevékenység szervezését, irányítását végző palétással, aki a tekintélyes, megbízható gazdák közül került ki. Az összeírók a 40 palétában 910 családfőt találtak, közülük 537 rendelkezett városi házzal. Nyíregyháza lakossága akkor 13–14 000 lélekre ment, ebből 2600 fő (csaknem 20 %) volt a tanyalakó. 373 fő nem rendelkezett városi házzal. Ők voltak a tartósan tanyára költözöttek. Nyíregyháza határában akkor terjedt el igazában a tanyán lakás. A folyamatosan kint élő bérese, cselédek mellé előbb a gazdák fiai költöztek ki, majd azok a birtokosok, akiknek nem volt módjuk külön városi házat tartani. A város előljárósága igyekezett meggátolni, vagy legalább fékezni a kiköltözést, nem sok eredménnyel. A kiköltözésnek gazdasági okai is voltak, elterjedtek a munkáigényes, kapás növények, melyek a tanyán való állandó jelenlétet követelték meg. Az 1850-es összeírás szerint a Nyíregyházán és határában élő 13 218 lélekből 8764 tót, 4366 magyar, 60 zsidó és 28 német nemzetiségű volt, vallásfelekezetre való tekintettel pedig 10 079 evangélikus, 1534 római katolikus, 955 görög katolikus, 590 református és 60 izraelita.⁵

A tanyák határa 16 293 katasztrális holdat tett ki (1629 1/3 kötélalj). A lakók földműveléssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkoztak. 1850 körül Nyíregyházán 5 holdnál kisebb és 60 holdnál nagyobb birtoka senkinek sem lehetett, de nem ritka már az aprózódás, a földek nem egy tagban való bírása, bár még az egy főre jutó birtokátlag 1,8 kötél, azaz 18 katasztrális hold körül volt.

Az összeírtak jelentős része 1 és 4 kötél közötti földet bírt. A leggyakoribb, minden harmadik, az 1 kötélalja birtokos. Ez a középparaszti réteg a tipikus, a földszerzés és gazdálkodás felé forduló tanyás gazdaréteg. 1 kötélnél kisebb az elaprózódott szállásföldű, fiatal, kevés földdel induló réteg. Földjük valaha egy kézben lehetett, a család elszaporodásával osztódott. Ezek 2/3-ának nincs városi háza, akinek van, annak meg tanyája nincs. A kevés földdel rendelkezők nem tudtak egyszerre házat és tanyát vinni.

Négy kötélaljánál több földje a kevés tehető gazdának volt. Kivételes, ha nincs városi háza, némelyik két tanyát is bírt. Néhányan részt vettek a közeletben is: Haczell Márton 1860–1861., Meskó Sámuel 1867–1872. között polgármester, ő 1855-ben 70 holdas „mintagazdasággal” rendelkezett. Ugyancsak polgármester volt Sztruhár Károly, Hankószky János városgazda, Kralovánszky Lajos közmunka felügyelő stb.

Az I-től XL-ig számozott palétákon a palétások neve sorrendben: Moravec László, Laczó (Lác) András, Helebrant Dániel, Szuchy György, Hudák András, Debrószky Ádám, Dankó Pál, Jaskó György, Jánószky Mihály, Garay János, Antal András, Bakay János, Soltész Mihály, Tamás János, Sztreborny János, Racskó János, Adami Pál, Lakatos Mihály, Csernák András, Gáfrik András, Zavaczky János, Magyar János, Kis Pál, Wrbószki János, Palicz András, Czesztyiczszki András, Sztruhár János, Henzsel Mihály, Valent Mihály, Palicz András, Simkó János, Miholecz Mihály, Vinkler János, Tornyai András, Karász Mihály, Hibján Mihály, Koska (Kósa) György, Pazár Pál, Bartha András és Jávör György.⁶

5. Lukács, 1886. 295.

6. Henzsel, 1985. 277–308.

Húsz év múlva, az 1870-es évek elején 41 palétát tartottak számon, s az 1873. évi március 13-i városi közgyűlésen fel is olvasták azok nevét, kiknek a tanyai lakosság bizalmat szavazott: Havris János, Lentvorszky András, Nagy Károly, Mócsán (Motsán) György, Henzsely János, Mócsán János, Mócsán András, Gerbár József, Sztanek János, Magna József, Zomborszky György, Zomborszky János, Barzó István, Vajda Mihály, Sztreborny János, Koska János, Morauszky Márton, Lakatos János, Sipos György, Tomasoszký Mihály, Jánoszký János, Magyar János, Garay József, Grexa János, Kordován Pál, Kovács Mihály, Belfy János, Henzsely András, Bartos János, Palicz Ádám, Sinkó János, Abrusz János, Vinkler András, Jámbor János, Garay István, Garay György Hrusoszký, Pampuch András, Hulvej András, Kordován Mihály, Szurovtsák Mihály, Mócsán Mihály.⁷

A városba a korábbi években is mindig szállásoltak katonaságot, az 1850-es évek elején a Miklós cár nevét viselő 5. vértess ezred egy osztálya állomásozott itt, csökkentett létszámmal. A mintegy 80 lovas és ló, s a tisztikar elhelyezésére a város a már bevált, szakaszokra osztott elszállásolást követte. Az 1851 végén és 1852 elején itt fekvő 5/6. vértesszáhad részére a Pazonyi, a Selyem, a Kis- és Nagyorosi a Nádor és a Serház utcákat, s azok mellék-, illetve keresztutcait jelölte ki a tanács.

1851. október 23-án Nyíregyházát tisztelte meg látogatásával Albrecht főherceg. Kísérete és a vidékről tiszteletére megjelent előkelőségek részére a nagyvendéglőben Klein Ferenc vendéglős 112 személyes ebédet terített, mely a városnak, a helybeli katonaság megvendéglésére kiszolgáltatott hússal és borral együtt 550 pengőforint 2 krajcárjába került.⁸ A nagyvendéglő, mely nagyjából a mai Megyeháza helyén állt, 40 méter hosszú barokk hatású nádfedezés, földszintes épület volt 6 vendégszobával, 10 kocsi- és 12 lóállásos istállóval, körülbelül egyholdnyi területen. Udvarán épült fel 1872 nyarán a színpárk is. Istállója 1882 júniusában, a vendéglő pedig később, 1888-ban leégett.

A tanyákon való rend fenntartása és a tanyai lakosság ellenőrzése az 1850-es években egyre sűrűbben került a tanács elé. Az 1852. május 3-án tartott tanácsülésen, miután a városi erdő kigyulladására miatt a Haczell Antal polgármester és Tresztyenszky Sámuel főbíró eltávoztak, s az ülést Báthy (Sztruhár) Károly tanácsnok, helyettes polgármester vezette tovább, a tanács az alábbiakat vitatta meg: *„...Nehogy a lakosok több ezreinek tanyába költözése és folyamatos ott lakása, s illy módon minden köznevelési, vallásos és szorosb felügyelet alóli kibuvása miatt a már eddig is eléggé érzékenyen megingatott közzerkölttség, közigazgatás és mezői gazdászati végkép alásüllyedjen, s az előjáróságtól távol eső tanyák valóságos bűnfészkek aljasuljanak le, – ezeknek elhárítása czéljából, – Továbbá hogy a közigazgatás a számos mérőföldekre szétszórta terjedő tanyákon is némi organumokat, s a közbátorság midőn kívántatik védő kezeket és kellő tájismerettel bíró egyéneket találjon, – a földművelők pedig földjeiken az oly gyakorivá vált marhákkal s egyébképeni megkárosításoktól lehetőleg óva legyenek, minden esetre pedig midőn szükséglik közelebbi rögtönös kárbecslőt és békebírókat nyerjenek...”*

Ezek kivételére elhatározták, hogy a szállásbírákat törvényes békebírói fellépésre is feljogosítják. Az ő kötelességük lesz ezentúl a tanács rendeleteit végrehajtani, a tanyákon a rendre, mezői kihágásokra, tilalom rontásokra szorosan felügyelni, a tanyákon lappangó rosszembereket, bitangokat, főleg pedig a katonaszökevé-

7. SzSzBMÖL. V.B.186. 113. dob. K. 729/1873.

8. SzSzBMÖL.V.B.142. jkv. 1087. sz. 1851. nov. 4.

nyeket elfogni és rejtegetőjükkal együtt bekísérni. E cél elérésére a szállásbírók kötelességévé tették, hogy a tanyákat legalább kéthetente járják végig, a gyanús helyeket éjjel is vizsgálják meg, s azokat a naplóba is be kellett vezetniük. Mindezek végrehajthatására a városi szállásföldet négy szakaszra osztották: A Sós-kút vidéki szakasz szállásbírója Valent András, a Kis Cserkesz vidéki szakaszé Bencs János, a Nagy Cserkesz tájéki szakaszé ifj. Márföldi Mihály, végül a Manda és Rozsrét környékbeli szakasz szállásbírója Koska György lett. Minden szállásbíróhoz 10-10 palétás tartozott.⁹

A rossz közbiztonsági állapotok miatt rendelte el Ábrányi Aurél közigazgatási főszolgabíró, hogy a városban gyakorta történő lopások és kirablások megakadályozására a házsorszám szerint éjjeli őrköt kell kirendelni, akik a rendőrséggel együttműködve ügyelnek a rendre.¹⁰

Az 1850-es évek legelejének belső viszonyairól tanulságos képet fest Lukács Ödön, amikor azzal kezdi ismertetését, hogy már 1849. október 14-én felső parancsra bezárt a nyíregyházi kaszinó, majd így folytatja: *„...Ezen évek köztudomás szerint azon szomorú időket jelzik hazánk történetében, midőn minden nemesebb mozgalomnak s előhaladásnak szárnya volt szegve, a nyilvános intézmények pangottak és szüneteltek, így hiányzottak oly helyek és alkalmak, melyek eszmecserék s tanácskozások által oly üdvös dolgokat és terveket megérlelhetnék volna. – Összejövedeleket tartani tiltva volt, még egészen ártatlan multságok is félre magyaráztattak...”*¹¹

A Drevenyák Ferenc által kinevezett vezetőséget azonban az abszolutista kormányzat sem látta kielégítőnek, s ezért került sor már 1852-ben a városi vezetőség kibővítésére 12 ismert és vagyonos polgár kinevezésével. Ettől kezdve az addig közigazdálkodási tanácsulást vegyes tanácsnak nevezték a jegyzőkönyvek.

Ilyen körülmények mellett az 1854-es esztendő fellendülésnek számított. A város belpiacán megfűrták az első artézi kutat, azt Posonyi János megyei, Meskó Pál városi főorvos, és Hönsch Ede okleveles gyógyszerész mint szakértők megvizsgálták, elemezték és a vizet *„...lágynak, könnyűnek és az egészség fenntartására jótékony befolyásúnak...”* találták.¹² Ugyanazon év nyarán megfűrták a második artézi kutat is a Debreceni utcán a császári-királyi törzstiszti lak előtt.

Ekkor ismét felmerült a megyei hatóság áttelepítésének ügye, s a város tanácsa február 24-én ismét csak felajánlotta hivataltáházát, a Városházát a megyei hatóság számára.

Az egyik legnagyobb jelentőségű ügyet azonban májusban tárgyalta a képviselőtanács. A tanácskozás súlyát jelentette, hogy vegyes tanácsulást hívtak össze, melyen megjelent és elnökölt Ujhelyi Róbert helybeli császári-királyi szolgabíró. Az ülésen olvasták fel gróf Andrássy György Bécsben kelt levelét, melyben arról tudósított, hogy a tervezett Tisza-vidéki vasútvonal Debrecen-Miskolc-Kassa között Debrecenből a hajdúvárosokon és Nyíregyházán keresztül Tokaj felé épül. A város érdekében történt tetemes útvonalelhajlítás miatt Nyíregyházát áldozatvállalásra kérte. E felhívásra *„A vegyes tanács, átlátva miként e város és lakosságának anyagi érdeke, ugyane város jelentékennyé emelkedett piaci állásával több tekintetekben szorosan egybefügg, s tudva, miként az újonnan emelkedő vasúti intézetek a mint egyhelyütt új piacokat tudnak teremteni, úgy másutt viszont a velők nem szövetke-*

9. SzSzBMÖL. V.B.142. 8/a. Közigazgatási tanácsulási jegyzőkönyv 218. sz.

10. SzSzBMÖL. V.B.142. 8/a. Közigazgatási tanácsulási jegyzőkönyv 1852. május 25. 579. sz.

11. Lukács, 1886. 295. o.

12. SzSzBMÖL. V.B.142. Községi tanácsulási jegyzőkönyv 1854. febr. 8. 96. szám.

zöket könnyen meg is semmisítgetik, mely utóbbi állapotot a város magától elhárítani létfontartási érdekből is köteles, de meg azon okból is, mert a vasútintézetet mint a vagyonosság és polgárosodás előmozdításának óriási emeltyűjét bírni már magában is olly megbecsülhetetlen kincs és előny, hogy azt midőn önkéntesen is kínálkozik elszalasztani soha meg nem bocsátható és anyagi tekintetben ki sem pótolható befogás és kár lenne: ezen okoknál fogva – ugyancsak a vegyes tanács – egyhangúlag és ünnepélyesen elhatározza, hogy jelen város részéről a megpendítve lévő vasúti intézet iránt tehetség szerinti nyomatékos részvét gyakoroltassék....”

A vegyes tanács eldöntötte, hogy a gróftól az előmunkálatokra igényelt 30.000 pengőforintból a város 3000 forintot vállal, s a vasúthoz, annak felépítményeihez szükséges földterületet ingyen kapja a társaság.¹³

A szabadabb mozgást jelentette, hogy 1854 nyarán Gömör Pál császári-királyi megyefőnök engedélyezte a szerdai hetivásárokat, s az első vásárt július első szerdáján, vagyis július 5-én tartották meg a városban.

Ugyanabban az évben erőltette rá az országra, így Nyíregyházára is az udvar a keleti háború finanszírozására szolgáló osztrák nemzeti kölcsönt, mely már kibocsátásától kezdve valódi céljai miatt kapta a kényszerkölcsön elnevezést. A város e kölcsönből 100.000 pengőforintot vállalt, erre azonban a helyi megyei hatalom első embere, Rózsahegyi István császári-királyi első megyei biztos 1854. augusztus 15-re rendkívüli tanácsulást hívatott össze, s azon Ujhelyi Róbert szolgabíróval együtt jelent meg, majd kikényszerítette, hogy a város még 100.000 forint értékű kölcsönt vállaljon, amit a tanácsülés végül is elfogadott.

Nagyjából ezzel az üléssel zárult le a régi képviselő munkája, mert nyáron a polgármester és társai tiszükről lemondtak, új választások történtek, s 1854. szeptember végén megalakult meg az új városvezetés, élén Tregjár Pál polgármesterrel. Érdeki munkájukat 1855 januárjában kezdték meg. 1854-től kezdve ismét két testület vezette-irányította a várost, a községi választmány és a tanács. Itt alakultak ki a polgári korszakban végig működő döntéshozatali rendszer csirái is, a döntések előkészítésben a tanácsnokok vezette szakosztályok működtek közre, ők terjesztették az ügyeket a polgármester elnökletével ülésező tanács, majd végleges döntésre a választmány elé.¹⁴

Már az új képviselő döntött az államkölcsön fedezéséről, 1854. október 19-én Galánffy Dániel számvevő terjesztette be a 200.000 forint fedezetének megteremtésére szolgáló elképzelését. Az új jövedelemforrások teremtésére a közgyep igazságos kiosztását javasolta, annak 4 év alatt befolyó ára lesz a fedezet. Minden egész házhely után egy holdat javasolt kimérni. A másik forrás a Bujtos és az Ér aljai kertek öt év alatt behajtható ára. A hiányzó összeget pedig a pázsiti és pusztai földek bérének felemelésével gondolta előteremteni.¹⁵

1855-ben a vármegyei törvényszék Nyíregyházára hozatala merült fel, s a város azonnal felajánlotta a Városházát, ahogyan írták „...*saját belpiaci 385. számú hivatal házát...*” a törvényszék céljaira, ám ennek megvalósulására is még jó néhány évet kellett várni.

1857-ben nagy esemény színhelye lett volna Nyíregyháza. 1852. június 19-én ugyanis a Haczell Antal polgármester vezette küldöttséget Debrecenben személyesen fogadta az uralkodó, s akkor kilátásba helyezte a látogatását. Ez a bejelentés

13. SzSzBMÖL. V.B.142. községi tanácsulási jegyzőkönyv 1854. máj. 10. 353. sz.

14. Hársfalvi, 1982. 86–87. o.

15. SzSzBMÖL V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. doboz 1854. okt. 19.

akkor „...*legörvendetesb tudomásul, jegyző könyvbe*” iktattatott.¹⁶ Most, 1857. június 5-én Tregjár Pál polgármester sajnálatosan jelentette, hogy az uralkodó ismét Debrecenben volt Erzsébet királynéval, s május 29-én látogattak volna Nyíregyházára. Zsófia leányuk azonban váratlanul elhunyt, s az uralkodó pár azonnal hazasietett, s a látogatást így ismét Albrecht főherceg ejtette meg. Az elmaradt látogatás emlékére alapítványt tett a város, 1000 forintot a Magyar Tudós Társaság javára, 1000 forintot pedig egy ágyra a helybeli polgári kórházban.¹⁷

Egy év múlva a Nemzeti Színházra adományozott a város 1000 forintot. Annak az évnék a legnagyobb eseménye szeptember 5-én történt, amikor a szépen felékesített vasúti indóháznál megjelent az első vonat. Az ünnepi díszben kivonult városi képviselő, élén Tregjár Pál polgármesterrel üdvözölte a megérkező Zsedényi Edét és gróf Andrássy Györgyöt, aki beszédében megköszönte a város áldozatkészségét, amikor a vasúért tenni kellett. Megpezdült az élet, a vasút a későbbiekben a kereskedelem, az ipar, a forgalom fellendülését, aznap pedig az indóháznál nagy lakomát, táncmulatságot, hajnalig tartó vigalmat hozott. Nyíregyháza később vasúti csomóponttá fejlődött, 1872-ben a Nyíregyháza–Kisvárd (Északkeleti vasút), 1887-ben a Nyíregyháza–Mátészalka (1887. augusztus 18-án adták át a vonalat, melyhez a város 20.000 forinttal járult hozzá.), 1896-ban a Nyíregyháza–Tiszapolgár, 1904-ben a Nyíregyháza–Vásárosnamény vasútvonal, 1905-ben a Nyíregyháza–Dombrád keskeny nyomtávú vasútvonalon indult meg a közlekedés. A Tisza-vidéki vasútvonal 1880-ban, az északkeleti vonal 1890–1891-ben került az állam tulajdonába. Ugyanabban az évben, 1858-ban vette át Jäger József May Adolftól a rézöntödét, melyet átalakítva, megnagyobbítva gépgyárrá fejlesztett.

1858. október 13-án engedélyezte a nagyvárad helytartóság a Nyíregyházán alakítandó Casino Egylet alapszabályát, célja a társalgás, lapok, könyvek olvasása és a nem tilos játékokkal az idő múlása. 1861-ben már 137 főt számlált az egyesület.

Az abszolút monarchia válságának elmélyülésével, az újabb háborúba keveredés idején a város a debreceni toborzó kerület lovas önkénteseinek felszerelésére 5000 forintot szavazott meg államkölcsön papírokból.¹⁸

Az 1860. esztendővel lángoltak fel azok a politikai csatározások, melyek el-el-lanyhulva, s ismét fölhorgadva a kiegyezés megkötéséig tartottak.

Tavasszal, pontosan 1860. április 19-én a császári–királyi szolgabírói hivatal indoklás nélkül felmentette az eddigi polgármestert, Tregjár Pált és Bodnár István első tanácsnokot helyettes polgármesterként bízta meg az ügyek vitelével. Az április 30-i községi választmányi ülés tagjai teljesen értetlenül álltak az ügy előtt, a jegyzőkönyvben nem szerepelt, de a polgármester hazafias érzelme lehetővé tette a felmentés oka. A testület méltányolva, hogy volt polgármesterük már elmúlt 60 éves, 40 évet töltött a város szolgálatában, s közben nem gyűjtött vagyont, így nagy sanyarúságnak lesz kitéve, ezért a választmány végkielégítést szavazott meg számára.¹⁹

Már az új helyettes polgármester jelentette be a június 9-i vegyes nagygyűlésen, hogy március 12-én a nagyvendéglő nagytermében megalakult a Zabolch Megyei Gazdasági Egylet, gróf Dégenfeld Imre elnökletével. A város is belépett az alapítók

16. SzSzBMÖL. V.B.142. 8/a. Közigazgatási tanácsülés 1852. jún. 22. 661. sz.

17. SzSzBMÖL. V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. dob. 1857. jún. 5. 53. sz.

18. SzSzBMÖL. V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. dob. 1859. máj. 17. 20. sz.

19. SzSzBMÖL. V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. dob. 1860.ápr. 30. 26. sz.

közé. Az egylet székhelye Nyíregyháza lett, és a város 50 hold földet engedett át díjtalanul mintagazdaság céljaira.²⁰

Az egész 1860-as esztendő a protestáns pátens, az azzal kirobbant ellentétek és a birodalom mélyülő válsága jegyében, sokszor a kettő összefonódásával telt el. 1859. szeptember 1-jén jelent meg a protestáns pátens, amely eltörölte a protestáns egyházak addig élvezett hagyományos autonómiáját és szervezeti életüket az abszolutisztikus hatóság szoros ellenőrzése alá vonta, az egyházi alkalmazottak és tisztviselők választását kormányhatósági jóváhagyáshoz kötötte. Nyíregyházán is nagy volt az ellenállás. Jeszenszky László evangélikus lelkész a bokortanyákra támaszkodva a pátens mellett ágált, míg Elefánt Mihály, a másik lelképásztor, aki a magyar nyelvű konfirmációt is bevezette és a városban népszerű volt, ellene beszélt. A pátentst elfogadók, a pátentalisták és az egyházi autonómiát továbbra is fenntartók, az autonómisták, a pátens megjelenése után rendre egymás ellen feszültek. Ennek voltak nemzeti jellegű ellentétei is, hiszen a pátentst elfogadók szabadulni igyekeztek az egyház vezetésében túlsúlyba került magyaroktól. 1860. március 25-én az evangélikus templomban tartott népgyűlésen a tanyákról becsődített lakosság nagy részvételével az egyházközség a pátentst elfogadta. Mivel pedig a pátens elfogadása vagy elutasítása 1860 nyarára országos üggyé nőtte ki magát, s a helybeli evangélikus egyházban pedig odáig fajult, hogy május 20-án mindkét párt lelkésze egyszerre akart a szószékre lépni, csak egy véletlen tüzeset vetett véget az áldatlan állapotnak.²¹

A két tábor között tettelegességre is sor került, mígnem 1860. június 24-én maga Benedek Lajos főkormányzó jelent meg a városban, hogy lecsillapítsa a kedélyeket. Sikerrel, mert közben az uralkodó is visszavonta a rendeletét, az egyházi felsőbb vezetés döntése szerint Jeszenszky is és Elefánt is eltávoztak a városból, viszont a mozgalom nem maradt abba, hanem nemzeti színezetet nyert, kihasználva a pátens visszavonása nyomán keletkezett politikai enyhülést. Az evangélikus egyház 1861-ben az üres lelkészi állásokat a Bartholomeidesz fivérekkel, Jánossal és Károllyal töltötte be.²²

A pátens visszavonása után csekély lépések történtek az alkotmányosság visszaállítására. 1860. szeptember 9-én a szolgabírói hivatal ismét vegyes nagygyűlést hívott össze, 70–80 városi polgár meginvitálásával, akik ugyan nem kívántak beavatkozni a város pénzügyeibe és költségvetésébe, de azt követelték, hogy a szolgabírói hivatal eszközölje ki az 1837-es privilégium visszaállítását. Ez visszalépést jelentett, hiszen akkor már az egész ország az 1848-as törvények újbóli hatályba lépésének követelésétől zengett.

1860. október 22-én, két nappal az Októberi Diploma kiadása után Nyíregyháza visszaállította 1837-es jogait. Mindezt 18 ezres lakosságára, 40 bokorba, palétába szervezett tanyavilágára, 22 ezer holdas határára – melyet a 9 ezer holdas Simapuszta, Királytelek és Varjúlapos 16 ezer holddal kiegészített – hivatkozva tett meg.

Az október 22-i új ideiglenes községi képviselői gyűlés tehát a régi alapokon szervezkedett, az 1847-es 60 tagú választott testületből még életben lévő 39 tagot 21 új emberrel egészítették ki, s mivel csak ideiglenesnek szánták működésüket, esküt nem tettek, azt a polgármesterrel történt ünnepélyes kézfogás Október 26-

20. SzSzBMÖL. V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. dob. 1860.jún. 9. 40. és 50. sz.

21. Lukács, 1886. 303–307.

22. Margócsy, 2002. 98–99.

án már gyűléseztek, akkor Krasznay Gábort és Kralovánszky Mórt választották be a testületbe.

Az 1837-es alapokon állók mellett azonban egyre erősebben szerveződött az 1848-as törvények jogfolytonosságát elfogadók tábora, akik már az utcára is kivonultak.

1860. november 30-án tüntetéssel egybekötött népgyűlés volt a városban az autonomisták részéről, de követeléseikkel hamar túlléptek ezen. A városban több helyen kitűzték a nemzeti zászlót. Le akarták szedni a vasútállomás épületéről a császári sást, de azt egy tisztviselő már korábban eltávolította. Este a városban bezúzták a lojalitásukról ismert, s a pántentalisták vezéregyéniségeinek tartott emberek ablakait. Soltész Sándor adófelügyelőt este 10-kor ugrasztották ki az ágyából, hogy térden állva esküdjön meg: „*a németeknek kuttyája nem leend.*” Az okozott kár akkor este 12 lakásban 470 forintra rügött.²³

Másnap Bodnár István helyettes polgármester rendkívüli gyűlést hívott össze, ismét a tekintélyes polgárok bevonásával is. Az összejövetelen „*...mélto meg illetődéssel előadja a tegnap esti, vagyis november 30-iki szomorú eseményeket, s fel hívja a községi képviselőket s minden jelen lévő polgárokat, hogy miután a múlt éjjel a nemzeti lobogónak kitűzése után az úgy nevezett patentális pártbeliek közül is többek ablakai be zúzottak...*” ez a párt most véres bosszúállást tervez. Ennek megakadályozására a jelenlévők az alábbi intézkedéseket hozták:

Héttagú bizottságot alakítottak a kihágások megvizsgálására, ellenintézkedések foganatosítására, végső esetben a katonai erő igénybevételére, hiszen a városban szállásol a Miklós cár nevét viselő császári-királyi 5. vértess ezred egy osztálya. A bizottság elnöke Juhász Mihály, tagjai: Kis Antal, Nikelszky Mátyás, Kralovánszky Mór, Bencs János és Garay Mihály.

A szemben álló felek békítésére küldték ki Juhász Mihályt, Kis Antalt, Bencs Jánost és Markó Józsefet.

Elrendelték, hogy a korcsmákat este 8 órakor be kell zárni, mert aki azután az utcán lámpás nélkül talál, azt a kapitány bekísérteti.

December 7-én a képviseleti ülésen még alaposabb beszámoló született, ahol a helyettes polgármester elmondta, hogy a november 30-i és december 1-i zavargások idején 22 helyen verték be az ablakokat, a szobákban is történtek rongálások, sőt tolvajlás is előfordult. Három embert megvertek, egyet halálosan, egynek a kezét törték el. A kihágásoknak csak a katonai erő megjelenése vetett véget december első napjának éjjelén, amikor 60 embert kísérték be.

Az ilyen és hasonló rendzavarások megelőzésére szükséges a városi rendőrség megerősítése a polgárőrség, melyről viszont azt mondta ki a képviselet, hogy azt az 1848. évi nemzetőrségi törvény alapján kell megszervezni, s ennek előkészítésére küldtek ki bizottságot Juhász Mihály elnökletével, Benczúr Miklós, Maurer Károly, Krasznay Gábor és Vad András képviseleti tagokkal. Addig is a város közbiztonságának megerősítésére az „*elharapózott tolvajlások, betörések, kamrafelverések s a nyilvánosan történt megtámadások miatt*” csendbiztosi állást, 12 pandúrt, a város-házán éjjeli őrseget és 6 hajdút és 8 személyes toronyőri szolgálatot szerveztek.²⁴

1861-re azután mindenütt létrejött a békeesség, az evangélikus egyházban az autonomisták többségével összeült az új presbitérium és megtörtént a lelkészválasztás.

23. Takács, 1987. 112–113., illetve: Galambos, 1999. 63–72.

24. SzSzBMÖL. V.B.150. Községi választmány iratai 1854–1860. 62. dob. 1860. dec. 7. 85. sz.

Az egyházak mellett a város is úgy döntött, hogy 48-as alapokra helyezkedik. Az 1861. január 5-én megtartott küldöttségi gyűlésen kimondták, hogy mind a képviselőtestületi, mind pedig az országgyűlési választások alapja az 1848-as törvénykönyv. Határozatot hoznak a szavazójoggal rendelkezők összeírásáról a város négy kerületében a házak sorszáma alapján: I. kerület 1-432., II. kerület 433-761., III. kerület 762-1118. és a IV. kerület 1119-1780. sorszámú házak.²⁵ Előző napon bízták meg Vidliczkay József, Kovács Gerő, Kőmíves Károly, Meskó Pál, Domján Sámuel, Sipos András, Nikelszky Mátyás, Ferdlicska János, Bálint Mihály, Májerszky Lajos képviselői tagokat, hogy dolgozzák ki javaslatukat a választójogról és az újonnan választandó képviselőtestületről. Ez a bizottság a január 11-i képviselőtestületi ülésre készítette el jelentését, melynek lényege, hogy a polgárok közül azok kapták meg a jogot, akik az 1848. évi törvények értelmében is jogosultak voltak (városban egy kötélalja föld, házzal, a tanyán 5/4 kötélalja föld, a szőlőkben egy nyilas szőlő 200 pengőforint, egy nyilas gyümölcsös 100 pengő forint értékű, a városi házak értékelését most is az összeíró biztosok jó lelkiismeretére bízták, a kereskedők, az egy legénnyel dolgozó iparosok is megkapták a választójogot éppúgy mint a városban élő és dolgozó értelmiség). Az izraeliták választójogáról szavazás elrendelése után az a döntés született, hogy megvárják a tavaszra összehívott országgyűlés döntését. A tisztújító szék elnökévé Kovács Gerőt választották meg. Kijelölték a négy, 10-10 tagú összeíró küldöttséget, kerületenként Domján Sámuel, Meskó Sámuel, Benczúr Miklós, Palicz Mihály elnökletével. Eldöntötték, hogy az összeírásokat január 21-25. között végzik el. Az újonnan választott testület, az 1848-ashoz hasonlóan 102 tagú, hiszen a város lakossága eléri, sőt meghaladja a 20.000-t. A szavazás titkos, és írásban kell a voksokat leadni, aki nem tud írni, annak háromtagú, titoktartásra kötelezett bizottság segít majd.

A vármegye igazgatásában is az 1848-as viszonyokhoz tértek vissza, ugyanis 1861. január 16-án összeült megyei közgyűlést is a régi négy járás és Nyíregyháza küldöttei tették ki.

Az 1848-as álláspontot mutatta már az a tény is, hogy Benczúr Miklós, maga 48-as nemzetőr tiszt, a polgárőrség megbízott parancsnoka február elején lemondott tisztségéről, mert a polgárság sorában nagy megütközést keltett, hogy a város régi nemzetőrparancsnoka, Kralovánszky András még él, tehát e tisztség jog szerint őt illeti. A lemondást azután helyeslőleg vette tudomásul a közgyűlés február 6-án.

A képviselőtestületi választást 1861. február 14., 15. és 16. napján tartották meg a városban. A polgármesteri székért ketten vetélkedtek, Meskó Sámuel és Bodnár István, a szavazás Meskó Sámuel javára döntött, akit még azon este fáklás zenével ünnepeltek meg. A március 8-i közgyűlésen az új képviselőtestület döntött a fizetésekről is, a polgármesteré évi 800 forint. A tisztújítás során főbíróvá választották Májerszky Lajost (fizetése: 600 Ft.), főjegyzővé Risdorfer Jánost (600 Ft.), aljegyzővé Jurányi Hugót (400 Ft.), főkapitánnyá Enyingi Lajost (500 Ft.), alkapitánnyá Vad Andrást (300 Ft.), tanácsnökká (400-400 Ft. évi fizetéssel) Bodnár Istvánt első tanácsnökká, Kralovánszky Andrást, Schmál Károlyt, Steiger Alajost, Grenerczy Andort és Domján Sámuel, számvevővé Galánffy Dánielt (500 Ft.), főorvossá Meskó Pált (500 Ft.), alorvossá Takács Alajost (400 Ft.), tiszti ügyésszé Kralovánszky Mórt (300 Ft.), tiszti gyámmá pedig testvérét Kralovánszky Lászlót (400 Ft.). Házi pénztárnok Bartha Sámuel 500 Ft., adópénztárnok Tresztyenszky Ferenc 400 Ft. évi illetménnyel.

25. SzSzBMÖL. V.B.161. 110/1. jkv. 1861. jan. 5. 1. sz.

Hivataluknál fogva helybeli tiszteletbeli képviseleti tagokul megválasztották az itteni rendes lelkészeket, tanárokat és néptanítókat, Simon Endre római katolikus plébánost, Hrabár István görög katolikus paróchust, Kovács János református lelkészt, Noszág Jánost mint az itteni evangélikus tanítóképezde igazgatóját és Szénfy Gyula képezdei tanárt, Nagy Sámuel, Hudák György, Mráz Károly, Ticz Sámuel, Gdovin János, Parizsa József, Varga Antal és Szesztay János néptanítókat. A fent említett okok miatt az evangélikus lelkészi helyek üresedésben voltak, illetve választások alatt állottak.

Helyben lakó tiszteletbeli képviseleti tagokat is választottak, 59 főt, vidéki tiszteletbeli tagokul hívtak a képviseletbe 50 főt, köztük Arany Jánost, Deák Ferencet, gróf Dégenfeld Imrét. öt Dessewffyt, Emil, Ferenc, Kálmán grófokat és Dénest, valamint Zsigmondot, báró Eötvös Józsefet, Jókai Mórt, Kemény Zsigmondot, a még idegenben tartózkodó Kmetty Györgyöt, Mikó Imre grófot, Nyáry Pált, Rakovszky Sámuel, Szénfy Gusztávot, gróf Teleki Lászlót, Toldi Ferencet.

A választás eredményét február 25-én hirdették ki, s a megválasztott képviselők, tisztségviselők az esküt letették.²⁶

Időközben folyt a korteskedés az országgyűlési képviselő megválasztása ügyében is, hiszen Nyíregyháza 1848-ban saját képviselő állítására kapott jogot. Két párt alakult, az egyik Benczúr Miklóst, a másik Vidliczkay Józsefet élte. Később ő visszalépett, s helyébe Kovács Gergely (1821-1905) volt főhadnagy, Bereg vármegyéből idekerült ügyvéd lépett. A választást március 26-án tartották a Városháza udvarán, ennek eredményeként Benczúr Miklós 329 szavazattal 178 ellenében megválasztatott. Pártja nagy tisztességet tett neki elutazásakor, fényes bandérium kísérte az állomásra, lelkesítő beszédek hangzottak el tiszteletére.²⁷

Benczúr Miklós (1821-1862) apja evangélikus lelkészként a Nógrád megyei Bánkról jött Nyíregyházára 1827-ben. Benczúr Miklós jogot végzett, 25 éves korában tért haza, ügyvédi irodát nyitott, 1847-ben pedig letelepedési kérelemmel járult a képviselőtestülethez. A március 15-i események hírére afféle toborzó felhívást szerkesztett, szeptember 18-án levélben közölte a város tanácsával, hogy a pesti önkéntesek közé áll. Nemzetőr főhadnagyként vonult el, Pákozdnál megsebesült, 1849 áprilisától a Védereg szabolcsi osztályának vezénylő kapitánya, júliusban zászlóaljparancsnok, őrnagy. A zsidói fegyverletétel után menekül, 1851-ben hazatért, elfogták és csak 1854-ben szabadult. Az 1861-es országgyűlés feloszlása után hazatért Nyíregyházára, a szűcsök ipartestületének és a Kállay családnak jogtanácsosa. 1862. június 14-én súlyos betegen hunyt el.²⁸

A választási küzdelmek elcsitulva után, 1861. március 1-jén történt meg a polgármesteri tisztség és hivatal átadása-átvétele Bodnár István korábbi helyettes polgármester szobájában. Az átvevő küldöttség: Meskó Sámuel polgármester mint elnök, Májerszky Lajos főbíró, Kovács Gergely, Moesz Adolf, Nikelszky Mátyás, Domján Sámuel, Bálint Mihály, Schack Mór, Mányik József mint átvevő küldöttség, továbbá Bodnár István volt helyettes polgármester mint átadó, Jurányi Hugó aljegyző mint tollvezető. Az átadás-átvétel során a város 22 régi pecsétje, a diszes privilégiumlevél és „A városi főbírói ezüst érdempénz veres szallagon II. Ferencz császár adománya, azon koronás jeligével 'lege et fide'. Ezt a küldöttség a vasládába letétetni határozta....” A réz pecsétnyomók közül a még használhatókat az egyes

26. SzSzBMÖL. V.B.161. 111/2. jegyzőkönyv 1861. febr. 25. 47.v./1. sz.

27. Lukács, 1886. 309.

28. Margócsy, 1995. 206.

hivataloknak kiadták, a többi mint történeti értéket a vasládába elhelyezték. Ezen aktus után történt az iratok és a hivatali berendezések átadása, átvétele.

Az új városvezetés mindent megtett az 1848-as eszméken alapuló polgári átalakulás véghezvitelére. Március 22-én a nagyhirű sárospataki főiskola részére tett 1000 forintos alapítványt, hogy ott a korábban betiltott jogi tanszék visszaállítását segítse az alapítvány 5 %-os kamata. Április 8-án a helybeli casino egyeslet gyászistentiszteleten emlékezett gróf Széchenyi István elhunytának évnapjáról a római katolikus templomban. A nagy férfi szobrára akkor a város 200 forintot szavazott meg. Ekkor nevezték el a Bujtos egy részét Széchenyi ligetnek. Az 1832-es Magyar Olvasó Társaság 1858-ban alakult újjá Nyíregyházi Casino Egyesület néven vállalva és vallva a jogfolytonosságot.

A 48-asok öröme azonban nem tartott sokáig. 1861 augusztusában az uralkodó feloszlatta az országgyűlést, a frissen szervezett és választott testületekkel együtt, majd novemberben – provizórikusan ugyan – visszaállította az abszolutizmust.

A képviselő 1861. október 24-én nevezetes döntést hozott, mely a későbbi oktatásban kiválóan kamatozott, az 1858-ban visszakapott korábbi kényszerkölcsön teljes egészét a nevelésre fordították, átadva azt az egyházaknak, úgy, hogy az evangélikus gimnázium 100.000, a római katolikus egyház 22.000, a görög katolikus egyház 12.000, a református egyház 10.000, az izraelita hitközség részére pedig 3000 forintos alapítványt tettek, melynek 5 %-os kamatait kapják az egyházak nevelési célokra félévenként.²⁹ 1861. október 31-én határozatban mondták ki, hogy a „...képviselet azon esetre, ha intézkedési köre az abszolút kormány parancs szavára beszüntetnék – a város vagyoni érdekei biztosítását hazafiúi kötelességének tartva azon intézkedést teszi, miszerint egy gazdálkodási bizottságot alakít, melynek teendői közé sorozza a képviselet a város sürgős gazdasági ügyeinek vezetését és elintézését, s a képviselet foganatosítandó határozatainak sikeresítését. Ezen bizottság tagjaiul Meskó Sámuel polgármester elnökleve alatt Draskóczy Sámuel, Uray Tamás, Benczúr Miklós, Nikelszky Mátyás, Palicz Mihály, Sztruhár Károly, Kovács Gerő, Sipos András, Prok András, Kacska János, Szamueli Baruch, Bencs János, Huray Mihály képviselői tagokat, a négy hitfelekezetbeli lelkész urakat, s a város tisztikarát nevezi ki, s ezen fontos ügyet a jelen válságos időkben csupán hazafiúi buzgóságukban megnyugodtan kezükbe teljes bizodalommal teszi le.”³⁰

1861. november elején visszaállították a korábbi, abszolutisztikus intézményeket, a járási szolgabíróságot, 17-én pedig Meskó Sámuel polgármester lemondott. Helyét Draskóczy Sámuel tanácsnok foglalta el.

A következő év elején a felsőbb hatalom Ujhelyi Róbertet nevezte ki polgármesterre.

Az alkotmányosság 1865. évi visszaállításáig a város életében meghatározó események nem igazán következtek be, ha csak az nem, hogy 1862. augusztus 17-én gróf Lónyay Menyhért elnökletével megalakult Nyíregyházán a Takarékpénztár Egyesület.

A városban működő köz- és jótékony intézményekről 1862. május 17-én készült egy összesítés, mely 15 ilyen jellegű testületet szedett csokorba.

Akkor a városban állomásozott a császári-királyi 10. dzsidás ezred parancsnoksága, a császári-királyi adóhivatal, a pénzügyőri bizottság, két távírda hivatal (egy a városban, egy a vasútállomáson), két postahivatal (egy a városban, egy szintén a

29. SzSzBMÖL. V.B.161. 116. dob.

30. SzSzBMÖL. V.B.161. 111/2. jkv. 1861. okt. 31. 2070/1861. sz.

vasútállomáson). Nyíregyháza adott otthont a dadai járás főszolgabírói hivatalának, a városi képviseletnek, a Felső-Szabolcsi Gazdasági Egyesület mintagazdaságának. Szintén a városban működött négy egyház, a római katolikus, görög katolikus, evangélikus és református anyaegyház és az izraelita leányegyház, melyek közül az evangélikusoknak kilenc, a katolikusoknak és reformátusoknak egy-egy elemi iskolájuk volt, azon kívül itt működött 1859 és 1872 között a Tiszai evangélikus egyházmegye tanítóképezdéje is. Mindezek mellett volt egy gyógyfürdő a város erdejében a Sóstón, városi kisdudvó, polgári kórház és a kereskedő egyesület mellett 14 rendbeli céh iparegyesületek formájában.³¹

Felemelő hír volt 1865. szeptember 21-én, hogy az uralkodó, a birodalom további válságát már elodázní nem tudva, december 10-ére újra összehívta Budapestre az országgyűlést. Ismét felpezsdült a város élete. Hamarosan kikristályosodott a szemben álló két párt is, az egyik, Deák Ferenc hívei Riszdorfer János (1815-1896) főjegyzőt, a másik, a baloldaliak, Bánó Józsefet kívánták a képviselői mandátummal ellátni. Megkezdődtek a gyűlések, a szimpátia tüntetések, a bankettek, a hajnalig való vigadozások. A november 24-i választáson a baloldal került fölénybe Bánó József 765 szavazattal Riszdorfer János 426 voksa ellenében nyerte el a képviselői tisztséget.

Bánó József (1824–1910), eperjesi evangélikus földbirtokos, aki jogi tanulmányokat is folytatott. Igen fiatalon, 1849 elején Sáros megye másodalispánja, egy gyalogos gerilla csoport parancsnoka századosi rangban. Világos után birtokain gazdálkodott, 1861-ben Sáros vármegyében képviselő. Történettudományi kutatásokkal is foglalkozott, s nem sokat törődött a nyíregyházi mandátummal. 1868. december 27-én képviselői beszámolója idején a jelenlévők többsége elégedetlenségének adott kifejezést, elvtelenséggel és jogfeladással vádolták, s már akkor Vidliczkay Józsefet éltették.³²

1866-ban ismét kezdetét vette az alkotmányos átalakulás. Január 23-án Ujhelyi Róbert korábban kinevezett polgármester megjelent az 1861-ben megválasztott képviselő testületben és anélkül, hogy elnöki székét elfoglalta volna, félre állva bejelentette, majd fel is olvasták gr. Vay Dániel főispán január 20-i átiratát, melyben a város vagyona kezelését és a tisztviselők feletti örökösödést ismét a képviseletre bízta. A levél átadása után, mivel az 1861-ben megválasztott polgármester, Meskó Sámuel nem volt jelen, a gyűlés vezetésére Jármy Menyhértet általános és egyhangú kívánsággal kérték fel, Ujhelyi Róbert pedig lemondott. A testület ezután úgy határozott, hogy korelnököt választanak, majd intézkedtek a polgármester választásról, azután a tisztviselők felülvizsgálatáról, mindezeket az 1848-as törvények értelmében, még ha azokat akkor már teljes egészükben nem is lehet alkalmazni.³³

1866. január 29-én Jármy Menyhért már mint polgármester vezette a közgyűlést. Az év őszén Májerszky Lajos főbíró elhunyt, helyére Palicz Mihályt választották meg.

1866. április 12-én olvasták fel a közgyűlésben a városi orvosi kar: Meskó Pál városi tiszti főorvos, Flegmann Miksa, Virányi István, Grünbaum Leo, Juhász Kálmán, Roib Mihály és Takács Alajos jelentését, miszerint a Sóstó elhanyagolt, pedig a kies fekvésű és több bajokban nem csekély gyógyító hatású intézményt a jövőben fejleszteni kell és nem kizsákmányoló, az egészséget regálé jövedelemül

31. SzSzBMÖL. V.B.162. 6/123. 1862. 12. sz.

32. Margócsy, 1995. 207. o.

33. SzSzBMÖL. V.B.161. 112/3. jkv. 1866. jan. 23.

tekintő haszonbéri rendszernek kell tekinteni. A csak börtönül szolgáló és nem a felüdülést segítő vendégszobák helyett építkezni, fejleszteni kell! A képviselet mind-ezen indokokat elismerte, s megindultak a kedvező bérleti rendszer kiépítéséről szóló tárgyalások, melyek össze jutottak olyan stádiumba, hogy a város érdemben tárgyalta egy alkalmi, Blahunka József által képviselt helyi vállalkozással. Az október 9-i képviseleti ülés elhatározta, hogy „...ezen híres gyógyerejű és gyönyörű fekvésű, de eddig nagyon is szegényesen tengetett fürdőintézet, az azt használni kívánó közönségnek kiválóbb élvezetére szolgálni és ez által a tulajdonos helybeli város jó hírnevét is jelentékenyebb módon növelni képesíttessék...”, azért az ajánlatot tevővel úgy fognak szerződni, hogy a vállalkozás bérfizetés helyett a Sóstón építkezik, 24.000 osztrák forint értékben. 24 évre adja a város a bérletet, ott a pálinkamérés kivételével korlátozott korcsmáltatási, szállodási, vendéglősi, kávéházi, fürdői jogokat gyakorol a vállalkozás, mely ha újabb beruházásokat tesz 14.000 forint értékben, a bérlet 10 évvel nő.³⁴

1867. február 25-én ismertették a közgyűlésben Bánó József országgyűlési képviselő Pesten kelt táviratát, miszerint a független felelős minisztérium a legfelsőbb leirat útján megerősített. A város a sokat szenvedett haza függetlenségének és törvényes önállóságának visszaállítását nagy örömmel és lelkesedéssel üdvözlö, „...s ezen régóta epedve várt nagyszerű esemény kegyeletes megünneplésére holnap reggel az itteni összes egyházakban hálaadó isteni tisztelet és estve a házak kivilágítása fog tartatni...”, sőt küldöttséget is küldenek Budapestre Báthy (Sztruhár) Károly, Garay Mihály képviselők, Riszdorfer János főjegyző személyében, akik a város háláját a minisztereknek, első sorban Deák Ferencnek nyújtják át.³⁵ A tisztelegő látogatás a kormány előtt február 28-án megtörtént.

Az alkotmányosság visszaállításával megújult a városi tisztikar és képviselőtestület is. A választásokat az 1848. évi törvények szerint és a város 1861. január 11-én kelt rendelete szerint tartották 1867. május 31-én, illetve június 1-jén. Az így megválasztott tisztikar névsora: Meskó Sámuel polgármester, Kőmíves Károly főbíró, Kralovánszky Gyula kapitány, Riszdorfer János főjegyző, Sárosi Pál és Kovács Sándor aljegyzők, Szakay Endre, Galánffy Lajos, Szénfy Gusztáv, Sztárek Ferenc törvényszéki tanácsosok, Vad András, Gróf Mór, Oltványi Endre közigazgatási tanácsnokok, Galánffy Dániel számvevő, Kralovánszky Mór tiszti ügyész, Kralovánszky László tiszti gyám, Meskó Pál főorvos, Takács Alajos orvos. Megválasztották a 102 tagú képviselőtestületet, és a korábbi szokás szerint a tiszteletbeli testületi tagokat. Most csak 45 tagú a gyűlekezet, benne a városi tanítói-tanári karral: Bánhegyi István, Emericzy Géza, Kovács János, Palánszky Sámuel, Weisz Vilmos, Szénfy Gyula tanárok, Diecz Sámuel, Gdovin János, Gerhárd Sámuel, Hudák György, Juhay Antal, Kristóf István, Mráz Károly, Nagy Sámuel, Parizsa János, Szabó Endre, Sesztay János, Varga Antal, Zloczky Kornél tanítók.

A korábbiaknak megfelelően 1867-ben díszpolgárokat is választottak a testületbe, összesen 35 személyt: Andrássy Gyula gróf miniszterelnök, Arany János, Balogh Péter református szuperintendens, Bánó József országgyűlési képviselő, Bartakovics Béla egri érsek, Bónis Barnabás első alispán, Bónis Sámuel, Böszörményi László, Deák Ferenc országgyűlési képviselők, Dégenfeld Imre gróf, Dessewffy Ferenc gróf, Dessewffy Aurél gróf, Elek Gábor birtokos, ifj. Elek Gábor birtokos, Eötvös József báró miniszter, Festetics György gróf miniszter, Ghyczy Kálmán

34. SzSzBMÖL. V.B.161. 112/3. jkv. 1866. okt. 9. 3256/1866. sz.

35. SzSzBMÖL. V.B.161. 113/4. jkv. 1867. febr. 25. 664/1867.

országgyűlési képviselő, Gorove István miniszter, Gräfl József birtokos, Horváth Boldizsár miniszter, Jókai Mór író, Kállay Adolf alispán, Kállay Emánuel birtokos, Kemény Zsigmond báró író, Kossuth Lajos hazafi, Kökényesy Imre birtokos, Lónyay Menyhért miniszter, Máday Károly evangélikus szuperintendens, Mikó Imre gróf miniszter, Pankovics István munkácsi püspök, Sesztina Lajos debreceni polgár, Somossy Ignác országgyűlési képviselő, Tisza Kálmán országgyűlési képviselő, Vécsey József báró főispán és Wenckheim Béla báró miniszter.³⁶ A választás, az országos szokásoknak megfelelően történt, s a megválasztottak ugyanúgy, mint korábban tiszteletbeli képviseleti tagok voltak, csak elnevezésük módosult.³⁷

„Megindulván az alkotmányos élet, a rég elfojtott nemzeti gyász is nyilvános hangot követelt magának, így tartatott meg okt. 27-én az ág. ev. templomban a gyász ünnepély az aradi 13 vértanú emlékére. Megható és nagyszerű ünnepély vala ez, melyben az alkotmányos élet ifjú lelkesedésével sietett letenni a kegyelet adóját minden igaz honfi azoknak ravatalára, kik az alkotmányos szabadságért vértettek egykoron. A 48-as honvédek zászlójuk alatt körül állották a ravatalt, a templom gyásszal volt bevonva, a koporsót a 13 vértanú emlékére 13 leány koszorúzza fel fehér ruhába öltözve. Oltár előtt Bartholomaeides János mondott igen szép imát, a szószékről pedig Gyöngyössy Sámuel ev. ref. lelkész nagy lelkesedéssel és hatással hasogatta az igazságnak beszédét.” – írta Lukács Ödön az 1867. évi gyászünnepről.³⁸

A kiegyezés évének belső, megyei politikai harcai közül említésre érdemes, hogy a november 7-én Nagykállóban tartott megyegyűlésen a megyeszékhelynek Nyíregyházára való áthozatala mellett született döntés, bár arra még egy évtizedet kellett várni, pedig az 1868. január 24-én az első alispán elnöklétével a városban tartott tanácskozáson a képviselőtestület kijelentette, hogy a korábbi, az 1867. november 25-én, és az 1863. december 15-én kelt határozatai alapján a megyeházának a város alkalmas telket és a felépítésre még 50.000 forintot is ad.³⁹

Szintén 1868 januárjában döntött úgy a képviselet, hogy az izraelitáknak is biztosítja a képviseleti jogot, s meghívták a testületbe a hitközség rabbiját, Friedmann Károlyt, Szamueli Baruchot, Stern Emánuelet, Shack Mórt, dr. Flegmann Miksát, Glück Dávidot, Kornstein Ignácot, Hoffmann Adolfot és dr. Baruch Mórt.⁴⁰

A nyíregyházi izraelita hitközség 1863-ban alakult önállóvá. 1877-ben a hitközség kétfelé szakadt, a kétezernyi nyíregyházi zsidóból 39-en az ortodox hitközséghez, a többiek a neológhoz, a status quo felekezethez csatlakoztak.

Az izraelita hitközség 1868 elején a Szarvas utcán négy osztályos elemi iskolát épített, melyet 1897-ben hatosztályos emeletes iskolává bővített Király Sándor építómester. Az iskolában három tanító és egy tanítónő tanított. Az igazgató Kelemen Adolf magyar műveltségű rabbi volt, aki magyarul szónokolt a templomban is, ő felügyelte a magyar nyelvű oktatást, mert a vezető főrabbi, Friedmann Károly nem tudott és nem is tanult meg magyarul 34 évi itteni szolgálata (1865-1909) alatt. Ebben a nyelvharcban, mely nyíltan folyt, a magyarul beszélők vesztek azzal, hogy 1904-ben Kelemen Fogarasra távozott vezető rabbinak. Az izraeliták gyermekei az evangélikus gimnáziumba jártak, már az első generáció tagjai között is voltak reverzális adók, evangélikus menyasszonyokkal kötöttek házasságot. Az

36. SzSzBMÖL. V.B.161. 113/4. jkv. 1867. jún. 25. 1852/1867. sz.

37. Hársfalvi, 1982. 110.

38. Lukács, 1886. 316–317.

39. SzSzBMÖL. V.B.161. 114/5. jkv. 1868. jan. 23. 196/1868. sz. Bene, 1987. 320–324.

40. Lukács, 1886. 317.

első generáció még tartotta a nevét, a későbbiek magyarosítottak. A legtöbbjük 48-as szellemű, a függetlenségi párt mellett álltak.⁴¹ Az izraelita egyház zsinagógáját a Szarvas utcán 1880-ban építette fel, a kivitelező Király Sándor volt. 1862-ben épült meg a rituális fürdő, melyet 1891-ben nagy költséggel kibővítettek. 1864. május 1-én alakult meg az izraelita nőegylet özvegy Klár Áronné és dr. Flegmann Miksáné vezetésével 25 taggal, azzal a céllal, hogy a városi nagy tifuszciklus után segítsen a status quo hitfelekezeten.⁴² A XIX-XX. század fordulóján a status quo hitközség 378, az ortodox pedig 80 családot számlált, ez utóbbinak is volt temploma, paplakja, de papja nem.⁴³

A kiegyezés évében alakult meg a városi polgári olvasó egylet.

Az 1869-es tavasz ismét a választások jegyében telt el. Az 1869. március 25-i közgyűlésen ismertették az uralkodó és a miniszterelnök meghívó levelét az április 20-án nyíló pesti országgyűlésre. A közgyűlés úgy határozott, hogy a leirat a nemzeti zászló kitűzésével együtt köztudomásra hozassék és az irat becses emlékül a levéltári vasládába elhelyeztessék.⁴⁴

Az kihirdetés után a városban a választási küzdelmek az elmúlt évben alakult Balpárt és a jobboldali, az uralkodóval kötött kiegyezést helyeslő Deák párt között élesedtek ki.

Korábban, már 1869. január 10-én gyűlést tartottak a baloldaliak a nagyvendéglőben, ahol elnöküknek Krasznay Gábort választották. Ezen az összejövetelen részt vett Bónis Sámuel is, aki az országos balpárt céljairól beszélt. Még ugyanezen a napon a balpárt Vidliczkay Józsefet jelölte országgyűlési képviselőjéül. Ezek után a jobboldal is lépésre kényszerült, január 20-án megalakult a „Deákpárti polgári kör”, s a római katolikus Bodnár Istvánt jelölte képviselőjének. A választási harc most sem nélkülözte a nyíregyházi nők által himzett szebbnél-szebb követválasztási zászlók szentelését több ezres népgyűlések keretében, a lakomákat, a vigasságokat, programok ismertetését magyarul és tótul. Április 9-én, a választás napjának reggelén nyilvánvalóvá vált a baloldal ereje, s Bodnár István vissza is lépett, úgyhogy a Városháza udvarán megtartott voksolás egyértelműen Vidliczkay József sikerét hozta. Nyíregyháza népe a balpárt, a 48-as hagyományok ébrentartása mellett kötelezte el magát, annyira, hogy most megválasztott képviselőjét még további öt ciklusban küldte az ország házába.

Vidliczkay József (1818–1890) a Pozsony megyei Vágszerdahelyen született, Pesten járt iskolába, a jogot is ott végezte. 1844-től önálló ügyvéd Nyíregyházán és jogtanácsos. Ő is aláírta Benczúr Miklós felhívását 1848 márciusában, de tevőlegesen nem vett részt a későbbi eseményekben, ettől függetlenül nagy 48-as volt. Mérsékelt programjában az önálló pénzügy és bankrendszer, honvédség fejlesztése, iparpártolás és a közoktatás javítása szerepelt. 1872-ben ellenfele gr. Lónyay Menyhért (1822–1894) szabadelvű jelölt, 1871-től miniszterelnök 1870-től a város díszpolgára volt. Lónyay Menyhért támogatására 1872. május 11-én megalakult a Deák kör Bodnár István elnöke alatt, 300 fős taglétszámmal. Június elején zászlószentelési ünnepséget tartottak nagy ünnepséggel, tarackdurrogatással jelezve, hogy jelöltjük gróf. Lónyay Menyhért. A harcias helybeliek azonban vadul Vidliczkay mellett tüntettek. Az 1872-es választások idején a város lakossága 21.896 fő, ebből a választásra jogosultak száma 1562 fő. A választásra jogosultság

41. Margócsy, 1993. 385–402.

42. Margócsy, 2002. 96.

43. Hoffmann, 1900. 365–368.

44. SzSzBMÖL. V.B.161. 115/6. jkv. 1869–1871. jkv. 1869. márc. 25. K. 311/1869.

jogcíme szerint ingatlanbirtokuk alapján 1268 fő, 20 kézműves, 2 gyártulajdonos, 57 kereskedő választhatott. 40-en jövedelmük alapján kerültek a listára, értelmiségi pályán lévők 156-an szavazhattak és a régi jog, tehát az 1848-ban nemesnek igazoltak 19-en választottak. 1872. július 15-én a szavazás napján a Korona Szálló délnyugati sarkától a Városháza piacra néző nagy kapujáig erős rendőri, katonai kordon választotta el a két párt szavazóit. Vidliczkay hívei dacoltak a sok esővel, a választást manipuláló halogatással és 812:643 arányban győztek.⁴⁵

Vidliczkay József megválasztásában nagy szerepe volt a tanyai lakosságnak. Tiszteletükre augusztus 10-én a baloldali polgárok nejei 2000 fős bankettet tartottak a Huszárhoz címzett vendéglőben. Vidliczkay mellett az asszonyok és lányok is korteskedtek, fáklyás felvonulásokat tartva, egyiküket, Brassy Jánosnét, a jobboldalt ostorozó kijelentései miatt be is perelték.

1870. február 4-én a város küldöttséget menesztett a fővárosban Kovách Gergely, Bodnár István, Risdorfer János és Vidliczkay József tagokkal a megyeközpont áttelepítésének ügyében. Ugyanez a küldöttség vitte Lónyay Menyhért díszpolgári oklevelét is, s ugyanők folytattak tárgyalásokat a törvényszék ügyében is.

Az 1870. február 21-i képviselőtestületi ülésen számolt be a küldöttség a fővárosi útjáról, s a törvényszék ügyében jó híreket hoztak. Ugyanezen ülés döntött arról, hogy az elavult vendégfogadót és a hozzá tartozó nagy állást elbontatják és egy korszerű, a közigényeknek megfelelő vendéglőt építenek. A létesítésre Meskó Sámuel polgármester elnökletével bizottság alakult. (Az április 18-iki közgyűlésen bemutatták a budapesti Benkó Károly építész terveit, egy 100.000 forintba kerülő, monumentális épületre, de az végül is nem valósult meg, hiszen a nagyvendéglő helyére a Megyeháza épült később, a Korona Szálló pedig Alpár Ignác tervezte a mai helyére.)

1870. február 21-én ismertették Mikecz Tamás dadai járási főszolgabíró február 11-én kelt átiratát, melyben felhívta a várost, hogy a kiegyezési törvény értelmében 1869-ben alakított magyar királyi honvédség Nyíregyházára helyezett két alosztálya, a 41. honvéd zászlóalj és 15. honvéd huszár század elhelyezésére laktanyákat létesítsen. A képviselő úgy határozott, hogy egyelőre a lovasság részére a „czügoskertti alkalmasságokat” a bérletből visszaveszi és átalakítja, a gyalogság részére pedig helyiségeket bérel. A városba bevonult és elhelyezkedett 41. honvéd zászlóalj 1871. május 22-én fényes ünnepséggel és gróf Lónyay Menyhértné zászlóanyaságával tartotta meg zászlószentelési ünnepségét.

1871. június 10-én hirdették ki az országgyűlés mindkét házában a közigazgatás új rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikket, melynek értelmében Nyíregyházát a rendezett tanácsú városok sorába sorolták, s a törvény szerint a választott képviselőtestület fele részben a választott személyekből, fele részben az illető községben legtöbb egyenes adót fizető polgárokból áll. Ők a virilisek.

Az 1871. július 20-án tartott képviselőtestületi ülésen Meskó Sámuel polgármester ünnepélyesen bejelentette, *„...hogy jelen város által hön óhajtott és hazafias áldozatkészséggel is kísért egyik királyi törvényszéknek ide Nyíregyházára leendő telepítettése – a folyó hó 11. napjáról 156. szám alatt kiadott Budapesti Közlöny című hivatalos lap hiteles tanúbizonysága szerint a nagyméltóságú magyar királyi minisztérium által az 1871. évi XXXII. törvényczikk 1-3. §§-ának felhatalmazása alapján, a folyó hó 10-én Pestről gróf Andrássy Gyula miniszterelnök és Bittó István igazságügyi miniszter ő nagyméltóságuk aláírásával kelt magas intézmény útján el*

45. Margócsy, 1995. 208.

van rendelkezé...”, s a törvényszék 1872. január 1-én okvetlenül megkezdi működését. A törvényszék idehelyezése azonban helyiségeket igényel legalább 12-16 szobát, benne legalább kettő olyan legyen, hogy tárgyalóteremül is szolgálhasson. Mellette az ügyészségnek is kell 3-4 szoba, a telekkönyvi hivatalnak 3-6 szoba, a járásbíró-ságnak 5-7 szoba, azon kívül várnagyi lakás és börtönőri laktanya. A elhelyezésre megszervezésére alakult küldöttség tagjaivá Meskó Sámuel, Vidliczkay Józsefet, Krasznay Gábort, Nikelszky Mátyást, Sexty Józsefet, Schack Mórt és Risdorfer Jánost mint tollvezetőt választották azzal a megbízással, hogy december 1-jére minden készen legyen, elsősorban a Városháza emeletesre húzása.⁴⁶

A mai helyén álló Városházát Povolny Ferenc debreceni építőmester tervezte, eredetileg emeletesre. Az épület 1842-re lett készen, de földszintes kivitelben. 1853. május 18. és 1861. március 21. között a császári-királyi szolgabíróság tanyázott az épület jobb szárnyában 8 szobában, az udvaron lévő börtönépületben, még egy, konyhával ellátott őrszobában. 1864-ben a város tervet készített Gerster Károly (1819-1867) és Frey Lajos (1829-1877) építészekkel. Gerster Károly segédje volt Benkó Károly. Amikor a törvényszék ügyében Risdorfer János főjegyző 1871. július 12. és 17. között Budapesten tartózkodott a Gerster-Frey féle tervet átadta Benkó Károlynak (1837-1893) és Kolbenheyer Ferencnek (1840-1881) módosítás végett. 1871. július 31-én a városi képviselői gyűlésben feljegyezték, hogy a Benkó-féle tervekhez Séh Károly is készített kiegészítéseket. A módosított terveket hozta haza Risdorfer János, itthon viszont a régi Gerster-tervek alapján hirdették meg a kivitelezési árlejtést augusztus 10-re. Az építkezési bizottság augusztus 10-én a régi tervek szerint hozta meg döntését, másnap azonban egy teljesen eltérő, a Benkó Károly által küldött terveket fogadta el azzal, hogy az utcára néző szobák ne irodák legyenek, hanem hasznos hajtó boltok, összesen 30 darab. Az 1872-ben részleteiben és 1873-ban véglegesen átadott épület elszámolása nagy viharokat kavart.

Az építkezésre Király Sándor helybeli építésszel kötnek szerződést 1872. augusztus 14-én. A munkák azonnal megindulnak, a régi épületből a hivatalok 48 óra alatt kiköltöztek, egyedül levéltár és a közszolgák helyiségei maradtak érintetlenül, a többi épületrészt részben vagy egészben lebontották. A törvényszék és hivatalai magánházaknál, a város más városi házaiban (kisdedővő épületében) szorongott, a Korona házból alakították ki a börtönt, mely 1871-1891 között maradt ott. A munka megindulásakor a kezdettől támadt egyenetlenségek miatt (hiányoztak a pontos tervek, költségszámítások) Király Sándor visszalépett, s 1872. szeptember 29-től Glück Dávid és Guttmann Mór vállalkozók voltak a kivitelezők. Az építkezés előrehaladtával egymás után költöztek be a hivatalok, 1872 végére mindenki a helyére került. A végelszámolásnál derült aztán ki, hogy a város nagy költségezt hajtott végre, az építkezés ugyanis 300 ezer forintjába került. Már a munkák alatt is az ellenzék vezére Bodnár István ügyvéd pazarlással vádolta az építtetőket, az egyik ilyen „tétel” az impozáns homlokzat felett álló két Iustitia szobor volt. A két, cinkből öntött, öt és fél láb magas alakot 1400 forintért öntötték. E csatározások közben zajlott az 1873. évi tisztújítás, melynek során sem Meskó Sámuel polgármester, sem Risdorfer János főjegyző nem választatott meg. Az új polgármester Krasznay Gábor (1821-1890) lett, akinek jóakarata és szelíd természete sokat számított a kedélyek lecsillapításában, főjegyzővé pedig Jurányi Hugót választották meg.

Az 1873. szeptember 1-jei leltár szerint 59 hivatali helyiséget foglalt magába az épület, ebből akkor 21 szoba volt a városé, a többi a törvényszéké 1891 augusz-

46. V.B.161. 115/6. jkv. 1869–1871. 1618/1871. sz.

tusáig.⁴⁷ A törvényszék tehát 1871-ben bevonult a Városházára és elfoglalt az 59 szobából 31-t, hetet pedig közösen használta várossal.

A fent említett virilizmus intézményét az 1870. XLII. és az 1871. XVIII. törvény-cikk megjelenése után állították fel 1872-ben. A virilis a legtöbb egyenes állami adót fizető polgár. Rendezett tanácsú városokban 48-nál kevesebb és 200-nál több tagja nem lehetett a képviseletben.

Az 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról és a XXII. törvénycikk a községekről a korábbi törvényeket hatályon kívül helyezte, a virilizmust újrafo-galmazta.

A város első dualizmuskori szabályrendeletét az 1872. szeptember 17-18-án tartott városi képviseleti gyűlés alkotta meg, mely szerint a város jogait a kép-viselőtestület, a tanács, a kapitányi hivatal és az árvaszék által gyakorolja. A képviselőtestület 200 fő, 100 tagja választott, 100 pedig virilis jogon tag. Rajtuk kívül tagja a szavazati joggal bíró polgármester, a jegyzők, a főkapitány, a tanács-nokok, a tiszti ügyész, az árvaszéki ülnök, a közgyám, a pénztárnokok, a főorvos, főmérnök, főszámvevő és a levéltárnok. A képviselőtestület hatásköre kiterjed a szabályrendeletek alkotására, költségvetés megállapítására, intézkedés a város vagyona felett, községi pótdadó mennyiségének megállapítására, közmunkákkal kapcsolatos teendők megállapítására, új hivatalok rendszeresítésére, a meglévők megszüntetésére, választmányok, szakosztályok megalakítására, az árva- és sze-gényügy intézésére, a virilisek névjegyzékének összeállítására hivatott küldöttség megválasztására, a választók névjegyzékének összeállítására.

Nyíregyházán a szabadfoglalkozású, illetve az alkalmazott értelmiségiek alkották a legtöbb állami egyenes adót fizetők legnépesebb csoportját (az ő adójuk kétsze-resen számított). 1894-ben 30 fő, 1903-ban 41 fő. A diplomásokon belül előbb a jogászok voltak a legtöbben, majd az orvosok, és a lelkészek, mellettük egy-egy győgszerész, mérnök, tanár, a századforduló után gazdászok is.

Másik nagy csoport a fogó földbirtokosság (közép- és nagybirtokosok) rétege.

Harmadik csoport a kereskedőké, az 1880-as években ez a második legnagyobb réteg, 1883-ban 20-an vannak, 1912-ben 16-an, többen, mint a földbirtokosok.

Vannak jogi személyek is, kik képviselővel vesznek részt, hol 3, hol 1 ilyen in-tézménnyel találkozunk, a Nyíregyházi Termény- és Áruraktár Részvénytársaság, a Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület és a Nyíregyházi Villamossági Részvény-társaság szerepel a virilisek között.

Egyéb foglalkozásúak is vannak a virilisek között, házbirtokosok, bérlők kevesen, de annál nagyobb adóval (Klár, Haas, Szamuely család tagjai), néhány cukrász, kávé, korcsmáros, vendéglős, iparos.⁴⁸

A fent említett 1871. évi XVIII. törvénycikk értelmében Nyíregyházán is megkez-dődtek a tisztújítási előkészületek. Az 1872. augusztus 19-én tartott közgyűlésen az új szervezkedési szabályrendelet elkészítésére küldtek ki bizottságot Krasznay Gábor képviseleti tag elnökségével, Kralovánszky Gyula városkapitány, Enyingi Lajos, Vad András, Bencs László tanácsnokok, Sárosi Pál első aljegyző, Sütő József, Zajác József, Bencs János, Kovács János tanár, Hoffmann Adolf, idősb Maurer Károly, Jozsika János, Jánószky András, idősb Gyurcsány József, Kovács András, Rudics János, Nádassy Mihály, Grencsér Andor, Stomp Pál, Csengery Sámuel képviseleti tagokkal.⁴⁹

47. Margócsy, 1989. 348–355., illetve Hársfalvi, 1983. 44–48.

48. Gottfried, 1993. 141–168.

49. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1872. aug. 19. K. 2029/1872., 2442/1872.

A bizottság az új, már a virilizmus intézményét is tartalmazó szervezkedési szabályrendeletét a szeptember 17-i közgyűlésen mutatta be. A jelenlévők határozatban jelentették ki, hogy a legutóbbi népszámlálás szerint a város lakossága 21.696 fő, így a „rendezett tanácsú városi községnek képviselte” (a törvény 37. §-a értelmében) 200 fő, fele virilis, fele pedig választott.

A törvény előírásai szerint választójoggal 2499 fő bírt, ami azt jelentette, hogy a város területét 6 választókerületre kellett bontani, s azokból az első négy 17-17, a két utolsó pedig 16-16 tagot választott, ez így 100 fő és még 20 póttagot is. A bizottság elkészítette a virilisek jegyzékét, s javaslatot tettek a megválasztandó tisztségviselők fizetésére, a polgármesternek évi 1600, a főjegyzőnek 1400, tanácsnokoknak 1000-1000 forintot. A szervezkedő város a polgármesterrel együtt 123 fős hivatalnoki kart állított fel: polgármester, főjegyző, 2 tanácsnok, 2 árvaszéki ülnök, rendőri főkapitány, városi számvevő, I. aljegyző, adószámvevő, házi pénztárnok, adópénztárnok, levéltárnok, tiszti ügyész, alkapitány, árvagyám, építész mérnök, főorvos, alorvos, kapitányi tollnok, közigazgatási iktató és kiadó, állatorvos és hűsvizsgáló, rendőrhadnagy, szállásmester, bába, 5 írnok, 4 esküdt, belső vagy majorbeli városgazda, külső vagy pusztai városgazda, erdőfelügyelő, őrmester és házmester (városháza –B.J.), 4 rendőrbiztos, hajdütizedes, 2 börtönőr, 6 lovaspandúr, 8 nappali rendőr, 8 hajdú, 24 éjjeli őr, 3 lámpagyújtó, városi belső kocsis, városi belső ordonáncz kocsis, 3 előfogati kocsis, kéményseprő, gyepmester, 8 toronyőr, városi órás, 3 pusztai kerülő, 2 pázsiti kerülő, városi kertész, 3 erdőkerülő, 2 hetes és kályhafűtő, kórházigazda.⁵⁰

December 12-én történt meg a képviseleti tagok megválasztása, az új testület 1872. december 27-én tartotta meg első ülését, elfogadva a szervezeti szabályrendeletet, melynek alapján működött korszakunkban a városi képviselőtestület és a tisztikar.⁵¹ A szabályrendelet szerint a város hatóságát a képviselőtestület, a tanács, a polgármester, a kapitányi hivatal és az árvaszék által gyakorolja. A hatósági kör a városra, határára, Sima és Királytelek pusztákra terjedt ki. Minden fontos ügyben a képviselőtestület döntött (pl. a költségvetés megállapítása, szabályrendeletek alkotása, a város vagyona fölötti intézkedés, szerződések kötése, felbontása, közművek építése, új hivatalok rendszerezése, a fennállók esetleges megszüntetése, perek indítása vagy megszüntetése, iskolák felügyelete, a legtöbb adót fizetők névjegyzékének összeállítása, kiigazítása, választó kerületek alkotása, a községi kötelekbe való felvétel stb.). A közgyűlés elnöke a polgármester, ha nincs jelen, akkor az első tanácsnok.

Rendes közgyűlést minden hónap első csütörtökére s az azt követő napra kellett összehívni. Rendkívüli közgyűlést akkor tartanak, ha a polgármester úgy látja, vagy legalább 20 képviselő kéri. Az ülésen a képviselők határozatot hoznak, az ülések nyilvánosak. 1877-ben az ülések rendjét úgy módosították, hogy attól kezdve a közgyűlést minden hónap második hetében kedden vagy pénteken tartották.

A tanács a végrehajtó közeg, mely foganatosítja a képviselő testület rendeleteit és határozatait. A tanács készíti elő az ügyeket a polgármester és a testület elé. A tanács elnöke a polgármester, tagjai: a fő- és alkapitány, a tanácsnokok, az árvaszéki ülnökök, a főjegyző, aljegyző, a tiszti ügyész, főmérnök, főorvos és főszámvevő. Érvényes döntéshez legalább 5 fő kell, és szavazattöbbséggel dönt a tanács. Az ügyek elintézésére „...az előadói rendszer léptetik életbe...” A tanács ülései is nyilvánosak.

50. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1872. szept. 17. K. 2896/1872.

51. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1872. dec. 27. K. 4066/1872

Az ügyek előkészítésére, indítványozására, véleményezésére öt szakosztályt alakítottak: gazdasági, pénzügyi és háztartási, nevelési, rendőri, építészeti és jogügyi. Az árva- és gyámhatóságot az árvaszék gyakorolta.

A tisztújítást 1873. január 9-én és 10-én tartották meg. Polgármesterré Krasznay Gábort, főjegyzővé Jurányi Hugót, tanácsnökká Vad Andrást és Bencs Lászlót, főkapitánnyá Kralovánszky Gyulát, alkapitánnyá Kovács Károlyt, számvevővé Galánffy Dánielt, aljegyzővé Czupra Endrét, tiszti ügyésszé Kralovánszky Lászlót, tiszti gyámmá Zajác Józsefet, főorvossá dr. Meskó Pált, alorvossá Takács Alajost, házipénztárnokká Joszka Jánost, adópénztárnokká pedig Krajnyák Györgyöt választották meg.⁵²

1873. február 15-én az evangélikus egyháztanács elhatározta, hogy azután minden vasárnap magyar nyelvű istentiszteletet is tartanak.

A vármegye a városban

1873. január 16-án „Krasznay Gábor polgármester megnyitván az ülést, s mindenek előtt az 1871. XVIII-ik tcz. értelmében megalakult új képviselőtestület – mely jelenleg első közgyűlését tartja – meleg szavakban üdvözlőlvén felhívja a szép számmal egybegyűlt képviselőtestületet, miszerint őt azon bizalommal, melyet elválasztásánál tanúsított elnöki tisztével járó nehéz és fontos kötelességeinek teljesítésénél a jövőben is ajándékozza meg...” A fent említett törvény alapján választott testület az egész korszakban a törvény és a város szervezeti szabályrendeletében lefektetett elvek alapján működött, az időközben megtartott választásokon történt szavazatok eredményeinek figyelembe vételével.

Az új testület az időközben átvett megújított Városházán 1873. február 27-én tartotta meg első ülését, s mindjárt az egyszerű napi ügyek megtárgyalásához fogtak. Elhatározták, hogy a már évek óta gazdaságtalanul működő városi cserép- és téglagyárat, a hozzá tartozó 12 hold területtel 12 évre bérbe adják. Az árlejtés azonban nem sikerült, s a város továbbra is megtartotta téglagyárat, a termelésből elégitve ki a lakosok téglá- és cserépszükségletét, valamint a csatornaépítéshez szükséges mennyiséget, de ugyanabban az évben a református templomhoz is adtak kedvezményes áron 50 000 első osztályú téglát.⁵³ 1877 nyarán Fekete István görög katolikus lelkész és esperes kapott az építendő új elemi iskolához 5000 téglát.⁵⁴ 1879-ben a helybeli status quo izraelita hitközség készült templomot építeni, s ahhoz 250.000 téglát kért. Az 1880. február 20-iki közgyűlés a téglát megszavazta úgy, hogy az árát 5 év alatt kellett kamatmentesen kifizetni, de segélyképpen ebből 10.000 első és 15.000 másodosztályú téglát után viszont nem kért térítést.⁵⁵

Fontos népnevelési döntést is hozott a testület, felismerve a kisdedővő intézmény fontosságát. Amíg a Városházát emeletesre építették át, a hivatalok a kisdedővő helyiségeit foglalták el, s így az intézmény átmenetileg bezárta kapuit. 1873-tól azonban újra működött az óvoda, s a közgyűlés elhatározta, hogy a kor szellemének megfelelően rendezik be. A polgármester elnökletével egy bizottságot is kiküldtek, amelyik az 1873. április 25-i közgyűlésen számolt be addigi munkájáról. A pesti kisdedővő intézet igazgatóját, Szerdahelyi Adolfot kérték fel tanácsadásra, aki

52. Lukács, 1886. 331.

53. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1873. febr. 27. K. 295/1873., ápr. 25. K. 1630/1873., máj. 8. K. 1787/1873.

54. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1877. aug. 10. K. 4291/1877.

55. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. febr. 20. K. 8967/1879.

nagyjából 200 forintban határozta meg a felszerelés költségeit. A bizottság a felszerelést Szabó Endre: Gyermekekert című könyve alapján rendelte meg, s az óvói fizetést 600 forintban határozták meg. A felújított óvodát Szathmáry Endre óvó vezetésével 1873. június 9-én nyitották meg.⁵⁶

A következő hónapok a katonai elszállásolás megoldásával teltek el. Az 1867-ben megkötött kiegyezés után a császári és királyi közös hadsereg mellé másodvonalbeli, de önálló haderőként szervezték meg a magyar királyi honvédséget. Amíg a közös hadsereg alakulatait továbbra is időről-időre más-más helyőrségekbe szállásolták be, a magyar királyi honvédség alosztályainak állandó helyőrségeket szántak. Így került Nyíregyházára a magyar királyi szabolcsi 41. honvéd zászlóalj és a hajdúsági 15. lovasszáhad. 1873-ban azonban a magyar királyi honvédelmi minisztérium két-két lovasszáhadot nagyobb alosztályba, úgynevezett lovasosztályba kívánt összevonni egy helyőrségben. A városi közgyűlés 1873. október 21-i ülésén olvasták fel az alispán átiratát, mely szerint a kassai III. honvédkerületben felállítandó két huszárszáhad elhelyezésére a nyíregyházi Serházat szemelték ki. Október 13-án már a városban járt Cserhalmay Ferenc honvédelmi minisztériumi osztálytanácsos, Máriássy János tábornok, Manó Gyula alhadbiztos, Schnur József őrnagy, Márton Géza honvéd huszár főhadnagy és a polgármesternél erről tartottak értekezletet. Megállapították, hogy a Serház alkalmas és kevés költséggel átalakítható, a két lovas század befogadására teljesen alkalmas és elégséges.⁵⁷ A város azonban, mely a vármegyei katonatartás terheit szinte egyedül viselte, nem igen akart újabb építkezésekbe, beruházásokba belemenni. A honvédelmi minisztérium viszont újabb levelekkel bombázta a polgármestert, 1874. május 2-án pedig arról értesítették a hivatalt, hogy a 41. zászlóaljat Kassára helyezik át, Nyíregyházára pedig Nagykarolyból áthozzák a tervezett lovasosztály másik századát, a szatmári 14. lovasszáhadot. Elhelyezésükre a város építsen egy 60 lovas istállót a 41. zászlóalj kaszárnyájában, a nagyvendéglő melletti lovardai laktanyában. Ezt az épületet akkor kapták meg a katonák, amikor a város onnan visszaköltözött a felújított Városházába.

Június 2-án válaszolt a város, kijelentve, hogy ezt az építkezést a központban közrendőri és közegészségügyi okok miatt nem teszi, egyébként is azt a telket a megyei hivataloknak (Megyeháza) tartják fenn. Az istállót a vegyes bizottság már 1872-ben is a városon kívül akarta felépíteni. Kérték, hogy mivel a 41. zászlóalj legénysége megyebeli, azt ne vigyék el és a 14. lovasszáhad is maradjon Károlyban. Nyíregyházán a 41. honvéd zászlóalj mellett akkor itt volt a 66. közös gyalogezred két zászlóalja, a 15. és 16. közös huszárezred caderje (pótkeretet), a császári és királyi 11. szorezred caderje. A város nagy költséggel a gyalogság részére három laktanyát, a lovasság részére egy laktanyát alakított ki. A lovassági laktanya a városon kívül fekszik, oda építsen a minisztérium istállót, a városnak arra most nincs pénze. Ha nem tudja a minisztérium máshová vinni a 14. lovasszáhadot, akkor a kincstár építse meg a városon kívül az istállót, hisz a város mindig is túl volt terhelve katonatartással.⁵⁸ Ez a huzavona végül is azzal végződött, hogy az 1874. augusztus 24-i közgyűlés elhatározta a Serháznak lovassági laktanyává alakítását. Horváth Gyula, a város akkor frissen megválasztott mérnöke terveket készített a Serház átalakítására 20.482 forintos költséggel.⁵⁹ 1874-ben a 14. lo-

56. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1873. jún. 3. K. 2484/1873.

57. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1873. okt. 21. K. 3712/1873., illetve K. 3853/1873.

58. SzSzBMÖL. V.B.186. 123. dob. K. 1912/1874.

59. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1874. aug. 24. K. 2959/1874.

vasszászad megérkezett Nyíregyházára, a 41. zászlóalj 1875-ben áttelepült Kassára. Az 1876. évi május 5-i közgyűlés pedig döntött a Serház laktanyává való átalakításáról. A Serház, Honvéd és Kert utcák által határolt serházi telken 1876-ra befejeződtek az építkezések, átalakítások, s oda vonult be állandó szolgálatra a magyar királyi kassai 5. honvéd lovasezred II. osztálya (két lovasszászad). A Honvéd utcai laktanyának nevezett épületegyüttest József főhercegről, a magyar királyi honvédség parancsnokáról nevezték el, s a város tulajdonában lévő épületért a katonai kincstár bérleti díjat fizetett.⁶⁰

Felpezsdült a város kulturális, társadalmi élete is. 1874-ben Rosenzweig Dávid színikör építésére kért engedélyt a várostól. Az épület helye a Bodnár Istvántól bérelt Pazonyi utca 796. népsorszámu ház udvarán volt. A közgyűlés az építési engedélyt megadta, kikötve, hogy a színikör a háztól 3-4 ölnyire álljon. Az épület bevakolt deszkából építve, zsindellyel fedve legyen, kellő számú ajtóval ellátva és az engedély szerint 1880. szeptember 29-ig működhetett. Minden évben három esetben jótékony célú előadásra volt köteles az építető azt díj nélkül kiadni. A színikör közelében egy fecskendőt is készenlétben kellett tartani és előadások idején éjjeli őr is tartani. Ilyen nyári színikör, akkor más szinte minden vidéki városban működött, díszére válva a településnek. A működési engedélyt később 1883. szeptember 29-ig meghosszabbították. 1878-ban Hubay István színi igazgató és társulata lépett fel Nyíregyházán.

Hosszú évek után akkoriban került ismét terítékre a városrendezés ügye is. A Beltéri, tehát a Városháza előtti piac helyét 1867-ben is meghagyták, később sem változtattak rajta, hiszen egyelőre azt jobb helyre nem tudták tenni, s a lakosság nagy része sem nézte volna jó szemmel annak elköltöztetését. Az 1875. szeptember 7-i közgyűlés elrendezte és felosztotta a sétatéri piacot az árusok között az alábbiak szerint:

A Korona épület járdája előtt attól fél ölnyire az Arany Sas című gyógyszerertártól délre a selyem kalap árulók, utánuk közvetlenül a kalmárok sátrai egy sorban, szemmel a városháza felé lesznek felállítva. Ugyanezen épület előtt a Városházától a börtön épület felé vezető kövezet északi oldalánál első sorban a bádogosok, második sorban egymással szemben a cipészek, harmadik sorban egymással szemben a kékfestők, negyedik sorban a gypjú kalapot árulók, az ötödik sorban a női és német szabók, a hatodik sorban a szűrszabók, a hetedik sorban mely éppen az Arany Sas gyógyszerertár előtt kezdődik a Városháza felé, ott szemben egymással a gyolcsosok.

A börtön déli végétől a kőjárda déli oldalán az épülettől 7 ölnyi távolságra a zsemlyét árulók fabódéi, ezek előtt két sorban a tūrót, kalácsot és kávét árulók székei.

A Városházától a sétatér felé vezető kövezet déli oldalától a Kerekréti-féle ház felé a mézeskalácsos sátrak, utánuk a kefekötők, faedény, kosár és virágárusok. A sétatérnek a Városháza és a katolikus templom felé néző nyugati részén a csizmadiák, a kávéházzal szemben az ócskavas árusok és a lakatosok, a csizmadiák mellett a sétatér nyugati végén az Ungár boltja felé az ócska ruha árulók, ezek mellett a sátoros kofák.

A sétatér déli szegletén a gyümölcsárusok, a sétatérnek a Stern Emánuel boltja felé eső külső oldalán véghosszában, valamint a sétatéren belül négy sorban tej, vaj, tojás, csirke, zöldségárusok.

60. Bene, 1991. 8–9.

A sétatér északi oldalán a csizmadiák és lakatosak háta mögött árulhatnak a gubások.

A Selyem utcai téren a Janovicz ház és az Olvasó Egylet által birt épület előtt a Bujtos felé hosszában két sorban egymással szemben a pecsenye és kenyér árusok.

A szekerekről árult dolgok (káposzta, krumpli, dinnye, saláta, zöldség, alma, gömölye a Nádtéren meghagyandók.

Kimondta azt is a közgyűlés, hogy a sétatér ilyenkor sűrűbben tisztítandó és takarítandó. Ez a piac sokáig, egészen az I. világháborúig a főtéren maradt.⁶¹

Ehhez a rendezéshez hozzá tartozott az utcák és a járdák kövezése is. Szintén 1875-ben az év végi közgyűlésen döntöttek arról, hogy a városon átmenő országos főút, a Tokaj-Kolozsvári országút Nyíregyházán átmenő szakaszát kiköveztetik. A munka a Tokaji és Kállói utcákat jelentette, valamint a piactól a vasútig vezető útszakasz burkolását is. Az erre kiküldött bizottság Debrecen és Miskolc kövezési és csatornázási rendszerét vizsgálta meg. Nyíregyházán a kövezés 1451 folyó ölet tett ki, ebből a két utca 1241 folyó öl és 4 öl szélesség. A városon kívül elég a 3 öl is, de bent a kocsiforgalom miatt kellett a 4 öl szélesség. A kövezést a Tokaji bányából vett kővel ajánlották. Szükséges volt 1200 folyó öl hosszban 3 láb széles és 4 láb magas csatorna építése is téglából. Az egész munka együtt 102-110 ezer forintba került, s arra 127 ezer forintot irányoztak elő.⁶²

A kőút és csatornaépítésre kiírt árlejtés győztese Lachs (Lachs) Gyula miskolci vállalkozó lett 105.223 forint 37 krajcár ajánlati összeggel. A munkát tőle a város 1877 júliusában vette át.

Az 1870-es évek vége felé az utcák kövezése tovább folyt. A Pazonyi utcát köveztették ki Meskó Pál házáig 220 öl hosszban és 4 öl szélességben úgy, hogy mellé téglából csatornát is építettek. A kövezéshez használt trachyt követ Tokajból a vármegye bányájából szereztek be, a téglát a városi téglagyár adta. Ez a munka 17.720 forintba és 25 krajcárba került. Kiköveztették a Pazonyi utcából a Selyem és Tokaji utcákba nyíló közöket is 115 öl hosszban és 3 öl szélességben 5918 forint 50 krajcárért. A munkálatokat, tehát az utak feltöltését, a csatornázást, a kövezést Reichmann Herman debreceni vállalkozó végezte. A munkával 1879 július végére kellett elkészülnie.⁶³

1878 őszén a Csipke utcát és a Róka zugot feltöltötték, s az ott összegyűlő csapadékvizet a Szarvas utcai és a Kállói úti csatornába vezették.

A város a már kiépített kőútjai mellé járdákat is épített a belvárosban két méter, kijebb másfél méter szélességben, 10-15 cm-es homokrétegre rakva. A körülbelül 6.000 négyzetméternyi járdát faragott és faragatlan kőből négyzetméterenként 3, illetve 2 forint 28 krajcárból tervezték elkészíttetni szintén tokaji trachyt kőből úgy, hogy ellenálljon a fagynak. A járda a városközpontban faragott kőlapokból, szegélykövel, kijebb faragatlan lapokból készült. A vállalkozó Bauer Antal volt.⁶⁴

A lassan növekvő város egyre bővítette éjszakai világítását is, egyelőre a gázlámpák szaporításával. 1878. szeptember 13-án döntöttek arról, hogy a már meglévő 31 lámpa mellé még 13 újat állítanak fel, kimondva azt is, hogy a lámpák oszlopa környékén a fákat rendszeresen fel kell nyesni, a lámpafákat fehérre kell

61. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1875. szept. 7. K. 1980/1875., illetve K. 2612/1875.

62. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1875. dec. 21. K. 5456/1875.

63. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1878. aug. 16. K. 6437/1878.

64. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1879. máj. 30. K. 4820/1879., K. 3977/1879.

meszelni és az indóházhoz vezető kőutat az ott lévő raktártulajdonosoknak kell kivilágítaniuk.⁶⁵

Az 1875. évi szeptember 7-i közgyűlésen Lukács Ödön református lelkész a közgyűlés megnyitása után azonnal, fontos ügyben kért szót, előadva, hogy a királyi törvényszékekből 23-at az országgyűlés feloszlát, hogy melyeket, azt még nem lehet tudni, de félő, hogy mivel a megyeszékhely Kállóban van, nem viszik-e át oda a törvényszéket, mert azt Kállóban sürgetik? Kérelmezni kell a magas minisztériumtól, „...a törvényszéknek itteni meghagyása és a közigazgatási székhelynek a már kiadott miniszteri javaslat szerint ide áttételét...” A közgyűlés ennek elintézésére bizottságot alakított a polgármester elnökletével, Bodnár István, Kovács Gerő, Vidliczkay József, Lukács Ödön, Kralovánszky Mór és Simon Endre tagokkal.⁶⁶

A Nyíregyházára telepített, korábban vármegyei hivatalok közül a következő a mértékhitelítő és hordóhitelítő intézet volt, mely 1876. január 1-én kezdte el itteni működését, miután attól Nagykálló elállt, az ottani közgyűlés nem vállalta a hivatal telepítésének költségeit. A nyíregyházi hivatal számára a Városháza I. számú, 1875 végétől üresen álló boltot jelölték ki. A hivatal vezetője 1875. évi december 21-i közgyűlésen megválasztott Soltész Gyula lett 500 forint évi fizetéssel.

A hivatalok áthelyezésének a koronáját mindenképpen a vármegye székhelyének Nyíregyházára való helyezése jelentette. Az 1876. évi XXXIII. törvénycikkben a megye székhelyéül Nyíregyházát jelölték ki. A város a „...megyét melegen üdvözölve ezen székhely elfoglalására teljes bizalommal, szíveséggel meghívja...” Felajánlják a Városháza főbejárattól kelet-északra eső részét.⁶⁷

E nemes gesztussal azonban a város hivatalház nélkül maradt, de a bölcs városvezetés a nagy cél érdekében inkább lemondott nemrég felújított házáról és kiköltözött. Bizottságot küldött ki a közgyűlés May Adolf és Gredig Jeremiás tagokkal valamint Horváth Gyula városi mérnökkel, hogy tegyenek javaslatot. Ők 1876. augusztus 30-án nyújtották be irományukat, mely szerint a városi hatóság mostani székházában 25 kisebb-nagyobb helyiséget bír, ugyanilyen hely csak a nagyvendéglő melletti lovardai laktanya, ott is van 22 helyiség, mely bár kisebb, de szükségből összehúzódva el lehet férni benne. Ott nem kell építkezni, csak a vakolatot megújítani, jól kimeszelni, a Vendég utca felől új deszkakerítést húzni, a kutat kitisztítani, a raktárakban néhány nagy ablak berakásával szobákat lehet kialakítani. A legszükségesebb költségek 6-800 forintot tesznek ki.⁶⁸

Az október 10-i közgyűlésen jelentették be, hogy a megyei küldöttség megvizsgálta a Városházát és azt a központi tisztviselők, a segéd- és szolgaszemélyzet részére megfelelőnek találták, a megyei levéltárat pedig úgy oldották meg, hogy a város vállalta, hogy a régi nemesi levéltárnak az udvaron lévő börtönhelyiséget tűzmentessé alakítja, a Bach korszakbeli iratoknak a kijelölt pincét lepadlóztatja, a sötétnek mondott folyosókat megvilágítja. A következő tisztújításig a főispánnak és az alispánnak a mostanihoz hasonló lakást a város biztosít. A költözködést október 15-re, a belügyminiszteri rendelet által meghatározott határrnapra, a megye szeretné befejezni, de ehhez a lovardai laktanyát át kell alakítani (kőműves, asztalos, festő munkákat ki kell adni), a honvédséget fel kell szólítani a kiköltözésre, hogy a raktárakat az Eötvös-féle kaszárnnyába vigyék át, míg a Serház el nem készül.⁶⁹

65. SzSzBMÖL. V.B.186. jkv. 1878. szept. 13. K. 6120/1878.

66. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1875. szept. 7. K. 3677/1875.

67. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1876. aug. 31. K. 4248/1876.

68. SzSzBMÖL. V.B.186. 144. dob. 4232/1876.

69. SzSzBMÖL. V.B.181. 1876. okt. 10. jkv. K. 4713/1876.

Az utolsó kállói megyegyűlést 1876. szeptember 12-én tartották szeptember 16-án megtörtént az átköltözés, a megyei hivatalok október 21-én megkezdték működésüket és november 28-30-án a rendes őszi megyegyűlést már a Városháza nagytermében tartották meg.

Szabolcs megyének annyi pénze sem volt, hogy a beköltözés fuvar költségét fedezni tudja. A város segítette ki még ebben is. Ehhez képest volt abban gőg és lekezelés is, amikor a megye alispánja pár héttel a beköltözés után figyelmezteti és utasítja Nyíregyháza előjáróit, hogy szedjék rendbe a várost, tegyék azt külsőleg méltóvá arra, hogy Szabolcs megye „fővárosa” legyen. Sőt, mulasztással vádolja a várost, hogy mindeddig elhanyagolta a várost szépíteni, rendben tartani. Ezért járhatatlanok utcái gyalogosnak, fogatosnak egyaránt. A közrendészet és közbiztonság sem megfelelő. Csatornázni is kell a városban és meg kell oldani a közvilágítást. Mindebből arra is lehetne következtetni, hogy a megyeszékhely átkerülése Nyíregyházára döntő befolyást gyakorolt még a város vezetésére is, szinte egyik napról a másikra. Mégpedig jótékony befolyást. Ha azonban egészében fel akarjuk mérni ennek következményeit, akkor azt kell megállapítanunk, hogy Szabolcs megye beköltözése Nyíregyházára ellentmondásos hatást váltott ki, mert két elütő, sőt ellentétes társadalomszemlélet találkozott, ütközött össze. A negatív hatást eddig szinte egyedül a várost jól ismerő, szerető s a társadalmi jelenségek megítélésében kitűnő érzékű Krúdy Gyula vette észre. Ő írta a megyeszékhelyé válás hatásával kapcsolatban: *„Nyíregyházára csőstől szakadt az áldás. Nagykállóból átköltözött a vármegye is, vele egy rajnyi elszegényedett úr, aki a megyénél hivatalnokoskodik... Hiszen ha ezek a kedélyes telekkönyvvezetők..., ezek a struccer dohánybeváltók, a csengő-lengő tisztek egy szegény városba érkeztek volna, amely városnak szüksége van az ő gázsijukra, Nyíregyházán bizonyára lett volna nagy öröm az őslakosság körében. Így azonban a régi tír pákok, Nyíregyháza őslakói mindig csak a bajszuk alatt dörmögtek, ha új arcot láttak a városban. A jó nyíregyháziak nem alaptalanul féltek a bevándorlóktól. A hivatalnoki kar ezidőtájt – tán még most is – adósság csinálásból élt Magyarországon... A tanfelügyelő, a pénzügyi számtiszt, a megyei hivatalnok boldoggá tette azt a kecskét, ahová ruhavarrás céljából belépett. Csirnyiknek, a mészárosnak kalapot kellett emelni, ha könyvre vitték tőle a húst az adóhivatalnoknék. Boldognak kellett lenni annak a kávésnak, ahová a huszártisztek betették a lábukat, hogy nagyarányú kontózársba fogganak. Ezek az állapotok sehogysem tetszettek a jó nyíregyháziaknak, akik apáiktól azt tanulták, hogy csak addig nyújtózkodjanak, ameddig takarójuk ér.”*

A székhelyváltoztatás társadalmi hatását bemutatja Krúdy a másik oldalról, a vármegye felől szemlélve is. Leírja, hogy ezek a megyei urak *„amikor otthagyták Nagykállót és benne az öreg vármegye házát, mindenképpen azon voltak, hogy mentül jobban lenézhessek az új megyei székvárost, a gyorsan meggazdagodott Nyíregyházát. Hiába, Kálló csak Kálló volt. Benne minden kődarab, minden ház a régi vármegye dicsőségét hirdette. A megyeház kapuján még ott voltak a nyomai a hajdani restaurációk fokosainak és a dohos folyosókon régi alispánok képei függtek. A visszhangos kapuboltozat alatt még hallatszott a pandúrok sarkantyúinak pengése és a megyei urak négyesfogatai dübörögve fordultak be az udvarba. A nyíregyházi porban pedig elszűrült az egész régi dicsőség. Hiába hordták sárga csizmaszáraikat és tollas kalapjaikat a megyei urak. Még a hajdúk sarkantyúja is másképpen pengett itt. Szürke por, közöny és fumigálás fogadta a szegény megyét a gazdag városban.”*⁷⁰

70. Hársfalvi, 1982. 124–125.

A város a fejlesztéseket komolyan véve, apróbb adósságaitól szabadulni kívánván az 1870-es évek közepén döntött egy nagyobb, milliós kölcsön felvételéről. A kölcsön visszafizetésére is születtek tervek Joszka János a császárszállási (4796 magyar hold), Zajác Zózsef pedig pázsiti földek eladásából származó bevételt nevezete meg fedezetnek. Végül Zajác Zózsef elképzelése nyert, s azok után vette fel a város a 800.000 forintos kölcsönt.⁷¹ Erre a határozatot az 1876. évi augusztus 10-i közgyűlés adta. A határozat szerint a 7500 holdas pázsitot (melybe beleszámitották a hasznavehetetlen földeket is – prémföld, utak, homokbuckák és a város részére megtartandó kaszáló) osztják ki a lakosság között 10 évi törlesztésre 7 %-os kamatra – ebből bejön a 800 000 forint. A földet 5 osztályba sorolták, az első osztályúnak minősített terület ára holdanként 200 forint – a többi arányosan csökken 10 forintokkal. Ezeket azonos nagyságú darabokban, örök áron adják el. A nagy kölcsönt 40 évre, félévenkénti törlesztéssel veszi fel a város. 1854-ben nagyjából 2000 holdat osztottak, most 5000 holdat, úgy, hogy a tanyai házzal rendelkezők is részesülhettek az osztásból.⁷²

1876 novemberében Bencs László tanácsnok vezetésével megbecsülték a pázsiti földeket, majd a hónap folyamán a 2508 jogosult között felosztottak 5066 holdat és 596 négyszöglet, sorshúzással (mindenki két holdat kapott). E birtokokból 10 év alatt pontosan 731.000 forintot szedett be a város. Az osztás feltételei között szerepelt, hogy a 10 év letelte után lehet csak tényleges tulajdonban a föld, mely eladható, elcserélhető, de az új tulajdonos a terheket is átveszi. A kiosztott földekre 4 mezőőr vigyázott, a város mérte ki a dűlőutakat, ásatta a vízlevezető árkokat.

További közhasználatra prémföld címén fennmaradt még 1400 hold. A nyílhúzáskor mindenkinek le kellett tennie 10-10 forint bánatpénzt, ezt beszámították a törlesztésbe, aki viszont a sorshúzással rá eső részt nem fogadta el, a pénzt elvesztette.⁷³

Ezt a kölcsönt majd az 1880-as években konvertálták 50 esztendei törlesztésre 610 000 forint értékben.

Szintén az 1870-es évektől került előtérbe a császárszállási pusztasors. A város ugyanis azt szerette volna elérni, hogy a megvásárolt pusztát a nagykállói határból a nyíregyházihoz csatolják át. Az 1875. október 21-i közgyűlésen merült fel a kérdés, miért kell Nagykállónak fizetni a pusztát, holott a város a bekebelezést már 1871-ben elhatározta. A polgármesteri válasz lényege az volt, hogy a régi tulajdonosok nem egyeztek bele az átcsatolásba, de a kataszteri kiigazítások már megtörténtek, így tovább szorgalmazták az ügyet.⁷⁴ A pusztát végül is nem került a város kezébe, pedig minden követ megmozgattak érte.

Számos közművelődési és jótékony egyesület született, működött ezekben az években is. 1875 végén alakult meg a Nyíregyházi Korcsolyázó Egyesület. 1876. november 23-án az egyesület lelke, Somogyi Gyula három egymás utáni télre kérte a dohányraktárak mögötti, úgynevezett Elető vízlepte területét korcsolyázásra évi egy aranyért. A közgyűlés úgy határozott, hogy „...A városi lakosság műveltebb osztályának, főleg az ifjúságnak közegészségügyi szempontból is a kor igényeinek megfelelő indokból előterjesztett azon óhaját miszerint a korcsolyázó egyesület megalakuljon a város képviselői pártolására méltónak találván...” a területet három

71. Lukács, 1886. 332.

72. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1876. aug. 10. K. 3881/1876.

73. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1876. nov. 23. K. 5685/1876.

74. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1875. okt. 21. K. 4414/1875.

évre évi egy arany befizetésével átadja, egyben felhívja a kérelmezőt, hogy az egylet alapszabályát mutassa be a tanácsnak.

1879. március 12-én Nyíregyházán alakult meg a nyírvizek lecsapolására a Nyírvíz Szabályozó Társulat. A társulat a XX. század első felében csere útján szerezte meg a Szarvas korcsma telkét, s oda hirdették meg az építendő társulati székház pályázatát. A Nyírvíz palotára 1911-ben hirdették meg a pályázatot. A 46 pályaműből a megosztott I. díjat Papp Gyula és Szabolcs Ferenc építészek szecessziós stílusú palota-terve nyerte. Az építési versenytárgyalást 1912 őszén tartották, a nyertes Adorján János építési vállalkozó volt. 1913 tavaszán kezdődtek a munkák és 1914 májusában már beköltözhetett a társulat. Az épületben irodákat és lakásokat alakítottak ki. A sarki álkupolán a Nyírség jellegzetes madara, a rétisas könnyűfémből (spiáter) készített mása állt, a déli oromzaton két szép mozaik az ösfoglalkozásokat szimbolizálja, a lépcsőház diszes üvegablakai Róth Miksa budapesti üveges munkáját dicsérik.

Az évtized vége felé gőzfürdő és lövölde létesítéséről is határozott a város, ki-mondva, hogy „...az emberi testnek friss egészségbeni fenntartását nélkülözhetetlen szükségesnek tartván, ennek felállítását a város anyagi tehetségéhez képpent pártolni hivatva van...”, s 2 db 100-100 forintos részvény megvásárlásával járult hozzá a gőzfürdő megvalósításához.⁷⁵

A választási törvény értelmében a városi képviselőtestület tagjait felerészből három évenként újra kellett választani. Az 1876. évben február 18-án tartották a voksolást a hat választókerület központjában, melyeket a Városházán lévő alkaptányi szobában, a Gerhárd-féle, a Hudák-féle iskolában, a gimnázium épületében, a Nádor utcai iskolában alakítottak ki, míg a hatodik kerület választási helyszíne a Debreceni utcai Jurás, vagy Mráz-féle iskolában volt.⁷⁶

Három év múlva polgármestert és tisztkart is választott a város. Az 1878. december 21-én tartott közgyűlésben már hét városi választókerületet alakítottak, eldöntve, hogy a hat kerületben 8-8 tagot, míg a hetedikben csak 3 rendes tagot kell választani, s ez a szám adja ki a képviselőtestület létszámának felét. A választókerületek központjait az alábbi helyeken jelölték ki: Városháza tanácsterme, Serház téri iskola, Hudák György-féle iskola, Evangélikus gimnázium, Ruzsa Endre iskolája, Gdovin János iskola terme a templom mellett, végül Gdovin Endre iskolaterme a Debreceni utcán.⁷⁷

A városi tisztújítást 1879. január 15-16-án tartották meg Zoltán János alispán elnökletével. A polgármesteri székbe az egyedüli jelöltet, Krasznay Gábort választották meg közfelkiáltással. Főkapitánnyá Kerekréti Miklóst, közigazgatási tanácsnokká Bencs Lászlót, adóügyi tanácsnokká Oltványi Endrét, tisztí ügyésszé dr. Meskó Lászlót, árvaszéki ülnökké Májerszky Bélát és Nikelszky Lajost, főjegyzővé Sály Pált, aljegyzővé Czupra Endrét, házi pénztárnokká Joszka Jánost, adópénztárnokká Krajnyák Györgyöt, számvevővé pedig Galánffy Dánielt választották. A házi pénztári ellenőr és segédszámvevő Járosy Gusztáv, az adópénztári ellenőr Ruttkay Mihály, a városi közgyám és árvapénztárnok Zajác József lett. Az idő előre haladtával a tisztújítást másnap délelőtt 10 órától folytatták. Annak eredményeként levéltárnok Palicz Mihály, mérnök Horváth Gyula, főorvos dr. Meskó Pál, orvos Takácsi Alajos, alkaptány Kovács Károly, iktató és kiadó Homolay Gyula, útbiztos

75. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1878. febr. 22. K. 1549/1878, K. 1550/1878.

76. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1876. jan. 28. K. 127/1876.

77. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1878. dec. 21. K. 9134/1878.

Csapkay Géza, csendbiztos Kovács Lajos, állatorvos Dankó István, kertgazda és erdőfelügyelő Barzó András, városi bába Fitkonidesz Sámuelné, mértékhitelítő Soltész Gyula lettek, s rajtuk kívül választottak még öt városi írnokot is.⁷⁸

Ugyanazon hónap 24-én felfogadták a városi szegődményeseket is: egy őrmestert, két rendőrbiztost, hat hites őrt, hat pandúr lovast, hajdúkáplárt, nyolc hajdút, két külső kocsiszt, ordonánc kocsiszt, ürülék kihordó kocsiszt, egy börtönőrt, három lámpagyújtogatót, erdőkerülőket, gypmestert, csordásokat, három pusztai kerülőt, 24 éjjeli és nappali őr, kéményseprőt, órast, két útkaparót. A nyolc toronyőrt, akik az evangélikus templom tornyából a város tűzbiztonságára ügyeltek, a város fizette, de az evangélikus egyház választotta meg.

A tűzörségre nagy szükség volt, hiszen a városban szinte minden évszak meghozta a maga tűz-okát, a tavaszi nagy szelek, a nyári forróság, az őszi lehullott falevelek, s a téli szabálytalan disznóprzsölések mellett a házak tűzveszélyes anyaggal fedése, a fakémények, a műhelyekben szabálytalan tüzelő eszközök, satöbbi. Éppen ezért rendelte el a város 1866 elején saját, jól felfogott tűzrendőri érdekéből, hogy a kebelében építendő, vagy felújítandó épületek csak cseréppel fedhetők, kémények téglából építhetők, s ha a cserépgyárban a mennyiség 20.000 cserép és 40.000 téglá alá esett, a vidékiek még pénzért sem kaphattak építőanyagot, amíg a készleteket fel nem töltötték.⁷⁹

Az megelőző intézkedések ellenére 1866. április 7-én kigyulladt a város Szarvas utcai három kerengős malma, de leégett a szomszéd 34-es számú ház is, ifjabb Már földi István lakása. A helybeli városi törvényszék Csernyik András elleni gyanúval tette át az ügyet a vármegyei büntető törvényszékhez. A közgyűlés „...az ennek elhárításánál önfeláldozásos buzgalommal közreműködött May Adolf, Fejér József itteni polgárok, Czupra Endre városi tisztviselő, Diecz Sámuel néptanító iránt ezennel e város ünnepélyes közelismerése és tiszteletteljes köszönete mondatik ki, az ugyanazon tűzvész elhárításánál hasonlóképp nagy elszántságot és buzgalmat tanúsított szegényebb sorsú Novák István, Koleszár János, Frindt János, Friedman János, Ács János, Jakubcsák János valamint Ludvig János és Hallgass Leopold részére pedig fejenként két forintot és így összesen 16 forintnyi elismerő jutalomdíj rendeltetik...”⁸⁰

Abban az esztendőben a tüzek száma annyira megnövekedett hogy az 1866. november 22-iki közgyűlésen Jármay Menyhért polgármester előterjesztésére a katonaságot és a polgárságot is bevonták a sűrűbb éjszakai őrzáratozásba. December 4-én a közgyűlés a rend megerősítésére 21 utcakapitányt fogadott fel 60-60 forint évi fizetéssel. Mellettük a rendre felügyelt a város kéményseprője, Noviczki Lajos kéményseprő évi 102 forintért, Köhler Sándor rendőri őrmester 200 forint bérért, Kiszél János hajdúkáplár, akinek évi illetménye 73 forint volt. Ezek a szegődményesek természetbeni fizetséget és ruhát is kaptak, illetményük 4 véka búza, 24 véka gabona, 4 véka kása, egy kék köpönyeg 4 évre, egy kék atilla 2 évre, egy kék nadrág, egy piros mellény, egy szürke nyári zubbony, egy káplári piros sipka, egy pár egyenruházati csizma, egy fekete magyar nyakravaló, mindezek egy évre. A városházánál szolgált akkor még a pandúrkáplár, 8 városi hajdú, a városházi börtönőkre és a városházára felügyelő két belső őr, 24 éjjeli rendőr, 9 lovas pandúr, 2 határbeli kerülő, 6 határbeli csósz, a toronyőrök: Boros István, Molnár György, Kazár András, Harman János, Ugyan András, Reha István, Szelkó András és Varga

78. SzSzBMÖL. V.B.186. 173. dob. 621/1879.

79. SzSzBMÖL. V.B.161. 112/3. jkv. 1866. febr. 22. K. 631/1866.

80. SzSzBMÖL. V.B.161. 112/3. jkv. 1866. jún. 4. K. 1846/1866.

István évi 32-32 forintokért, gyepmester, belső és igás kocsis, kályhafűtő, béresek, kondások. Az utcák kivilágítására a Reich Benjámin és Paulovics Imre helybeli kereskedő céggel szerződött a város.⁸¹

A feszezebb szolgáltatnak köszönhetően egy év múlva, 1867. december 16-án a közgyűlés már megtehetette, hogy éjjeli és nappali rendőrségét átszervezte, s a 21 rendbeli utcakapitányságokat és éjjelenkénti polgári őrzásokat, miután szerencsére az okok elhárultak 1868. január 1-jével megszüntette. Azután, az éjjeli őrseget a 23 helyett 30-ra szaporított őrseget végezte: egyenruhájuk: szürke szűr és veres sipka, fizetésük fejenként és havonta 12 forint. Az éjjeli őröket négy rendőrbiztos ellenőrizte éjjel kétten négy pandúrral, éjjel után a másik kettő, szintén négy pandúrral, úgy hogy egy-egy biztos két pandúrral mint őrző végigvizsgálta az őröket. A nappali rendőrséget 8 rendőr biztosította, ezért a várost ugyanannyi szakaszra osztották fel. A városházánál teljesítettek szolgálatot a rendőri őrmester, a pandúrok, a hajdúkaplár, a toronyőrök, börtönőrök.⁸²

A tűz mellett más csapás is érte rendre a várost, 1866. május 23-án és 24-én nagy fagykár pusztított, utána meg az aszály. A város Garay Mihályt, Bukovinszky Andrást és Czupra Endrét küldte ki a károk felmérésére, közben Vay Dániel főispán is kérte felmérését. Megalakult az inségenyhítő bizottság: Jármay Menyhért polgármester elnökletével, helyettese Májerszky Lajos főbíró, Simon Endre római katolikus, Hrabár István görög katolikus, Bartholomeidesz János és Károly evangélikus, Gyöngyössi Sámuel reformált lelkészek, Draskóczy Sámuel, Szabó Dávid, Blahunka József, Uray Tamás, Sztruhár Károly, Mattheidesz Gusztáv, Maurer Károly, Marsalkó Károly, Garay Mihály, idősebb Morauszky János, Nikelszky Mátyás, Palicz Mihály, Sipos András, Kacska János, Kovács Mihály, Ferdicska János, Huray Mihály, Zajác József, Klajnyik György, Szesztay Sándor, Hruby Mihály képviselők, Juhász Mihály városi főkapitány, Risdorfer János főjegyző tagságával.⁸³

A képviselőtestület mellett a helybeli jótékony egyesületek is próbáltak minden időben segíteni a bajbajutottakon, az inségeseken. 1880 elején a Casino egyesület 50 forintot adott az inségesek segélyezésére, a Korcsolyázó Egylet 20 forintot, a Dalárda 10 forintot.⁸⁴ Ugyanazon év márciusában a helybeli ifjúság az inségesek javára tartott bál jövedelméből 86 forintot, a Takarékpénztár Egyesület 50 forintot, a Szabolcsi Hitelbank pedig 23 forint 50 krajcárt adományozott.⁸⁵

Nemcsak Nyíregyházát, hanem másokat is sújtottak csapások, és a város át-érezve a bajok nagyságát, a legtöbb esetben készségesen nyújtott segítséget. 1878. augusztus 31-én Miskolc, Eger és más községek nagy károkat szenvedtek a vízártól. A polgármester felhívta a közgyűlés tagjait a miskolci károsultak segélyezésére, a gyűjtést elindította, s szeptember 3-án a helyi pékeknél 300 (127 forint 20 krajcár értékben a város terhére) kenyeret megrendelt és elküldte Miskolcra. A lakosság is adakozott, összejött 219 forint 69 krajcár, azt 220 forintba kiegészítette és elküldött belőle 150 forintot Miskolcra, 70 forintot pedig Egerbe.⁸⁶

1879. március 15-ére a polgármester rendkívüli közgyűlést hívott össze a szegedi nagy árvíz miatt. A közgyűlés tagjai 1000 forint azonnali segílyt szavaztak meg és

81. SzSzBMÖL. V.B.161. 113/4. jkv. 1867. jan. 10. K. 146/1867.

82. SzSzBMÖL. V.B.161. 113/4. jkv. 1867. dec. 16. K. 3228/1867.

83. SzSzBMÖL. V.B.161. 112/3. jkv. 1866. jún. 15. K. 2004., 2005., 20018/1866.

84. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. febr. 20. K. 1900/1880.

85. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. márc. 19. K. 3225/1880.

86. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1878. szept. 13. K. 7031/1878.

gyűjtést indítottak a lakosság körében is. A közgyűlés határozata szerint az 1000 forintot a belügyminisztériumba küldték, azzal az utasítással, hogy 800 forintot Szegeden, 200 forintot pedig a környéken lévő árvízkárosultak között osszanak ki. Tavaszra a lakosoktól összegyűlt még 849 forint 2 krajcár és a palétások gyűjtésének eredményeként 20 mázsa gabona, amit vasúton elküldtek Szegedre, a pénzt pedig ismét a belügyminisztériumba utalta a város.⁸⁷

Az elemi csapások mellett nagy veszedelmet jelentettek a lakosságra a rendre visszatérő betegségek, járványok, leginkább a kolera. A városi kórház, 1833-ban épült, 1855-ben cseréppel fedték át. Az előljáróság a maga módján igyekezett ezen jótékony intézményt fenntartani, 1855-ben Zsófia főhercegnő születése (ki két év múlva elhunyt) alkalmából tett 500 forintos alapítványt, 1857-ben 1000 forintot tettek le, az időközben éppen Zsófia halála miatt elmaradt uralkodói látogatás emlékére.

1852. január 31-én az akkor még működő nőegylet rendezett a kórház részére jótékonsági táncvigalmat. A 107 pengő forintnyi tiszta bevétel felét a kórház költségeire, a másik felét egy tervezett árvaintézet létesítésére fordították.⁸⁸

Maga a kórház két kórteremből és a gondnok szobájából állt, a kórtermekben egyenként 6 ágy állt.

A vissza-visszatérő kolerajárványok idején, mint 1854-1855-ben, 1866-1867-ben, 1873-ban, majd 1893-ban a kórház a betegek elhelyezésére kevésnek bizonyult, nem is oda, hanem a külön felállított kolerakórházba vitték őket.

Az 1854-es járvány idején, november 29-én Ujhelyi Róbert császári-királyi szolgabíró, Tregjár Pál polgármester, Bodnár István, Tresztyenszky Sámuel tanácsnokok, Meskó Pál városi főorvos, Takács Alajos városi alorvos, Szabó Dávid járási orvos és Palánszky Sámuel városi főjegyző 12 ágyas kolerakórházról intézkedtek, úgy, hogy azt később járási kórházzá lehetne fejleszteni. A járási kórház ügyét a későbbi politikai-közigazgatási változások elmosták, különösen azután, hogy a vármegye székhelyén, Nagykállóban 1863-ban megszervezték a kórházat. 1854-ben csak annyi történt, hogy a város a Tokaji úton lévő szegények házáat ajánlotta fel (két nagyobb szoba, egy kisebb szoba, halotti kamra, konyha, a gazda lakása, jó víz, kert), s a fent említett 12 ágyat akkor a koldusok szobájában helyezték el. 1855. július 14-én ismét felütötte a fejét a kolera. A polgármester azonnal 6 ágy felállítását rendelte el. A védekezést dr. Mádi Szabó Dávid (1808-1886) járásorvosra bízták. 1855. július 24-én vették fel az első ápolónőt: özv. Korbély Mihályné Pokoraczki Ilonát, 40 krajcáros napidíjért.⁸⁹ Az év végére a járvány megszűnt, hogy egy évtized múlva újra támadjon.

Az 1866. december 4-i közgyűlésen jelentette dr. Meskó Pál városi főorvos, hogy az október 2-án kiütött kolera 70 ember életét követelte. Akkor a járvány megszűnt, azért a Szentmihályi utcai Horváth-féle házban felszerelt kolera kórházat megszüntették. De nem véglegesen, hiszen a járvány csak 1867. február 1-én szűnt meg véglegesen, akkorra viszont 222 ember betegedett meg a városban, s közülük csak 94-en gyógyultak fel.⁹⁰

1873 nyarán azonban ismét kiütött a városban a kolera. A július 4-i közgyűlésen már tárgyaltak arról, hogy jelek mutatkoznak a veszedelemre, s erélyes rendszabályokat léptetett a közgyűlés életbe. Megalakították a kolerabizottságot Bodnár István,

87. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1879. márc. 15. K. 2616/1879.

88. SzSzBMÖL. V.B.142. 8/a. Közigazgatási tanácsülés 1852. febr. 4. 196. sz.

89. Fazekas, 1979. 145-164.

90. SzSzBMÖL. V.B.161. 114/5. jkv. 1868. máj. 8. 1004/1867.

Haas Mór, Gredig Jeremiás, Török Péter, Kovács Benjámín és Kacska János tagokkal, felállították a kolerakórházat, az alvégi temetőben a kolerában elhaltak részére halottasházat emeltek, jelentősen megnövelték a fertőtlenítőszer mennyiségét a raktárakban, állandó fogatokat rendeltek az orvosok és a halottak szállítására, a főorvos által kiadott szabályrendeletet (utasítást) kinyomtatva a lakosok között kiosztatták, a posványos helyeket feltöltötték, a mészárszékeket utasították, hogy csak friss húst mérhetnek, a korábban is alkalmazott kolerabiztosok számát megnövelték.⁹¹

A megelőző intézkedések ellenére a kolera sok áldozatot szedett, mígnem augusztus végére a járvány megszűnt. 1893 augusztusában jelezték ismét a járványt a városban, majd a szeptember 15-i közgyűlésen jelentették be, hogy szeptember 10-én Gulyás József polyákbokori lakos ázsiai kolerában megbetegedett, behozták a járványkórházba és ott meghalt, de azután több megbetegedés nem fordult elő.⁹²

A jótékonyági intézeteknél maradva, fentebb említettük, hogy a nőegylet árva intézetet akart létrehozni, de munkáját nem koronázta siker, s így az egyelet 1853. november 14-én feloszlott, vagyonából, mely 901 váltóforint 46 krajcár (akkor átszámítva 360 pengőforint 42 krajcár) volt létrehozta az árva intézeti pénztár nevű alapítványt.⁹³ A kiegyezés után a szabad egyesület alapítás idején a nőegylet is újjáalakult, s bejelentette igényét megszűnt elődje vagyonára. 1870-ben a nőegylet elnöke, Bodnár Istvánné fordult a képviselőtestülethez, hogy az általa a Miskolczi Mihálytól vásárolt Pacsirta utcai házban 10 szegénysorú árvát nevel, ezért kérte vagyonuk kiadását. Galánffy Dániel számvevő adatai szerint az akkori 901 váltó forint 46 krajcár az átváltások után 1870-ben 778 forint 45 krajcárt tett ki, mely összeget készségesen átadták a nőegyletnek, biztosítva a további pártolásról is.⁹⁴

A gyermekekkel kapcsolatban kell szólni a kisdédóvóról és a leányok neveléséről is. Nem lévén koedukált oktatás, a leányoknak a városi nőnevelő intézetekben szerzett praktikus és általános műveltség, némi nyelvtudás elsajátítása maradt. A kiegyezés körüli években Palánszky Sámuelné Csapó Ida, Mihalik Mátyásné, Palczer Vilma, valamint Benczúr Anna és Zsuzsanna tartottak fenn nőnevelő intézeteket a városban.⁹⁵

Bő egy évtized múlva felső leányiskola is működött a városban. 1880. október 1-én indult meg a tanítás 15 leánygyermekkel. Tanítójuk Poroszlay Adél volt, kinek fizetését évi 600 forintban és 160 forint fűtési általányban határozta meg a város. A felső leányiskola helyiségét és a tanítónő lakását a kisdédóvó személy eltávozása miatt egyelőre bezárni kényszerült óvoda épületében helyezték el. Ugyanúgy október 1-jén kezdődött meg minden esztendőben a téli ismétlő iskola is. Szintén 1880-ban Pazár István az ismétlő iskola igazgatója jelentette a képviselő testületnek az elmúlt tanévben a város ismétlő iskoláiban 201 különböző vallású gyermek nyert oktatást.

Az 1880. szeptember 17-i közgyűlés az óvodák ügyében is határozatot hozott, s kimondta, hogy a felső leányiskolának átalakított központi óvoda helyett a város két ellentétes pontján két óvodát állít fel, a szerencsésen növekedő gyermeklétszámra való tekintettel.

1880 novemberében az alvégi óvoda ügye megoldásra is talált, központi helyen, a Rózsa utcán Markó György házában béreltek alkalmas helyiséget, két szobát, konyhát, kamrát és az egész udvart egy évre 120 forint bérleti díjért. Kinevezték

91. SzSzBMÖL. V.B.,181. jkv. 1873. júl. 4. K. 2745/1873.

92. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1893. szept. 15. K. 1139/1893.

93. SzSzBMÖL. V.B.141. 3/b. kötet Közigazgatási tanácsülés 1853. szept. 2. 953. sz.

94. SzSzBMÖL. V.B.161. 115/6. jkv. 1870. júl. 4. 1519/1870.

95. SzSzBMÖL. V.B.161. 114/5. jkv. 1868. júl. 24. 876., 928/1868.

az óvónót is Stoffan Gusztávné, korábbi óvodai dajka személyében, fizetését évi 200 forintban, 100 forint fűtési és cseléd tartási általányban határozták meg. A felvégen akkor még nem találtak alkalmas helyet, ott az alapítást 1881 tavaszára halasztották el.⁹⁶

A XIX. század utolsó harmadában a városi ipar, kereskedelem fellendítése érdekében kezdődtek a nagyarányú építkezések a településen. Akkoriban merült fel a képviselőtestületben az a gondolat is, hogy egy teljes létszámú huszárezred elhelyezését kellene kérvényezni a közös hadügyminisztériumtól. A városatyák az 1880. március 19-i közgyűlésen kijelentették, hogy a város talaja nagyon alkalmas a lovasság részére, a kiterjedt sík, füves mezők kitűnő gyakorlótérül szolgálhatnak. Nem minden hátsó szándék nélküli ez a felvetés, hiszen a jegyzőkönyvben világosan meg is fogalmazták a célokat: *„A kaszárnyaépítés esetében a városban nagyobb számú katonaság lévén összpontosítva, a katonaság ételmei, egyéb szükségletei fedezése nagy piacz forgalmat idéz elő, mely a polgárság körébe szivárogván, az által a város polgársága anyagilag gyarapodik, mint Kassa, Eperjes, Miskolcz, Nagyvárád, Arad.”* A testület tehát elvben elfogadja Horváth Gyula mérnök javaslatát, hogy egy teljes lovasezred részére alkalmas kaszárnyát építsenek a városban, ahhoz adnak ingyen telket is, de az építkezés költségeihez a katonai kincstár adjon előleget, s a kész telepet legalább 25 évig bérelje is.⁹⁷

A vármegye útján felterjesztett kérelemre hamar jött a válasz, az 1880. augusztus 12-i közgyűlési jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy a közös hadügyminisztérium a megye kérésének megfelelően egy lovas osztálytörzset és három lovasszázadot Nagykállóba, az ezredtörzset, egy osztálytörzset és három lovasszázadot pedig Nyíregyházára rendelt állomáshelyre. Az 1888. szeptember 1-ig a fennálló szerződések értelmében Zemplén megye településein állomásozott akkor a császári és királyi 14. lovasezred. A minisztérium tehát felhívta a várost, hogy a laktanyaépítő bizottságot alakítsa meg, az előmunkálatokat kezdje el, hogy 1888. szept. 1-re a kaszárnya legyen kész. A laktanyaépítő küldöttség a polgármester elnöklete alatt Kovács László, Flegmann Lipót, Haas Mór, Nikelszky Mátyás, Somogyi Gyula, Meskó László tiszti ügyész, Horváth Gyula városi mérnök és a tanács többi tagjai: Bencs László és Nikelszky Lajos tanácsnokok, Czupra Endre aljegyző, Zajác Zoltán főjegyző, Kerekréti Miklós főkapitány, Sárosi Pál főjegyző.⁹⁸

A képviselőtestületet azonban ez a határozat nem elégítette ki, s 1880. november 3-án küldöttséget indítottak a magyar királyi honvédelmi miniszterhez, azzal a kéréssel, hogy a Nagykállóba tervezett alosztályokat is Nyíregyházára helyezték, hiszen a volt Vármegyeháza semmiképpen sem alkalmas kaszárnyának, nehezen átalakítható, az épület az egészségügyi követelményeknek nem felel meg, ivóvíze sem jó. A Somogyi Gyula, dr. Meskó László és Zoltán János alispánból álló deputátus a december 7-iki közgyűlésen számolt be útjának eredményéről. Budapesten azt ajánlották a minisztériumnak, hogy ha Kállóból áthozzák a lovasosztályt, akkor ezredtörzs, osztálytörzs és 3 lovasszázad részére azonnal, a másik osztály részére 1888. évben a laktanyát megépítik. Ezt a minisztérium elfogadta. A közgyűlés új laktanyaépítő bizottságot alakított Krasznay Gábor polgármester elnökletevel, Bencs László tanácsnok, Horváth Gyula tiszti mérnök, dr. Meskó László tiszti ügyész, Kerekréti Miklós főkapitány, dr. Meskó Pál főorvos, Takácsi Alajos alorvos, Somogyi

96. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. nov. 2. K. 12677., 12678/1880.

97. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. márc. 19. K. 656., 3175/1880.

98. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. aug. 12. K. 8947/1880.

Gyula, Nikelszky Mátyás és Belfi András képviseleti tagokkal. A szerveződő vegyes bizottság katonai tagjait a császári és királyi kassai VI. hadtest parancsnoksága küldte ki.⁹⁹

A vegyes bizottság nagy lendülettel látott munkájához. 1881 januárjában minden szóba jöhető helyet megtekintettek, s végül a város délnyugati részén, a vasútállomás mögötti terület mellett döntöttek. Úgy tűnt akkor, hogy a laktanya ügye rendben van, mégis fél évtized telt el, hogy az ügy tovább lendüljön.

A nyíregyházi egyházak életében az 1860–1870-es évek a reformátusok számára voltak igen felemelőek, hiszen új templom építésébe fogtak. 1862-ben a város az Egyház utcán elbontott malom telkét átengedte az egyháznak a templom céljára, a következő években az egyház megvásárolta a lelkészlak déli szomszédságában lévő Vadászi-, majd Tajdy-féle házakat 1000, illetve 1500 forintért. Hét év telt el az anyagiak összegyűjtésével, mire 1870 tavaszán az akkor frissen megválasztott Lukács Ödön (1843–1896, nyíregyházi lelkésszé iktatták be 1870. április 10-én) lelkész felkarolta a templomépítés ügyét. Az Úr házának helyét a Vadászi-féle telken jelölték ki, a beküldött tervek közül pedig Melhause János díszes, romantikus stílusjegyeket mutató tervét fogadták el. 1873 tavaszán kötötte meg az egyház a kiviteli szerződéseket Szabó Márton és Stevanyik István vállalkozókkal. 16.000 forint fejében a vállalkozók kötelezték magukat a templom felépítésére, tető alá hozására, a toronynak a templomtető magasságáig való felhúzására és az épület ablakokkal való ellátására. 1873 áprilisában kezdték bontani a régi templomot, az istentiszteleteket pedig az evangélikus egyház jóvoltából az ottani templomban tartották. Május elsején indult az új templom építése, áldozó csütörtökön Révész Bálint püspök részvételével megtartották az alapkövetelési ünnepélyt. A templom még abban az évben az építési szerződésnek megfelelően elkészült, s 1874. január 1-től az istentiszteleteket a saját épületükben tarthatták a nyíregyházi reformátusok. Három évvel később sikerült a templomot belül kiköveztetni és új székekkel ellátni.

1882-ben Lukács Ödön lekipásztor és Török Péter toronyépítési gondnok fordultak a városhoz 15 ezer, majd 10 ezer jó minőségű téglá kérelmével az új templomtorony felhúzásához. A város ingyen bocsátotta rendelkezésükre a téglát, méltányolva, hogy a templomépítéssel és az iskolának való helyiség megvásárlásával az egyházköztség erői kimerültek.¹⁰⁰ Király Sándor építész még ugyanabban az évben a tornyot felhúzta, a torony gömböt nagy ünnepélyességgel 1882. szeptember 24-én emelték fel. A gömb örömanya Marsalkó Károlyné születet Görgy Ilona volt.

A gömbben elhelyezett emlékirat tanúsága szerint 1882-ben a református egyház lélekszáma 1700 fő, lelkésze Lukács Ödön, segédlelkésze Vas Mihály, tanítója Varga Antal, főgondnoka Gredig Jeremiás. Az evangélikus egyház 12 711 hivat számlált lelkészei Bartholomeidesz János esperes és Farbak József egyházkerületi jegyző. A római katolikus egyház 4972 főből állt, lelkésze Verzar István alesperes, a görög katolikusok 2555-an voltak, lelkészüket Fekete István főesperes, az izraelita egyház 2053 tagot számlált, lekipásztoruk Friedmann Károly, míg a görög keleti egyházban 12-en voltak, így a város lakossága 24.003 lélek.¹⁰¹

A teljesen kész templom felszentelése nagy ünnepélyességgel Révész Bálint tiszántúli püspök és Gräfl József főispán neje báró Györfy Róza részvételével

99. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1880. dec. 7. K. 13453., 13673/1880.

100. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1882. júl. 14., illetve 1882. aug. 11. K. 5994., 6953/1882.

101. Lukács, 1886. 448–449.

1883. július 3-án történt meg. Az egyház gyarapodásával 1886-ban felállították a második elemi iskolát is Horváth István tanító vezetésével.

Az 1880-as években megújult az evangélikus templom is. 1885-ben Melhause János tervei alapján történt a felújítás a bejárat és a homlokzat kiképzése mai formájában, neoreneszánsz stílusban. 1908-ban megújították a belső díszítést, Hibján Gyula és Gróh István tervei alapján. A festési munkák 1910 karácsonyára lettek készen. Ugyanekkorra készült el a korszerű orgona Rieger Ottó tervei szerint 50 változattal, 2141 sippal 100 000 korona költséggel. 1903-ban a templom régi, 17 mázsás öreg harangját újra öntették, azt azonban 1917-ben a katonai kincstár lefoglalta. Az átvételre érkezett katonák nem tudták leereszteni, vagy nem is akartak bajlódni a haranggal, a toronyban összetörtén és a hívek nagy megdöbbenésére az ablakon a darabokat ledobálták. Csak egy kis harangot hagytak tűzjelzésre és a halottak csendítésére.¹⁰²

Irodalomjegyzék

- Bene, 1987.: Bene János: A nyíregyházi „Baloldali Kör” programja. In.: Szabolcs-Szatmári Szemle 1987/3. Felelős szerkesztő: Mező András. Nyíregyháza, 1987.
- Bene, 1991.: Bene János: A nyíregyházi huszárok. Jóna András Múzeum Kiadványai 31. sz. Nyíregyháza, 1991.
- Fazekas, 1979.: Fazekas Árpád: Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár orvos-egészségügyi vonatkozású iratai. In.: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás I-II. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Szabolcs-Szatmár megyei levéltár kiadványai. Nyíregyháza, 1979.
- Galambos, 1999.: Galambos Sándor: Nyíregyháza a „forradalom és kiegyezés válaszfútján” (1860-1861) In.: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv XIII. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai I. Évkönyvek 13. Szerkesztő: Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1999.
- Gottfried, 1993.: Gottfried Barna: Nyíregyházi virilisek 1874-1912 között. In.: Helytörténeti tanulmányok IX. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai I. Évkönyvek 9. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1993.
- Hársfalvi, 1982.: Hársfalvi Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. században. Értekezések a történeti tudományok köréből 97. Akadémiai Kiadó Budapest, 1982.
- Hársfalvi, 1983.: Hársfalvi Péter: A nyíregyházi városi tanácsháza építéstörténetéhez. In.: Szabolcs-Szatmári Szemle 1983/2. Felelős szerkesztő: dr. Hársfalvi Péter Nyíregyháza, 1983.
- Henzsel, 1985.: Henzsel Ágota: A nyíregyházi bokortanyák 1850. évi összeírása. In.: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás V-VI. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Szabolcs-Szatmár megyei levéltár kiadványai I. Évkönyvek. Nyíregyháza, 1985.
- Hoffmann, 1900.: Hoffmann Emil: A zsidó hitközségek Szabolcs vármegyében. In.: Szabolcs vármegye monografiája. Szerk. dr. Borovszky Samu. Apolló Irodalmi Társaság, Budapest, é. n. (1900)
- Lukács, 1886.: Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad, kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886.
- Margócsy, 1986.: Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák II. Újabb fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1986.
- Margócsy, 1989.: Margócsy József: A nyíregyházi városházák. In.: Helytörténeti tanulmányok VII. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai I. Évkönyvek 7. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1989.
- Margócsy, 1993.: Margócsy József: A nyíregyházi Hoffmann-család. In.: Helytörténeti tanulmányok IX. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár Kiadványai I. Évkönyvek 9. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1993.
- Margócsy, 1995.: Margócsy József: Nyíregyháza nemzet- ill. országgyűlési képviselői 1848-1944 között. In.: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv XI. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. Évkönyvek 11. Szerk.: Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1995.
- Margócsy, 2002.: Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák V. Újabb mozaikok a régi Nyíregyháza életéből. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai III. Tanulmányok 11. Nyíregyháza, 2002.
- Takács, 1987.: Takács Péter: A polgárosodás útján (1848-1918). In.: Nyíregyháza története. Nyíregyházi Kiskönyvtár 15. sz. Szerk.: Cserenyák László és Mező András. Nyíregyháza, 1987.

102. Margócsy, 1986. 223–228.

történelem

Fodor László

A Péter család nemesi oklevele 1626-ból

1. Néhány bevezető gondolat a nemesi oklevelekről

A nemesi okleveleket (armálisokat) az uralkodók kitüntetésként adományozták. 1848-ig különös jelentőséggel bírtak, hiszen egy ilyen oklevél felmutatásával, illetve az oklevélben megnevezett, kitüntetett személytől (az adományostól) való leszármazás bizonyításával kiváltságokat (a nemességhez kötött hivatalok viselését, adómentességet, fegyverviselést, címerhasználatot, stb.) lehetett gyakorolni. A kiváltságok megőrzésének természetesen más módja is volt, a nemesi társadalom túlnyomó többségét azonban a 17. századra az ún. armalista nemesek tették ki, s számukra magától értetődő, hogy az oklevél felmutatása (és az abban megnevezett személytől való leszármazás bizonyítása) volt a legegyszerűbb eljárás. Többségében éppen ezt a réteget érintették azok az előírások, amelyek a nemesség igazolását rendszeresen előírták, a lakóhely szerinti megye hatósága előtt.

Az oklevelek a kitüntetést kiérdemlő személyt mindig megnevezték, de mellette gyakran mások (általában közeli hozzátartozók) is bekerültek az oklevélbe adományosként. A kiváltságokat az uralkodó az adományosokon túlmenően azok leszármazottainak adományozta, örökös jelleggel. A nemesség a család fiú és lány tagjait is megillette, de csak fiágon öröklődött. A leszármazottak nemzedékről nemzedékre sokasodtak, vagy éppen elfogytak. Előbbi esetben nem rendelkezhetett minden családfő az eredeti oklevéllel. Különösen a török korban, majd azt követően az országon belüli migrációs folyamatok eredményeként, gyakran távolesett egymástól a nemességét igazolni kényszerülő, és az oklevelet őrző családtagok lakhelye. Szükség esetén az armalist kölcsönkérték a távoli rokontól, ami azonban sok kényelmetlenséggel járt, és nem is jelentett végleges megoldást. Az okleveleket ezért széles körben másolták, s szükség esetén a másolatokat használták fel. E gyakorlatnak sokat köszönhet az utókor, hiszen számtalan eredeti oklevél semmisült meg, kallódott el az elmúlt évszázadokban, s az ilyen oklevelek tartalmáról többnyire csak a másolatokból szerezhetünk tudomást.

A polgári átalakulással az oklevelek funkciója megváltozott, afféle státusszimbólumokká, családi ereklyékké váltak. A 19. század második felétől egyre több került be levéltárakba, múzeumokba, s megkezdődött tudományos feldolgozásuk is.

A közel fél évszázados kommunista diktatúrát követően, amelyben a nemesi oklevelek sorsát gyakran az egykor kiváltságolt család osztályidegenné válása pecsételte meg, előtérbe került a megmaradt dokumentumok társadalom- és mű-

vészettörténeti jelentősége. A nemesi oklevelek ugyanis diszes kiállításúak, ékes latin nyelven, arany betűkkel íródtak. Az udvari festő – gyakran az adományos kérésének megfelelő, valamilyen jelentéssel bíró – címerképet festett rájuk, s az uralkodói hatalom jelvényeként függő pecsét lóg rajtuk. Szólnak az adományos érdemeiről, felsorolják az ország világi és egyházi méltóságait, stb. Tartalmuk, értékük tehát feltétlenül megőrzésre érdemes.

A Magyar Országos Levéltár ma ezres nagyságrendben őriz armálisokat, és a megyei, sőt határon túli levéltárakban is akad belőlük jó néhány. Túlnyomó többségük azonban a „kallódó armálisok” számát gyarapítja, azaz megsemmisültek vagy lappanganak valahol, s a tudomány számára is feltáratlanok.¹ Egy-egy ilyen nemesi oklevél felbukkanása ezért kivételes, örömteli esemény. Abban az esetben, ha a tulajdonos – elődei sok évszázados hagyományához híven – továbbra is ragaszkodik birtoklásához, különösen fontos az oklevél reprodukálása (fotózása, szövegének rekonstruálása, rögzítése), s közkinccsé tétele.

2. A Péter armális külsőségei, szövege

A Péter család oklevele is azok közé tartozik, amelyek magánkézben vannak, s tudományos feldolgozásuk nem történt meg. Az uralkodói aktusokat rögzítő Királyi Könyvekbe nem vezették be, a család korábbi lakhelyének megfelelő megyei levéltárban róla készült másolatot nem találtam. Az armalist a család Debrecenben élő tagjainak jóvoltából vehettem kézbe, 2007-ben.

Első ránézésre megállapítható volt, hogy eredeti oklevélről van szó, amelyet tulajdonosai megbecsülnek. A többnyire hajtogatás következtében kialakult, kisebb szakadásokat szakszerűen megragasztották, s jelenleg az oklevelet kihajtva, a gyűrődésektől védve, száraz, sötét helyen tárolják.

Az oklevél alakja nem egészen szabályos, 71–72 cm x 48,3 cm-es, fekvő téglalap, alsó, felhajtott széle (plicája) 12,5 cm széles. A rajta függő kör alakú, enyhén kopottas, vörös színű, kétoldalú viaszpecséten védőburkolat nincs, átmérője 14 cm. A pecsétet tartó zsinór ma is élénk színei vörös, fehér, zöld és arany. Az oklevél bal felső sarkában elhelyezett címerkép arany keretének mérete 12 cm x 11,5 cm. A kereten belül a rózsaszínnel damaszkolt háttérre festett címert ezüst rózsával lezárt babérkoszorú övezi. A babérkoszorú és a keret közötti teret arannyal damaszkolták, s úgy tűnik, a keret belső szélén egy keskeny sávot kékre festettek (mára ez a festék csak foltokban és halványan maradt meg). Az oklevélen (a lakhely szerinti megye közgyűlésén történt publikálásra utaló) kihirdetési záradék nincs. Az uralkodó saját kezű aláírása közvetlenül a szöveg alatt, baloldalt, míg a kancellaré és a királyi titkáré a szövegtesttől elkülönítve, a plica alá rejtve található.

Az arany tinta több helyen is megkopott, emiatt és három, kisebb szakadás miatt a szöveget több helyen nem lehet elolvasni. Ezen a problémán főként az összehasonlító módszer alkalmazásával, majdnem 100%-ban lehetett segíteni, figyelemmel arra, hogy a nemesi okleveleknek formulája van (bizonyos részek sablonosak). Számos, a vizsgált oklevélhez hasonló, illetve azzal nagyjából egykorú oklevélszöveget

1. Szakértők feltételezése szerint eredetileg mintegy 100.000 címeradományozásra kerülhetett sor Magyarországon. Erre utal Nyulásziné Straub Éva, *Öt évszázad címerei*, Bp., 1987, 14; Vajay Szabolcs, *Kallódó armálisaink* nyomában, Turul, 1994/4, 123, 132.

tanulmányoztam át e módszer alkalmazásához.² Másolásról persze szó sem lehetett, hiszen, pl. a méltóságok felsorolása mindig a konkrét keltezési időponthoz kötött, annak megfelelően, ahogy az azokat betöltő személyek cserélődnek. Ráadásul az összehasonlítás során kiderült, hogy a Péterek nemeslevele több, kisebb eltérést is mutat a szokásos formulától, ezért fokozott körültekintéssel kellett eljárnom. A címerleírás tekintetében a címerkép is fogódzól szolgált.

Az oklevél alább közölt, latin nyelvű szövegében a szögletes zárójelek jelzik a kipótolt részeket. A hagyományos zárójelekben álló részek a kancelláriai írnok által rövidítésként elhagyott szótagokat tartalmazzák.

NOS FERDINANDUS SECUNDUS DEI GRATIA ELECTUS ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS AC GERMANIÆ, HUNGARÆ, BOHEMIAE, DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, RAMÆ, SERVIÆ, GALLITIÆ, LODOMERIÆ, CUMANIÆ, BULGARIÆQUE ETC. REX. ARCHIDUX AUSTRIÆ, DUX BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, STYRIÆ, CARINTIÆ, CARNIOLÆ, MARCHIO MORAVIÆ, DUX LUCEMBURGÆ, AC SUPERIORIS ET INFERIORIS SILESIÆ, WIRTEMBERGÆ, ET THEKÆ, PRINCEPS SVEVIÆ, COMES HAPSPURGI, TYROLIS, FERRETIS, KIBUR[gæ,] Goritiæ, Landgravius Alsatiæ, Marchio Sacri Romani imperii supra Anasum Burgoviæ, ac Utriusque Lusatiae, Dominus Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis et Salinarum etc. [Memoriae] commendamus tenore presen(tium) sig(nifi)cantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium n(ost)rorum humillimam Supplicationem nostræ propterea factam Maiestaty, tum vero attentis et consideratis fideli[tate et fidel]ibus servitis MATTHIÆ PETER qua [Ipse sacrae pr]imum Regni Hungariæ Coronæ et deinde Maiestati n(ost)ræ pro locorum [et] temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac in posterum se exhibere et impendere velle [pollicetur]. [C]um igi[tur ob id] tum [vero] ex gratia et munificentia n(ost)ra Regia, qua quosque de' Nobis ac Republica Christiana benemeritos et virtut[isque] colende studiosos, antecessorum nostrorum divorum quondam Hungar(iae) regum exemplo prosequi, [eisque] certa virtutum suarum [moni]menta, quae ad ma[ior]a q[u]aeque præst[anda] eos incitare possent, decernere consuevimus. Eundem itaque MATTHIAM PETER, ac per ipsum BENEDICTUM similiter PETER fratrem carnalem [et uterinem e statu] conditione ignobili, de Regiae n(ost)ræ potestatis [plenitudi]ne et gratia speciali, in coetum et numerum verorum atque indubitatorum regni nostri Hungar(iae) partiumquæ eiusdem Corona subiectarum nobilium duximus coo[ptandos, an]numerandos et adscribendos. Annuentes et ex certa n(ost)ra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo imposterum fut[ur]is et perpetuis semper temporibus, [omn]ibus illis gratiis, honoribus, indultis, privilegiis et im[munitatibus libertatibus, iuribus], prærogativis [quibus] ceteri, v[er]i, anti[qui] et indubitati regni nostri Hungariæ et partium ei subiectarum nobiles, hactenus quomodolibet de iure vel consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, [uti], frui et gaudere possint ac valeant haeredesque et poste[r]itates ipsorum utriusque sexus universae valeant atque possint]. In cuius quidem nostrae erga ipsos exhibitae gratiae et clementiae ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec arma seu nobilitatis insignia. SCUTUM [videlicet mil]itare erectum coelestini

2. Az utóbbi években – fordítással együtt – közölt oklevelek közül említést érdemel a Széchenyieké 1629-ből, és az Egeyeké 1625-ből. Ld. Künstlerné Virág Éva munkáját a Levéltári Szemle 2000/4. számában (interneten: <http://www.natarch.hu/szemle/20004/okl.htm>); illetve Szálkai Tamás, A sólyom mint címerkép: Egey István Megesyre hamisított armálisa c. cikkét, Turul, 2007/3, 84–90.

colo[ris, fundum illius viridi campo occupante, super quo] Lupus naturalis suo colore effigiatus cauda reflecta [anterioribus] tria lilia fortiter con[...]ta intertenere distentis [...]ere posterior[ib]us [pedibus] erecte stare ac ad dextram scuti partem fuse convertere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem [apertam reg]io diademate alterium Lupum medio[tenus eminen]tem cauda sursum reflexa ac de cætero inferiori per omnia similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeae la[ciniis seu] lemniscis, hinc rubris et [flavis, illi]nc vero nitidis et fuscis in scuti extremitates sese passim diffundentibus [scutumque ipsum decenter exornantibus,] quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium l[itte]rarum nostrarum pictoris manu et [arti]ficio propriis suis coloribus clarius depicta esse conspiciuntur. Eidem MATTHIÆ PETER ac per ipsum superius nominatim specificato persone, ipsarum[que hae]redibus et posteritatibus utriusque sexus [universis], gratiose danda duximus et conferenda. [De]cernentes et ex certa nostra scientia [animo]que deliberato concedentes, ut ipsi a modo impofterum futuris semper et perpetuis temporibus, eadem arma seu nobilitatis insignia more aliorum r[egni no]stri Hung[ariae et] partium ei subiectarum nobilium, sub iisdem iuribus, praerogat[ivis, in]dultis, libertatibus et immunitatibus, quibus ipsi vel natura vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi utunturque et gaudent, ubique in praeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, mono[machiis, aliisque] omnibus e[t sing]ulis ac quibusvis [exercitiis, militarib]us et nobilitarib[us, necnon sigillis,] velis, cortinis, auleis, annulis, vexillis, clipeis,[tentoriis, domibus et s]epulchris, [general]iter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae vetustae ac sinceræ nobilitatis titulo, eos [ac haeredes ipsorum utriusque se]xus universos ab omnibus cuiuscunque status, [dignitatis, conditionis et præm]inentiae homines existant, insignitos et ornatos dici, [nominari], haberique et reputari volumus et mandamus ferre, gestare, illisque in [æ]vum uti, frui et gaudere possint atquæ valeant hæredesquæ posteritates ipsorum utrius[que se]xus universae valeant atque possint. IMO nobi[litamus, damus et concedimus] praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam [praesen]tes l[itte]ras n[ost]ras Duplici Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariæ utimur impendenti communitas. Eidem MATTHIÆ PETER [ac] per ipsum Benedicto similiter PETER [supradictis], ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, iam natis et deinceps nascituris, gratiose dandas duximus et concedendas. DATUM per manus fidelis nostri nobis syncere dilecti Reverendissimi in Christo Patris Domini Petri Pázmány ArchiEpiscop[us] Strigonien[sis] Lociquæ eiusdem Comitis perpetui Primatis Hungariæ, Legati nati summi et Secretarii Cancellarii et Consilarii n[ost]ri in Civitate nostræ Vienna die Decima Septima Mensis Iunii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Sexto regnorum nostrorum Romani Octavo, [Hungariæ et r]eliquorum nono, Bohemiæ vero anno Decimo. Reverendissimis [ac] Venerabilibus in Christo Patribus Dominis præfato Petro Pazmany, Metropolitanæ Strigonien[sis] et Ioanne Teleghdy Colocensis et Bachien[sis] Ecclesiarum cano[nice unitarum] Electo Archi[episc]opis, Joanne Pyber electo Agriensis, Petro Domitrovith Zagrabien[sis], Emerico Lossy electo Varadiensis, Stephano Szenthandrassy de Chykamadefalva electo Transylvanien[sis], Francisco Erghelio Vesprimien[sis], Paulo David electo Quinque Ecclesien[sis], Nicolao Dallos electo Jaurien[sis], Stephano [Senni]ey de Kis Sennie Vacien[sis], præfato Joanne Thelegdy administratore Nitrien[sis], Gregorio Nagyffalui electo Sirmien[sis], Joanne Pos[ga]ly electo Bosnen[sis], Joanne Ivanchy electo T[in]ninien[sis], Georgio Du-

bousky electo Chanadien(sis), Comite Vincentio Zucconi Rosonensis, fratre Joanne Baptista Agatich Segnien(sis) et Modrusien(sis), Ecclesiarum [epi]scopis ecclesias DEI foeliciter gubernan(tibus). ITEM Sp(ectabi)libus ac Magnificis Comite Nicol[ao Eszt]erhassy de Galantha præfati Regni nostri Hungariae Palatine, Comite Melchiore Alaghy de Bekeny Iudice Curiae nostrae Regiae, Comite Georgio a Zrenio dic[torum regnorum nostroru]m Dalmatiæ, Croatiae et Sclavoniæ Bano ac Agazorum nostrorum Regalium Magistro, Comite Christophoro B[anffi] de Alsó Lindua Tavernicorum comite Paolo de Nadasd cubiculariorum, Paulo Rakoczy de felseő Vadasz ianitorum, Thoma Bosznyak de Magyarbeell [dapi]ferorum, [Paulo Pallffy] de Erdod pincernarum et Emerico Czobor de Czobor Szenthmihaly curiae nostrorum Regalium Magistris ac S[tepha]no Pallffy de dicta Erdeod comite comitatus Poseniensi, ceterisque quam plurimis regni nostri Hungariae COMITATUS tenentibus et HONORES.

Ferdinandus

Petrus Pazmany

Archiepiscopus Strigoniensis

Laurentius Ferenczffy

A fentiek szerint rekonstruált latin szöveget magyarra fordítva a következőt kapjuk.

Mi, II. Ferdinánd, Isten kegyelméből mindig felséges választott római császár, Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kunország, Bulgária stb. királya. Ausztria főhercege, Burgundia, Brabant, Stájerország, Karintia, Krajna hercege, Morvaország örgrófja, Luxemburg, Felső- és Alsó Szilézia, Württemberg és Téka hercege, Svárország fejedelme, Habsburg, Tirol, Ferrete, Kiburg, Görcz grófja, Elzász tartománygrófja, az Enns feletti Burgau és mindkét Lausitz római szent birodalmi örgrófja,³ a Szláv Örgrófság, a Naon-i rév és Salzburg ura, stb. Emlékeztül adjuk jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet, hogy Mi, néhány hűséges emberünknek Felségünk elé terjesztett alázatos kérelmére, továbbá mérlegelve és figyelembe véve PÉTER MÁTYÁSNAK a hűségét és hűséges szolgálatait, amelyeket személyesen először a Magyar Királyság Szent Koronájának, azután Felségünknek különböző helyeken és időkben híven tanúsított és teljesített, és a jövőben is tanúsítani és teljesíteni ígér. Minél fogva királyi kegyelmünkből és bőkezűségünkből azoknak, akik Előttünk és a Kereszténység előtt érdemesek és szorgalmasak az erények gyakorlásában, elődeinknek, Magyarország néhai dicső királyainak példáját követve, erényeiknek elismerését, amely őket még nagyobbak teljesítésére buzdíthatja, el szoktuk határozni. Ezért tehát ugyanezt a Péter Mátyást és általa fivérét, a hasonlóan Péter Benedeket, nemtelen állapotából és helyzetéből (kiemelve)⁴ királyi hatalmunk teljességével és különös kegyelmünk által Magyarországnak és a Koronája alá rendelt részeknek igazi és kétségtelen nemesei rendjébe felvesszük, befogadjuk és soroljuk. Megengedve és megfontolt elhatározásból beleegyezve, hogy ők mostantól fogva a jövőben örök időig mindazon kegyekkel,

3. A szövegben a vesszők csak helyenként látszanak, ezért az értelmezés nem mindig egyértelmű az uralkodói címek felsorolásánál. Más oklevelek fordítói a lábjegyzettel jelölt részt úgy értelmezik, hogy „...az Enns felett fekvő Római Szent Birodalom, Burgau, Alsó- és Felsőszilézia örgrófja...” stb. A felsorolt birtokoknak az elnevezése egyébként ma másképp él, Svárország pl. Bajorországgal azonos, a Naon-i rév Pordenone, Téka Teck, a Szláv Örgrófság a Vend Örgrófságot takarja, stb.

4. A magyar nyelvű szöveg zárójelben közölt részeit az oklevél eredetije nem tartalmazza, azok csupán értelmezést segítő kiegészítések a részemről.

tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal, szabadságokkal, jogokkal, előjogokkal és mentességekkel, amelyekkel Magyarországunk és a hozzá tartozó Részek többi igazi, régi és kétségtelen nemesei eddig bármilyen jog vagy szokás alapján éltek és élnek, azokkal mindkét nembeli összes örökösök és utódaik élhessenek, azokat élvezhessék és bírassák. Irántuk tanúsított kegyelmünk, jóakaratumk és nagylelkűségünk bizonyosságául, továbbá igazi és kétségtelen nemességük jeléül a következő címet, avagy nemesi jelvényt adományozzuk. Tudniillik kék színű, álló hadi PAJZSOT, amelynek alapját zöld talaj foglalja el, amelyen természetes színű farkas képe látható visszahajló farokkal, [mellső lábaival összefogva] három liliomot tartva maga előtt, szétterpesztett hátsó lábain állva, a pajzs jobb oldala felé fordulva. A pajzson nyitott rostélyű katonai sisak királyi koronával, amelyen felfelé hajló farkával, de egyébként mindenben az alsóhoz hasonló farkas látható a törzsétől kiemelkedve. A sisak csücsáról innen vörös és [sárga], onnan pedig fényes és sötét szalagok és foszlányok ereszkednek alá a pajzs széleieiig, amelyek mindenüvé kiterjedve magát a pajzsot megfelelően ékesítik, miként mindez jelen oklevelünk elején a festő keze által művészien saját színekkel világosan megfestve is látható. Ennek a PÉTER MÁTYÁSNAK és ő általa a fent név szerint megjelölt személynek és mindkét nembeli örökösöknek és utódaiknak ezt a címet kegyesen adtuk és ajándékoztuk. Elhatározva, eltökélt szándékkal és megfontolt lélekkel megengedve, hogy ők mostantól fogva a jövőben mindig és örök időkre ezt a címet, mint a nemesség jelvényét Magyarország és az alávetett Részek igazi, és kétségtelen nemeseinek a szokása szerint, ugyanazokkal a jogokkal, előjogokkal, kedvezményekkel, szabadságokkal és kiváltságokkal, amelyekkel azok akár természetnél, akár régi hagyománynál fogva éltek és amelyeknek örvendtek, élnek és örvendenek mindenütt, úgymint csatákban, ütközetekben, dárdavetésen, lovagi tornákon, bajvívásokon, párviadalokon, egyéb katonai és nemesi gyakorlatokon, nemkülönben pecséteken, kárpitokon, üstökön, szőnyegeken, gyűrűkön, zászlókon, pajzsokon, hajítófegyvereken, házakon, sírokon, és általában bárminemű tárgyon és bármiféle vállalkozás során, a régi és hamisítatlan nemesség címén, őket és valamennyi mindkét nembeli örökösüket bármely rangú, rendű, állapotú és méltóságú ember részéről felékesítettnek és felruházottnak mondatni, neveztetni, elismertetni és tartatni akarjuk, és a címet hordani és viselni megparancsoljuk, valamint, hogy ők maguk és utánuk következő mindkét nembeli örökösök azt használhassák, élvezhessék és annak örvendhessenek. Sőt, őket jelen oklevelünk által megnemesítjük és nekik nemességet adunk és adományozunk. Ennek a dolognak az emlékére és örök erősségére Kettős Függőpecsétünkkel, amelyet mint Magyarország királya használunk, megerősített nemesi kiváltságlevelünket ugyanennek a PÉTER MÁTYÁSNAK, és általa a fent már említett fivérének, a hasonlóan PÉTER Benedeknek és azok mindkét nemű összes már megszületett és ezután születendő örökösöknek, és utódainak kegyesen adtuk és átengedtük. Kiadatott a Mi őszintén kedvelt hívünk, a Krisztusban Főtisztelendő Pázmány Péter esztergomi érsek atya, ugyanazon vármegye örökös főispánja, (a szentszék) született legmagasabb Követe, Magyarország Primása, Kancellárunk és tanácsosunk által Bécs városunkban, az Úr 1626. esztendejében, június havának 17. napján, Római (birodalombeli) uralkodásunknak a nyolcadik, a Magyarországinak a kilencedik, a Csehországinak pedig a tizedik évében. Főtisztelendő és tisztelendő atyák a Krisztusban, az említett Pázmány Péter esztergomi érsek és Telegdy János a kánonilag egyesült kalocsai és bácsi egyházak érseke, Pyber János választott egri, Domitrovics Péter zágrábi,

Lóssy Imre választott váradi, csikamadéfalvai Szentandrassy István választott erdélyi, Ergeli Ferenc veszprémi, Dávid Pál választott pécsi, Dallos Miklós választott győri, kissennyei Sennyey István váci, a már említett Thelegdy János nyitrai adminisztrátor, Nagyfalu Gergely választott szerémi, Posgay János választott boszniai, Ivánczy János választott tinnini, Dubovszky György választott csanádi, gróf Zucconi Vince rozsnyói, fráter Agatics János Baptista zenggi és modruszi püspökök, Isten egyházát szerencsésen kormányozva. Továbbá tekintetes és nagyságos gróf galántai Esterházy Miklós az előbb mondott Magyarországnak nádora, gróf bekényi Alaghy Menyhért országbíró, gróf Zrínyi György Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánja és királyi főlovászmesterünk, gróf alsólendvai Bánffy Kristóf tárnokmester, gróf Nádasdy Pál főkamrás, felsővadászi Rákóczi Pál főajtónálló, magyarbéli Bosnyák Tamás főasztalnok, gróf erdődi Pálffy Pál főpohárnok, coborszentmihályi Czobor Imre főudvarmester, gróf erdődi Pálffy István pozsonyi főispán, valamint a többi MÉLTÓSÁG, akik Magyarország vármegyéit kormányozzák.

Ferdinánd

Pázmány Péter esztergomi érsek

Ferenczffy Lőrinc

3. A Péter armális néhány egyedi sajátosságáról

A címeres nemeslevél legfőbb egyedi azonosítója, akárcsak az adományos családé, maga a címer.⁵ A címer leírása a kép alapján: álló, kerek talpú tárcsapajzs kék mezejében, zöld talajon jobbra lépő farkas behúzott farokkal, összezárt elülső lábaival három arany-zöld szárú és arany bibéjű ezüst lilomot tart. Sisak: szembefordult nyitott sisak koronával. Sisakdísz: a pajzsbelihez hasonló, de felfelé vetett farkú farkas kinövő helyzetben. Takarók: vörös-arany, kék-ezüst.

A címerkép jelentést hordoz. A ragadozók ábrázolása gyakran a bátorságra, esetleg valamilyen hadi érdemre utalt, de a farkas esetében dicsvágy, falánkság is szóba jött egykor.⁶ Az sem volt ritka, hogy Farkas nevű családok kérték és kapták címerállatul.⁷ A címerkép kiválasztásának az okát jelen esetben sajnos nem tudhatjuk, mivel az oklevél arról semmit nem árul el, illetve az adományos érdemeit sem részletezi (arra vonatkozóan csak az ilyenkor szokásos formulát tartalmazza). A Péterek farkasának az a sajátossága, hogy a pajzsbeli alak a farkát behúzza tartja, amire ma leginkább azt mondanánk, hogy a hódolatot, behódolást szimbolizálja. Nem ritka, de kétség kívül érdekes, hogy ettől a sisakdísz farkasa eltér, hiszen az a farkát már az általában megszokott módon tartja. A farkas elülső mancsaiban tartott lilom szimbolikája a farkasénál egyértelműbb, hiszen az a keresztény kultúrában kezdettől fogva az erényesség (ártatlanság, tisztaság, elkötelezettség, lovagiasság) jelképe.

5. A címerrel teljes mértékben egyezőt nem találtam, nagyon hasonló ahhoz viszont pl. a Bainay családé, 1615-ből. Azon a címerképen is lilomot tartó farkas látható, de a pajzsbeli farkas farka egyezik a sisakdíszével, illetve a Péter címertől eltérő a takarók színe. Közli Nyulásziné Straub Éva, Turul, 1993/1–2, 31.

6. R. Kiss István, Természetes ábrázolás az 1526. év előtti magyar czimerekben, Turul, 1903/4, 164. Mint a hivatkozott szerző hangsúlyozza, a címerképek jelentését nem feltétlenül lehet általánosítani, ami tehát igaz az egyik címerre, már nem vonatkoztatható egy másik, esetleg eltérő korszakban született jelvényre.

7. A Nagy Iván és társai által szerkesztett J. Siebmachers Grosses und allgemeines Wappenbuch, Magyarország, Horvát-Szlavónia és Erdély nagy címerkönyve, Nürnberg, 1885–94., az ilyen beszélő címerekre tucatnyi példát közöl.

A pajzstakarók színe az érintett korszakban általában kék-arany és vörös-ezüst volt, de az ettől való eltérés (mint jelen esetben a színek cseréje) még nem számít ritkaságnak. A baloldali takarók egyike – a színes – azonban (a pajzsból ismert kék színnél sötétebb) kékeslilának látszik. Ennek magyarázata, hogy a festő feltehetően valamivel keverte a kéket, hogy testesebb legyen, és az idő vasfoga tette ilyen seszínűvé, vagy lilává.⁸ A baloldali takarók színeit illetően azonban nem csak a címerkép, hanem a leírás is szokatlan. Az oklevél szövege rendkívüli módon a fényes és a sötét szavakat használja. Ha nem állna rendelkezésünkre a kép, e színeket a szöveg alapján aligha rekonstruálhatnánk. A kép és a heraldikai szabályok segítségével azonban azonosíthatók: a világos (pajzs felőli, ma szürkének látszó máz) ezüst, a sötét (külső máz) pedig csakis kék lehet.

Röviden említésre érdemes az oklevélen függő pecsét is, amennyiben az a legtöbb nemesi oklevéltől eltérően nem a titkos, hanem az ún. kettős pecsét. Ez a királyi nagyobb kancellária dokumentumain volt használatos, s sajátossága, hogy az uralkodói jelvények és címek a két oldalán elosztva jelennek meg.⁹

Végül a szöveg néhány sajátosságát említem meg. Ezek egyike sem rendkívüli, felidézésük inkább csak annak érzékeltetését szolgálja, hogy a használt latin nyelv élt az írnok tollán, s az erőteljesen szabályozott formulák megengedtek némi eltérést. Ez igaz már az uralkodói címek felsorolására is, amelyben általában kiírták az Alsó- és Felső Lausitzot (magyarosan: Luzsáciát), itt azonban az írnok egyszerűsített, és szövegében „mindkét Lausitz” szerepel. Mint a számos rövidítésből láthatuk, az egyszerűsítésre törekvés egyébként is jellemző volt rá. Az ország szokásaira utaló részben több helyen is szerepel a Partium (a Részek), amelyeket a legtöbb oklevél Magyarországhoz „kapcsolt”-ként említ, míg itt e jelző helyett kifejezetten az „alárendelt” szó szerepel. Feltűnő továbbá az is, hogy Pázmány Péter megnevezésekor az oklevél jóval túllép a szokásos udvariasságon, amennyiben a kancellárt (az oklevél kibocsátóját) az uralkodó „őszintén kedvelt” hívének nevezi.

4. Családtörténeti adalékok

Önálló családtörténeti tanulmány közlésére itt nem vállalkozhatok, de amit a csekély számú szakirodalmi adatból, a család egykori lakhelye, Kántorjánosi (régebben Jánosi) református anyakönyveiből, illetve Szatmár megyének a nyíregyházi levéltárban őrzött nemességvizsgálati anyagaiból, néhány rutinszerű kutatói művelettel kideríthettem, szükségesnek látom összefoglalni. Ezzel az oklevél sorsának nyomon követéséhez kívánok adalékokat szolgáltatni.

A Péter család eredeti lakóhelye Szabolcs megye, már a nemeslevél (ellentmondás nélküli) kihirdetésére is ott került sor, egy Petneházán tartott közgyűlésen.¹⁰ Péter Mihály és fiai 1727-ben és 1737-ben szabolcsi lakosok voltak, s az 1626-

8. Segítő észrevételért Nyulásziné Straub Éva főosztályvezető asszonynak (Magyar Országos Levéltár) tartozom köszönettel.

9. Az egyik oldal közepén az uralkodó képmása látható, amint trónusán ül, fején koronával, jobbában joggal, baljában országalmával. Körülötte azon országok címei sorakoznak, amelyeknek császára, illetve királya volt II. Ferdinánd, a pecsét peremén pedig az uralkodói címek felsorolása olvasható. A másik oldal középpontját a koronás magyar címer képezi a kétfejű császári sással. E címerkép egy nagyobb pajzs foglalja magában, amely fölött a császári korona nyugszik. Az aranygyapjas rend jelvényével övezett, nagyobb pajzsot két oldalról egy-egy griff tartja. Körben a tartományok címei láthatók, a peremen pedig az ezekre vonatkozó felirat az uralkodó címeivel.

10. E tény – a dátum megjelölése nélkül, Szabolcs megye bizonyítványa alapján – rögzítették a család Szatmár megye előtt folyó nemesi perében (1768). Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (SzSZBMLt.), IV. A. 501/e. 226. doboz, P alatt. Mint említettem, kihirdetési záradék az oklevélen nincs.

ban kelt armális felmutatásával igazolták nemességüket. Egy másik Mihály 1751. november 27-én és 1753. április 13-án Olaszpályiban (ma Ópályi) lakott, ő ezen időpontokban igazolta nemességét Szabolcs megye hatósága előtt. Az 1754/55-ös országos nemesi összeírásban is szerepelt a szabolcsi nemesek között.¹¹ Ennek testvére, András, Kőrösön (Nagykőrös) lakott, Pest megyében. Apjuk István volt, annak pedig a korábban említett Mihály (ugyanezen iratban egy másik helyen, dátum nélkül – valószínűleg tévesen – Benedek szerepel ekként).

Az ifjabbik Mihály 1768-ban a levéltári adatok szerint már Szatmárban lakott, s ott igazolta nemességét, öt kiskorú fiával együtt (ezek neve István, Benedek, András, Mihály és Mátyás). Gorzó Bertalan családtörténeti munkája egy további per adataira hivatkozik, de mivel az általa megadott levéltári jelzet rossz, annak az eljárásnak a menetéről semmit nem sikerült megtudni.¹²

A nemességi perek anyagai közt őrzik az 1802-es katonaállítás dokumentumait,¹³ amelyek szerint a Jánosiban élő Péter Mátyás (kisebb birtoka alapján) nyolcadmagával fizette egy katona, mégpedig öccse, Péter János felszerelését. Az egyik mustra alkalmával erről a Jánosról feljegyezték, hogy „semmije nincs, mindent kiadtak Nyíregyházán.” 1809-ben inszurgens, a 4. szatmári gyalogos század egyik őrsvezetője.¹⁴

Az Illéssy-féle családtörténeti cédulagyűjtemény a Szabolcsban és Szatmárban honos Péter családnak több, 1799 és 1802 között folyó nemesi perére utal.¹⁵ Ezek egyike 1801 tavaszán eredményesen zárult a helytartótanács előtt, s a nemességet illetően a család királyi dekrétumot is nyert, amit a Királyi Könyvekbe is feljegyeztek.¹⁶ Megpróbáltam az említett eljárásoknak utána járni a szatmári nemességi iratokban, de azok közt a nyíregyházi levéltár sajnos mindössze egy rövid jelentést őriz 1801-ből, bizonyítékokat nem.¹⁷ Ennek oka az lehetett, hogy az eljárást nem zárták le megyei szinten, vagy hogy Szabolcs megye hatóságához kellett áttenni (s aztán került csak a helytartótanács elé). Élve a feltételezéssel megvizsgáltam a szabolcsi nemesi perek anyagain 1799 és 1802 között, s azokban megtaláltam a Péter család egyes iratait is. Kiderült, hogy Szabolcs megye hatósága előtt több per is folyt, amelyeket azonban „bővebb megítélés végett felküldtek” a helytartótanácsnak. Emiatt a nemesség bizonyításához szükséges iratok a szabolcsi anyagban sincsenek. Az ügy megyei szakaszáról készült 1801-es jelentéshez csatolva megtaláltam viszont a család kérelmét, s abból az derült ki, hogy az eljárás alá volt személyek nem a kántorjánosi Péterek voltak, hiszen Kisarban laktak (keresztnevüket nem írták le).¹⁸ További kutatás tárgya lehetne, hogy a kisari Péterek milyen fokú rokonságban álltak a kántorjánosiakkal.

A meglehetősen hiányos anyakönyvekből felsejlenek a család kapcsolatai. Így kiderül, hogy Péter Mihály Pályiból özvegyemberként költözött Jánosiba, ahol 1764-ben feleségül vette Keresztúri Sárát, akitől további kilenc gyermeke született. Az asszony szüleit nem ismerjük, családjáról annyi tudható, hogy András nevű tagja 1715-ben

11. Kempelen Béla, Magyar nemes családok, Bp. 1911–1931, VIII. (Arcanum DVD-könyvtár IV.)

12. Gorzó Bertalan (Bilkei), Szatmár megye nemes családjai, Nagykároly, 1910, 102., pótkötet (1912) 25.

13. SzSzBMLt. IV. A. 501/e. 203. doboz

14. Kiss István (Rugonfalvi), Az utolsó nemesi felkelés, Bp., 1911, II. 347.

15. Az Illéssy-gyűjtemény 1799 és 1802 között négy eljárás irataira utal (a Magyar Országos Levéltár családtörténeti cédulagyűjteménye), CD. Eszerint a család Szabolcsban és Szatmárban volt honos. Illéssy egyébként a címerszerző nevét Mátyás helyett tévesen Tamásként adja meg.

16. Magyar Országos Levéltár A 57 – Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii – LX – 896. (Libri Regii, Királyi Könyvek 1527–1918, DVD)

17. SzSzBMLt. IV. A. 501/e. 202. doboz, fasc. 11. a. n. 19/1801.

18. SzSzBMLt. IV. A. 1. fasc. 1. a. no. 758/1801; fasc. 16. a. no. 633/1800; fasc. 16. a. no. 356/1800; fasc. 15. a. no. 1325/1799.

a falu bírása, Lukács pedig (1780 körül néhai) esperes volt.¹⁹ Péter Mihály 1785-ben halt meg, a bejegyzés szerint 66 évesen (életkorát nyilvánvalóan becsülték).

A Pályiban született kisfiúk közül egyedül a négyéves Benedek haláláról tudósít az anyakönyv (1768). A többinek is a gyermekhalál lehetett a sorsa, csakúgy, mint a második házasságból született öt utódnak. A felnőttkort megérték közül az első Jánosiban született fiú Mátyás (szül. 1765), akiről tudjuk, hogy nős volt, 1801-ben és 1809-ben is szerepelt, de fiú utódai nem maradtak. Mihálynak két lánya, Julianna (szül. 1772, Szombathy Lászlóné) és Sára (szül. 1774, Murányi alias Tar Mihály felesége) mellett János nevű fiáról (szül. 1781) tudunk még, aki 1801-ben és 1809-ben is katona volt. Felesége Szabó Sára volt, akitől öt gyermeke született, a család nevét és nemesi oklevelét ők vitték tovább.

Közülük János (1802–1865) kisbirtokos gazda volt, Becsey Julianna, majd Bartha Julianna nevű feleségeitől hét gyermeke született: János (1835), Erzsébet (1837–1875, Nagy Józsefné), Julianna (1839–1884, Molnár Péterné Mátészalkán), József (földbirtokos, 1846–1877, felesége Kovács Karolina, akitől fia János, 1870), István (szül. 1849, talán azonos azzal az Istvánnal, aki földművesként, Birta Zsuzsanna férjeként szerepelt az 1880-as években, István, Iréne és Miklós nevű gyermekek apjaként), Mária (1852–1877, Szucsányi Jánosné), s végül Borbála (szül. 1854, Kocsár Elek tanító felesége).

János és Szabó Sára második fia András (1805), akinek Elek Juliannától született gyermekei Eszter (1839), Mihály (földműves, szül. 1833, Bartha Erzsébet majd Ary Johanna nevű feleségeitől született gyermekei János, 1863, József, 1867, Gusztáv, 1874 és Katalin, 1876).

Mária (1810–1869) idősebb Nagy József felesége lett.

István (1812–1868) földműves gazda Mándy Erzsébettel kötött házasságot (gyermekei Borbála, 1842, Erzsébet, 1844, István, 1847 – neki Gál Máriától született lánya Erzsébet, 1873, fia József, 1877 – és Mária, 1852).

János és Szabó Sára ötödik gyermeke végül Eszter (1816–1870), Nagy Györgyné.

Nem illeszthető ehhez a leszármazáshoz András, akinek Gál Esztertől születtek gyermekei (Eszter, 1865, Bón Lajosné; Mária, 1868, Éles Bertalanné Rohodon; Johanna, 1871; András, 1877 és József, 1879), valamint Julianna (előbb Puskás Istvánné, majd 1866-ban 31 évesen Gál Sándorné).

Az általam ismert családtagok²⁰ a Kántorjánosiban kisbirtokos Péter Józseftől (idősebb István és Gál Mária fiától, 1877) származnak, aki először (1902) Ibrányi Máriával (István, birtokos gazdálkodó és Nagy Borbála lányával),²¹ majd annak tudóvész okozta halála után testvérevel, Ibrányi Terézszel kötött házasságot. Hat gyermeke született az 1900-as évek elején, közülük István (szül. 1905),²² majd annak özvegye (Tóth Ilona, Ilus néni) őrizte a nemeslevelet Kántorjánosiban, illetve később Debrecenben, egészen a legutóbbi időkig.

19. Ld. Kántorjánosi református anyakönyv (A 2501 sz. mikrofilm tekercs, MOL); illetve az 1715. évi országos összeírás adatait, <http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll?f=templates&fn=main-hit-h.htm&2.0>.

20. A rokonok szerint e család tagja volt Péter András parasztszármazású nagybirtokos, a szentesi gimnázium alapítványtevője is (Szeghalom, 1840–1916). Ezt megerősítő adatot nem találtam. Tény, hogy a szeghalmi Péter családban is élt egy hagyomány, miszerint annak egyik ága a Nyírségben telepedett le a török időkben. Ld. Nagy Gyöngyi Ildikó cikkét a Péter András Emlékönyv alapján, az iskola honlapján: http://pag-szeszi.hu/?q=peter_andras (feltöltve: 2008. március 4.) Péter András debreceni diák volt, könnyen lehet, hogy a legenda eredete egy szintén ott tanuló, Kántorjánosiban lakó Péterrel való megismerkedés volt. Téves a családi emlékezet Péter József születését illetően is (állítólag Nagyszekeresen, 1876-ban született volna).

21. Kempelen Béla, i. m. V. 157., illetve SzSzBMLt. XXXIII. 1. 39. Kántorjánosi állami anyakönyv.

22. SzSzBMLt. XXXIII. 1. 39. Kántorjánosi állami anyakönyv.

A Péter család nemesi oklevele

Az oklevél részlete a pecséttel

Halmos Sándor

Zsidó családnevek eredete és értelmezése

2003-ban kötetet adtam ki Nevek címmel, amely 726 oldalon 11 265 debreceni zsidó lakos nevét és adatait sorolja fel két részben: 327 oldalon 5110 főt, akiket a deportálásban megöltek, 393 oldalon 6138 főt, akik megmenekültek.

A kiadványhoz azóta számos észrevétel, helyesbítési kérelem érkezett, s kiadásra vár a módosítások jegyzéke. A tízévi kutatómunkám legfőbb értéke, hogy összeállt egy névsor, amely egyfajta adatbázis a családfájukat kutatók, a múltra emlékezők számára.

A munkához sok segítséget kaptam a Debrecenben és a határon túl élő, a holokausztot megjárt hittestvérektől, a leszármazottaktól, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár munkatársaitól, idegenektől, akik biztattak, hogy ne hagyjam abba. A kutatással egy időben gyűjtöttem össze Hajdú-Bihar megye zsidóságának történetét, amely Emlékezz! címmel jelent meg, s kezdtem el gyűjteni a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei zsidóság adatait.

Külön köszönet illeti Fölöp István országgyűlési képviselőt, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat korábbi elnökét, aki felhívta figyelmemet arra, hogy milyen jó lenne, ha a megjelent Nevek című könyvemet figyelembe véve elkészíteném a zsidó családnevek eredetét és értelmezését. E munka a későbbiekben segítség lenne a kelet- és észak-magyarországi zsidó családnevek értelmezéséhez, hiszen e területen a családnevek sok hasonlóságot, egyezőséget mutatnak. Köszönöm dr. Nagy Ferencnek, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár igazgatójának a közlés lehetőségét, s azt, hogy erkölcsi és anyagi segítséget biztosít a megye zsidóságának története megírásához.

Örökké hálás vagyok Róth Miklós Párizsban élő barátomnak, aki már évek óta biztat, hogy az általam végzett munka fontos, és eredeti célkitűzésem nem adhatom fel. Így született meg ez a tanulmány, amelyben a nevek eredetét, nyelvi, logikai jelentését mutatom be, amelyet különféle csoportokba osztott rendszerbe foglaltam.

*

Tanulmányomat Ádámmal és Évával kezdem. Ekkor mondta Isten: „Alkossunk embert a mi képünkre, hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger halain és az ég madarain és a barmokon, meg az egész földön és minden csúszómászón, amely a földön mozog! És teremtette Isten az embert az ő képére. Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. S megáldotta őket Isten és szólott hozzájuk Isten: Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hódítsátok meg.”

A férfit elnevezte Ádámnak. A név a Bibliában gyakran „emberi lény” értelmében áll. Az „ádámá” „föld” szóból származtatják, és ez az ember földi eredetére utal. Az, hogy egy napon teremtette Évát is, jelzi, hogy férfi és nő szellemi beállítottságuk és alaptulajdonságaik alapján egyformán közel állnak Istenhez. A föld összes tájairól vette Isten Ádám porát, mely azt jelenti, hogy a föld minden országából és vidékéről való emberek testvérek. Évát Isten azon elgondolásból teremtette: „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen, alkotok neki hozzá való segítőtársat!” Azzal, hogy az asszony a férfi testéből vétetett, az következik, hogy mindenkor készen kell lennie férje támogatására: és a férjnek természetes kötelessége mindenkor szeretni és védeni feleségét, mint saját énjének részét.

E házaspárnak később született két fia: Káin és Ábel, s ezzel létrejött az első család, ami jelenlegi társadalmunknak is szerves része, alapvető eleme. E családból lettek később leszármazás útján további családok, nemzetségek, nemzetiségek, különböző népfajok. Ádám és Éva tehát mindnyájunk ős-apja, ős-anyja.

Ez így azonban nem felel meg az igazságnak! Ugyanis volt egy vízőzön, amit Noén és családján, valamint a bárkában lévő állatokon kívül senki nem vészelt át. Minden élőlény elveszett. Noé és családja kezdte el a föld benépesítését. Így Ádám és Éva annyiban igazi ősszüelő, hogy az ő létük teremtette meg – közvetve – őseinket, akiknek utódai népesítették be végül a világot.

Noénak három fia volt: Sém, Hám, Jefet. Bár egy apától származtak, mindhárom másképp nézett ki: a bőrük árnyalata, szemük és hajuk színe, de még a gondolkodásuk is különbözött. E három fiútól származik a világ valamennyi nemzetsége. Tehát minden ember testvér. A Bibliában leírt „nemzetek táblázata” etnográfiai szempontból eredeti dokumentum, amely semmi mással nem helyettesíthető. Adatainak minden lényeges részlete régi emlékek bizonyítékai által megbízhatónak, igaznak bizonyult.

Jefet fiai: Gómer, Mágóg, Mádaj, Jáván, Tubál, Mesek és Tirász. Gómer fiai: Askenáz, Rifat, Tógarma. Jáván fiai: Elisa, Tarsis, Kittim, Dódánim. A kisázsiai népek neveit tartalmazza. *Gómer*. Kimmeriaiak, a Kaspi-tó partján. *Mágóg*. Skythák, akiknek lakóhelye a Kaukázus lankáin volt. *Mádaj*: a médek. Jáván. A görögök (ionoiak, régi nyelven jawanok). *Askenaz*. Armeniában az Ararát szomszédságában éltek (Akkad, Askuzaj). A későbbi zsidó irodalomban *Askenaz* Németországot jelenti. Ezért nevezik „askenázoknak” a német területről származó zsidókat. *Rifat* és *Tógarma*. Népek Kis-Ázsiában. *Elisa*. Egyesek a „Hellasz” szót látják ebben a névben. Mások Dél-Itáliával, Szicíliával vagy Ciprussal azonosítják. *Tarsis*. Gyakran említi a Biblia mint virágzó kikötővárost. Általánosan azonosnak tartják Tartessusszal a régi Spanyolországban. *Kittim*. Fóníciai eredetű nép, Ciprus egy részén lakott. *Dódánim*. I. Krón. 1, 4–25-ben Rodanimnak van írva, azaz Rhodos sziget lakói az Égei-tengerben. Hám fiai: Kus, Micráim, Put és Kanaán. Kus fiai: Szeba, Havila, Szabta, Raema, Szabteka. Raema fiai: Seba és Dedán. Kus nemzette Nimródót, aki hatalmas vadász volt. Birodalmának kezdete volt Babel, Erek, Akkád, Kalné, Sineár országában. Ebből az országból ment Assurba és építette Ninivét és Rehóbot. - Irt meg Kelaht és Reszent. Micráim pedig nemzette Ludimot, Anáimot, Lehábimot, Naftuhimot, Páruszimot, Kaszluhimot, ahonnan származtak a filiszteusok, és Kaf-tórimot. Kanaán pedig nemzette Cidónt, elsőszülöttjét és Hétet és a Jebuszit, az Emórit, a Girgásit, a Hivvit és a Színit, az Arvádit, a Cemárit és a

Hamátit, azután elszéledtek a Kanaáni családjai. És a Kanaáni határa volt Cidóntól Gerár felé Azzáig, Szodoma, Gomora, Adma és Cebójim felé Lesáig.

Hám. Egyiptom legrégibb neve „Chem” volt, ami „feketét” jelent. Kétségtelenül célzás az egyiptomi talaj fekete színére. *Kus.* Etiópia. *Micráim.* Egyiptom leggyakoribb neve. A héber szó duális, és a kettős Egyiptomot, Alsó- és Felső-Egyiptomot jelenti. *Put.* Libva. *Kanaán.* A főníciai és filiszteus tengerpart mélyen fekvő síkságát jelentette. Később egész Nyugat-Palesztinát. A leírás szerint Micráim és Kanaán fivérek: azaz Palesztina és Egyiptom ugyanazon birodalom részei. Ez csak Mózes korában állott fenn. *Seba.* Nagy kereskedő állam Dél-Arábiában. Seba királynője meglátogatta Salamon királyt. *Nimród.* Hám leszármazottja. Ma azt a véleményt fogadják el, hogy a sumérok a babilóniai kultúra megalapítói, nem semiták. *Bábel.* Babilon, a kelet központja. Erek. A babilon „Uruk” város az alsó Eufrátesz bal partján. *Akkád.* Agade város neve. *Sineár.* Héber név Babilónia jelölésére. *Ninive.* AsszírIA fővárosa. *Leháim.* Líbiaiak. *Naftuhim.* A Nílus-delta lakói. *Pátruszim.* Felső-Egyiptom, Pathros lakói. *Kaftórim.* Kréta lakói. *Cidón.* A régi Fönícia fővárosa. *Hétet.* A hetiták, akiknek nyelvemlékeit is megfejtették. *Jebuszit.* Egy törzs, amely Jeruzsálem környékén lakott. *Emórit.* Egy harci törzs, mely a Kanaánbeli lakosság közt élt. *Girgásit.* Egyike azon törzseknek, amelyet az izraeliták elűztek. *Hamátit.* Hamát – Szíriában királynak volt fővárosa.

Sém fiai: Élam, Assur, Arpaksád, Lud, Arám. Arám fiai: Uc, Hul, Geter, Más. Arpaksád nemzette Selahot és Selah nemzette Ébert. Ébernek született két fia: Peleg, Joktán. Joktán nemzette Almódádot, Selefet, Hacármávetet, Jerahot, Hadóramot, Uzált, Diklát, Obált, Abimáélt, Sebát, Ófirt, Havilát, Jóbádot.

A genealógiai táblázat szerint Éber Sém dédunokája volt, és ő volt Ábrahám öse, akit *ha-ibri*-nek neveznek. „Éber”-ből van a „héber” szó, az a név, amelyen az izraelitákat az idegen népek ismerték. *Élam.* Egy ország és egy nép neve, a legtávolabbi keleti nép. A legrégibb élami feliratok babilóniai nyelven vannak, mely igazolja, hogy Élamnak sémi lakossága volt. *Assur.* AsszírIA. *Lud.* A lydiaiak Kis-Ázsiában. *Arám.* Arameus vagy szír nép, melynek területe Mezopotámia.

Uc. Az az ország, ahol Jób élt. *Hul, Geter.* Helységek Szíriában. *Más.* Masius néven volt ismert. *Joktán.* A déli arabok őseinek tekintik. *Hacármávetet.* Hadramaut országa Dél-Arábiában.

Ez időben még csak egy nyelve volt az emberiségnek, nyilván kevés szókincsel, de elég volt ez is. Azonban a Teremtő Bábel tornya építésénél összezavarta a nyelveket. A Bábel név két szóból ered: „Baa” – kapu, bejárat, „El” – Isten neve. (Tehát: feljáró az Istenhez.) Héberül azonban van egy másik értelme is: „keveredés, kavarodás”. A tény: megkezdődik a nyelvek fejlődése.

Mózes második könyve az egyiptomi szolgaságot, majd onnan a szabadulás után a sivatagi vándorlást írja le. A negyedik könyv harmadik fejezete leírja az első népszámlálást, ami genealógiai szempontból nagyon fontos. A 26. fejezetben már egy részletesebb népszámlálás is van: törzsenként.

Végre őseink elérik az ígért földjét, letelepednek: i. e. 1000-ben megalakul Jeruzsálem is. Saul, Dávid, Salamon királyok erős monarchiát építettek, de i. e. 722-ben az ország romokban hever. A babilóniai győzelmet a perzsa és a hellén, majd a mindent elsöprő római szakasz követte. I. e. 638-ban az arabok foglalták el Jeruzsálemet. Hiába számítjuk az i. sz. 70-es évet a Szentföld megsemmisülése idejéül – amikor Róma elfoglalta azt –, az igazi diaszpóra már azt megelőzően, sokkal korábban megkezdődött, mégpedig akkor, amikor 722-ben az Asszírok, Nebukadnozor 597 és 588-ban támadták meg. Az időszámítás utáni korban kialakul

az ős-kereszténység, és gyorsan terjedni kezd. Aránylag rövid időn belül elterjed a kereszténység, s pár évszázad után már több állam vezető vallása lesz

A diaszpóra messzire kényszerítette a zsidóságot, szerte Európába, de nem szabad elfeledni, hogy kultúrája a modern civilizáció bölcsője lett.

*

Debrecenbe már a középkor idején jártak zsidó kereskedők. Az 1781-ben a Piac utcán megtartott vásáron már 10 zsidó árus is részt vett. Már később 1-2 zsidó család is telepedik a városon kívül. 1791-ben a város külső telkén már kis imaházat állít fel a fejlődő zsidó közösség. Bár II. József több magyar városban már letelepedési engedélyt ad, Debrecen városa még nem hajlandó erre. Egészen 1840-ig a zsidók külterületről jártak csak be a nappali órákra, hogy a városon belül lebonyolítsák üzleti ügyeiket: kölcsönöket adtak, áruikat adták el. Házaltak, vásárokra jártak.

Az 1840. évi 29. törvénycikk megengedte – a bányavárosok kivételével –, hogy a zsidók minden városban letelepedjenek. Így most már Debrecen sem tagadhatta meg. Az első zsidó 1841-ben kapott hivatalos engedélyt. Az 1848/49-es szabadságharcban – bár csak 97 zsidó volt a városban – büszkén kivették részüket: honvéd főorvosok, hadnagyok lettek. Az 1867-es emancipációs törvény elhozta a zsidóság számára a jól megérdemelt egyenjogúsítást. Ezt követi a tömeges névmagyarosítási hullám. Hiszen ezt az asszimilációs törekvések is szükségsszerűvé teszik.

Ettől kezdve minden tekintetben fejlődik a status quo és az ortodox közösség. Az 1920-as években a Turul Bajtársi Egyesület kezdte üldözni a zsidókat. Dr. Baltazár Dezső református püspök sokat tett védelmük érdekében. 1924-25-ben már egyes zsidó családok Debrecenből is a Szentföldre mennek. 1941-1942-ben lengyel, szlovák, jugoszláv zsidók jönnek Magyarországra a fasizmus elől. 1944-ben deportálás, valamint a már előtte lévő munkaszolgálat Debrecen zsidó lakosságának több mint felét elpusztította.

A genealógia

tudománya a családok eredetének kutatása. A családfa: felmenő, lemenő és oldalági kapcsolatok kutatása, valamint két vagy több egymástól eredetileg független családnak házassági kapcsolat folytán kialakult rokoni alakzatát van hivatva rendszerezni. Mint korábban láttuk. Már Mózes öt könyvének a 4. kötete is adatokat tartalmaz a népszámlálásokról.

Az őskortól kezdve tehát, de főleg a középkorban, főleg az uralkodók és nemes-ség körében igen fontos szerepet játszott a családfa kimutatása és még a 18-19. században is. A kisenemesség körében is nagyra becsült valami volt a nemességet – azaz előkelő származást – bizonyító kutyabőr.

A jelenlegi időben ugyancsak népszerűvé lett a családfakutatás, a hovatartozás keresése és bizonyítása. Sokan keresnek választ nagy kérdésekre: honnan jöttem? Kiktől származom, és kik vannak meg tulajdonképpen rokonomak közül? Hová lettek azok a rokonomak, akik a világégésben elvesztek?

A Nevek című hatalmas névsor bizonyos mértékig ezekre a kérdésekre is megválaszol. Ha tudunk több adatot a keresettekről, akkor egy kis kutatás alapján meg is állapíthatjuk, hogy mi lett velük. Tehát ez a munka segítség lehet egy családfa elkészítéséhez (kiegészítve természetesen több, részletes anyagot szolgáltató

adattal: mint anyakönyvi igazolványok, iskolai bizonyítványok, katonai adatok, sírkőfeliratok, levéltári okmányok, felfedezett magánlevelezések és az élet keretében előforduló apró-cseprő adatok, személyi elbeszélések.) Az előző oldalak rámutatnak, hogy ősünk Európa földjén állandó mozgásban voltak. Ennek az állandó mozgásnak két oldala is volt. Egyrészt a zsidóság átadta a befogadó országok részére a saját maga által hozott saját kultúráját. Akárcsak a havas hegyről leguruló lavina magával ragadja az útjában lévő kavicsokat, fatörzseket, vagy a folyamok sebes árja hurcolja el az útjukba akadt köveket, törmeléket.

Ily módon a zsidóság, saját tradícióját mindig fenntartva, de át-átvett idegen kultúrát, szokásokat is, ezzel együtt elsősorban a neveket. (Részben önként, részben kényszerrel.) A félreértések elkerülése végett újra kénytelen vagyok kihangsúlyozni, hogy jelen tanulmányomban nem magával a szoros értelemben vett genealógiával szándékoztam foglalkozni – helyre és időre való tekintettel –, hanem annak csak egy ágával, a nevek etimologikus elemzésével, a nevek nyelvtani értelmezésével, azok jelentésével. A genealógiának sok segédtudománya van. A legfontosabbak: a történelem, földrajz, heraldika (címertan) és az etimológia (nyelvi elemzés). Egy részét ennek lásd a prefix és suffix listában is.)

Nehéz helyzetben ezek a segédtudományok segítenek megfejteni egy-egy komplikáltabb név jelentőségét és értelmezését.

A Bibliában látott nevek a zsidóknál megmaradtak a középkorig. Például: József ben David – volt egy egyén neve úgy a zsidó templomon belül, mint azon kívül a gettóban, sőt a gettó kapuin kívül a városokban, ahová üzleti ügyeinek lebonyolítása céljából naponta eljárt. Európában a 9. századig egyáltalán nem voltak családnevek (sem a zsidóknál, sem a keresztényeknél). Olaszországban jelennek meg az első családnevek az időszámítás utáni 9–10. évszázadban. Magyar- és Lengyelországban a 15. században. Addig még Magyarországon (akárcsak a többi európai országokban) latinos nevek voltak használatban, például: David filius Markus (David Markus fia) vagy nőnél: Livia filia Markus (Livia Markus lánya). Amikor aztán a családnevek lassanként használatba kerültek, két neve lett az embereknek egyszerre: például Lichtmann Ignác = Lichtman a családnév, amit úgy is hívhattunk, mint „első név” és „Ignác” a vezetéknév = második név.

Ezzel az első és második jelzővel azonban vigyáznunk kell. Ugyanis az egész Európában a magyar név néz csak így ki. Minden többi európai, sőt amerikai és más nevet beszélő népeknél a családi név a második helyre, a vezetéknév, azaz keresztnév (amit mi „második” névnek nevezünk) viszont az első helyre kerül: például németben: Johann Strauss, angolban: John Brown, francia: Etienne Morois, spanyol: Michael Domingo stb. Csak a kínai, koreai, vietnámi és japán nevek hasonlóak a magyar nevek felépítéséhez. Nomen est omen – mondja a latin közmondás. Azaz: a név jelzi hordozójának mivoltát.

Semmi sem igazabb ennél. Ha ránézünk a névre, látjuk, hogy kb. ki volt „Kovács Gábor”, vagy honnan ered: Van der Meer – esetleg Francois du Mourier, vagy: Olaf Gustaffson. A nevek felismeréséhez egyszerű kulcsot tudunk adni. A családnév alapjához kétféle ragot szoktak hozzá függeszteni. Az egyik az előrag (prefix), a másik az utórag (suffix).

Az előragok (prefixek) a következők:

	Nyelv	Jelentése	Úgy mint (példa, jelentése)
ab	welsh	valaki fia	Absalom = Salom fia
abu	arab	apa	
al	arab	a-Razi	
alt	német	öreg	Altmann = öreg ember
bab	lengyel, ukrán, szlovák, cseh	öreg	
beau	francia	szép	Beaumarchez
ben	héber	valaki fia	Mózes ben Jákov
bin	arab	valaki fia	
ibn	arab	valaki fia	
da	olasz	valahová való	da Vinci
de	holland	valahová való	
di	olasz, spanyol	valaki fia	
Gott	német	Isten	Gottdiener = isten szolgája
mac	ír, skót	törzsből való	MacDonald = Donald törzséből
mc	ír	törzsből való	McClarren = Clarren törzséből
van	holland	törzsből való	Van Heuten = Heuten törzséből
von	német	törzsből való	Von Braun = Braun törzséből

Az utóragok (suffixek):

	Nyelv	Jelentése	Úgy mint (példa, jelentése)
a	latin	női nem	hímnem: Alvin, nőnem: Alvina
aj	albán		
ak	lengyel, cseh		Dvorak
as	litván		Salinas
Bach,			
Back	német	patak	Krumbach (patak neve)
Baum	német	fa	Öhlbaum = olajfa
Berg	svéd, dán, német	hegy	Rosenberg = rózsahegy
cicy	cseh		
chuk	ukrán		
ki	szerb		Dembski
Dorf	német	község	Mitteldorf = középfalu
eanu	román		
ek	lengyel, cseh		Leszek
er	francia, német		Berger
es	görög, portugál		Mercedes
escu	román		Ceausescu
ev	bolgár, orosz		Pelev
ez	spanyol		Martinez
fi, fia	magyar		Jakabfi = Jakab fia
lak	lengyel, ukrán	valaki utódja	Kislak = Ki-nek a fia
ovi	szerb, horvát	kicsi fia	Padlovi = Padló apa kicsi fia
ik	lengyel	kicsi fia	Pavlovik = Pavlo apa kicsi fia
ikh, ykh	román	kicsi fia	Muzsykh = Muzs apa kicsi fia

ino	latino, olasz		Flaminio
iu	román		
ko, nko	ukrán	kicsinyítő képző	Kutko = kutyácska
lein	német	kicsinyítő képző	Röslein = rózsácska
Mann	német	valakinek a szolgája	Gottmann = isten szolgája
ne	litván	női alak	Pan = úr, Pane = úrnő
nova	olasz	új	Casanova
ny	cseh	új	Gorodny
ov	orosz, szerb		Lemonov
ow	porosz		Luchow
Pern	német	forrás	Aspern
s	litván, lett	férfi	Martes = Márton
ski	lengyel	vkinek a tulajdona	Pulaski
ska	lengyel		női alak Lipinska
sky	cseh		Dembsinsky
vere	spanyol	zöld	Monteverde = zöld hegy
vich	orosz, lengyel	fia valakinek	Markovich = Markó fia
vitz, vych, wicz, witz és witch			alakokban is megjelenik.

A szakirodalom a családneveket – eredetük és jelentőségük szerint – a következő csoportosításban említi: 1. országok szerint; 2. földrajzi (települési) származás; 3. foglalkozás szerinti; 4. személyes tulajdonság; 5. növényi és ásványi; 6. állati vonatkozás szerint. Tehát összesen csak 6 csoport. Én ezekkel nem elégedtem meg. A szakirodalommal szembeszállva, egyszerű logikára alapozottan a meglévő csoportokat további alcsoportokra osztottam fel. Tettem ezt, hogy a monotonitást megtörve, az anyagot érdekesebben taglalhassam és rövidebb, áttekinthetőbb listákat tudjak készíteni.

Az első helyre tettem persze a Bibliát, mint nyelvészeti és történelmi forrást. 2. A földrajzi vonatkozást felbontottam magyar és németre, valamint egy speciális alcsoportot is képeztem (magyarázatot lásd majd lejjebb). 3. A foglalkozásból kivettem a közjogi méltóságokat és egyebeket, továbbá megalkottam a vízzel kapcsolatos foglalkozásokat. 4. A személyes tulajdonságokat kettéosztottam: fizikai és szellemire. 5–6. A csoporton kívül felállítottam egy természetit, valamint ásványit is. Fantázianeveket, német speciális nevek csoportját, színekre utaló neveket és azok összetételét és még több más újdonság csoportját alakítottam ki. Így azután az én rendszerem „az egyszerű” hat csoport helyett 24 alcsoportot tartalmaz a következőkben:

A/1. Bibliai eredetű családnevek. A/2. Bibliai eredetű, idegen nyelvű nevek. B. Közjogi méltóságot, hivatali és társadalmi állást jelölő nevek. C/1. Földrajzi nevekből eredő magyar nevek. C/2. Földrajzi nevekből eredő idegen nyelvű nevek. C/3. Földrajzi nevekből eredő idegen nyelvű nevek. D. Országok, nemzetiségek és egyéb nevekből alakult nevek. E/1. Foglalkozásra utaló magyar nevek. E/2. Foglalkozásra utaló német nevek. E/3. Foglalkozásra utaló idegen nevek. F. Fizikai jellegre utaló nevek. G. Szellemi tulajdonságot, magatartást leíró nevek. H. Állati nevekből alakult nevek. I. Növényi nevekből alakult nevek. J. Ásványi, fémek elemekre utaló nevek. K. Folyóvizekkel kapcsolatos nevek. L/1. A természet világából vett nevek. L/2. Fantázianevek.

L/3., a *G.*, *H.*, *I.*, *J.* és *L.* csoportbeli nevek továbbképzése német nevekben. *M/1.* Színekre utaló nevek. *M/2.* Színekre utaló, összetett német nevek. *N.* Vezetéknevek családnévenként való használata. *O/1.* A leggyakrabban előforduló magyar nevek. *O/2.* A leggyakrabban előforduló német nevek.

Most pedig térjünk át magához az adatbázis tárgyalásához. Mivel a későbbi oldalakon megjelenő szövegeket nem akartam megjegyzésekkel zavarni, itt fogom azt megtenni: *A/1.* Érdekes, hogy a sok bibliai név között Noé neve nincs. Természetes, hogy az Isten neve szintén nincs, hisz az ő nevét felvenni bűn lenne a gyarló ember számára. A német nevekben itt leginkább csak képzett neveket látunk. *A/2.* A szláv eredetű neveknél a -vics, ts, suffixel alkotott neveket látjuk.

B. Itt viszont megtaláljuk még – elsősorban – magának Ferencz József császárnak a nevét is. Nem szükségtelen megjegyezni azt sem, hogy úgy ebben, mint a Herczeg névben a régi helyesírás módja szerinti „cz” szerepel, ami arra utal, hogy ezek a nevek a 19. században kerültek viselőjükhöz. Ugyanis ez a régi betűzés a 20. században már elavulttá lett. *C/1.* Ez a csoport az *E/1.* csoporttal együtt a legnagyobb az összesek közül. Érthető, ha arra gondolunk, hogy a 19. századbeli mesetises, majd az 1867-es kiegyezést követő névmagyarosítási eljárásokban ez volt a legegyszerűbb módja nevet találni. Figyelemre méltó, hogy a „Debreceni” név csak három egyénnél jelenik meg, míg Bihari 18, Csengeri 23 és Nyíri 18 esetben. Különben a helységnevek egész Nagy-Magyarország területét idézik. *C/2.* A szerb eredetű: Adorján név szükségszerűen figyelmeztet arra, hogy nem szabad sokszor a név hangzására alapítani annak eredetét. Annak ellenére, hogy ez a név például igen szép magyar hangzású, az mégsem magyar eredetű.

Ugyanígy: a Beregrad névnél. Igen gyakran egy vagy több betű vidékenkénti használatban átváltozik. *C/3.* Felhívom itt a figyelmet az oldal jobb oldalán feltüntetett, általam alakított alcsoportra: Ausländer = külföldi viszonylatban az egy egységben letelepedett lakossággal szemben, valamint – érdekesség kedvéért – a Strasszer és Kaff nevek ellentétes értelmezésére. *D.* A régimódi cz használatát itt is megláthatjuk. A szláv név: Báno itt ugyanúgy jelentkezik, mint a *C/2.*-ben az Adorján név. Megtévesztően!

A Frank név Német- és Franciaországból jött. Askenázi név. Ugyanezen név más formái: Frankel, Fränkel; Frankles, Frenkl viszont az Ibériai-félszigetről jöttek, azaz: szefard zsidók. Ezen szefárdok egy része az üldöztetések során Törökországba menekült, ahonnan aztán visszavándoroltak nyugatra, így Magyarországra is.

E/1. Ez a csoport jó áttekintést ad az olvasónak arra vonatkozólag, hogy az idők során a zsidók milyen foglalkozást űztek. Azonban kihangsúlyozandó, hogy ez a foglalkozás csupán a nevet felvevő személyre vonatkozik, mert nem biztos aztán, hogy a névváltoztató utódai is követték volna az eredeti foglalkozást. (Kivéve földbirtokosok vagy jól bevezetett üzletek továbbvitelét a névviselő gyerekei által – ritka esetekben!) Mindenesetre az a tény, hogy ebben a listában a legalacsonyabb munkástól kezdve megtalálunk mindenféle ipari és mezőgazdasági foglalkozást űző személyt, megcáfolja azt a nem teljesen tárgyilagos közvéleményt, hogy a zsidóság legtöbbször kereskedő és jól jövedelmező pénzváltó volt.

E/2. A fentiek vonatkoznak erre az oldalra is. *E/3.* A jiddish eredetű Paneth névhez: A név töve a lengyel eredetű: „Pan” (földesúr). A név nem jelenti azt, hogy névviselője volt maga a földesúr, hanem csupán: a földesúr környezetéhez tartozó, illetve a földesúr alkalmazásában lévő egyénről van szó. Ugyanígy a *B.* listában a Herczeg, Gróf, Nemes és a többi hasonló név sem jelenti azt, hogy viselője valóban

herceg vagy gróf, hanem csak annyit, hogy a hercegi vagy grófi alkalmazottak közé tartozik. F. Ebben a csoportban a jól hangzó nevek között találunk több gúnynevet is. (Ezeket a névadó bizottság rosszindulata rótt ki a névcserét kérelmezőre. Sokszor nevetségessé tétel végett, sokszor bosszúból azért, ha a kérelmező nem akarta vagy nem volt képes a reá kivetett adót megfizetni. Ilyenek például: Hollós (képű), Elefánt – a németben: Kleinroth, Verplakte. G. Az ide tartozó neveknek a 19. századi vagy korábbi időben történt felvételét (a korábbi „cz”-hez hasonlóan) itt a „Baráth”, Boldogh nevekben állapíthatjuk meg – a „h” betű használata. H. Ebben a kategóriában van egy név, ami feltétlenül magyarázatot érdemel: a német-olasz Rappaport név. A története ennek az, hogy volt egy német származású vőlegény (a neve a német Rappa – holló – volt), míg a menyasszony egy előkelő olasz család leszármazottja és a neve Porto (kikötő) volt. Házasságuk megkötésekor egyik sem akarta feladni az eredeti nevét és igen találékonyan kitalálták ezt a jól hangzó összetett nevet: Rappaport (Rappa + port). Ez a név a mai napig is gyakori és tiszteletben álló név Németországban. I. A német eredetű nevek közül külön kiemelendő a Baum (fa), Blaum, Blume és Blohm (koronként használt helyesírással). Virág – amely nevek különálló csoportokat alkotnak – az L/2. alatti nevek között is megtaláljuk majd.

Ugyanezen az oldalon találunk egy másik példát is a jiddis eredetű nevek között. Az itt említett Ruzicska név két szempontból is említést érdemel. Egyrészt mert kedvesen hangzó növényi eredetű név: a „Rose” rózsza kicsinyített formájában jelenik meg: Rózsácska értelemben. Ugyanakkor azonban ez azonos egy női névvel is (Rózsika, jiddisül). Ez a mivolta aztán ezt a nevet egy egészen más csoportba is helyezi, az ún. anyai nevekhez, azaz a matrimon-nevekhez, ami pedig igen kevés számban jelenik meg a zsidó nevek között. Ennek egyszerű oka van: a zsidó nevek elsősorban az apai névhez való kapcsolatot mutatják: Dávid ben Mózes. A születendő gyerek az anyja nevét csak abban az esetben kapta meg, ha a gyerek apja a születést megelőzően elhalt, vagy azon a szegényteljes esetben, ha a gyermek törvénytelen volt.

J. Aránylag kis csoport. Nem Magyarországon, de Németországban történt a 18–19. század táján – az akkori névváltoztatások idején –, hogy a nemesfémekre emlékeztető nevekért: Arany, Ezüst külön adót kellett fizetni az államnak (így azután a szegény ember részére csak a vas vagy a cin fémek nevek maradtak.) Ugyanez volt a helyzet a drágakövekkel is. K. Sok magyarázat ide nem hiányzik, legfeljebb az arra való rámutatás, hogy az angol Bay név eljött ide is messziről. Ez azonban nem az egyetlen angol név, ami Debrecenben megtalálható. L. Igen kedves, sokszor romantikusan hangzó nevek: magyarban: Hajnal, Harmat, németben: Morgenstern, Sonnenschein. További érdekességek, hogy a görög mitológiából is van egy név, valamint latinból is kettő.

L/2. Legelőször is meg kell állapítanunk, hogy mit nevezünk fantázianeveknek. A válasz nem olyan nehéz rá. Minden olyan név, ami nem képvisel egy élő személyt, valóban meglévő földrajzi vagy természeti jelenséget, hanem a megjelölt név meszterkelten kitalált, fantáziára alapozott módon jött létre. Mivel magyar nevek között ilyen kevés volt, így azokat ott el is mellőztem. A német nyelvben ezek szép számmal jelentek meg, így fontosnak tartottam ezeket külön itt megjelölni. Az L/2. oldalon a Berg (hegy) szóból, Stein (kő) szóból, Baum (fa) szóból, Feld (föld) szóból alakult neveket látunk. Ezt azért hagytam utoljára, mert itt látunk egy rendhagyó nevet:

amíg az ebbe tartozóknak a Feld szó a név végén áll, addig a rendhagyó Feldheim névben ez elől van. L/3. Jellemző fantázianév itt a Friedhaber = Békeszerető.

Debreceni vonatkozásban a legötletesebben megválasztott névváltoztatás példája a Mannheim név. Viselője – mint jól tudjuk – polgári iskolai héber tanár volt. Valóságos, nagy héber tudású ember, társszerzője a Grosz–Mannheim héber–magyar, magyar–héber kéziszótárnak. Ő élve maradt, de családja minden tagja odaveszett a holokauszt során. 1945-ben megváltoztatta a régi, eredeti Mannheim nevét, és felvette a saját maga által kiötlött Isbethi nevet. Ez a név igazán érdekes, ha úgy gondoljuk, jó magyaros hangzású, de valóban héber név: Ish-béti (a ház ura).

Érdekes még ezen az oldalon az utolsó említett Eisenberger név. Három részből, kétszeres képzéssel nyert név: Eisen (vas), berg (hegy), -er képző.

M/1. Érdekes megjegyezni, hogy nem minden szín jelentkezik az egyes nyelvekben. Például a magyar nyelvben nem találunk – legalábbis a debreceni nevek között – piros, sárga, ezüst és kék neveket, míg azok német változata széles körben jelentkezik. M/2. A következő oldalon láthatjuk majd a színekből mint előtagokból alkotott neveket. N. Itt sok meglepetésben van részünk. A német nevek között: Gonda nem más, mint a Konrád név sokrétű átalakulása. Ki hinné különben, hogy a jó magyar hangzású Orbán tulajdonképpen latin eredetű? Ugyanígy a Robozról, hogy angol eredetű? Vagy a színmagyar csengésű Barta és Bartos?

Az O/1. és O/2. oldalakat szinte játékosan tettem be a többi közé. Éppen csak, hogy kíváncsiságunkat elégítse ki. Hogy mely nevek voltak és vannak a legtöbbben vagy legkevésében.

A magyar nevek között a Farkas viszi el a pálmát a 72-es számmal. Ez azt jelenti, hogy az egy Farkas családnév összesen 72 meghalt vagy élő egyéni személy nevét képviseli. A kimutatás mindazokat a neveket tartalmazza lemenő sorrendben, amely nevek legalább 10 egyéni nevet képviselnek. Az ennél kevesebbszer előforduló neveket magában a szövegben lehet megkeresni.

Az O/2 listán a Klein név viszi a fáklyát legelő 430 számot mutatva. Mögötte halad Grosz 302 számmal – mindvégig a 10-es gyakorító számot mutató nevekig.

Rövidítések

A nevek bizonyos nyelvcsaládból való származására utaló rövidítések: ang – angol, cs – cseh, fra – francia, gör – görög, h – héber, j – jiddis, la – latin, le – lengyel, m – magyar, n – német, o – orosz, ol – olasz, r – román, sz – szláv, sze – szerb.

Átv – átvitt értelemben, bn – becenév, gn – gúnynev, hit – helyesírási tévedés, vsz – valószínűleg, = ugyanaz (Leiger = Laufer (futó), – a szó tövének idézése (Kornfeld, -feld), () értelmezési magyarázat (Teller m: tányér(készítő)), 1....2 – többféle jelentés lehetséges (Zober 1. kád, 2. dézs (készítő)).

A nevek után álló szám (a felsorolt nevek közötti) előfordulás gyakoriságát jelzi.

Bibliai eredetű családnevek A/1.

Magyar: Ábrahám 9, Áron 12, Angyal 8, Dávid 54 (héber: „a szeretett”), Eliás 5 (Elijahu-ból), Gábor 11 (Gábor arkangyal), Israel 5, Izsák 7, Jakab 46 (m: Jákob), Jakabfi 4 (m: Jákob fia), József 5 (héber: „az úr megáldja”), Lőw 7 (m: Levita), Lőwy 37 (m: Levita), Lévi 2 (m: Levita), Lukács 14, Lázár 7 (m: Eliázár), Kain 1, Mózes 13, Máté 3, Salamon 36, Sámuel 4 (héber: „az Úr Hallja”), Szinai 1 (értsd: Szinaj hegye).

Német: Ehrenfeld 35 (m: Áron családjából való), Elisner 2 (m: Eliás családjából való), Engel 23 (m: angyal), Gottdiener 25 (m: az Isten szolgája), Gottesmann 7 (m: az Isten embere), Gottfried 5 (m: istenfélő), Gottlieb 58 m: (istenszerető).

Héber: Abelesz 1 (m: Ábel családjából való), Basch 11 (héber: ben Simon, m: Simon fia), Kahan 5 (héber: Kohen m: kohanita), Kohn 147 (héber: Kohen m: kohanita), Szófer 2 (héber: Tóra másoló).

Román: Libandi 1 (román: Liban m: Libanon), Katz 123 (német hangzású, de tulajdonképpen egy rövidítése a héber: Kohen Zedek-nek, magyar jelentése: „a becsületes pap”),

Bibliai eredetű idegen nyelvű nevek A/2:

Orosz eredetűek: Davidovics 2 (m: Dávid fia), Davidovits 4 (m: Dávid fia), Iczkovits 2 (m: Izsák, becézve: Icko, Icke, Izsák fia), Jakabovits 35 (m: Jákob fia), Simonits 2 (m: Simon fia), Simonovits 4 (m: Simon fia).

Lengyel: Slamovits 13 (m: Salamon fia)

Szláv: Szrolovits 2 (yiddis és kelet szláv keveréke. Srol vagy Zrel, magyar jelentése: Israel. A név jelentése: Isráel fia).

Yiddish: Moskovits 66 (Moise, m: Mózes fia)

Latin: Markovits 37 (latin: Márkus, a név magyarul: Márkus fia)

Közjogi méltóságot, hivatali és társadalmi állást jelölő nevek. B. Nem ABC-ben, hanem „rangsorban”:

Német nevek: Ferenc József 1, Hersch 1 (m: uralkodó), Király 2, Kaiser 10 (m: császár), Herczeg 4, König 8 (m: király), Gróf 2, Kanczler 1 (m: kancellár), Nemes 2, Herczog 4 (m: herceg), Bíró 13, Kron 9 (m: királyi tanácsos), Papp (Pap) 1, Hofmann 17 (m: udvarhoz tartozó), Kardos (katonatiszt), 37, Neumayor 1 (m: új polgármester), Vértés (páncélos katona) 12, Meyerhoffer 2 (m: Mózesben bizakodó), Vértési (páncélos katona) 12, Edlis 5 (m: nemes a n: Edelből), Pallós (őr) 2, Ritter 7 (m: lovag), Bárdos (alabárdos) 4, Richter 2 (m: bíró), Dobos 7, Kraszner 2 (m: kincstárnok), Hajdú 13, Reiter 3 (m: lovas katona), Szabados (szabad polgár) 5, Schreiber 10 (m: írnok), Polgár 5, Burg 11 (m: várban lakó), Deák (íródeák) 6, Burger 2 (m: polgár), Bürger 19 (m: polgár), Freireich 9 (m: gazdag szabadember), Freismann 1 (m: gazdag szabadember), Schenk 1 (m: udvari pohárnok), Waltner 2 (m: uraló n: walten), Friedrich 6 (m: Frigyes), Fritz 1 (m: a császár beceneve).

Latin eredetű nevek: Rex 1 (m: király), Palatinusz 2 (m: alkirály), Augustus 1 (m: fenséges, latin: August).

Magyar történelmi nevek: Dobó 1, Dózsa 1, Klapka 1, Gellért 1, Mátyás 1.

Szláv: Vajda 7 (m: törzsfő).

Német híres nevek: Kant (Emmanuel) 3, Wallerstein (hadvezér) 8.

Földrajzi nevekből eredő magyar nevek, C/1:

Magyar nevek: Abonyi 3, Ajta 1, Arдай 2, Aszódi 1, Bagaméri 1, Bagi 1, Bajomi 3, Bakonyi 4, Balkányi 3, Baranyai 2, Berenyi 2, Berki 2, Bihari 18, Bonyhád 3, Boros 2, Borosi 1, Borossy 2, Csáti 2, Csengeri 23, Darvas 3, Darvasi 5, Debreceni 3, Deményi 4, Devai 3, Dobos 7, Egri 7, Egyed 1, Elekes 2, Falus 3, Félégyházi 1, Földes 18, Földváry 3, Fülepi 11, Füredi 6, Földesi 2, Gara 3, Garai 22, Galányi 1, Gabányi 10, Geszteji 3, Gerlai 2, Geszti 2, Gömöri 3, Gönczi 2, Gyulaházi 3, Harsányi 4, Halmágyi 4, Hortobágyi 2, Iharosy 2, Irsai 1, Kálmánczy 1, Károlyi 1, Kárpáti 4, Karsai 4, Kassai 1, Keresztes 1, Kissomlyói 3, Kőhegyi 1, Kővári 7, Ladányi 5, Létai 1, Lévai 1, Leveles 4, Losonci 4, Lőcs 1, Lőcsei 5, Lőrinczi 22, Madai 1, Mándi 8, Mándoki 2, Margittay 1, Maroki 1, Medgyesi 4, Miskolczi 1,

Monoki 1, Nyíri 18, Pécsi 3, Petreczy 1, Póka 1, Polgár 3, Radnai 1, Radványi 1, Reményi 3, Renci 3, Rényi 2, Riminyi 1, Sarkadi 3, Selmei 2, Siklós 2, Solymári 3, Somlay 2, Somló 1, Somogyi 12, Simonyi 1, Szatmári 2, Szécsi 2, Szelényi 3, Szerényi 2, Szepesi 3, Széplaki 5, Szentmihályi 2, Szentmiklósi 1, Szöllősi 1, Szirmai 1, Tarnai 1, Tihanyi 1, Tószeghi 3, Turai 2, Ujlaki 1, Váradi 4, Varsányi 1, Várkonyi 3, Vértes 9, Virányi 2, Vizsolyi 2, Zombori 2

Földrajzi nevekből eredő idegen nyelvű nevek C/2:

Austerlitz 7 (m: napóleoni csatahely) Berliner 3 (m: berlini), Breitenbach 2 (ausztriai városka), Breuer (m: sörkészítő), Brieger 2 (m: előkelő sziléziai család), Czober 1 (m: Coper falu), Dessau 1 (m: német városka neve), Danczinger 22 (m: dancigi), Engelhardt 1 (m: előkelő sziléziai család), Faber 1 (m: előkelő bajor család), Heisler 7 (m: bajor előkelő család), Heimann 9 (m: a feudális időben nagy család volt Svájcban), Jenei 1 (m: jénai), Kantner 2 (m: pomerániai család - a Kant név is ebből ered), Kappel 1 (m: középkori név, német-svájci eredetű), Kapper 1 (m: előkelő család), Kissner 1 (m: ónémet kézzil szóból: = katlan, Hesseni család), Kolb 8 (m: porosz família), Kohlmann 1 (m: faszénégető, Saxonnia vidékéről), Feith 1 (m: feudális név Ausztriában), Lesko 1 (m: középkori nyugat-porosz család), Leyer 1 (m: középkori ulmi család), Landau 15 (m: vidéki személy), Leipnik 2 (m: lepzigi), Löwinger 14 (m: Lowenberg hegyi), Königsbach 2 (m: Heidelberg melletti városka), Kuttner 1 (m: német Kuttenberg helység), Menczel 2 (m: mainzi), Mittelbach 1 (m: ausztriai város), Nicholsburg 2 (m: város), Nadler 4 (m: német család a középkorból), Popper 24 (m: westfaliai középkori család), Rechmayer 1 (m: ausztriai család), Sauerbrunn 4 (m: ausztriai savanyú víz forrású fürdőhely), Lippe 2 (m: 1. Werner on der Lippe folyó), Werner 3 (m: helység), Waltner 3 (m: erdő, a német „Wald” szóból), Weiler 2 (m: falucska, a német „weiler” szó), Römer 2 (m: római), Werdes 1 (m: Werdau német város után).

Szerb: Adorján 7 (m: Zenta közeli falu), Bilitzer 8 (m: Bileca falu), Beregrad 1 (m: belgrádi).

Lengyel: Wessetzky 2 (m: Wreszcz község), Winterlitz 2 (m: község).

Ukrán: Groszinger 1 (m: Grozny folyó), Szolowits 7 (m: helységnév).

Cseh: Breschnitz 1 (Breznice község), Csics 1 (Csicsva), Domány 12 (Domonya), Gács 11 (Halics), Gimes 1 (Selenec), Horovitz 51 (Horovice), Ida 3 (Ida Velka), Jablonsky 2 (Jablonka), Kuthi 4 (Kuth), Lipsitz 10 (Liebeschitz), Prager 7 (Prága), Ráthkai 3 (Ratkova), Rózsahegyi 5 (a magyar: Bodavzal), Sárosi 1 (Sáros nevű falu), Szurovi 1 (Szurov), Tausz 6 (Taus falu), Tutschak 2 (Thoma falu), Reszler 4 (Prága egyik utcája).

Angol: Elkan 2 (m: régi angol nyelvből), Hay 1 (m: Perth vidékéről), Lampert 1 (m: helység), London 10.

Lengyel: Glieger 1 (Glevice), Garzó 5 (Gorzo), Herk 1 (Herko szlovák falu), Kartal 1 (Kertaly), Katzender 11 (Kaczana folyó), Nothi 2 (Notee folyó), Lisszauer 1 (Lisznó helység), Laszk 2 (Lask helység), Radan 1 (Radom város), Szander 3 (Szanok város), Glaritz 5 (Glaricz), Grünwald 60 (lengyel helység), Pilicz 1 (Pilica), Raduchiner 1 (Raducz), Lischnier (Lisch falu)

Az alábbi nevek nem földrajzi nevek, de egy bizonyos településhez, környezethez viszonyított fekvését jelöli meg: Ausländer 11 (külföldi), Hazai 1, Heiman 11 (m: hazai), Lakos 2 (m: itteni), Landessmann 1 (m: honfitárs), Landsmann 3 (m: honfitárs), Neuber 1 (m: újonnan jött), Neubauer 2 (m: újonnan jött), Neuhauser 2 (m: újonnan jött), Unsdorfer 2 (m: hazai), Versitz 2 (m: áttelepedett) Krajnik 7 (m:

határ menti – cseh: kraj = határ, nik = menti), Neumann 67 (új ember), Neulander 5 (m: új gazda), Neuhouse 1 (új háztulajdonos).

Községeen belüli elhelyeződése: Strasszer 3 (m: utcán (főutcán) lakó szemben a...), Kaff nevűvel (m: eldugott helyen lakó).

Román: Biztric 5 (Bistrica), Brodi 12 (Brod), Jassi 1 (Jassi helységnév), Jassinger 9, Jaszinger 1, Moldovan 8 (Moldova).

Szerb: Bilitzer 8 (Bileca falu)

Országok, nemzetiségek és egyéb nevekből alakult nevek D.

Magyar: Bolgár 1, Horváth 13, Kún 1, Kúnos 14, Kurd 1, Lengyel 14, Magyar 2, Mór 2, Morvay 2, Németh 3, Rác 11, Rátz 55, Szász 4, Székely 20, Svéd 20, Tóth 8, Török 7, Szilágyi 18.

Német: Böhm 5 (m: bohémiai), Deutsch 91 (m: német), Finnreich 1 (m: finnországi), Frank 55 (m: francia), Frenkel 54 (m: francia), Fränkel 55 (m: francia), Frenkl 1 (m: francia) Fränkl 2 (m: francia), Österreicher 9 (m: osztrák), Hollander 16 (m: holland), Pollak 43 (m: lengyel), Preusz 1 (m: porosz), Steier 18 (m: stájerországi (Ausztria)), Schlesinger 8 (m: sziléziai), Ungar 43 (m: magyar)

Orosz: Polatsek 8 (oroszul: lengyel)

Lengyel: Lechner 5 (m: a lech, azaz lengyel népből való).

Szláv: Bánó (m: a Bánságból való).

Foglalkozásra utaló magyar nevek E/1.

Magyar: Ács 4, Asztalos 2, Bányász 2, Bocskor (készítő) 1, Bodnár 3, Bognár 2, Cserép (készítő) 1, Csapó 2, Doktor (orvos) 1, Erdős 24, Faragó (szobrász) 1, Fazekas 7, Forgács (esztergás) 3, Földes 8, Futó (küldönc) 6, Fűzes (fűzfatermelő) 9, Gerendás (ács) 1, Gárdos (kovács) 4, Gátas 2, Gulyás 7, Gyűrő (tészta-készítő) 1, Hagymási 3, Halász 9, Hencser (kárpitó) 1, Hajós 8, Hegedűs 2, Ihász (juhász régen) 1, Juhász 1, Kaszás (földműves) 2, Kádár 16, Kenyeres (pék) 4, Kepes, Képecs 22 (a Kepe szóból = kazalba rakó), 24, Kerekes (kerékgyártó) 5, Kovács 43, Kertész 30, Köves 3, Kövesi 2, Lantos (zenész) 6, Lovas 3, Madarász 1, Molnár 33, Pásztor 1, Pinczés 1, Révész 15, Sáfár (uzsorás) 1, Sipos (trombitás) 13, Szabó 9, Seres (sörös) 1, Szántó (földműves) 22, Szegő (szabó) 1, Szöllős 6, Szűcs 4, Sós (sókereskedő) 9, Takács 4, Vadász 10, Vágó (hentes) 8, Vámos 1.

Foglalkozásra utaló német nevek E/2:

Ackermann 1 (m: földművelő), Aschrod 2 (m: rostakészítő), Axelrad 2 (m: kerékgyártó), Bauer 21 (m: építő), Beck 19 (m: pék), Bermann 4 (m: bányász), Bergmann 4 (m: bányász), Biller 2 (m: bányász), Bleacher 1 (m: hajfestő), Blonder 2 (m: hajfestő), Blander 6 (m: hajfestő), Bleier 5 (m: ólomiparos), Bleyer 22 (m: ólomiparos), Brandwein 2 (m: szeszégető), Brand 4 (m: 1) égető, 2) fűtő), Brenner 10 (m: szeszfőző), Breier 10 (m: pasztagyártó), Breuer 27 (m: pasztagyártó), Brief 1 (m: levélíró), Buchler 4 (m: könyves), Bugler 4 (m: vasaló), Degen 1 (m: kard (kovács)), Drechsler 2 (m: esztergályos), Drexler 2 (m: esztergályos), Drucker 1 (m: nyomdász), Eisner 6 (m: vasas), Faber 1 (m: csodálatos), Feldmann 50 (m: földműves), Fellner 7 (m: szórmés), Fleisch 17 (m: mészáros, hús), Fleischmann 9 (m: mészáros), Fleischer 17 (m: mészáros), Forschner 3 (m: kutató), Fruchter 5 (m: gyümölcsös), Feldmesser 5 (m: földmérő), Gartner 1 (m: kertész), Geiger 32 (m: hegedűs), Geldmann 3 (m: pénzváltó), Gerstner 4 (m: árpatermelő), Gertner 1 (m: árpatermelő), Gisser 3 (m: fémöntő), Gleichmann 9 (m: földet simító), Graner 2 (m: terményes), Gruber 1 (m: bányász), Guttmann 111 (m: gondnok), Hammer 2 (m: kalapácsos), Handler 2 (m: kereskedő), Hausner 1 (m: házaló), Horn 4 (m:

szaruiparos), Heierich 1 (m: szénakezelő), Hutter 1 (m: kunyhó(építő)), Helfrich 2 (m: asszisztens), Huber 3 (m: nyersbőrös), Kaldor 5 (m: borpréselő), Kaltmann (m: hűsfüstölő), 2 Kandel 12 (m: cukorkakészítő), Kannengisser 4 (m: ciniparos), Kannenbieser 4 (m: ciniparos), Keszler 19 (m: rézműves), Kissner (m: párnakészítő), Knopfmacher 2 (m: gombkészítő), Knopfler 26 (m: gombkészítő), Koch 1 (m: szakács), Kollmann 6 (m: szenes (Kohl:)), Kopfstein 2 (m: kockakő(gyártó)), Kornfeld 1 (m: kukoricatermelő), Kornhauser 10 (m: kukoricatároló), Kreiszwirth 1 (m: központi helyen lévő korcsmáros), Laufer 6 (m: futó 2) küldönc), Lederer 11 (m: bőrös), Lehner 1 (m: lépcsőkorlát-ács), Leier 1 (m: lantos), Leiter 2 (m: vezető), Leitner 2 (m: vezető), Lichtmann 37 (m: rakodómunkás), Mahler 5 (m: festő), Meisch 1 (m: erdőirtó), Mittelmann 5 (m: ügynök), Nadler 4 (m: tűkészítő), Nagel 4 (m: szegkészítő), Neubauer 5 (m: újjáépítő), Ohlmacher 3 (m: olajütő(s)), Politzer 1 (m: rendőr(i)), Pressler 1 (m: sajtoló), Preisler 16 (m: becsüs), Priesler 4 (m: zálogházi becsüs), Precz 4 (m: pereckészítő (pretzel)), Malter 2 (m: kőműves), Rahmer 9 (m: (fog-)krémgyártó), Reiner 7 (m: tisztító), Reiter 4 (m: lovas), Ring 4 (m: gyűrű(s) 2. ékszerész), Reisman 12 (m: utazó), Rosinger 7 (m: mazsolaszárító), Schaffer 1 (m: juhász), Silberer 7 (m: ezüstműves), Silbermann 4 (m: ezüstműves), Schmidt 3 (m: kovács), Schmidek 2 (m: kovács), Schindler 9 (m: tetőfedő), Schlosser 2 (m: kulcsár), Slosser 2 (m: lakatos), Schlusser 2 (m: kulcsár), Snyder 3 (m: szabó), Spielman 1 (m: színész), Sechfreund 3 (m: 1. eke-társ, 2. szántó-társ), Sichermann 1 (m: őr), Sonnenwirth 1 (m: napos (helyen lévő) kocsmatulajdonosa), Stahler 2 (m: acéledző), Stauber 6 (m: porozó), Steuer 4 (m: adó(szedő)), Spiegel 2 (m: tükrös), Springer 2 (m: rugókészítő), Teller 2 (m: tányér(os) 2. pincér), Ternier 1 (m: esztergás (Turner)), Tepfer 2 (m: edényes (Topi)), Teszler 7 (m: asztalos), Trattner 9 (m: nemezgyártó), Treiter 2 (m: kötélgyártó), Waldmann 5 (m: erdős), Weber 1 (m: szövő), Wechler 1 (m: pénzváltó), Weiner 7 (m: szőlős), Winkler 2 (m: ács), Wirtmann 4 (m: kocsmáros), Wurmbrand 6 (m: feregirtó), Wassermann 8 (m: vízhordó), Ziegler 1 (m: kőműves), Ciegler 1 (m: kőműves), Zichermann 9 (m: őr), Zimmer 2 (m: ács), (Zimmermann 2 (m: ács), Zober 6 (m: dézsakészítő), Zuckermann 1 (m: cukorkás)

Foglalkozásra utaló egyéb idegen nyelvű nevek E/3:

Cseh: Rochlitz 2 (m: kiflipék (Rohlik)).

Osztrák: Meisch 1 (m: erdőirtó).

Német-szláv: Reismovits 3 (m: kereskedelmi utazó).

Német-yiddis: Eisnitz 1 (m: vasmunkás (Eisner)).

Német-svájci: Bissi 6 (m: homokos földet művelő).

Yiddis: Emerich 12 (m: vederkészítő, a héber: „Emer” szóból), Paneth 9 (m: a földesúr beceneve: „Pan”, lengyel és ukrán keveréssel).

Román: Streger 15 (m: guard (Strejar)).

Lengyel: Lenhorn 3 (m: lentermelő).

Orosz: Robitsek, Robicsek 8 (m: dolgozó).

Angol: Fay 2 (m: finom 2. jó (minőségű)).

Szláv: Freuner 2 (m: Frombork lengyel város).

Fizikai jellegre utaló nevek F.

Magyar: Bársony(os) 3, Fényes (tisztá) 10, Göndör (hajú) 5, Hollós (képű) gúny 2, Kiss (kicsi) 11, Kemény (kötésű) 11, Kopasz 9, Nagy 20, Ormós (nagy) 1, Szilárd (erős) 1, Szőke (hajú) 7,

Német: Altman 22 (m: öreg ember), Biederman 1 (m: tisztelt ember), Blas 5 (m: sápadt), Bleich 3 (m: sápadt), Dicker 11 (m: kövér), Dickman 16 (m: kövér), Dun 1 (m: tokás (ember)), Eisen 2 (m: (vas) erős), Ellenbogen 4 (m: könyöklő), Ellbogen 1 (m: könyöklő), Erber 3 (m: öröklő), Glancz 10 (m: fényes), Graun 1 (m: öszülő), Grosz 302 (m: nagy), Grossmann 56 (m: nagy), Gichner 1 (m: köszvényes), Hübscher 1 (m: csinos), Heller 21 (m: világos (bőrű)), Him 1 (m: okos) agy(ű)), Hoch 1 (m: magas), Hochmann 1 (m: magas), Klein 430 (m: kis (termetű)), Kleinmann 6 (m: kis (termetű)), Kleinroth 6 (m: kis vörös (hajű)), Fettmann 10 (m: kövér), Kentrer 1 (m: felforgató (kenter)), Klar 3 (m: okos), Kraft 5 (erős), Krauss 145 (m: göndör (hajű)), Kraszter 1 (m: hangos(kodó)), Kreisser 1 (m: Krauss beceneve), Kurcz 7 (m: apró 2. kicsi), Langer 7 (m: hosszú 2. magas), Lädig 2 (m: nőtlen), Links 3 (m: balos 2. balkezes), Lichtmann 35 (m: világos (bőrű)), Mund 4 (m: száj(as)), Minich 1 (m: erős), Nasch 3 (m: „nassoló”, 2. csemegéző), Preisler 16 (m: jutalmazott), Prizer 3 (m: jutalmazott), Rachner 1 (m: kihívó „Rache”), Reichard 5 (m: erős 2. kemény), Reichart 1 (m: erős 2/ kemény), Sauber 2 (m: tiszta), Saubermann 2 (m: tiszta ember), Schön 12 (m: szép), Schwimmer 1 (m: úszó), Spitz 19 (m: hegyes (fejű) 2. orrű), Stark 5 (m: erős), Ullmann 17 (m: gazdag), Verplackte 1 (m: foltos (ruhájű)).

Lengyel: Czutrin 3 (m: kócos hajű), Fodor (m: göndör hajű), Rudas (m: vöröses (hajű), Soltesz (m: villogó szemű).

Lengyel-yiddis: Mendelovits (m: emberecske a „mende” szóból).

Olasz: Proll (m: elhagyott gyermek a „proletti” szóból).

Szellemi tulajdonságot, magatartást leíró nevek G.

Magyar: Barát 2, Baráth 5, Békés 11, Boldogh 2, Csendes 2, Csengő (hangű) 1, Édes(kés) 2, Ember(séges) 2, Galambos (szívű) 1, Hasznos 1, Hűvös (természetű) 1, Igaz(mondó) 11, Láng(lelkű) 26, Szemes (ügyes) 1, Szilas (heves) 5.

Német: Aufrichtig 9 (m: őszinte), Auspitz 7 (m: sikeres), Blitzer 9 (m: csillogó), Ehrenfreund 2 (m: tisztelt barát), Einzig 4 (m: egyetlen(-em)), Engelmann 10 (m: angyali(-an) kedves), Feigh 4 (m: gyáva), Feuer 6 (m: tüzes 2. heves), Flamm 6 (m: lelkes), Freund 7 (m: barát(ságos)), Fried 98 (m: békés), Frisch 19 (m: üde), Frommer 2 (m: jámbor), Fröhlinger 4 (m: vidám ember), Glück 44 (m: szerencsés), Glücklich 3 (m: szerencsés), Grad 5 (m: egyenes (jellem)), Greiner 2 (m: sírós), Grussmann 1 (m: szívélyes), Gunsz 8 (m: jóakarátű), Habermann 1 (m: erélyes), Hartmann 21 (m: kemény szívű), Hechtmann 1 (m: felvágós), Heisz 7 (m: forró (vérű)), Held 2 (m: hősi), Hercz 17 (m: szív(es)), Hoffer 32 (m: reménykedő), Keiner 6 (m: nincstelen), Kluger 1 m: okos(kodó)9, Lautmann 1 (m: hangos(kodó)), Leer(gűnynev) 9 (m: üres 2. szimpla), Lieber 1 (m: kedves), Liebermann 18 (m: kedves ember), Liedermann 3 (m: énekes ember), Löbl 22 (m: tisztelt ember), Lustig 26 (m: vidám ember), Mann 12 (m: ember(ies)), Nachmann 2 (m: követő), Nichtmann 1 (gűny) (m: szegény (szellemi)), Redl 1 (m: becsületes), Redlich 1 (becsületes), Schatz 2 (m: drágaság(om)), Scharf 2 (m: éles (eszű)), Schreier 2 (m: sírós), Schweiger 3 (m: csendes), Signer 2 (m: győzedelmes), Springer 6 (m: élénk), Schreiner 2 (m: kitűnő), Stendig 2 (m: állandó), Stilmann 6 (m: csendes), Strauszmann 7 (m: veszekedős), Susskind 3 (m: kedves (gyerek)), Taub 2 (m: galamb(lelkű)), Wunder 3 (m: csodálatos), Zeisler vagy: 2 Czeisler 5 (m: csalogató),

Olasz: Bonis 15 (m: jó, az olasz „bono” szóból).

Orosz-yiddish: Simkovits 10 (m: a „szimha” öröm szóból), Zelikovits 6 (m: „selig” = boldog).

Szláv: Radó 3 (m: „Radu” = víg).

Állati nevekből alakult nevek H.

Magyar nevek: Bárány 10, Elefánt (günynév) 5, Farkas 72, Madár 1, Nyúl 7.

Német nevek: Adler 27 (m: sas), Beer 2 (m: medve), Eber 1 (m: vaddisznó), Falk 3 (m: sólyom), Fisch 39 (m: hal), Fogel 32 (m: madár), Fuchs 1 (m: róka), Fux 6 (m: róka), Haasz 20 (m: nyúl), Hahn 3 (m: kakas), Hirsch 40 (m: szarvas), Kroh (günynév) 5 (m: szarka), Schneck 11 (m: csiga), Strauss 6 (m: strucc), Taub 2 (m: galamb), Widder 4 (m: kos), Wiesel 17 (m: hód).

Orosz: Beluch 2 (m: tokhal (beluga kaviár)).

Lengyel: Boczán 6 (m: gólya).

Yiddish: Falkovits 2 (m: sólyom, yid: falkon), Weigl 3 (m: madár, yid: vogel).

Német-olasz: Rappaport 3 (német: Rappa = holló, Porto olaszul: kikötő; magyar-rázatát lásd az 483. oldalon!)

Növényi nevekből alakult nevek I:

Magyar: Almási (almás, -kert) 4, Czitrom 6, Czukor 2, Fenyő 1, Fenyves 7, Jávör (fa) 4, Kender 2, Rozs 3, Rózsa 11, Szegfű 1, Torma 1, Venyige 2.

Német: Baum 9 (m: fa), Blaum 2, Blohm 3, Blume, Bohn 1 (m: bab), Füzner 1 (m: fűzes), Gewurtz 4 (m: fűszer(es)), Hönig 14 (méz(elő növény)), Mandel 49 (m: mandula (fa)), Nussbaum 19 (m: diófa), Öhlbaum 4 (m: olajfa), Pfeffer 1 (m: paprika), Rose 6 (m: rózsa), Weintraub 3 (m: szőlő(s)), Weinstock 2 (m: szőlőtőke), Weinreb 1 (m: szőlőkacs).

Yiddish: Teitelbaum 19 (m: datolyapálma fa), Ruzicska 1 (m: rózsácska a yid „Rosele”-ből, Matrinom név).

Lengyel: Laritz 1 (m: fafajta, lengyelül: Larisz), Paszternak 3 (m: egyfajta: „répa”).

Angol: Hay 1 (m: széna, német: Heu).

Olasz: Cenover 1 (m: a „cenema” szóból, m: fahéj).

Ásványi, fémek elemekre utaló nevek J:

Magyar: Aczél 6, Cement 3, Cin 2, Gyémánt 15, Klór 9, Rubin(t) 4, Vas(s) 8, Zafir 8.

Német: Bergglass (m: hegyi kristály), Bernstein 9 (m: borostyán), Bleier 5 (m: ólom, ólmos), Blejer 3 (m: ólom, ólmos), Bleyer 22 (m: ólom, ólmos), Bleuer 4, Brandtstein 6 (m: tűzkő), Diamont 1 (m: briliáns), Eberstein 1 (m: egyfajta féldrágakő), Edelstein 4 (m: drágakő), Eisen 2 (m: vas), Feuerstein 2 (m: tűzkő), Gladstein 3 (m: sima kő), Glatstein 5 (m: sima kő), Marmorstein 9 (m: márványkő), Mermerstein 10 (m: márványkő), Orenstein 23 (m: előkelő ruhákat ékesítő díszkő), Ornstein 1 (m: előkelő ruhákat ékesítő díszkő), Perl 9 (m: gyöngy), Saphir 4 (m: zafir), Segelstein 7 (m: pecsétgyűrű kő).

A „Stein” (kő) szóval kapcsolatos neveket lásd még a „Fantázianevek” csoportjában is.

Folyóvizekkel kapcsolatos nevek K:

Magyar: Garami 1, Hernádi 1, Kaposi 1, Patak 2, Sajó 5, Vág 3, Vági 3.

Kapcsolt fogalmak: Fahidi 4, Gát 4, Hidas 7, Révész 16, Révi 12, Hidas 3, Hajós 8, Gátas 2.

Német: Brück 12 (m: híd (Brücke)), Leichter 4 (m: bárkás), Leichtermann 2 (m: bárkás), Schiffmann 19 (m: hajós).

Yiddish: Mayerovits 2 (m: tenger(fia)).

Angol: Bay 1 (m: öböl).

A természet világából vett nevek L/1:

Magyar: Berkes 3, Csillag 23, Fenyves 5, Fenyvesi 8, Fűzes 2, Hajnal 1, Halmos 4, Harmat 3, Havas 7, Hegyi 4, Keleti 1, Köves (út) 4, Kövesi 2, Mezei 4, Mező 6, Réti 4, Róna 9, Rónai 9, Sugár (nap) 5, Világi 2, Völgyi 2.

Német: Berger 99 (m: hegyi), Blitz 1 (m: villám), Brisek 1 (m: könnyű szél (Brise)), Donner 2 (m: mennydörgés), Fohn 22 (m: könnyű nyári eső (Föhn)), Graus 2 (m: kavics(os)), Licht 6 (m: világosság), Mondschein 4 (m: holdfény), Morgenstern 4 (m: hajnalcsillag), Nebel 1 (m: köd), Schnee 1 (m: hó), Sonnenschein 3 (m: napsugár), Stern 49 (m: csillag), Winter 2 (m: tél).

A görög mitológiából: Atlas 4.

Latin: Lux 2 (m: fény), Spiro 3 (m: lélegző 2. élő).

Fantázianevek L/2:

A Baum (m: fa) szóból: Flaczenbaum 3, Grünbaum 40, Grünblatt 49, Luszbaum 5.

A Berg (m: hegy) szóból: Altberg 2, Ehrenberg 2, Freiberg 2, Grünberger 39, Langberg 1, Reichenberg 3, Rauchberger 2, Schönberger 16, Reichenberg 2, Reinberger 2, Steinberg 4, -er 1, Steinfeld 3, Sternberg 4, -er 19, Spielberger 1, Unterberger 1, Wasserberg 2, Wohlberg 6, Zuckereger 1.

A Stein (m: kő) szóból: Bornstein 9, Eckstein 6, Ehrenstein 1, Epstein 7, Erinstein 2, Finkelstein 7, Harstein 5, Heierstein 1, Löwenstein 1, Wohlstein 1.

A Feld (m: föld) szóból: Bernfeld 7, Hercfeld 3, Lindinfeld 32, Neufeld 8, Schlüsselfeld 3, Schönfeld 14, Sendenfeld 1, Feldheim 17.

A G., H., I., J. és L. csoportbeli nevek továbbképzése L/3,

Német:

G. csoport: Feuer-mann 6, Fried 7, -er 7, -haber 5, -lander 3, -mann 171, Frisch 11, -mann 12, Glück 26, -lich 4, -mann 3, Hoffer 9, -mann 17, Mann 12, -heim 5

H/1 csoport: Fisch 34, -bein 5, -er 69, Hirsch 40, -mann 35, -ler 1, Straus 5, -mann 7.

I/1 csoport: Blum 24, -enfeld 6, -enstein 1, Mandel 22, -baum 7, Rose 4, Rosenbaum 2, -berg 23, -bluth 2, -bluht 1, -feld 37, -stein 1, -thal 10, -zweig 9, Rosmann 8, Rosner 11, Rosinger 1, Baum 2, Beigbaum 1, Ohlbaum 4, Kestenbaum 7, Kosztenbaum 2, Siegelbaum 4.

J/1 csoport: Eisen 2, -berg 16, Perl 19, -mann 2.

Megjegyzést lásd az 474. és 483. oldalon!

L/1 csoport: Licht 6, -ig 2, -mann 2, -schein 2, -schjein 2, -er 14.

Színekre utaló nevek M/1.

Magyar: Barna 15, Fehér 20, Fejér 2, Fekete 18, Veres 3.

Német: Blau 45 (m: kék), Braun 66 (m: barna), Gelb 7 (m: sárga), Gelber 1 (m: 1. sárgább 2.sárgás), Gold 7 (m: arany), Grün 32 (m: zöld), Kupfer 18 (m: réz), Roth 82 (m: piros), Schwarcz 265 (m: fekete), Schwartz 16 (m: fekete), Silber 32 (m: ezüst), Weisz 299 (m: fehér).

Színekre utaló összetett német nevek M/2:

Braun-stein 2 (m: barna kő), -er 4 (m: barna), Gelb-er 3 (m: sárga), -erger 17 (m: sárga hegyi), -ermann 19 (m: sárga ember), -mann 13 (m: sárga ember), Goldberger 174 (m: arany hegyi), -farb 2 (m: arany színű (Farbe)), -klang 2 (m: arany csengésű), -mann 10 (m: arany(at) érő ember), -schlager 1 (m: aranyverő), -stein 112 (m: arany kő), -finger 1 (m: arany ujjú), -sliger 2 (m: aranyozó), Grün-baum

16 (m: zöld(elő) fa), -berger 25 (m: zöld hegy(i)), -blatt 4 (m: arany levél), -er 7 (m: zöldeges), -feld 24 (m: zöldeges), -hut 8 (m: zöld kalapos), -mann 9 (m: zöld ember), -spann 4 (m: zöld ember), -stein 7 (m: zöld kő), -zweig 7 (m: zöld(fa)ág), Kupfer-stein 22 (m: rézkő), -wasser 1 (m: réz ízű víz), Roth-mann 18 (m: veres ember), -stein 2 (m: veres hegy(i) kő), Rottenberg 4 (m: veres hegy(i)), Schwartz 15 (m: fekete), Schwarcz 251 (m: fekete), -kopf 6 (m: fekete hajú), Silber-er 7 (m: 1. ezüstöző 2. ékszerész), -mann 3 (m: 1. ezüstöző 2. ékszerész), -stein 6 (m: ezüstöt tartalmazó érc), Weisz-berg 5 (m: fehér hegy(i)), -berger 2 (m: fehér hegy(i)), -brunn 8 (m: fehér forrás), -house 6 (m: fehér ház (tulajdonos)), -kron 6 (m: fehér koronás (pld.: üzleti feliraton)), -litzer 6 (m: csipkeverő), -mann 7 (m: fehér (arcú) ember), -ner 5 (m: fehérnemű-varrónő), -enberg 1 (m: fehér hegy).

Vezetéknévek családnévként való használata, magyar nevek N.:

Balázs 14, Balog 3, Balogh 1, Bálint 3, Bencze 3, Bernáth 28, Benedek 3, Dénes 8, Elek 5, Fábián 5, Gábor 11, Gáspár 2, Gellér 5, Gellért 2, Gergely 5, Hermann 14, Ignácz 2, Kálmán 16, Kelemen 36, Kelen 1, Lajos 1, Lőrincz 8, Márkus 4, Márton 16, Mihály 7, Miklós 9, Pál 2, Pál 1, Péterfi 2, Péter 3, Sándor 2, Sebestyén 7, Simon 2, Sándorfi 2, Sándorffi 1.

Német eredetű nevek: Alekszander 1 (m: Sándor), Bernhard 3 (m: Bernát), Kepich 2 (m: Káspár a n. „Kepp”-ből 2. dédelgetett gyerek), Lenardt 6 (m: Leonárd), Lenart 1 (m: Leonárd), Gonda 12 (m: Konrád), Elisner 2 (m: Eliás), Papkesz 2 (m: apácska papa + kesz becézés).

Latínból eredő magyar név: Orbán 3 (m: városi, a la: Urbanus-ból).

Francia: Binét 10 (m: Binette a beceneve a Robertnek).

Olasz: Finiász 1 (m: jó az olasz Fino).

Portugál-spanyol: Paisner 1 (m: Pais keresztnévből), Vemcsek 1 (m: a szláv Venceszlav beceneve).

Angol: Roboz 3 (m: Robert rövidítés: Rob).

Bibliai: Vida 1 (m: Vitus).

Lengyel: Goda 1 (m: 1. Godislav 2. Godimir), Laritz 1 (m: Larysz anyai név).

Cseh: Ambrus 1 (m: Ambroz személynévből), Tuschak 2 (m: beceneve Tush a Tomaznak),

Szlovák: Bartha 8 (m: a Bartolomeusból), Bartos 5 (m: a Bartolomeusból), Herk 1 (m: 1. szlovák 2. sziléziai falu), Herskovits 37 (m: Herschke fia), Mendelovits 2 (m: Mendel fia).

Német-yiddish: Herzske 8 (m: 1. Hershke 2. bece: Hirsch), Teiwler 1 (m: Tewje (orosz)).

A leggyakrabban előforduló magyar nevek O/1:

Farkas 72, Dávid 54, Jakab 46, Kovács 43, Kardos 37, Löwy 37, Kelemen 36, Salamon 36, Molnár 33, Kertész 30, Bernáth 28, Láng 26, Kepes 24, Erdős 24, Csengeri 23, Lőrinczi 22, Szántó 22, Csillag 22, Fehér 20, Nagy 20, Svéd 20, Székely 20, Bihari 18, Fekete 18, Földes 18, Nyíri 18, Szilágyi 18, Kádár 16, Márton 16, Révész 16, Gyémánt 15, Barna 15, Kálmán 15, Kiss 15, Balázs 14, Hermann 14, Lengyel 14, Lukács 14, Künos 14, Bíró 13, Fodor 13, Hajdú 13, Mózes 13, Horváth 13, Sipos 13, Aron 12, Bródi 12, Révi 12, Somogyi 12, Vajda 12, Vértés 12, Békés 11, Cserép 11, Gábor 11, Fülep 11, Igaz 11, Kemény 11, Rácz 11, Rózsa 10, Bárány 10, Fényes 10, Gabányi 10, Vadász 10,

A többi családnév 10-nél kevesebbszer fordul elő.

A leggyakrabban előforduló német nevek O/2:

Klein 430, Grösz 302, Weisz 299, Schwarcz 285, Goldberger 174, Friedmann 171, Kohn 147, Krauss 145, Katz 123, Goldstein 112, Gutmann 111, Rosenberg 111, Berger 99, Fried 98, Deutsch 91, Rosenfeld 87, Róth 82, Fischer 69, Neumann 67, Moskovits 66, Broun 64, Brümvald 60, Gottlieb 58, Grossmann 56, Frank 55, Horovitz 51, Feldmann 50, Grünblatt 49, Mandel 49, Steril 49, Blau 45, Glück 44, Holländer 43, Pollák 43, Ungár 43, Glück 41, Grünbaum 40, Hirsch 40, Fisch 39, Grünberger 39, Herschkivits 37, Markovits 37, Rosenfeld 37, Ehrenfeld 35, Lichtmann 35, Fogel 32, Geiger 32, Grün 32, Hoffer 32, Lindenfeld 32, Silber 32, Frenkel 31, Adler 27, Breuer 27, Knöpfler 26, Luszti 26, Gottdiener 25, Grünberger 25, Blum 24, Grünfeld 24, Popper 24, Engel 23, Ohrenstein 23, Rosenthal 23, Winkler 23, Rosenberg 23, Altmann 22, Bleyer 22, Danczinger 22, Fohn 22, Hartstein 22, Kupfer 22, Kupferstein 22, Löbl 22, Mandel 22, Teller 22, Bauer 21, Hartmann 21, Heller 21, Eisner 20, Haasz 20, Kaufmann 20, Svéd 20, Székely 20, Beck 19, Burger 19, Frisch 19, Gelbermann 19, Keszler 19, Nussbaum 19, Rosenbaum 19, Schaffer 19, Perl 19, Sciffmann 19, Spitz 19, Steinberger 19, Teitelbaum 19, Kupfer 18, Liebermann 18, Rosenzweig 18, Rothmann 18, Steier 18, Feldheim 17, Fleischer 17, Hercz 17, Liener 17, Singer 17, Wiesel 17, Gelberger 17, Hoffermann 17, Dickmann 16, Eisenberg 16, Grünbaum 16, Grünbaum 16, Preisler 16, Schönberger 16, Wiener 16, Schwartz 15, Zichermann 15, Streger 15, Eisenberger 14, Blum 14, Hönig 14, Keiner 14, Kúnos 14, Löwinger 14, Gelbmann 13, Gelbermann 13, Brück 12, Emerich 12, Frischmann 12, Gonda 12, Reismann 12, Schön 12, Schünfeld 12, Slamovits 12, Bónis 12, Kandel 12, Auslander 11, Burg 11, Dicker 11, Basch 11, Frisch 11, Hermann 11, Katzender 11, Lederer 11, Rosner 11, Schneck 11, Holländer 11, Binét 10, Brenner 10, Engelmann 10, Fettmann 10, Glancz 10, Breier 10, Kaiser 10, Goldmann 10, Kornhauser 10, Lipsitz 10, London 10, Mermerstein, Rosenthal, Schreiber 10, Simkovits 10, Terner 10.

A többi név tíznél kevesebbszer jelenik meg a listán. Gyakorisági számát lásd a szövegekben.

Utószó

A névlistán több mint 11 000 nevet találunk. Neveket, melyek viselői nem jöttek vissza a holokauszt vésztőiből, és neveket, melyek tulajdonosai a II. világháború végéig tengődtek szenvedésekkel teli világban. A sok ezernyi név között két név világlott ki:

Az egyik Eisenberg Hermanné szül. Führer Frinett.

A másik: Ungerleider

ez két tagból áll: Unger és Leider

A szótár az „Unger” német szó magyar jelentését úgy határozza meg, hogy 1. igazságtalanság, 2. jogtalanság. 3. sérelem. Így – átvitt értelemben – a név olyasmit jelent, hogy „Sérelmet elviselő”. A „Leider” német szó jelentését jól ismertük, magyarul: sajnós vagy sajnálatosan. Leider (sajnos) az igazságtalanság az ókortól a babilonai fogságtól, a római elnyomástól kezdve a középkori egész Európa-beli üldöztetésen keresztül a spanyol inkvizíción át Magyarországra is eljutott még a XX.

században is. A kötelező hegyes, színes kalapok – a sárga gúnyfoltokkal diszelgő, megkülönböztető felsőruhák –, amik a zsidók részére rendeletileg voltak előírva – a középkori gettóba való kényszerítéssel – mindenben hozzájárultak a jogtalanság és igazságtalanság halálos társadalmi kóros megnyilvánuláshoz. Lipót és Ferenc József császár és királynak kellett jönni, hogy a zsidóság megkapja a sokáig várt megérdemelt egyenjogúságot.

... de azután mégis jött valaki – akinek *nem* kellett volna jönnie, a Führer –, aki túltett minden előző népirtáson. Ha ő nem jött volna, akkor ennek az írásnak a megszerkesztése sem lett volna szükséges, nem lett volna *ok* rá, hogy halotti névsorok megszülessenek!

Forrásmunkák

Panoráma Könyvkiadó Vállalat Budapest kezelésében megjelent Útikönyvsorozat kiadványai:

Csehszlovákia, 3., javított kiadás (1981), Jugoszlávia, 4., bővített kiadás (1972), Lengyelország, 2., javított kiadás (1975), Magyarország, 6., átdolgozott kiadás (évszám nélkül), Szovjetunió, 3., átdolgozott kiadás (1974)

Rand McNally Comprehensive World Atlas 2nd edition 1991 Webster's New Geographical Dictionary rev. edition Merriam Webster 1984.

Chamber's Biographical Dictionary, edited by Cambridge University Press 1986.

Who is Who in America, Marquis 1899.

Webster's New Collegiate Dictionary G&C Merriam 91h ed. 1989. Magyar-Ország.

Magyar-angol és angol-magyar kézisztár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Cassell's German-English – English-German Dictionary MacMillan Publishing Co. Inc. New York, 1978. valamint különböző szótárak: cseh stb.

Jreds H. Soes: Handy Guide to Hungarian Geneological Records Livingstone Public Library, New Jersey.

Arthur Kurzwei: From Generation to Generation, Schocken Books, 1982 Doane Gilbert H. and James B. Bell: Searching for your Aancestors: The How and Why of Geneology 5th edition, University of Minnesota Press, 1980.

Továbbá a komputeren megjelenő weboldalak és a <http://ancestry.com>

Zsidó pillanatok I.

Zsidó pillanatok II.

Zsidó pillanatok III.

Zsidó pillanatok IV.

Komiszár Dénes

Egy „koleravitéz” ordói – Hogyan vélekedett Jósa András a saját kitüntetéseiről?

2008-ban emlékezünk meg a Jósa András Múzeum jogelőd intézménye, a vármegyei múzeum alapításának 140., és a létrehozás körül elévülhetetlen érdemeket szerzett alapító, Jósa András halálának 90. évfordulójáról. Halála óta, 1918-tól az ő nevét viseli szeretett múzeuma.

Dr. Jósa András (Nagyvárad, 1834. november 30–Nyíregyháza, 1918. szeptember 6.), Szabolcs vármegye főorvosa, múzeumalapító, régész, helytörténész igazi polihisztor volt. Mint közéleti ember többször is részesült magas kitüntetésben, elismerésben. Akik ismerték Jósa András természetét, tudták róla, hogy igazi különc volt – a szó legnemesebb értelmében. Széles látóköre, nagy műveltsége révén magasan kiemelkedett tehetségével kortársai közül, évtizedekkel megelőzte saját korát. Ha volt megjegyzése valamiről, sohasem a rosszindulat, kizárólag a jó szándék vezérelte – mások okulására. Lehet, hogy egyes maradi embereknek ez nem tetszett; az idő mégis a nagy humanistát igazolta.

Örvendetes dolog, hogy Pozsonyi József útjára indította a Régi magyar családok című sorozatát, amelyben 3. kötetként megjelent *A németshögyényi és bánházi Jósa család története*.¹ Ám ez a könyv sem említi meg, hogy milyen kitüntetéseket kapott Jósa András.

Mint mindennek, a kitüntetéseknek is megvan a maguk sorsa, utóélete. Azt gondolhatnánk, hogy ha a legmagasabb helyről érkezik kitüntetés, annak feltétlenül örülnek, hiszen méltóképpen ismerték el valakinek a munkásságát, életútját. Néhány kirívó kivétel azért akad. A térségünkben igen ritkán adományozott rendjelek egyikével megtisztelték Jósa Andrást is. Ő azonban az ekkoriban szokásos lojális megnyilatkozások helyett (amelyekkel gyakran találkozhattak a helyi lapok olvasói) emlékirataiban olyan hangon ír saját kitüntetéséről, ami valóban meglepő. Ennek megértéséhez ismerni kell Jósa András családi légkörét, világszemléletét, kortársait.

Tekintsük át tehát Jósa András kitüntetéseit. Kórházi működésének elismeréséül, 1884-ben meghívták Szabolcs vármegye főorvosi tisztségébe.² Áldásos működése során nagy érdemeket szerzett a vármegye közegészségügyének fejlesztése körül.

1. Jósa Miklós – Ulrich Attila: *A németshögyényi és bánházi Jósa család története*. Régi magyar családok 3. Debrecen, 2005.

2. Dr. Fazekas Árpád: *A nyíregyházi Erzsébet Kórház centenáriuma 1899-1999*. Nyíregyháza, 1997. 39.

1887-ben „országos kitüntetés” érte, amelyhez a helyi hivatalos lap, a *Nyírvidek* szerkesztői is gratuláltak: „Dr. Jósa András megyei főorvost belügymín. ur Ónagyméltósága közelebb kinevezte az országos egészségügyi bizottság rendkívüli tagjául. Szívünkben örülünk a derék főorvosnak ez országos kitüntetésén!”³

Munkásságát 1894-ben ismerte el I. Ferenc József császár és király: „Ő felsége a király a múlt évben uralgott kolera járvány elfojtása körül szerzett érdemei méltánylásául dr. Jósa András vármegyei főorvosnak a Ferencz József-rend lovagkeresztjét díjmentesen adományozta.”⁴ A szakma, a kollégák ilyenkor szokásos üdvözlése néhány hetet eltolódott, haláleset miatt: „Dr. Jósa András vármegyei főorvosnak a Ferencz József-renddel történt kitüntetése alkalmából e hó 10-dikére, a vármegyei orvosi kamara által tervezett üdvözlése, orvosi karunk nesztorának: dr. Meskó Pálnak elhunytá folytán e hó 17-dikére halasztatott.”⁵

Az Osztrák–Magyar Monarchiában a kor szokását követve (íratlan szabály szerint) illendő volt, hogy az uralkodótól kapott kitüntetést Bécsbe, vagy Budapestre utazván meg kell köszönni. Így történt ez dr. Jósa Andrásal is, aki az 1893. évi kolerajárvány leküzdése érdekében kifejtett tevékenységéért az *Osztrák Császári Ferenc József Rend lovagkeresztjét* kapta meg. A „procedúráról” naplőfeljegyzés is készült, amely néhány év múlva nyomtatásban is megjelent a *Nyírvidek*-ben, így nyerve betekintést az uralkodói fogadónapok légkörébe. Jósa András nem kevés csipős humorral, megjegyzéssel színesítette a szinte az előttünk lejátszódó jeleneteket; Jósa Jolán az édesapjáról írt könyvében kiegészítette – tudósításszerűen – a históriát, ezeket az eredeti szövegbe betoldva közlöm:

Jósa András: „... 1892. évben a tiszai tutajosok cholerát hoztak le hozzánk Máramarosból. (Galiciában zsidóellenes megmozdulások voltak, az ottaniak Máramarosba menekültek át, magukkal hurcolva be a járványt – K. D.) Miklós László⁶ akkori alispánnal egyetértőleg megnehezítettük a közlekedést a tiszamenti községekkel, daczolva a szabad közlekedést megengedő miniszteri rendeletekkel szemben. Törvényhatóságunk nagy erélyt fejtett ki a járvány korlátozásának érdekében, még pedig a lehető legjobb sikerrel.

Jósa Jolán: „... Mint háborúban a Mária Terézia-rendet kiérdemlő, a saját feje szerint cselekedett. (...) Megszűnt a járványveszedelem, az ázsiai vendég eloldalgott.

Harmadik évtizede harcolt akkor már Jósa András Szabolcsban a halállal. Eredményes küzdelmét tudomásul vették, de felülről érte első elismerés csak akkor érkezett, amikor az Országos Egészségügyi Tanács tagja lett. Ezt meg ő vette tudomásul. Köszönetet nem is várt, hiszen a kultúrurucot ilyesmiben ritkán szokták részesíteni. A kolera azután kitüntették. Nem a Mária Terézia-rendet kapta, hiszen a kolera nem elfogadott ellenfél, mert bacillusokkal lövöldöz, ha egy csatatérre való is az aratása.

Jósa András a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta. Akkor még ezt is sokkalták egy orvos számára. Akinek ha hetvenhét őse lett volna, se lehetett csász. és kir. kamarás. Mert csak az egészségnek sáfárkodott.

3. *Nyírvidek*, 1887. január 2., 1. szám

4. *Nyírvidek*, 1894. február 18., 7. szám

5. *Nyírvidek*, 1894. március 11., 10. szám

6. Miklósvári Miklós László (Sajószentpéter, Borsod vármegye, 1851. február 11–Nyíregyháza, 1895. június 21., temették: Tiszanagyfalu-Virányos, 1895. június 24.) dr. jur., m. kir. tanácsos, Szabolcs vármegye főjegyzője (1884–1891), majd haláláig alispánja (1891–1895), a nyíregyházi református egyház főgondnoka.

(...) *Ennek a kitüntetésnek históriáját úgy írta le, hogy csak gyenge fogalmazvány lenne, ha bárki írná is le helyette.*

*Ez a beszámolója így szól:*⁷ Ezért Miklós László királyi tanácsos lett, engemet pedig megkérdeztek, hogy elfogadom e a Ferencz József-rend lovagkeresztjét.

A mire azt feleltem, hogy mint afféle incarnatus consequens függetlenségi kurucz fráter köszönettel fogadom, ha ez csupán kötelességteljesítemnek előismerése és nem elvtagadásnak előlege.

El is fogadtam: jelvényét is viseltem sokszor, addig, míg Beck (osztrák miniszterelnök 1906–1908 – K. D.), Pittreich (közös hadügyminiszter 1902–1906 – K. D.) és Isten tudja hány ellenségünk Ő Felségét ellenünk nem informálta. Nem is viselném addig, míg a nemzet és uralkodó között a mindkét fél létérdekében az egyetértés helyre nem áll. (Itt kell megjegyezni azt is, hogy a főorvosról nem sokkal halála előtt készült, talán utolsó fényképén csak az 1915. augusztus 5-én, többek között dr. Kállay Rudolf, m. kir. udvari tanácsos, az Erzsébet Kórház nyugalmazott igazgató-főorvosával együtt kapott hadidíszítményes Vöröskereszt II. osztályú Díszjelvényét viseli!)

Felmentem tehát Mátyás király palotájába a kitüntetést megköszönni.

Mint afféle Árpáddal bejött fajzatnak ivadéka klakk, frakk, lakkbán jelentem meg a királyi palotában.

Az ösmerősök közül csak Kállay Zoltán⁸ hevesi főispán és Miklós László vártak, hogy mikor taszítanak be rangsorozat szerint.

A magamfajta cholera vitézek csak hátul kullogtunk, tehát alkalmam volt a magyar királyi udvartartásról némi fogalmat szerezni. Az előszobában, vagy jobban mondva tágas előteremben vagy ötvenen ácsorogtunk, várva, míg rangszerint sorra jutunk. A legtöbb annyira drukolt, hogy nyelni is alig tudott.

De mindenkinél nagyobb Druckban volt egy bajusz és szakáll nélküli kamarás, vagy Isten tudja micsoda, a ki egy hangot se tudott magyarul, de olyan cifra volt, hogy egy papagály hozzá képest kéményseprőnek nézett volna ki.

Valami skarlát színű quekkerbe volt bujtatva, a melyen több látszott az arany hímzésből, mint a veres posztóból, nehogy egy spanyol bika fölökkelje. A nadrágjára már nem emlékszem, de térdig érő fehér strimfli volt alszárán. Csattos cipőt hordott.

Roppant udvarias volt. Egy ívvel kezével, melyre a kihallgatásra jelentkezőknek névsora volt írva, csaknem kétségbeesett pofával szaladgált lábujj hegyen össze-vissza és színházi sügőhangon szólítgatott össze annyit, hogy az Ő Felsége ajtaja előtt libasorban készenlétben álljon négy-öt ember, nehogy a király várakozni legyen kénytelen, a mi nem is járja.

Egyszer csak azt kiabálja sügva: „Ich bitte Herr von Akasztani. Wo ist der Herr von Akasztani? Ich bitte sehr.” De akasztani való úr lehetett ugyan a várakozók között, azonban nem jelentkezett. Miklós Laczi találta ki nagy nehezen, hogy ezen udvarias sógor tulajdonképpen Ágoston Józsefet a földhitelintézet magasabb állású hivatalnokát csalogatja.

7. Koch. Kolera. „Koleravitéség.” Audiencia. In: Jósa Jolán: Dr. Jósa András (1834–1918) és elődei. Ludvig István Könyvnyomdája Miskolcon, 1934. 293.

8. Nagykállói Kállay Zoltán Leó Tamás (Kiscser, 1856. augusztus 2–Bécs, 1914. július 20., temették: Eger, Főszékesegyház, 1914. július 23.) Heves vármegye főispánja: 1890. február 24–1906. június 19. és 1910. február 17–1914. július 20. között, országgyűlési képviselő. Köszönöm dr. Lakatos Sarolta igazgató-főmuzeológusnak a Kállay-család tagjaira vonatkozó információkat. (K. D.)

Megkönnyebbülve lélegzett fel, mikor Ágostont megkaparinthatta.

Kis vártatva megint lőt-fut és Péne urat kajtatja. Végre nagy sokára kisül, hogy nem Péne, hanem Bene úrról van szó. Csakhogy a német sógor nem képes a B betűt a P betűtől megkülönböztetni.

Egy kis idő múlva megint elkezd kiabálni, hogy „Korcsma! Herr von Korcsma!” – Már azt kezdettem hinni, hogy talán a nagy drukolásban meghibbant az agy-veleje, de Kozma főfő királyi ügyész maga találta ki, hogy őt kutatja a sógor, a ki megtanult csehül olvasni, de magyarul nem.

Ha a cseh – nyomtatott – Z betű fölé egy kis hunczutkát tesznek, vagy a légy oda piszkol, nem Z-nek ejti ki a cseh ezt a betűt, hanem a magyar nyelvet kifíczamító olyan féle hangot ad, a mely r-nek és s-nek vegyüléke. A Kozma z betűjét is ilyen légy-malőr érhetle és így lett belőle Korcsma.

Zenebohóczon sem mulathattunk volna jobban.

Végre valahára mint a féle huszadrangú koleravitézre, én reám is sor került.

A Kállay Poldi⁹ frakkjába voltam bujva („*pedig jóval kisebb termetű volt, mint Jósá András*” – Jósá Jolán), Vezsenyi Jani¹⁰ barátomtól pedig klakk-kalapot kaptam, mert ilyen szerszámokat nem tartok.

Mikor a tükörbe néztem, majmot láttam magam előtt.

Bejelentettek és gyengéden betaszítottak.

Ő Felsége azon hosszú zöld posztóval borított asztal mögül sietett ruganyos léptekkel elébem, mely ezen nagy szobának egyetlen bútorát képezte.

Illendően, de nem komédiás módon meghajtva magamat.

„Eljöttem Felségednek megköszönni, hogy kötelességemnek teljesítéséért a Ferencz-József-rend lovagkeresztjével kitüntetni kegyeskedett.”

„Ön dr. Jósá? Szabolcsvármegye főorvosa? Én mindég örülök, ha érdemet elősmerhetek. – Hogy áll az egészségügy Szabolcsvármegyében?”

„Úgy Felséges uram, a hogy vesszük.”

Erre mosolyogva kérdezte: „Hogy értsem ezt?”

„Hát úgy Felséges uram, hogy a tavalyi 1892. évi vendégünk – a kolera az idén ismételte ugyan látogatását, de annál egy veszedelmesebb állandó vendégünk a diftéria. A kolerában egy évben csak mintegy 230 ember halt el, a diftériában pedig 1200 gyermek.” A király olyan féle mozdulatot tett, mintha a kihallgatásnak már vége lenne. (Kiszámolták: Ferenc József több mint négyezer kihallgatást tartott életében, s ezeken átlagban százan fordultak meg. No mármost, hogy lehet 3-4 óra alatt száz embert fogadni? Rövidke számolás után kijön az eredmény: körülbelül két perc jutott egy emberre. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy Ferenc József állva fogadta a bejövőt, jelt adott mondandója elbeszélésére, s ha ez a fenti időnél tovább tartott, akkor leintette a delikvenst, aki meghajolva kihátrált a fogadóteremből. Szabott formák, szabott idő.¹¹) De miután Schwungba voltam, tehát folytattam ekként:

9. Nagykállói Kállay Lipót (Napkor, 1855. február 24–Nyírbogdány, 1920. július 27.) dr. jur., a nyírbogdányi kerület országgyűlési képviselője, a Török Medzsidie Rend tulajdonosa.

10. Nemes Vezsenyi (Westermayer) János, Kállay Lipót testvérének, Rozáliának (1856. július 23–?) a férje.

11. Gerő András: Ferenc József. In: Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből. Szerk.: Rácz Árpád. Rubicon – Aquila Könyvek. Budapest, 1999. 231.

„Hyeronimi belügyminiszter köszönetet érdemel a nemzettől azért, mert ki küldött két orvost Roux-hoz Párisba, és Behringhez a difteria-elleni serumnak előállítását tanulmányozni.”

„De nagyon sok pénzbe kerül ám az!”

„Felséges Uram! Kegyeskedjék megfontolni, hogy ha az oltás hatása folytán 600 gyermeknek élete megmaradt volna, nem egyensúlyozná-e ezen eredmény azon néhány lónak gyengélkedését, a mibe a serum előállítása kerül.”

„Érdemes felette gondolkodni”

Az audientiának vége volt.

A miniszteriumban most is gondolkoznak a felett, hogy adjanak-e ingyen-serumot szegénynek, gazdagnak. Kötelezővé tegyék-e törvényalkotással az oltást, és díjazzák-e ezen oltásokért – á la himlő oltás – az orvosokat.

Addig be fog még telni néhány temető.

Nyíregyháza, 1905. május hó 12-én.

Dr. Jósa András.¹²

Jósa Jolán: „1906-ban írta le ezt a tanulságos audienciát Jósa András. Keserűen mondogatta, hogyha nem lesz elég gyerek, nem lesz elég katonának való sem Ausztriának »nagyhatalmi ábrándjához.« Keserű humorral emlegette, »koleravitézsgét« és e sorok megírása után nem is vette fel többé ordóját. Mert a gyászos emlékü Fehérváry–Kristófy-kormányt követő koalíciós időt megint csak »vakulj magyar alkotmányosdinak« látta és a színleges békét nem vette komolyan.

Nem nagyon büszkélkedett Jósa András ezzel az ordóval. Jóformán bölcsőjétől a sírjáig lázadozott benne kuruc ősenek, Jósa Miklósnak kurucvére. A későbbi koalíciós kormány kivételével nem bízott ő egyetlen kormányban sem. Azt tartotta, nem hazabeszélnek, Bécs felé pislognak azok valamennyien.

A megye politikai vezetőihez, Szabolcs főispánjának mindegyikéhez baráti szálak fűzték. De mindig hangoztatta, hogy az embert bennük külön választja a politikustól, akivel soha sem lehet egy hitvalláson. Rossz házasságnak tekintette a dualizmust, melyet nem az égben, nem is az egész magyarság akaratával kötöttek, tehát bármikor felbontható.

Állandó jóslata volt, hogy Ausztria »nagyhatalmi örülete« előbb-utóbb fölborítja az »agyaglábu trónust«, és romjai alá temeti Magyarországot. Önállóságot követelt, nagyhatalmuság nélkül, olyan szövetség keresésében, mely az ország szívének megfelel.¹³

A millenniumi ünnepségsorozat „csillaghullásából” részesült Jósa András is: „Az ezredéves országos kiállítás sikere érdekében kifejtett hasznos közreműködéséért Ő felsége a király által kifejezett legfelsőbb elismerést tárgyzó okirattal vármegyénk területéről kitüntetve lett: dr. Jósa András.”¹⁴

A Vöröskereszt védnökhelyettese, Ferenc Salvator főherceg adományozta részére a Vöröskereszt Díszjelvény II. osztályát a hadidíszítménnyel.¹⁵ „Nyolcvanesztendő volt, amikor a háború kitört. Igazán öregedni csak ennek súlya alatt kezdett. Karjára fektetve, le-lehajtotta fejét az ebédlőasztalra. Amikor aggódva kérdezték, talán beteg, vajon mi a baja, »nyolcvan esztendő« volt a válasza. Pedig ezt a terhet a »puttonyában« másként könnyen viselte volna. Hogyne érezte volna át a lövészárkok minden szenvedését az, aki még a legyet se tudta halálra ítélni.

12. Jósa András: Egy kis kirándulás Németországba. Nyírvidek, 1905. május 14., 20. szám

13. Jósa Jolán: i. m. 296.

14. Nyírvidek, 1897. május 16., 20. szám

15. Budapesti Közlöny, 1915. augusztus 5. (szepember 19.), 217. szám

*De elfáradó lelkével is enyhíteni, cselekedni akart. Hajdani medikustársával, kortársával, a Nagyváradról Nyíregyházára költözött nagyemlékű Bodor Károly dr.-ral naponta konflison dőcögtek ki a barakk-kórházakhoz, hogy a szenvedőkön segítsenek. A túlsúfolt barakk-tábor orvosai már nem győzték a munkát. Veje és utóda, Dohnál József dr. is ott működött törzsorvosi ranggal. Akkor már nemcsak a Kárpátok sebesültjeit, hanem a kolerásokat is tömegestől szállították Nyíregyházára. Jósa András nyolcvan esztendejével sokszor éjszakára is kint maradt, hogy a háború áldozatain segíthessen. Mennyi titkos könnyet ejthetett az emberi butaság és gonoszság vértanúi felett! E működése közben megkapta a vörös kereszt kitüntetését. De ezt már nem nevezte koleravitéztségnek. Erre büszke volt. Nem is dobta be, mint a másikkal tette, a kis Wertheim-szekrénybe. A mellén viselte, sírjába is kívánta.*¹⁶

Jósa Andrást többféleképpen is megörökítették (festmény, fényképek) és ezek az ábrázolások igen árulkodóak, alátámasztják a Jósa András által leírtakat:

– Zahorai János 1899-ben festette meg olajfestményét (a kép a Jósa András Múzeum tárgyalótermében látható); a mellképen Jósa András viseli a Ferenc József-Rend lovagkeresztjét,

– a Borovszky Samu-féle Szabolcs vármegye című monográfiában¹⁷ a Szabolcs megye tisztikara egyik tablóján középen látható Jósa András, gomblyukában a Rend rozettájával (1900 körül),

– Jósa Jolán kötetében – már a háborús időkben készült fotón, 1915 után – csak a Vöröskereszt II. osztályú Díszjelvénye látható a mellére tűzve.

Dr. Jósa András kitüntetései a történelem viharaiiban eltűntek; mindössze a Ferenc József Rend adományozó okirata maradt fenn, ez a Jósa András Múzeum tulajdonában van. A kitüntetések egy érdekben gazdag, humanista ember mellét díszítették. Ebből adódóan mindenképpen említésre méltók.

16. Háborús évek. Évforduló. Gyász. In: Jósa Jolán i. m. 348.

17. Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Budapest, Apollo Irodalmi Társaság. é. n. [1900 k.]

Tatai Zoltán

Az ország keleti kapuja: Záhony

Személyes emlékek a megye iparosításának múltjából (3.)

Cikksorozatunkban dr. Tatai Zoltán közgazdász eleveníti fel személyes emlékeit, tapasztalatait, amelyeket az Országos Tervhivatal területfejlesztéssel foglalkozó munkatársaként megyénkben szerzett az ezerkilencszázhatvanas-hetvenes években. Jelen írásának különös aktualitást ad, hogy Záhony napjainkban újra reneszánszát éli, az Új Magyarország Fejlesztési Terv több kiemelt projektjének kedvezményezettje, amelyek által modern logisztikai központtá válhat.

A II. világháború után kialakult geopolitikai helyzetben a gyakorlati és elméleti közgazdászok, gazdaságföldrajzi szakemberek között nagyjából egyetértés volt a tekintetben, hogy a Szovjetunió és a hazánk között a gazdasági együttműködés az eltérő és jórészt egymást kiegészítő természeti adottságok, gazdasági különbségek, valamint a szomszédsági helyzetből következően mindkét fél számára gyümölcsöző lehet. Ebből az alapállásból következően a gazdasági kapcsolatok a Szovjetunióval egyre nagyobb volumenűvé és intenzívebbé váltak. Ennek egyik első és látványos következménye lett Záhony térségében a forgalom gyors növekedése és a kis falusi határállomás hamarosan a vasúti átrakó körzet központja lett. A kisforgalmú határállomás épülete mellett gyorsan egy nagyobb állomást emeltek, de hamarosan az is kicsinek bizonyult és az 1960-as évek elején új, most már valóban korszerű, a nagy vasúti csomópont-átrakó körzethez méltó méretű és színvonalú épületkomplexum építését határozták el. Az elmondandó történések idején ez az épület már épülőben volt, de a következő kis történet még a régi, háború után épült, közben szűkössé váltban zajlott le.

Első záhonyi látogatásom

A térség országgyűlési képviselője Tóth Mihály, az MSZMP helyi bizottságának titkára Köböl Józsefet – aki korábbi országos szakszervezeti vezető, ezidőtájt az Országos Tervhivatal Területi és Szociális-Kulturális Főosztályának a vezetője volt – megbeszélésre hívta, jelezve, hogy a térség gondjairól szeretné tájékoztatni. Köböl elfogadta a meghívást és más megyei programhoz illesztve – természetesen előzetesen egyeztetett időpontban – került sor a látogatásra, ahová vele mentem, mint a térség „felelőse”. Késő őszi lehetett, mert már korán esteledett és a délután kezdődő megbeszélés sűrű sötétben végződött, nagyon későn értünk haza a fővárosba.

A kölcsönös üdvözlések után Köből – aki tapasztalt politikus volt – csak nagyon rövid gazdaságpolitikai tájékoztatást adott az akkor éppen aktuális helyzetről és várta a helyi gondok felvetését, amelyek bőven sorjáztak Tóth képviselő, láthatóan gondosan összeállított beszámolójából. A beszéd lényege emlékezetem szerint a nehéz fizikai munka és jórészt emiatti munkaerő-hiány volt a vasúti üzemeknél, ugyanakkor a nők körében tapasztalható foglalkoztatási gondokat is említette. A konkrétan megoldandó feladat, amihez az OT főosztályvezetőjének a támogatását igényelték, meglehetősen visszafogott volt: néhány kilométer vízvezeték, valamint 10–12 lakás építéséhez kértek segítséget. Köből ezek teljesítését azonnal megígérte. Úgy emlékszem, a kértnél valamivel több lakás építéséhez vállalt kötelezettséget. Ezt, mint az OT témákban érdekelt főosztályának a vezetője, nyugodtan tehetné, hiszen ezen ágazatokban a tartalékok kezelése a Főosztály hatáskörébe tartozott. (Ha más országos vezetők tárgyalni mentek a tanácsokhoz az ilyen témákban, azok is lényegében a Főosztályon kezelt tartalékokra támaszkodhattak.) Köből a helyzettel soha nem élt vissza, azt hiszem ő lehetett ebben az időben a legszerényebb „adakozó”. Úton hazafelé meg is jegyezte a gépkocsiban, „ezek a szabolcsiak igazán szegények, még kérni is alig mernek”. (No persze, ezt már én teszem hozzá, így utólag, a szabolcsiak általában tudtak is, mertek is kérni, és e tekintetben nem voltak mindig visszafogottak.). Úgy emlékszem, ez volt az első tervhivatali szabolcsi utazásom, de Záhonyba biztosan. Az is tény, hogy Záhony jelentőségét a helyszíni bejárás után soha nem felejtettem el, és Záhony általános fejlesztésének, de különösen az itteni „háttéripár” kialakításának kezdeményezője, „harcosa” lettem. A látottak, hallottak meggyőztek arról, amit elméletben már korábban is tudtam, hogy Záhony fejlesztése elsőrendű országos érdek és nemcsak a vasúti fejlesztéséké, hanem a településé is. Népgazdasági szempontból Záhony településfejlesztése nem Nyíregyháza, Kisvárdának, a megyének vagy a járásnak alárendelt helyi érdek, hanem országos jelentőségű gazdaságpolitikai feladat.

A MÁV állam az államban

Az 1960-as évek elején több országos vállalat, intézmény érdeklődése megélénkült a záhonyi térség iránt, a MÁV saját nagyarányú fejlesztésére, országvédelmi szempontokat, külkereskedelmi érdekeket is felvonultatva a térséget zárt területté nyilvánította. Ebben különösen jelentős szempontként az átrakókörszében a MÁV-nál jelentkező munkaerő-hiányra hivatkoztak. A térségben, különösen a nagyon nehéz fizikai erőfeszítést kívánó, rossz munkakörülmények között végezhető tevékenységi körökben – a só, a műtrágya stb. átrakása az orosz és magyar vasúti pályák közötti eltérő nyomtávolság miatt – sok munkáskezet igényelt. A kívülállóknak számára akkor talán magas bérek sem mindig vonzották eléggé az embereket. A dolgozókat zömmel a térség falvaiból toborozták, napi bejárással. Záhonyban a vasúti szakvezetők letelepülését igyekeztek megoldani. Ebben a térségben is – mint számos más helyeken az országban – az ágazati szakemberek a saját munkaerő-hiányukat a térség munkaerőhiányával kívánták azonosítani. Nem tudták, nem akarták elfogadni, hogy az emberek munkahely iránti igényei eltérőek. A dolgozni akarók közül számosan a záhonyi térségben végzendő munkát nem tudták, esetleg nem akarták elfogadni képzettségi, vagy más okból. Záhony térségében a MÁV érdekeltségi körén kívüli építési fejlesztés, a változatosabb munkahelyteremtés több

nehézséggel, később történhetett, mint Szabolcs megye más térségeiben. Ebben részben a MÁV ellenérdekeltsége is közrejátszott.

Természetesen az általános lakossági-gazdasági érdekek, a helyben felnövekvő nemzedék foglalkozási igényei következtében itt is szorgalmazták az új, változatos munkahelyek létrehozását – ha időnként óvatosan, sőt a MÁV vállalati érdekeivel szemben is. Záhony fejlődésében a szolgáltatási igények és lehetőségek egyre jelentősebbé váltak. A vezetékes vízellátás, a csatornázás, a helyi lakosság növekvő igénye, a kereskedelem, a vendéglátás, a személyi szolgáltatási igények magasabb szintű kielégítése mellett az átmenő-forgalom növekedése is sürgette az ezekhez szükséges fejlesztéseket. Jellemző, hogy hosszú időnek kellett eltelnie, amíg az ország legnagyobb teher- és jelentős személyi forgalmat áteresztő településén benzinkút létesült.

Feltételezem, hogy az egykori helyi tanácsi vezetők, talán másként emlékeznek, de én és a térséget ismerő, az országos területfejlesztésben tevékenykedők úgy láttuk, Záhony igazi, az országos és nemzetközi jelentőségét figyelembe vevő fejlesztését a MÁV szűklátókörű, csak a saját ágazati érdekeit szem előtt tartó vezetése akadályozza. A helyi-járési érdekeltek sem látták, nem tudták eléggé érvényesíteni a geopolitikai helyzetükből indokolt lehetőségeket. Vagyis a záhonyi térség esetében megítélésem szerint – és ez nem utólagos magyarázat, hanem a korábbi felismerés idézése – a vasúti hálózat, átrakási kapacitás rohamos mennyiségű és technikai-technológiai fejlődése lényegesen megelőzte Záhonyt, mint kulcsfontosságú településnek a növekedését, infrastrukturális szükségleteit. Azonban nemcsak ezt, hanem az ország szárazföldi kikötőjének a helyzetéből adódó célszerű igényeket, lehetőségeket, a tárolás, a csomagolás, a kimenő termékek esetleges végszerelését, a bejövő termékek fő, elosztóbázis szerepét messze nem használta ki, vagyis az úgynevezett háttérpar a szükségesnél lényegesen lassabban bővült. A lakossági infrastruktúra a szinte folyamatos és jelentős bővítések ellenére lényegesen elmaradt a szükséglettől, az országos érdekeket is szolgáló lehetőségektől. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy ami Záhonyban történt, az döntően a MÁV, a vasút érdeme, de ugyanakkor a MÁV – mint a térséget a maga „hitbizományának” tekintő szervezet – a saját üzemi-vállalati érdekei közé igyekezett szorítani a térség fejlesztését.

Természetesen az ország más részein is tapasztalható volt ilyesmi: az egyes településeken, térségekben kiemelkedő gazdasági fölényrel, politikai vagy más hatalmi háttérrel rendelkező gazdasági szervezetek – amelyek sokat tettek a „saját” település felemelkedéséért –, igyekeztek elérni az esetleges „versenytársak,” a tőlük független társaságok távoltartását. Úgy vélem, az ilyen irányú törekvések manapság is fellelhetők, és nemcsak hazánkban.

Záhony várossá nyilvánítása

Az előzőekben vázolt – jórészt egyoldalú – fejlődés ellenére is Záhony települési funkcióját tekintve lényegesen meghaladta a közigazgatási hierarchiában számára kialakult lehetőséget. Az országos jelentőségű funkciókat ellátó település a járásnak alárendelve községi jogkörrel rendelkezett. Ez a helyzet, mint korábban már utaltam rá, a városi funkciók teljes körű kialakítását gátolta, lassította.

Az Országos Településfejlesztési Konceptió kidolgozását az Építésügyi Minisztérium irányításával elsősorban a Városépítési Tervező Intézet (VÁTI) végezte a

tanácsai szervek, és térségi tervező intézmények, valamint az egyes ágazati szaktervező intézmények bevonásával. Az 1960-as években készült területfejlesztési koncepció a VÁTI szervezésében a helyi-, megyei tanácsai és a témában érdekelt minisztériumokkal történt hivatalos egyeztetés után került a kormányzati szervek elé. A koncepciót a kormány 1971-ben fogadta el. A többszöri egyeztetés után a kormány elé terjesztett elemzésben Záhony kistérségi központként szerepelt, de a várossá nyilvánítandó települések között nem. Az egyeztetés legutolsó körében az OT-területi kérdésekkel foglalkozó szakemberei, a Távlati Tervek Főosztálya, a Területi Szociális és Kulturális Főosztály érintett munkatársai és vezetői a Titkársággal egyezően a Hivatal elnöke elé kerülő feljegyzésben Záhonyt, mint településszervező központnak előbbre sorolását javasolták, a közeljövőben városi besorolást jelentő helyre. Az OT elnöke az egységes hivatali szakvéleményt elfogadta, és a kormányülésen beterjesztette, amivel a kormány egyet értett. Ezt figyelembe véve került elfogadásra az Országos Távlati Településfejlesztési Koncepció, amelyet a hivatalos közlönyben hirdettek ki. Még hosszú időnek kellett azonban eltelnie, míg végre 1987-ben Záhony hivatalosan városi státuszhoz jutott. Ez aztán a városi funkciók szélesebb körű, gyorsabb kiteljesedéséhez vezetett. A bemutatott epizód, amely Záhony várossá nyilvánításának gyorsítását kívánta szolgálni, az Országos Tervhivatalban Boros Ferenc, Illés Iván, Tóth János és e sorok írója nevéhez kapcsolható.

A komplex városi fejlődés kibontakozása

Záhony komplex fejlesztését természetesen nem csak helyben, hanem Nyíregyházán és az ország más részében is sokan támogatták. A Közgazdasági Egyetem Gazdaságföldrajz Tanszékének vezetője, Markos György már az 1950-es évek elején úgy jellemezte Záhonyt, mint Magyarország Hamburgja – azaz legnagyobb kikötője a szárazföldön. A szakemberek körében ismételten felvetődhet az is, hogy hazánk számára előnyös lenne, ha a széles nyomtávú vonatot Miskolc-Diósgyőrig bevezetnék, így az átrakás költségei nem terhelnék a borsodi vaskohászatot. Számos más áru esetében is csökkenteni lehetne így a költségeket. E felvetéseket a MÁV csírájában igyekezett elfojtani, ugyanis számára a záhonyi átrakó körzet forgalma jelentős és biztos bevételt jelentett. (Szakmai körökben ugyancsak felvetődött az Ózd–Putnok közötti, rövid szakaszon Csehszlovákia területén áthaladó vasútvonal MÁV általi igénybevételeének lehetősége. A vállalati érdekek azonban itt is mindig felülkerekedtek az összköltséget csökkentő megoldásokkal szemben).

Záhonyban, az ország külgazdaságának keleti kapujában, a vasúti „háttérpar” az 1970-es, 1980-as évtizedekben folyamatosan bővült – ha nem is zökkenőmentesen és nem is az elvárható mértékben. A Szovjetunióból érkező fenyőszálfák egyre nagyobb részét helyben osztályozták, dolgozták fel fűrészáruvá, majd a lágayártás bővült és más faárúk gyártása is elkezdődött. A női foglalkoztatási igényekre támaszkodva kisebb könnyűipari üzemek is létesültek. Ami még ennél is fontosabb, hogy a vasúti üzem irányításában a helyi vezetés szerepe fokozódott és helyben korszerű számítástechnikai központ jött létre, vagyis Záhonyban a vasúti irányítás mindinkább helyből történt. Ez gyarapította a helyi vasúti műszaki számítástechnikai, közgazdasági irányítási munkaköröket, egyben igényelte a városi lakásépítés fokozását, az infrastruktúra fejlesztését. Korábban Záhonyban és az átrakókörszet térségében csak általános iskola működött, az 1970-es évek

közepén azonban (korszerű épületben) megkezdődhetett a közép fokú, általános- és a szakemberképzés is.

Az 1970-es évek közepén, ott jártamkor megmutatták az új, viszonylag nagyméretű korszerű ABC áruházat az állomás közelében. A bemutató városi vezető azt mondta, az üzlet évekig kielégíti az igényeket. Én pedig hozzátettem, remélem, legközelebbi látogatásomkor már az újonnan épült üzleti is kicsi lesz. Ez a kis párbeszéd tükrözött egyfajta helyi és országos szemléleti sajátosságot is.

Az ország keleti kapujának jövője!?

Az 1980-as évek közepén Zilahi József, a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács VB. Tervosztályának vezetője doktori disszertációjában szépen összefoglalta a záhonyi térségnek a korábbi években megtett felemelkedését, és vázolta a célszerűnek vélt, komplex fejlődés további lehetőségét, a vasúti üzem és a reá épülő ipar bővülését és a hozzá kapcsolódó városfejlesztési lehetőséget. Sajnos a következőkben egy időre a felvázolt fejlődés megtorpant. Az 1980-as évek végén a vasúti üzemi és a városi fejlődés lendülete is megtörni látszott, de különösebb gond ekkor még nem jelentkezett. Az 1990-es évek elején az ELTE Általános Gazdaságföldrajzi Tanszékének rendezésében egy csoportot vezettem a térségbe. Lehangelő látvány fogadott. Az előző években kiépült gigantikus méretű vasúti üzemekben szinte pangott az élet. Nem az álmodott és még korszerűbb beruházások áldásáról kaptunk tájékoztatást, hanem a leépülési folyamatról, az egyre növekvő munkanélküliségről. A korábbi ott tartózkodásaim során mindig azt tapasztaltam sok a ki- és a beszállítandó áru, egyre nő az átrakóközvet forgalma, az említett alkalommal a csökkenést és várható összeszűkülést ecsetelték. Csak reméltem, hogy mindez csupán átmeneti jelenség.

Manapság sok szó esik az egyes térségek, települések közötti gazdasági és egyéb kapcsolatok bővítéséről, integrációjáról. Befejezésül jelzem, hogy ezek a témák, már évtizedekkel ezelőtt is szóba kerültek. Idézek a Földrajzi Közlemények 1980. 1–2. számában megjelent írásom befejező részéből: „A területi integrációs ENYEDI szerint az érintkező régiók közötti tartós, a gazdasági és társadalmi élet jelentős részére kiterjedő, a régiók belső szerkezetét is formáló kapcsolatokban fejeződik ki. A területi integráció alapjai lehetnek az egyes országok természeti környezetének különbségei, a térséget összefogó infrastrukturális hálózatok, az érintkező területekre koncentrálódó gazdasági fejlődés. A szerző a kelet-közép-európai területi integrációra, a határokon túllépő makrorégiók kifejlődésére a következő térségeket tartja lehetségesnek: a sziléziai-szászországi ipari zóna, a szlovák-magyar határzóna, a Duna alsó szakasza, a tengerpartok, a Nagyalföld. Megítélésem szerint a fentiek mellett igen jelentős és nagy jövő előtt álló területi integrációs zóna alakulhat ki viszonylag rövid időn belül a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia területének érintkezési övezetében. Ennek jelentős elemei máris léteznek, és további gyors fejlődése várható.”

Időközben a térség geopolitikai helyzete alapvetően megváltozott, új országok jöttek létre, a társadalmi rendszer gyökeresen megváltozott. Azonban a térség természeti adottságai alapvetően nem változtak, az itt élő emberek szeretnének jobban élni. Úgy vélem, ezeket a körülményeket az országok vezetőinek célszerű figyelembe venni és szükség esetén a napi politikai érdekek fölé helyezni. Természetes, hogy a rendszerváltozás a gazdaság térszerkezetére, külkereskedelmi

forgalmának irányára is kihatott, de hogy ennyire!? Korábban saját szememmel tapasztaltam, hogy sorba álltak Moszkvában és más orosz városokban a magyar árukért, fagyasztott csirkéért, almáért stb., most pedig a használaton kívüli ládahegyek látványa szomorított el. Merem remélni, hogy a politikai érdekeket felülírja a természeti- és gazdaságföldrajzi helyzetből következő reális gazdasági szemlélet és a kölcsönös gazdasági érdekre alapozottan Záhonyba magasabb színvonalon tér vissza az a dinamikus fejlődés, az a lüktető élet, amely a korábbi évtizedeket jellemezte. Továbbá remélem, hogy Záhony egy sokszínű, gazdag, nagy teher- és személyforgalmat lebonyolító határvárossá fejlődik, és élénk határ menti kereskedelmi elosztó központtá válik.

Lupkovics György

Szabolcs-Szatmár megye 1956-os deportáltjai

A forradalom leverését követően a szovjet hadsereg nyomában megérkeztek az állambiztonsági szervek is, hogy segítsenek a Moszkvában kiszemelt és felállított bábkormánynak a „rendteremtésben”. Hamarosan elkezdődtek a deportálások, mindez ideig pontosan nem ismert számban vittek el a Szovjetunióba magyar forradalmárokat. A záhonyi MÁV állomásfőnök Szűcs Sándor és a határőr Köncöl Ernő az elsők között kerültek szovjet fogságba, és vitték őket szovjet börtönökbe. Ivan Szerov tábornok, a szovjet Állambiztonsági Bizottság Budapesten tartózkodó elnöke parancsot adott a felkelésben vezető, vagy annak tartott személyek elfogására és kiszállítására. A magyar vezetők a fokozódó tiltakozások hatására igyekeztek leállítani az akciót. Az ENSZ-ben az ügynevezett magyar kérdés tisztázásával megbízott bizottság több tanút hallgatott meg ezzel kapcsolatban is. A közzétett jelentésben említett személyek ugyan nevek nélkül szerepelnek, de be lehet azonosítani a volt záhonyi állomásfőnököt, Szűcs Sándort, Kabai Dezsőt a nyíregyházi nemzetőrség volt parancsnokát, akik külföldre emigráltak. Ők abba a nyolcfős csoportba tartoztak, akiket erről kihallgatott a vizsgálóbizottság. Az ENSZ és jelentése nyomán a világ is tudomást szerzett a szovjetunióbeli deportálásokról, de a tanúvallomásokon kívül kevés más bizonyítékra támaszkodhattak.

A deportáltak névsora

A Nyíregyházáról a Szovjetunióba deportált forradalmárokról eddig is voltak információink, de ezek nem voltak teljes körűek. Kik is voltak az ungvári és a sztríji börtönökben, miért éppen őket vitték el? Az 1956. november 5-én kezdődött letartóztatások nemcsak a később perbe fogott forradalmárokat sújtották, hanem olyanokat is, akik ellen nem indult büntetőeljárás. Vannak olyanok, akiknek a sorsa mindmáig ismeretlen, bizonytalan, további kutatást igényel. A Szilágyi-féle perben elítéltek többsége a debreceni katonai ügyész előtt tett vallomásában utal kényszerű szovjetunióbeli rabságára. Ez a tény – a nemzetközi jogi normák durva megsértése miatt – mind az ügyészség, mind a bíróság részéről válasz és említés nélkül maradt. Az előzetes fogva tartásba ezt az időszakot az első fokú bíróság nem is számította be. Bár a fellebbezés folytán ezt a problémát a Legfelsőbb Bíróság orvosolta, de ő sem indokolta meg, a szovjet fogságról egyszerűen hallgatott.

Amikor Szilágyiék bírósági tárgyalásán szóba került a deportálások ténye, Barta hadbíró zárt tárgyalást rendelt el. Amennyire csak lehetett, a hatalom igyekezett

ezt titokban tartani. A szovjet fogságból hazatértekkel esetenként titoktartási nyilatkozatokat is aláíratnak. A későbbi büntetőeljárások anyagából erre vonatkozóan csak közvetett bizonyítékok találhatók, ezért a deportálásról, a deportáltakról a legpontosabb adatokat a mindeddig ismeretlen KGB irataiból nyerhetjük. Ezeket egy hosszú, bonyodalmas eljárás után nyílt alkalmam tanulmányozni. Előre kell bocsátanom, hogy ezek az iratok sem teljes körűek. Az elhurcolt személyekről csak később, a fogva tartásuk alatt készítették kimutatást, összesítő névsort. Erre való utalás szerepel a Jelcin dossziében is, úgymint a 846 fő elhurcolt összesítő számadata. Kijelenthetjük, hogy ez sem öleli fel a deportáltak teljes körét. Például Szücs Sándor visszaemlékezésében több mint ötven záhonyi deportáltról beszélt, de közülük csak ő és Köncöl Ernő maradt a Szovjetunióban hosszabb ideig, ezért csak az ő nevük került fel erre a listára. Ugyan akkor, akik a deportáltak létszámát tizezrekben határozzák meg, valószínűleg túloznak. Nyugdíjas KGB-s tisztekkel beszélgetve, ők a körülbelül háromezres létszámot valószínűsítik. Még ez is több mint háromszorosa a számba vetteknek. A Szabolcs-Szatmár megyéből deportáltakról egyrészt ebből az összesítő névsorból nyerhetünk információt. Ebben nevük után, az elvitel helyéül Nyíregyháza van megjelölve, mellette a dátum is szerepel. A későbbi összeállítás lehet az oka, hogy helyenként ezek az időpontok egymástól eltérnek.

Az első deportáltak

Szücs Sándor neve mellett 1956. november 7-e, míg Köncöl Ernő neve után a november 8-i dátum olvasható. Ez nyilvánvalóan pontatlan. Őket már korábban, november 4-én, vagy 5-én elvitték, mert Köncöl Ernő kihallgatásakor arról beszélt, hogy Szücs Sándorral együtt november 5-én már a Tisza túloldalán tartották őket fogva.¹

A másik információforrás a deportáltak kihallgatásáról készített orosz nyelvű iratanyag. A fogva tartottakat kihallgatták, kikérdezték, amiről vagy kihallgatási jegyzőkönyvet vettek fel, vagy a kihallgatás eredményeit egy feljegyzésben összegezte a kihallgató tiszt. Ezeket az iratokat később kötetekbe rendezték. Így az egyikbe a Szabolcs-Szatmár megyeiek anyagát gyűjtötték össze. Ez azonban nem az összes Nyíregyházáról elvitt fogoly iratait foglalja magába, néhány személy anyaga más-hová került. Nem szerepel közöttük például Rác Istváné.

A KGB-névsorán szereplő dátumok azt jelzik, hogy Nyíregyházáról három alkalommal vittek embereket a Szovjetunióba, nevük után november 10, 12, és 13-ai dátum szerepel. Más iratokkal ezeket összehasonlítva az egy nappal korábbi útba indítás a valószínű. Ezt megerősíti egy másik kimutatás, amely azt jelzi, hogy mely magyarországi városokból és mikor történtek a deportálások.

Ezen a dátumok ugyan egy kivételével hiányoznak, de a háromszori elvitt támogatja alá az is, hogy három különböző szovjet tiszt nevét tüntették fel, mint a transzportok parancsnokai. Ők Micuk ezredes, Fadejkin alezredes és Járocki őrnagy voltak.² A nyíregyházi börtön volt a deportáltak gyűjtőhelye. Elszállításuk teherautókkal, vagy páncélozott járművekkel történt, de akadtak, akiket vöröskezesekkel megjelölt katonai autókkal vittek el.

1. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond I/8. 167-168. p.

2. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond, 1/13.

- 9 -

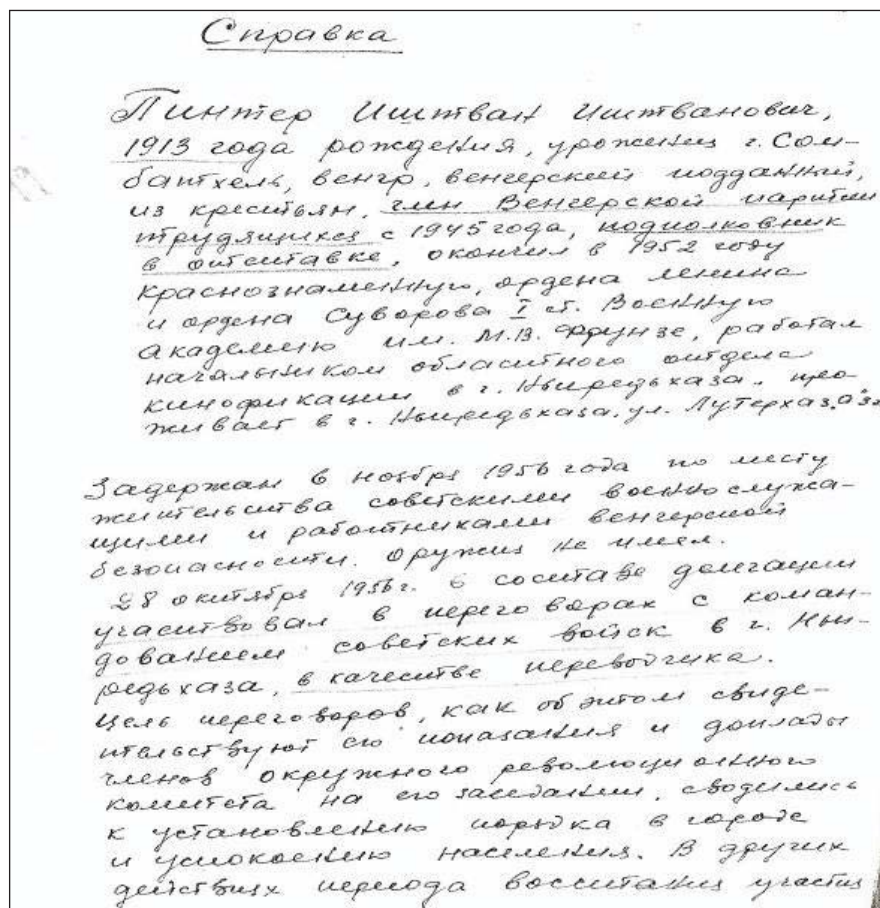
1	2	3	4	5
1930. 10. 18. 118. V. ЛИСИНСКИЙ Тимор Яковлевич	1930 г., г. Малол., обл. Понт	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 119. V. ЛИСИНСКИЙ Матвей Матвеевич	1930 г., г. Неделовача, обл. Дария	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 120. V. ЛИСИНСКИЙ Геза Гезович	1930 г., г. Бомога/Чехославия/	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 121. V. ЛИСИНСКИЙ Дьёрдь Понцефович	1930 г., г. Петра /Чехославия/	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 122. V. ЛИСИНСКИЙ Алайон Алайович	1930 г., г. Будапешт	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 123. V. ЛИСИНСКИЙ Тимор Яковлевич	1930 г., г. Будапешт	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 124. V. ЛИСИНСКИЙ Миклош Понцефович	1930 г., г. Ниредьгаша	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 125. V. ЛИСИНСКИЙ Понце Понцефович	1930 г., г. Бада, обл. Бачинку	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 126. V. ЛИСИНСКИЙ Матей Матеевич	1930 г., г. Геретфалва, обл. Чех	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 127. V. ЛИСИНСКИЙ Миклош Понцефович	1930 г., г. Ниредьгаша, обл. Собонч	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 128. V. ЛИСИНСКИЙ Антон Антоньевич	1930 г., г. Будапешт	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 129. V. ЛИСИНСКИЙ Антон Антоньевич	1930 г., г. Будапешт	14. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 130. V. ЛИСИНСКИЙ Яков Яковлевич	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 131. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 132. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 133. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 134. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 135. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 136. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 137. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 138. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 139. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 140. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 141. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 142. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 143. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 144. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 145. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 146. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 147. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 148. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 149. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 150. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 151. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 152. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 153. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 154. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 155. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 156. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 157. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 158. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 159. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 160. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 161. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 162. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 163. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 164. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 165. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 166. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 167. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 168. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 169. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 170. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 171. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 172. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 173. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 174. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 175. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 176. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 177. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 178. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 179. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 180. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 181. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 182. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 183. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 184. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 185. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 186. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 187. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 188. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 189. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 190. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 191. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 192. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 193. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 194. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 195. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 196. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 197. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 198. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 199. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		
1930. 10. 18. 200. V. ЛИСИНСКИЙ Пал Палович	1930 г., г. Дьер, обл. Дьер	10. X. 1. 56г., г. Будапешт.		

Az Ungváron készült iratok elemzése után két megyei góc, a nyíregyházi és a nyírbátori figyelhető meg az elhurcoltak lakó- és munkahelye szerint. Innen ismerhetjük meg azt is, hogy a magyar és a szovjet állambiztonságiak miért éppen őket gyűjtötték be, vitték el. Az orosz nyelvű iratokból kiderül, hogy valamennyi Szabolcs megyei deportált – a záhonyiak kivételével – az állambiztonságiak kezdeményezésére volt letartóztatva. Ők azok, akik kiváltották egy-egy állambiztonsági tiszt bosszúvágyát, vagy éppen a forradalom szerveiben betöltött vezető szerepük miatt kerültek érdeklődésük középpontjába. A nyíregyházi és a nyírbátori események közös vonása a szovjet emlékművek ledöntése, az, hogy Nyírbátorban is volt laktanya, a határőrséget is érintették a forradalmi események, a menekülő ÁVH-sokat nem fogadták be, a fogdából ott is történtek fogolyszabadítások. Ez a vidéki települések közül kiemelte Nyírbátort, kiválthatta az ÁVH-sok és a szovjet tanácsadó bosszúvágyát, magyarázhatja deportálásukat. Az összesítő lista szerint a Szabolcs megyeieket Nyíregyházáról és Záhonyból vitték el.

A nyíregyházi eseményekben játszott szerepük miatt elvittek neve: Dandos Gyula, Kabai Dezső, Kaló Ernő, Lengyel Antal, Lupkovics György, Maleczky Miklós, Már földi István, Pintér István, Rác István és Szilágyi László.

A Nyírbátor és környékéről elhurcoltak: Acsai István, Bihari István, Csóka Sándor, Komár József, Marján György, Marofka Imre, Pocsvalovi-Szkiba (Pócsfalvi) György, Ruha József, Simák Miklós, Szabó Károly és Tót Imre.

Rajtuk kívül Záhonyból tartósan szovjet fogságban Köncöl Ernő és Szűcs Sándor voltak. Szerepel még Verecki György és Golenya József neve is. Verecki György anyaga annak jellege, tartalma miatt a legmagasabb állambiztonsági vezetők asztalára kerülhetett. Az ellenforradalom, a nyugatról szervezett felkelés koncepcióját támaszthatták alá vele, azonban sem az ő, sem Golenya József története nem hozható összefüggésbe a forradalom megyei eseményeivel.

Ekkor már megérkeztek a térségbe vezényelt KGB-s tisztek, hogy a nagyszámú deportált kihallgatásában helyi kollégáiknak segítsenek. Azonban így is kevesen voltak, technikai felszereltségük rossz volt, írógéppel sem rendelkeztek. Ez is oka lehetett annak, hogy csak a fontosabb személyek esetében készítettek kihallgatási jegyzőkönyveket. Ezek a kihallgatások azonban sem a Szovjetunió valamely tagköztársaságának, sem a magyar büntetőeljárás jogszabályoknak nem feleltek meg. Az iratok címe kihallgatási jegyzőkönyv, tartalmazza, hogy mikor és hol készült, azt hogy kit hallgattak ki, hogy a kihallgatott milyen nyelven tett vallomást, ha volt tolmács, feltüntették annak nevét és azt is, hogy figyelmeztették arra, hogy a valótlan fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. cikkébe foglalt hamis tanúzás büntetést. A következő részlet dr. Lupkovics György kihallgatási jegyzőkönyvéből való. Ebben a Kuzma nevű tolmácsot figyelmeztették.⁴

4. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrainai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület, 1956. év. 43-as fond, 1/ 8. 72. p.

Допрос начался в 12¹⁰ ч.
 Допрос произведен через переводчика
 Кузьма В.М., который со словесителем
 имеет за лопный перевод предуготовлен
 по ст. 89 УК УССР —

A Szovjetunió távoli tagköztársaságaiból Kárpátaljára érkezett nyomozók nem ismerték sem a magyarországi eseményeket, sem a résztvevőket. Ezért akikről nem voltak előíratok, azoktól megkérdezték, hogy miért is vannak ott, mikor, ki és hogyan tartóztatta le, mivel gyanúsítják őket. Egyetlen egy iraton sem szerepel maga a gyanúsítás, azaz olyan közlés, amelyből a letartóztatás, illetve a kihallgatás oka kiderülne. Az első kihallgatásokról készített feljegyzéseikre a KGB-s nyomozók legtöbbször azt írták, hogy a gyanúsított vallomásán kívül más bizonyíték ellene nincs. Ez a megjegyzés is képzetesebb kihallgatókra vall, később a magyarországi eljárásokban ez a kihallgatókat nem zavarta, beérték a vallomásokkal, céljuk a beismert vallomás kikényszerítése volt.

Az orosz névképzésnek megfelelően a kihallgatott neve után apja keresztnévét tüntették fel és nem az anyja nevét. Ezt következetesen minden iraton így alkalmazták. A fordítások pontatlanok, elnagyoltak. A magyar szavaknak nem mindig sikerült megtalálni az orosz megfelelőjét. Így az idegen nyelvű szöveg visszafordításakor, ha ragaszkodunk a szó szerinti fordításhoz, nagyon furcsa eredmények születnek. Az orosz kihallgatók – ha voltak ilyenek – akkor a Magyarországról érkezett iratok, a letartóztatáskor felvett kihallgatási jegyzőkönyvek adataira támaszkodtak. Ezeket oroszra fordították, hogy a KGB tisztjei is megértsék. Az alábbiakban Pintér István 1956. november 6-án az ÁVH által felvett jegyzőkönyvének orosz fordításából mutatok be egy részletet. A kihallgatás azzal a kérdéssel kezdődött, hogy „Mondja el, milyen szerepet játszott a nyíregyházi ellenforradalmi lázadásban?”⁵

Протокол допроса
 Пинтера Иштвана
 в ноябре 1956 года
 8
 перевод
 по существу показ
 7
 Допрос: Какую роль вы играли в
 контрреволюционных событиях в
 г. Биредьказа?

5. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. év. 43-as fond, 1/ 8. 8. p.

Az orosz nyelvű iratanyagban közvetlen utalás – a budapesti Papp Gábor főhadnagy feljegyzésén kívül – a magyar állambiztonságiak jelenlétére nincs. Közvetetten azonban több bizonyíték is alátámasztja ezt a feltevésemet. Végh György vezetésével a nyíregyházi ÁVH-sok több alkalommal jártak a Szovjetunióban. Azt, hogy közvetlenül részt vettek volna a kihallgatásokban, semmi nem támasztja alá. A még életben lévők közül illet senki nem tapasztalt. Valószínűbb tehát, hogy csak a szovjet kihallgatókkal volt közvetlen kapcsolatuk, a kinti kihallgatásokba a KGB-sek a magyarokat közvetlenül nem vonták be. Kiderült, hogy egy-egy deportált már letartóztatása előtt is a helyi állambiztonsági szerv által nyilvántartott, megfigyelt személy volt. Őket elkísérték a róluk készített iratok, kihallgatási jegyzőkönyvek, a kihallgatásukról készített szovjet tanácsadók, katonák feljegyzései. Találtam olyan rendőri jelentéseket, feljegyzéseket is, amelyeket ügynöki jelentések alapján állítottak össze. Ezekre többször is utalnak a KGB-s iratanyagban. Ezek megerősítették, hogy létezett egy a forradalom előtt is az állambiztonsági szervezet által nyilvántartott, megfigyelt személyi kör, akikkel szemben a forradalom utáni megtorlásban igyekeztek eljárásokat kezdeményezni. Az eljárás milyensége, az hogy büntetőeljárást indítottak-e, vádemeléssel és bírósági ítélettel a végén, vagy csak rendőrhatalósági felügyelettel, netán a munkahely elvesztésével zárult, attól is függött, hogy a célszemély a forradalom alatt milyen magatartást tanúsított, nyilvánosan milyen kijelentéseket tett, és hogy ezeket mennyire tudták bizonyítani.

A Szabolcs megyéből elhurcoltak közül nem mindenre sikerült orosz nyelvű anyagot találnom. Maleczki Miklós anyaga nem került elő, Rác István és Verecki György anyaga hiányos. Ezekről a szovjet hatóságok egymás közötti levelezésében vannak adatok. Jelentős különbség van a forradalom nyíregyházi vezetőinek tartott személyek és például a nyírbátoriak anyaga között. A különbség egyrészt mennyiségi. A vezetők, különösen Szilágyi László esetében többszöri és igen hosszú kihallgatások folytak, ezek több oldalas jegyzőkönyveket eredményeztek. A kevésbé fontos szerepet betöltött személyekről a kihallgatók sokszor csak feljegyzést készítettek, ebben összegezték a kihallgatásokon elhangzottakat. A fontosnak tartott kijelentéseket aláhúzták, megjegyzéseket, utasításokat írtak melléjük. Ezt néhány, a megye forradalmi eseményeinek kevésbé ismert szereplőjének anyagán keresztül mutatom be. A tolmácsok magyar nyelvtudása hiányos volt. Egyes szavakat nem, vagy félrefordítottak. Ennek ellenére igyekeztem ezeket is visszaadni, csak ott változtattam rajtuk, ahol értelemzavaróak voltak.

A Tóth Imréről készült első feljegyzés szerint, a Nyírbogdányban született, magyar nemzetiségű és állampolgárságú, zsellér családból származó férfi 6 osztályt végzett. A pártonkívüli, nyírbogáti lakos eredetileg cipész volt, majd 1952 óta az egyháznál volt harangozó. 1956. november 9-én vették őrizetbe és 13-án vitték el a Szovjetunióba. November 23-i kihallgatásán azt vallotta, hogy október 30-ától november 5-ig a lázadók községi bizottmánya elnökének utasítására a községi rendőrség parancsnokhelyettesi tisztségét töltötte be. Fegyvere nem volt, letartóztatásokban, gyilkosságokban, illetve a hazafiak verésében nem vett részt. Az említett időszak alatt csak az állami gazdaság öre fogott el két tolvajt, akik két zsák krumplit loptak az állami gazdaságból. A kihallgató szerint Tóthról anyagok nyilatkozatán kívül nem voltak. A Zimagyin aláírással készült feljegyzés később már hivatkozik a rá vonatkozó Magyarországról érkezett magyar nyelvű feljegyzésre. Ezt a feljegyzést 1956. november 16-án Nagy István állambiztonsági fhdgy készítette. Ekkor Tóth már Ungváron raboskodott. A nyíregyházi ÁVH-sok Végh

György vezetésével november végén is átmentek a Szovjetunióba. Ezt az iratot is ekkor vihették magukkal. Bár november 8-án megérkezett Nyíregyházára Münnich Ferenc rejtjeles utasítása, hogy az ÁVH-sok hagyják el szolgálati helyüket, mert a szervezetet feloszlatták, Nagy István áv. fhdgy. ennek ellenére tovább dolgozott, és megírta a szovjet kollégája által is hivatkozott feljegyzést. Abban azt közölte KGB-s munkatársával, hogy Tóth Imre Magyarországnak a szovjet hadsereg által történő felszabadításáig a csendőrség főtörzsőrmestere volt. Az ellenforradalmi lázadás alatt pedig a nyírbogáti községi tanács élére állt és elűzte a kommunista munkásokat. Felszólította a körzeti megbízott rendőrt, hogy az összes fegyvert adja át neki és távozzon. Ezen kívül azt is követelte, hogy a kommunisták naponta háromszor jelentkezzenek nála létszámmellenőrzésre. Tóth Imre anyagában utalnak november 11-i kihallgatási jegyzőkönyvére is. Ebben tagadta az ellenforradalomban betöltött vezető szerepét, azt, hogy a nemzetőrségnek parancsnoka lett volna. A nemzetőrség szervezését elismerte, amiben Somogyi Árpád volt a segítője. A határőröktől kaptak 4 db karabélyt és 40 db lőszert. Megnevezte az ellenforradalmi tanács elnökét Vadon Pált, és helyettesét Kardos István tanítót.⁶ November 24-én is kihallgatták, ekkor beszélt katonaidejéről. 1943-tól 1945-ig tűzéréként szolgált és a szovjet hadsereg fogságba esett. Egy magyarországi hadifogolytáborban volt két hónapig. Szabadulása után Nyírbogáton élt és csizmadiaként dolgozott felesége, Sinka Mária műhelyében. Később földet bérelt és gazdálkodott, majd 1951 januárjában belépett a termelőszövetkezetbe. 1953-tól az egyháznál volt harangozó. (Ezt aláhúzták.) Tagadta, hogy a csendőrségben szolgált volna. 1956. október 29-én a nyírbogátiak megválasztották a nyírbogáti nemzetőrség elnökhelyettesévé, amelynek vezetője Vadon Pál volt. Egy Sipos nevű rendőr adott nekik parancsot arra, hogy szervezzék meg az üzletek és a község védelmét. Erre a célra kaptak a határőröktől 4 karabélyt és 40 db lőszert. Három nap múlva Sipos a fegyvereket bevonta.⁷

A Csóka Sándor kihallgatásáról készült feljegyzés szűkszavú. Az 1928-ban Nyírbátorban született, magyar, középparaszti családból származó, párton kívüli, nő, korábban autószerelőt 1956. november 8-án vették őrizetbe és ő is 13-án került Ungvárra. November 23-i kihallgatásán Csóka saját ellenforradalmi részvételéről azt vallotta, hogy Nyírbátorban egy ismeretlen magyar katona kezdeményezésére drótkötéllel körülkötötte a szovjet emlékmű talapzatát, egy traktorral ledöntöttek, majd szétrombolták az emlékművet. 1956. október 26-án részt vett a városi nagygyűlésen, ahol beválasztották a városi tanácsba. A lázadók közigazgatási szerveinek kialakításában, a hazafiak letartóztatásaiban, megverésében nem vett részt, fegyvere nem volt, nem tudja sem a lázadás okát, sem annak értelmét. A saját nyilatkozatain kívül Csókára sem volt semmilyen anyag. Vele kapcsolatban a kihallgatójának az volt a véleménye, hogy Csókát át kell adni a magyar hatóságoknak további nyomozásra.⁸

Az 1930-ban Nyírbélteken született Simák Miklóst is 1956. november 8-án vették őrizetbe szovjet katonák a magyar állambiztonságiakkal és a rendőrökkel közösen. Letartóztatásakor fegyvertelen volt. Kihallgatásakor elismerte, hogy részt vett a nyírbátori szovjet katonai emlékmű ledöntésében. A ledöntés közvetlen

6. Vadon Pált 1 év 6 hónap, Kardos Istvánt 1 év 4 hónap börtönre ítélte a Nyíregyházi Megyei Bíróság B.V. 1295/1957./6. számú ítéletével

7. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond 1/8. 34.p.

8. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond 1/8. 63.p.

végrehajtójaként Csóka Sándort nevezte meg. Simák Miklósról sem voltak iratok. Személyazonosságának megállapítására is csak saját elmondása szolgált. Később aktájából kivették, és az Ungváron készült iratokhoz csatolták Miczuk ezredes feljegyzését. Miczuk ezredes, aki a nyíregyházi börtönben irányította, felügyelte a fogva tartottak kihallgatását, az akkori vallomások alapján összegezte a Simák Miklósról vonatkozó terhelő adatokat. „*Simák Miklós 1930-ban született, nyírbélteki lakos, szabó. korábban elítélték garázdaság miatt. Az ellenforradalmi lázadás idején részt vett a nyírbátori szovjet hősi emlékmű ledöntésében. 1956. november 12. (Miczuk) ezredes*” Ahogy múlt az idő és érkeztek Magyarországról az ÁVH-s iratok, úgy bővült a szovjet fogságban tartott emberekre vonatkozó iratanyag. Így került be Simák anyagába az is, hogy Simákot 1955-ben verekedés miatt 3 hónapra elítélték.⁹

Márföldi Istvánról cellatársa Golenya József úgy tartotta, hogy véletlenül került az ÁVH fogságába. Tudomása szerint éppen egy zsák kukoricát tolt biciklijén a darálóba, amikor az ÁVH-sok – tsz-ellenes kijelentései miatt – őrizetbe vették.

A valóság ezzel szemben az, hogy Márföldi István nem volt ismeretlen az államvédelmi hatóság előtt. Az ötvenes évekbeli belső elhárítás középpontjában, különösen vidéken, a kuláknak minősített egyéni parasztok álltak. Így vált Márföldi is célszeméllyé. Az iránta való érdeklődést csak fokozta kisgazdapárti múltja, a kollektivizálással szemben nyilvánosan is hangoztatott ellenvéleménye. Szovjetunióbeli anyagából is kiderült, hogy már a forradalom előtt információkat gyűjtöttek róla. Így került be nacionáléjába az, hogy 1907-ben Vadas bokorban született, apja József, magyar nemzetiségű, magyar állampolgár, három osztályt végzett, kulák családból származó, egyéni gazdálkodó paraszt, 1941 óta a kisgazdapárt tagja és hogy Márföldit 1955. nov. 26-án egy hónap börtönre ítélték. Ez a feljegyzés 1956. november 18-án készült, nyolc nappal deportálása után és a kihallgató egy Bernát nevű forrás adataira hivatkozott. Ez egy ügynöki jelentés lehetett, mert a szöveggörnyezet Márföldi megfigyelésére utal. E szerint 1956. augusztus 10-e és 25-e között a kulák Márföldi István rendszeresen hallgatta Holecskó János és Adami István lakásán a Szabad Európa rádió adásait és a lakosság körében terjesztette annak provokatív híreit. Bernát szerint Márföldi ellenséges beállítottságú a magyarországi államrenddel és a Szovjetunióval szemben. Egy szolgálati jelentésből pedig az derült ki, hogy az állambiztonság főhadnagyának jelentették, hogy Márföldi házában gyűlés volt, ahová még a szomszédos községekből is összegyűltek az ellenséges érzelmű személyek. Megállapította ugyanakkor, hogy semmilyen bizonyíték Márföldi ellenforradalmi lázadásban való részvételére nincsen.¹⁰

A deportáltakra vonatkozó feljegyzések és kihallgatási jegyzőkönyvek között több, nem rendszerezett, kézzel írt rövid feljegyzés található. Ezek részben a tolmácsoktól erednek, mert a magyar nyelv különleges szakszavai gondot okoztak nekik, ezeket próbálgatták különböző szavakkal lefordítani, másrészt a kihallgatók is papírra vetették a számukra érdekes mondatokat. Így keletkeztek azok a töredékek is, mint a Márföldi anyagában elfekvő néhány lap. Ezek egyikén az szerepel, hogy Márföldi beszámolt fogolytársa Dandos Gyula elbeszéléséről, miszerint kihallgatói elvettek tőle egy feljegyzésekkel teli füzetet. Ez később Dandos Gyula kihallgatásához szolgálhatott adalékkul. Azt is fontosnak tartották lejegyezni, hogy Márföldi hitt abban, hogy megváltozik a rendszer és visszakapja a földjeit. Dandos Gyula

9. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond I/8. 65.p.

10. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond I/8. 66. p.

feljegyzésekkel teli füzetét az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megtaláltam, az visszakerült Magyarországra.

A deportáltak visszaszállítása

A Magyarországra visszaküldött, visszaszállított emberekről is készítettek egy összesített névsort. Ez több adatot tartalmaz, mint az elvittek listája, mert röviden leírták benne, hogy milyen szerepet játszottak az eseményekben, valamint azt, hogy milyen megjegyzéssel adták át a magyar hatóságoknak.¹¹ Ez a lista ugyan egy példányban került elő, de tartalmából következtetve egy másik példányát átadhatták a magyar hatóságoknak. Ezt Magyarországon nem találtam meg.

30	Лупкович Дьердь Исаафович 1918	1951	член ар.пар- тии.	Бухгалтер швейной ма- шины.	Член областного совета механиков в г. Пярды- хайа.	Передать вен- герским вла- стям.
31	МАККАЙ Тибор Леонович 1908	1908	б/п	Лесоруб	Участник отряда нацио- нальной охраны в горо- де Бадакос, привлек население на сдавать оружие, а убивать совет- ских солдат.	Передать венг- ерским властям.
32	МАРЧЕЛЛИ Миксаш Леоффович 1907	1907	член ар.пар- тии.	Преступник	Сведений не имеется	Передать вен- герским вла- стям.
33	МОЛИНАР Балинт Балинтович 1904	1904	член ЛПТ	Лейтенант-командир завода в/ч 1872 в гор. Кискуттолош.	Участвовал в подавлении мятежников.	Передать вен- герским вла- стям.
34	МОДЬ Томаш Томашевич 1902	1902	член ЛПТ	Сотрудник газеты в гор. Копшвар.	Сведений не имеется	Передать вен- герским вла- стям.
35	НИРНАШ Дела Ласлошич 1901	1901	б/п	Освобожден из лагеря математиками	Сведений не имеется.	Передать вен- герским вла- стям.
36	НИЕРИ Иштван Леонович 1900	1900	член ЛПТ	Рабочий электротехни- ческого завода в горо- де Будапеште.	Бедерман при распростра- нении листовок против правительства АДОРА.	Передать вен- герским вла- стям.
37	НИНЬАШ Имре Имревич 1900	1900	член ЛПТ	Содержался в тюрьме, освобожден мятежника- ми.	Данных не имеется	Передать вен- герским вла- стям.
38	НИТОВАШ Оскар Оскарович 1914	1914	б/п	Представитель немецко- го и итальянского инд- устриального торгового предприятия.	Прочитал контрреволю- ционный воззвание на итальянском языке.	Передать вен- герским вла- стям.

A visszaadás, visszaszállítás nem egyszerre, hanem több részletben történt. Ezek dokumentálása a legbizonytalanabb. A visszaadás időpontjára vonatkozóan az elvittek listájának bal oldali margóján kézzel írott dátumok képezik az eddig ismert legátfogóbb nyilvántartást. Az események szó helyett az orosz nyelvű szövegekben a lázadás, felkelés, illetve az ellenforradalom szavak szerepelnek. Ebből is látszik, hogy megítélése nem volt egységes. A szovjet szóhasználatban a lázadás, amely általában fegyveres ellenszegülést jelentett, minősülhetett a leg-súlyosabbnak. Ezért is volt fontos a szovjet kihallgatóknak az, hogy a fogolynak letartóztatásakor volt-e fegyvere, részt vett-e fegyveres harcban. A kihallgatottak elmondták, hogy azok estében, akiknél nem volt fegyver, fegyvert nem használtak, erőszakos cselekményeket nem követtek el, kihallgatóik sem értették miért vannak ott. A nyíregyházi Szilágyi László esetében rokonai úgy tudták, hogy a szovjetek menlevelet adtak neki. Ez azonban nem került elő. Ungváron felvett orosz nyelvű kihallgatási jegyzőkönyve és különösen az annak alapján készült összefoglaló fel-

11. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond, 1/ 15.

jegyzés ezt meg is kérdőjelezi. Külön említést érdemel, hogy egy rovatban – mivel fontosnak tartották – a pártállásra vonatkozó bejegyzések is szerepelnek. Ebből kiderül, hogy nemcsak a kisgazda- és más jobboldali pártok tagjait, hanem nagyon sok MDP és DISZ tagot is elvittek, sokakat tévedésből.

Az átható listán további eljárásra utaló intézkedések között a leggyakrabban előfordulók: *„Átadni a magyar hatóságoknak. Átadni a magyar hatóságoknak kivizsgálásra. Átadni a magyar hatóságoknak felderítés céljából. Átadni, hogy tisztázzák a kiszabadítás törvényességét és a lázadásban való részvételét (Bebörtönzött felkelőket szabadított ki, mint a nemzetőrség tagja). Átadni a magyar hatóságoknak, hogy állapítsák meg a bűnösség mértékét. Átadni a magyar hatóságoknak felelősségre vonás céljából. Átadni a magyar hatóságoknak ellenőrzés céljából. Átadni, hogy tisztázzák a lázadásban való részvételét. Visszaadni Magyarországra.”* A megjegyzések megfogalmazásukban utasítás-szerűek, amiből levezethető, hogy a felelősségre vonást szükségesnek tartották. A továbbiakban a főszerep ugyan a magyar hatóságoké lett, de ehhez továbbra is segítséget nyújtottak a szovjet tanácsadók. Különösen fontosnak tartom Szilágyi László november 19-i kihallgatásáról felvett jegyzőkönyvet. Szilágyi és társai ekkor már Ungváron voltak, a kihallgatást bizonyítottan a szovjet KGB végezte. A jegyzőkönyv fejrészeiben zárójelbe téve az szerepel, hogy *„róla a vádemeléshez szükséges anyagok még vannak az iratai között.”*¹² Tamarisz nyomozó nem véletlenül fogalmazott így. Valószínűnek tartom, hogy a vizsgálati munka, a többszöri kihallgatás már a felelősségre vonás szándékával, ennek előkészítésére céltudatosan zajlott. A magyarok kijelölték az általuk legveszélyesebbnek tartott személyeket, akiknek a kihallgatását a KGB sokkal alaposabban, részletesebben végezte, mint társaikét.

A megyei vezető Szilágyi László kihallgatásáról készült anyag a KGB legmagasabb vezetőihez is eljutott. A KGB Nyomozati Főhivatal Igazságügyi Vezetője Maljarov vezérőrnagy Ivasutyin tábornoknak¹³ elküldte Moszkvába Szilágyi kihallgatási jegyzőkönyveit, valamint a Szabolcs megyei forradalmi bizottság orosz nyelvre lefordított 13 oldalnyi jegyzőkönyvét 1956. november 26-án.¹⁴

Annak nem találtam nyomát, hogy ezek az iratok milyen utasítással, megjegyzéssel vagy véleménnyel érkeztek vissza. A legmagasabb szintű vezetőknek ez a tájékoztatása nagyfokú szervezethez, központi irányításról tanúskodik. A szovjet tanácsadókön keresztül megvalósuló szovjet befolyás később is tetten érhető.

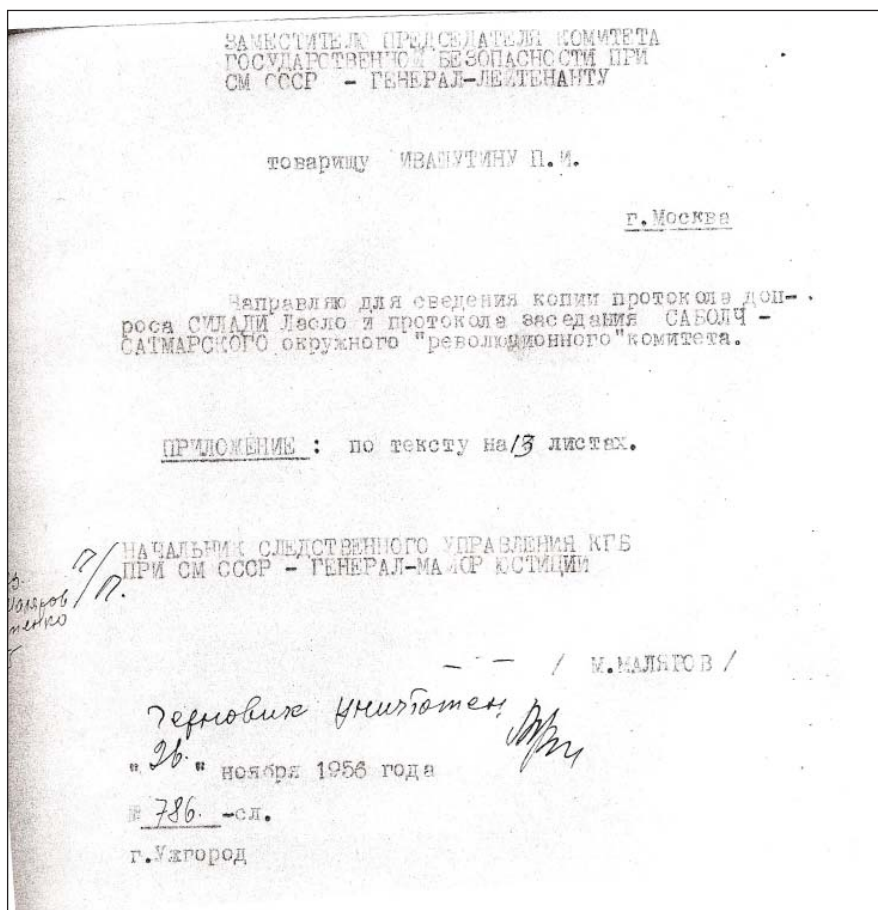
Már a Kádár-kormány hatalmának megerősödése után, 1957. április 26-án az MSZMP Baktalórántházi Járási Bizottsága jelentést küldött a szovjet katonai parancsnoknak az üzemi munkástanácsok működéséről. A jelentés bevezető mondata így hangzik: *„Az ezredes elvtárs szóbelileg kért jelentésünket a munkástanácsok életéről, munkájukról az alábbiak szerint közöljük.”*¹⁵ Ez alapján nem mondhatjuk teljes bizonyossággal, hogy a szovjetek teljesen magyar kollégákra bízta a felelősségre vonást.

12. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8. 91. p.

13. Pjotr Ivanovics Ivasutyin tábornok a KGB elnökhelyettese

14. Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, 1/9.

15. Dr. Dikán Nóra, Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai 1/11. A baktalórántházi járás. Nyíregyháza, Jósza András Múzeum, 1997. 17. p.

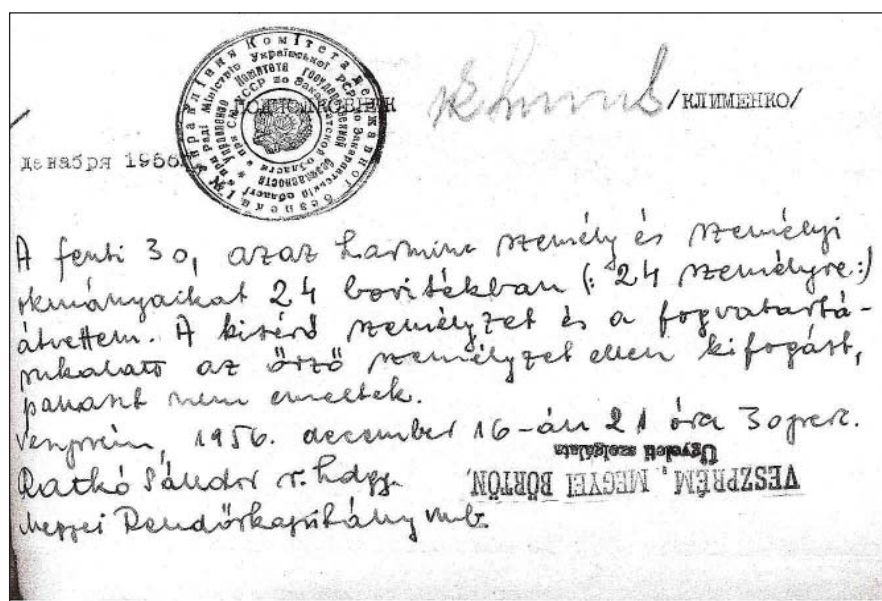
A szovjet bánásmód

Bármennyire furcsa, de a szovjet fogságot, börtönt megjárt emberek közül sokan arról tettek említést, hogy – különösen a magyar fogva tartás körülményeivel összehasonlítva – jól bántak velük, fizikai bántalmazásról nem szóltak. A záhonnyi Szücs Sándoréhoz hasonló durva bánásmód ritka volt. Igaz hogy sokukat kopaszra nyírták, szörtelenítették testüket, de ezt sem mindenki szenvedte el. A katonákkal szembeni bánásmód jobb volt, a katonai iskola hallgatóit (talán fiatal koruk miatt) pedig inkább együttérzés övezte. Ők a börtönön belül nappal szabadon mozoghattak, könyvtárba járhattak. A betegeket, orvosi kezelésre szorulókat ellátták. Volt, akinek a fájós fogát kezelték, egy kimutatás szerint pedig nyolc főt részesítettek kórházi ellátásban, közöttük a nyíregyházi Pintér Istvánt is. Arról, hogy kit milyen betegséggel és mettől meddig kezelték, nem került elő feljegyzés. Bár a jobb körülményeket megszorítóan kell érteni, a fogvatartottak körében előfordult engedetlenség, a zárkafegyelem megsértése, örök szidalmazása, magyar

dalok éneklése inkább szólt a jogtalan letartóztatásnak és külföldre szállításnak, mint a fogva tartás körülményeinek.

A deportáltak visszatérése

A foglyok visszaadása a magyar hatóságoknak rendszerint valamelyik magyarországi börtönben történt. Annak ellenére, hogy a KGB iratai között ezek csak részben találhatók meg, biztosra vehetjük, hogy átadás-átvételüket dokumentálták. Így történt ez a veszprémi börtönben átadott foglyok esetében is.

A megyei börtönparancsnok 1956. december 3-án vette át a szovjetek által fogvatartott 45 személyt további megőrzésre.¹⁶ Ezzel szemben a KGB iratai szerint a nyíregyháziak december 5-én érkeztek vissza Nyíregyházára. Átvételi elismervényüket nem találtam meg. Nevüket az *Azon magyar állampolgárok anyagai, akik Miskolcra és Debrecenbe voltak átszállítva* című dosszié tartalmazza. Az irattári példány egy dátum nélküli gépelt másolat. Ebből a csoportból hiányzott Rácz István. Úgy látszik, őt valamiért forradalmár társaitól elkülönítették, ügyét külön kezelték, vizsgálták. A visszaszállítás idejére a névsoruk mellé rendezett irat ad támpontot. Ezen a kisérlet tagjait tüntették fel, és a szövege szerint december 4-én szállították őket Debrecenbe, a repülőtérre, majd innen kerülhettek másnap a nyíregyházi börtönbe. Azt sem zárhatjuk ki, hogy mégsem Debrecenbe vitték őket, hanem Nyíregyházára, mert a nyíregyháziak létszámát jóval meghaladó 45 fős számadatból erre is következtethetünk. Nyíregyházi átadásukat követően azonban szabadon bocsátásukra még várni kellett.

16 . 1956 októbere Szabolcs-Szatmár megyében. Szerkesztette Vida István. Nyíregyháza, Kiadja az MSZP Szabolcs-Szatmár Megyei és Városi Szervezete, 1989. 277. p.

múltidéző

Végh Antal emlékezete

A szatmári Jánkmajtison született író 2008. október 14-én lett volna hetvenöt esztendő, ha 2000. december 19-én, súlyos betegség következtében nem hunyt volna el. Az utókora tíz nap múlva kezdődött Budán, a Farkasréti temetőben. A ravatalánál arról beszélt az egyik szónok, hogy ha egy író meghal, akkor alakja, művei hajlamosak legalább egy évtizedre a feledés homályába merülni. Végh Antal újrafelfedezésére „csak” nyolc évet kellett várni. 2008. október 8-án rendezett konferenciát Nyíregyházán a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, valamint a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.

A szűkebb pátria végre szembenézett egy idevalósi író életművével. Mi benne az érték, mi a kevésbé méltányolható? Milyen érzések tapadnak hozzá, a negatív és pozitív állítások burkából miként lehetne kibányászni a hiteles, tényszerű

arcképet? Ezekre a kérdésekre részben válaszoltak az előadók, részben pedig bizonyára hiányérzetet is keltenek a Szemle olvasóiban. Ez a hiányérzet azonban termékeny, mert továbbgondolásra késztet. Éppen a konferencia tapasztalatai alapján többen készülnek áttekinteni az életmű egy-egy szeletét.

A vitában is megszólalt *Bakó Endre* debreceni irodalomtörténész például átfogó tanulmányt tervez Végh Antal regényírói működéséről. *Zahora Mária*, a Magyar Televízió dramaturgia pedig javában foglalkozik Végh Antal drámaírói tevékenységével. És a kabai illetőségű, de Budapesten élő, volt debreceni újságíró és egykori tévéhíradós *Domokos Lajos* azért olvassa Végh Antal riportjait, hogy kifejtthesse álláspontját az író valóságfeltáró munkájáról. A konferenciát néhány nyíregyházi főiskolás is végigjegyzetelte, közülük hárman írják diplomamunkájukat Végh Antalról. Nekik nyilván eligazodási pont lesz folyóiratunk tényekben gazdag, ám véleményekben sem szűkölködő összeállítása.

Néhány héttel ezelőtt egy könyvtárban megindult tehát valami, ami azonban nem előzmény nélküli. Mert történt egy s más az író halála óta eltelt nyolc esztendőben is. A temetésen elhangzott egyik beszédet például elkérte közlésre a Kelet-Magyarország. Ismerve a lap és Végh Antal viharos kapcsolatát, ez bizvást tekinthető gesztusnak. 2001. december 19-én népes közönség előtt avatták föl Budán, a Lipótmezei úton az író emléktábláját ama ház falán, amelyet együtt épített idősebb íróbarátjával, *Darvas Józseffel*. Az író hagyatékának gondozója, az özvegy segítségével és *Török Ferenc* sportújságíró közreműködésével 2001-ben jelent meg egy kötet a hátra hagyott karcolatokból és portrékból (Hol jártál, mikor az ég zengett?). Ők ketten adtak ki két, kötetnyi válogatást is Végh Antal novelláiból, a Gyémánthó 2001-ben, a Vadrózsa 2002-ben látott napvilágot.

Jánkmajtison, a művelődési ház egyik helyiségét alakították át Végh Antal-emlékszobává, a 2002. március 14-i avatásban érdemeket szerzett a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés és *Pető Andrásné* könyvtáros. 2002. október 11-én avatták Újfehértón, a Mályvaskerti Általános Iskola falán a hajdanában ott tanítóskodó író emléktábláját. 2003-ban látott napvilágot az Erdőháton, Nyíren című híres szociográfia újabb kiadása. Ugyanebben az évben jelent meg, ugyancsak a szekszárdi Babits Kiadó gondozásában a Szatmári paraszttételek című kötet is. Az ötvenhárom könyvvel lezárult életmű tehát az utókorban négy új kötettel gyarapodott.

A nyíregyházi konferenciát megelőzte Budapesten egy emlékest, 2008. szeptember 29-én a Pallas Páholyban gyűltek össze az író tisztelői. A kis klubhelyiség dugig megtelt, vagy hetvenen jöttek el. Néhány nappal később, a megyei könyvtár szép konferenciatermében, szerkesztőségünk tőszomszédságában se maradt üresen szék, több mint százan érdeklődtek a megyéből elszármazott író iránt. A rendezvényről több tudósítás jelent meg, az egyik címe ez volt: „Egy író hazatalált”. E szép gondolat jegyében, az Állóvíz című szociográfia megjelenésének negyvenedik és Végh Antal születésének hetvenötödik évfordulója alkalmából megrendezett konferencián elhangzott előadásokat szerkesztett formában közöljük.

Az emlékülés közönsége

Zöldi László Istenek békéje

„Azt hittem, 'deresre' akarnak húzni,
de eddig nagyon jól éreztem itt magam.”
(Végh Antal a Népszabadság kerekasztal-
beszélgetésén, 1968. december 24-én)

Miközben erre az előadásra készülődtem, felötlött egy esemény a debreceni diákkorból. 1969 januárjában egyetememes történelemből szigorlatoztam az egyetemen, ezért csak a vizsgaidőszak után nézhettem meg a Térképen nem található című Darvas József-drámát a miskolci színházban, körülbelül egy hónappal az ősbemutató után. Nem egyedül utaztam Miskolcra, hanem néhány diáktárssal együtt. A vonat útja Nyíregyházán keresztül vezetett, ahol jól megtermett, civil ruhás, ám katonás mozgású és félreérthetetlen foglalkozású férfiak jelentek meg a kupében. Lekergettek bennünket a vonatról, és egyikük gúnyosan megjegyezte, hogy talán még elérünk az esti előadásra. A fogvacogtató hidegben kiálltunk az országútra, és stoppolni próbáltunk. Némi késéssel érkezünk a színházba, de nagyon tetszett a darab, és diákszokás szerint nem tapssal adtunk hangot tetszésünknek, hanem lábdobogással. S mert csak a kakasülőre volt pénzünk, kis híján leszakadt az emelet.

Az egyetemre való visszatérés után pedig hetekig folyt ellenünk a pártbizottsági vizsgálat. Csak azért nem keveredtünk államellenes összeesküvők hírébe, mert a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemről éppen akkoriban zárták ki Haraszi Miklóst és néhány társát, ezért az MSZMP vezetése úgy döntött, hogy vidéki egyetemeken talán mégsem kellene összeesküvéssel vádolni a diákokat. Ha akkor kizárnak bennünket az egyetemről, a diploma megszerzése után nem kerülök az Élet és Irodalom szerkesztőségébe, az értelmiségi hetilap munkatársaként nem ismerkedem meg Végh Antallal, nem szövődik köztünk barátság, és halála után nyolc évvel, 2008. október 8-án sem tarthatom meg előadásomat a nyíregyházi megyei könyvtárban. Vajon megvannak-e az állambiztonsági szolgálat jelentései a debreceni diákok miskolci színházlátogatásáról, a civilruhás tisztek imént részletezett akciójáról? Egyébként ma már tudom, hogy idestova negyven évvel ezelőtti kalandunknak vannak tágabb összefüggései, ezekre azonban később keríték sort.

Állóvíz az események sodrában – 1968

Most inkább azon tűnődöm, hogy mi volt 1968 legjellegzetesebb eseménye Magyarországon. Aligha kétséges, hogy az, amikor a magyar honvédség átlépte a határt, és öt másik szocialista ország katonáival együtt megszállta Csehszlovákiát - „az

internacionalista segítség” jegyében. Az sem kétséges, hogy a prágai bevonulás után befagyott a kádári konszolidáció, de nem azonnal. A társadalmi nyilvánosság szerkezete 1968-ban még előnyére változott, és csak 1972/73-ban zárult be újra, hogy aztán a nyolcvanas évek második felében újra kinyíljon, és ama évtized végén a rendszerváltásba torkolljon.

Az 1968. augusztus 21-én bekövetkezett katonai intervenciótól függetlenül egy másik hatvannyolcas esemény is máltó a figyelmünkre. Májustól a hazai gyógyszerárakban fogamzásgátló tablettához lehetett jutni. Ez mindjárt vitát is kiváltott a szellemi életben, a népesedéspolitikait. Megszámoltam, hogy 1968-ban mi mindenről cseréltek eszmét. A népesedéspolitika mellett a nemzeti kérdéssről és a hazafiságról, az ifjúságról, a morálról, az ízlésről, a művészet hatásáról, a kritikáról, a filozófus *Lukács György* és az MSZMP viszontagságos kapcsolatáról, *Illyés Gyula* Hajszálgyökök című nemzetféltő esszéjéről, *Déry Tibor* Ítélet nincs című emlékiratáról, különösen annak a Rajk-pörrel foglalkozó fejezetéről, és a közléspolitikáról is. Ez legalább tíz vita, amely kisebb-nagyobb izgalmat váltott ki a szellemi berkekben.

Mi jellemezte ezeket a közéleti vitákat? Egyrészt az, hogy 1956 után alig több mint egy évtizeddel olyanok szólalhattak meg bennük, akik börtönben vagy/és belső száműzetésben töltöttek néhány évet. Másrészt pedig az, hogy ezek a disputák szűk körre korlátozódtak: értelmiségi hetilapokra és folyóiratokra. A szellemi életbe visszaengedett ötvenhatosok ugyanis azzal a feltétellel szólalhattak meg, hogy hangjuk nem hallatszik le, a társadalom mélyrétegeibe. Ez a szempont jelzi a *Kádár János* körül csoportosuló politikai elit szándékát: létrehozni a politika és az értelmiség közti kiegyezést, a politika primátusával, persze. De már az is eredmény, hogy a politikusokkal egy sorban emlegetik az írókat. *Darvas József*, az Írószövetség elnöke ki is mondta, hogy meg kéne teremteni az istenek békéjét, a Treuga dei-t, ám lehetőleg úgy, hogy a kompromisszumra alkalmat teremtő viták a művelt közbeszéd keretei között maradjanak. A vitakereteket majdnem mindenki elfogadta, aki legális keretek között akart élni, dolgozni és alkotni, 1968-ban egyetlen kivétel volt: Végh Antal.

A harmincnégy esztendő író 1968 áprilisában jelentette meg *Állóvíz* című szociográfiáját, amely jó egy éven át uralta a közbeszédet, és a szellemi életből átszivárgott a köznapi tudat szférájába is. A szerző akarva-akaratlanul olyan vitát gerjesztett, amelynek témájáról, a penészlekiek nyomorúságáról mindenki hallott akkoriban. Értelmiségi asztaltársaságokban Penészlek az elmaradottság hívószava lett. Mi, debreceni diákok az egyetemi könyvtárban ronggyá olvastuk a Valóság című folyóiratot, és a gyári ebédszünetekben a munkások kézről kézre adták az áprilisi számot. A Dunaújvárosban százszámra dolgozó penészleki segédmunkások pedig a hétvégi hazatérések alkalmával a Déli pályaudvar érintésével mentek át a Keleti pályaudvarra, a „fekete vonathoz”, és az újságstandosok megrökönyödésére rosszul öltözött, feketéllő körmű, kapatos férfiak keresték a társadalomtudományi folyóirat áprilisi számát. Majd amikor bemutatták A térképen nem található című, penészleki témájú drámát, különböző egyetemekről, főiskolákról diákok százszámra ruccantak át a miskolci színházba – de erre már utaltam.

Anélkül, hogy túlhangsúlyoznám az Állóvízről kirobbant vita jelentőségét, érdemes kiemelni egy nemzetközi párhuzamot. Ezzel egy időben Franciaországban a lázongó diákokhoz csatlakoztak az értelmiségiek és a szervezett munkások, és a három társadalmi réteg rég nem látott egységbe forrt össze, amíg De Gaulle

elnök ügyes politikával szét nem választotta őket. Kicsiben ugyanez a közeledés valósult meg Magyarországon, elismerem, talán nem a legjelentékenyebb vita ürügyén. Mivel magyarázható mégis a Véghe Antal-féle szociográfia váratlan és meghökkentő hatása?

Azzal, hogy ekkor derült ki: szabad-e nyilvánosan kritizálni, van-e legális megnyilvánulási lehetősége a kritikai gondolkodásnak.

Érdekes módon világítja meg a korabeli helyzetet *Héra Zoltán*, a Népszabadság munkatársa, aki 1968. augusztus 19-én, két nappal a csehszlovákiai bevonulás előtt ezt írta, nyilván nemcsak a maga véleményét tolmácsolva: „A szellemi vita nem azonos az igazságügyi eljárással.” Arra utalt, hogy vége annak az időszaknak, amikor a vita azt jelentette, hogy ha valakinek az állampárt szerint vitatható nézetei vannak, és ezt valamelyik pártlapban emlegetik is, akkor az illető megemlegette. Számíthatott rá, hogy hamarosan letartóztatják, vagy legalábbis kirúgják az állásából. A végrehajtó hatalom tehát 1968-ban a vita kifejezés rossz csengését, ha úgy tetszik: frászcseggős jelentését igyekezett feledtetni, az új gazdasági mechanizmus szellemében, az alkotó erők felszabadítása révén. Zajlottak a viták, egyedül Véghe Antal rúgta föl az íratlan egyezményt (meglehet, nem is tudott róla). Olyan hangot ütött meg, amely túllépett a művelt közbeszéd keretein, és szinte társadalmivá terebélyesedett.

Vita a tespedésről

Véghe Antal pályakezdő író szatmári születésű. 1956 őszén Biharban tanítóskodott, falujában ő vezette a Forradalmi Bizottmányt, társaival együtt még reszpublika alapításán is törte a fejét. Az 1957-es vizsgálat azt állapította meg, hogy a Gáborjáni Köztársaság tervezett kikiáltása nem számít bűncselekménynek, ezért a képesítés nélküli tanítót nem zárták börtönbe, „csak” néhány hónapig tartották internáló táborban. Kiszabadulása után levelező tagozaton elvégezte az egri tanárképző főiskolát, eközben Nyíregyházára került tanítani. Itt tűnt fel a novelláival, amelyekre ösztöndíjat kapott az Írószövetségtől. Hamarosan a fővárosba költözött.

Budapestről hívták vissza Nyírbátorba, egy író-olvasó találkozóra, amelyen *Ratkó József* költővel együtt vett részt. A forró hangulatú összejövetelen felállt egy idősebb férfi, mint kiderült, a közeli Penészlele tanácselnöke, és a két vendéget meghívta a falujába. El is mentek, a helybéli érdeklődőkkel folytatott beszélgetés után ott is aludtak, és másnap körülnéztek a határszéli településen. Az élményből művek születtek. *Ratkó József* ezt írta Penészlelekről: „Innen van legmesszebb az ég./ Rakétával sem érhető el.” A szép vers megjelent, szinte észre sem vették. Véghe Antal pedig elutazott Szigligetre, és az alkotóházban kisregényen dolgozott volna. Csakhogy nem ment ki a fejéből mindaz, amit Penészleleken tapasztalt. Hogy könynyítsen a lelkén, egy nap alatt kiírta magából az élményeit, azon melegében el is olvastatta egy másik író-beutalttal, majd javíttatott rajta, és immár megnyugodva kezdett neki a kisregénynek.

Aztán a *Tespedés* című szociográfiát beadta a Valóság szerkesztőségébe, a mintegy húszoldalas riport néhány hét múlva meg is jelent *Állóvíz* címmel. A „keresztapa” az óvatos szerkesztő, *Körösi József* volt. Véghe Antal ilyesmiket írt Penészlelekről: „Arrafelé még az isten is homok.” „Járda nincs.” „Némelyik ház olyan alacsony, hogy a kutya is mászkálhat a tetőn.” „Pókhálót tesznek a nyílt sebre.” A helybéli férfiak denaturált szeszt, úgynevezett durát isznak, aztán nyolc-tíz gyere-

ket csinálnak az asszonynak. A gyerekek közül sok a debil, még több a tetves. A szerző végkövetkeztetése: „Ez a falu segítségért kiált.” A szociográfia felhördülést váltott ki a szűkebb pátriában.

A segéd munkások letagadták Dunaújvárosban, hogy ők penészelekiek, körülbelül egyhónapos hezitálás után pedig, 1968. május 12-én, vasárnap a Kelet-Magyarország című nyíregyházi napilapban riportsorozat kezdődött. *Gesztelyi Nagy Zoltán* írta, címe A valóság Penészeleken lett. A négyrészes ellencikk első sorát máig idézgetik az idősebb olvasók: „Limbes-lombos falu”. Hát kérem, pontatlan az emlékezet, mert így indul a szintén húsz gépelt oldalnyi ellenriport: „Május van, az út és az utcák akácillattól terhesek. Limbes-lombos, nagyon csinos, takaros falu.” A cikk szerzője teljesítette a megyei pártbizottságtól kapott feladatot: elmarasztalta a „koromfekete szociográfiai tanulmány”-t. Amiről Végh Antal azt írta, hogy fekete, arról ő azt, hogy fehér.

Szerinte például a penészeleki gyerekek nem tetvesek, csak serke van a hajukban. Ebből a megállapításból született egy különös, de jellemző epizód. *Lengyel József*, az egyik legtekintélyesebb író – aki 1938-tól 1955-ig a Gulágon, illetve száműzésben multatta az időt – az Élet és Irdalom Véleményünk szerint című rovatába írt glosszát, és egy bölcs falusi öregembert idézett: „Uram, ahol serke van, ott tetű is van!” (1968. szeptember 14.) Közben újabb ellencikkek jelentek meg a megyei napilapban, a szerzők támadták az Állóvíz íróját, anélkül azonban, hogy a nevét leírták volna, Hármát érdemes megemlíteni közülük. *Ordas Nándor* főszerkesztő Szomorúfűz című jegyzetét (Kelet-Magyarország, 1968. május 1.), *Kun István* Divatból vagy kötelességből? című glosszáját (1968. június 16.) és *dr. Hornung Mátyás* országgyűlési képviselő parlamenti felszólalását (1968. október 17.).

A Szabolcs-Szatmár megyei pártbizottság első titkára, *Orosz Ferenc* pedig küldöttséget menesztett Budapestre, az Írószövetségbe, hogy zárják ki Végh Antalt, s ami ezzel egyet jelent: fosszák meg a publikálás lehetőségeitől. Darvas József, az Írószövetség miniszterviselt és Kossuth-díjas elnöke – aki egyébként 1956 előtt éppen a nyírbátori járásban volt országgyűlési képviselő – maga is szociográfusként kezdte pályáját a népi írók között, és azt mondta, hogy beül a szolgálati gépkocsiba, elutazik Penészelekre, és ha kiderül, hogy Végh Antal hazudott, akkor kizárhatja. Ebből a látogatásból született a Magyarország felfedezése című esszé, amely a Kortárs 1968 szeptemberi számában látott napvilágot. Tehát már Csehszlovákia megszállása után, de a szerkesztők nyilván előtte adták le közlésre.

A terjedelmes írásban Darvas József lejegyzí a Penészeleken tapasztaltakat, majd kifejti: „Az Állóvízben rajzolt helyzetkép talán sötétebb a valóságosnál, de a valóság is elég sötét.” Lényegében igazolja Végh Antal állításait, és egyértelműen megfogalmazza, hogy az írónak joga van másként látni a valóságot, mint a pártmunkásnak. Azt javasolja, hogy a felszabadulás huszonötödik évfordulójára hirdessenek szociográfiai pályázatot Magyarország felfedezése címmel, és az első kötetet 1970. április 4-én jelenjék meg. Huszonöt író kap ösztöndíjat, köztük Végh Antal is, aki megírja Erdőháton, Nyíren című könyvét, amelynek kézírata elsőként készül el, mégis csaknem három évet tölt Illés Endre páncélszekrényében, és a Szépirodalmi Kiadó gondozásában csupán negyedikként jelenik meg a sorozatban.

Ez azonban későbbi fejlemény, egyelőre 1968 őszén vagyunk. Darvas Józsefet elkapta az ihlet, és drámán dolgozik. A Térképen nem található című darabot 1969. január 10-én mutatták be a miskolci színházban. Javában próbálták a színészek Nyilassy Judit pályakezdő rendező vezetésével, amikor fontos cikk je-

lenik meg a Népszabadság karácsonyi számában. Az egész oldalnyi kerekasztal-beszélgetés címe: Pártmunkások és írók együttműködéséről, az objektív, pártos valóságábrázolásról. A vita résztvevői: Darvas József, *Erdei Ferenc* (egyaránt a népi írók köréből indultak, és mindketten jelentős közéleti szerepet játszottak a Kádár-korszakban), *Győri Imre* (az MSZMP Csongrád megyei első titkára), *Orosz Ferenc* (a Szabolcs-Szatmár megyei első titkár), *Sipos Gyula*, *Urbán Ernő* és *Végh Antal* írók, *Pándi Pál* (a lap kulturális rovatának vezetője), és *Gosztonyi János* (a Népszabadság főszerkesztője).

Az alaphangot a vendéglátó ütötte meg, Gosztonyi János kifejti: „Nekünk, pártmunkásoknak arra kell vigyáznunk, hogy különbséget tudjunk tenni a rendszerellenes támadások és a kritikai észrevételek között.” Végh Antal szociográfiáját a kritikai észrevételek közé sorolja, és Orosz Ferenc kivételével a beszélgetés többi résztvevője is elismeri az írói látásmód létjogosultságát. Ennek hatására a szabolcs-szatmári pártvezető háttérbe húzódik, a kerekasztal-beszélgetés további részében nem is szólal meg. A vita tanulsága pedig az, hogy 1968 végén a véleménynyilvánítás jogáról nem a pártfunkcionáriusok és az írók között húzódik a határvonal, hanem az MSZMP ortodoxai és reformerei között. Ha nevesíteni kellene, akkor a *Biszku Béla*, illetve az *Aczél György* vezette szárnyak harcoltak egymással.

A kettő között egyensúlyozott Kádár János, aki Aczél György kezdeményezésére az Írószövetségbe is ellátogatott, hogy békét teremtsen, ha úgy tetszik: megteremtse az istenek békéjét. Elbeszélgetett Veres Péterrel, Szabó Pállal, Illyés Gyulával, Déry Tiborral, és a Népszabadság 1968. június 9-i tudósítása szerint ezt mondta egy nappal korábban: „A szocialista konszolidációt nálunk a fejlődés jellemzi, és nem a tespedés.” Úgy foglalt tehát állást, hogy a Penészlek-szerű zárványokat föl kell számolni. (A 2008. október 8-i Végh Antal konferencián hallottam az egyik előadótól, hogy a Bács-Kiskunban elsőtitkároskodó *Romány Pál* ennek jegyében kötelezte a járási vezetőket: olvassák el az Állóvíz című szociográfiát, és dolgozzanak ki intézkedési tervek az esetleges zárványok felszámolására.) Éppen ellenkezőleg reagált a szabolcs-szatmári politikai elit. Kétségbeesetten védte a mundér becsületét, de magára maradt az MSZMP-n belül is. Egyedül a szomszédos megye pártbizottsági lapjától, a Hajdú-Bihari Naplótól kapott nyilvános támogatást.

Egyébként az Állóvíz-vitának újabb lendületet kölcsönző dráma, A térképen nem található mai szemmel olvasva nem túl jó. Afféle publicisztikus szindarab, de annak idején felettébb hatott – nemcsak Miskolcon, hanem később Budapesten is. Darvas József, a már-már elapadt vénájú író újra erőre kapott, és feleségül vette a színmű fiatal rendezőnőjét, majd Végh Antallal együtt házat épített Budán, a Lípótmezei úton. Napjainkban mindkét író nevét emléktábla örökíti meg a társasház falán. Ha mesét írtam volna, azzal fejezném be, hogy itt a vége, fuss el véle. Csakhogy így túl kerek a történet. Talán tovább árnyalható, ha megpróbáljuk levonni belőle a tanulságokat.

Az Állóvíz-ből fakadó következtetések

Csehszlovákia megszállásának évében, 1968-ban a magyar politikai vezetés elvisselte, sőt közvetve pártolta, hogy az írók, újságírók feltárják a valóságot. A jelenség ellentmondásos, persze. Úgy lehetne összefoglalni, hogy a Kádár-féle vezetés minél több szalon igyekezett kapcsolódni Nyugat-Európa gazdaságához, de hogy ezt Brezsnyevék ne vegyék észre – vagy tegyenek úgy, mintha nem vennék észre

–, a belpolitikában ideológiai szilárdságot próbált mutatni. A kétarcú folyamat fokozatosan kristályosodott ki. A nyilvánosság kinyitása nem szakadt meg 1968. augusztus 21-ével. Elhúzódott egészen 1972/73-ig, amikor a volt lukácsistákat eltávolították a munkahelyükről, némelyiket még az országból is.

Akkorra azonban már Vég Antal és társai fölfedezték Magyarországot, a nyilvánosság szerkezete széttöredezett, és már „csak” idő kérdése volt, hogy a helyzet mikor torkollik a demokratizálódásba, amelyet az utókor rendszerváltásnak nevezett el. Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszott Vég Antal. Nemcsak az almafákról és a penészeleki emberekről írott riportjaival, hanem foci témájú műveivel is. Megítélésem szerint futball-könyveiben is a politikai-gazdasági viszonyokról mondta el a véleményét, méghozzá brutális nyíltsággal, amit mindenki megértett.

Tanulság, legalábbis számomra, az a bizonyos tágabb összefüggés, amelyre utaltam e tanulmány elején. Ma már tudom, nem egyszerűen arról volt szó, hogy az MSZMP vezetése a Haraszi Miklóse mellett nem akart még egy debreceni diákpört is. A mi félszeg miskolcjári akciónk azért sem végződött az egyetemről való kizárással, mert anélkül, hogy tudtunk volna róla, beleillettünk a pártreformerek elképzeléseibe. Itt kell megemlíteni *Kőrösi József* és Pándi Pál nevét, akik Aczél György legszűkebb köréhez tartoztak, és a Valóság című folyóiratot, illetve a Népszabadság kulturális rovatát bocsátották a véghantali gondolatok rendelkezésére. Felismerték a bennük rejlő mozgósító erőt, amelyet ki is aknáztak a dogmatikusok elleni küzdelemben. A szabolcs-szatmári vezetés tragikai vétsége, hogy nem vette észre, milyen mozgások vannak a politikai életben, vagy észrevette ugyan, de az MSZMP ortodoxai mellé állt.

Örülök, hogy a Vég Antal hetvenötödik születésnapja alkalmából rendezett konferencián mindezt elmondhattam, és íme, most le is írhattam.

Kun István

A felkavart Állóvíz

Negyven éve nem sokan olvasták Nyíregyházán és a megyében a Valóság című folyóiratot. Milyen lap volt ez? Kiváló szerkesztőkkel, gondolatokban gazdag, ám az ellenzéki attitűdnek nyomait sem mutatta. Az orgánum 1968 áprilisában Állóvíz címmel szociografikus riportot közölt Vég Antal író tollából. A téma egy dél-nyírségi falu, Penészelek élete, s az itt lakók életvitele volt.

Az írás közlése bombát robbantott a szabolcsi közéletbe.

Nem előzmények nélkül. A hatvanas években újból mocorogni kezdett a magyar valóság kutatása. Nemcsak a fővárosban. Amikor a *Mocsár Gábor* és *Taar Ferenc* közös műve, a *Tanyavilág, bomló világ* című szociográfia megjelent 1964-ben, még nem okozott riadalmat. A tanyákat igazából senki sem szerette. Valljuk be, joggal. Márkus Ist-

ván három évvel később tette közzé a *Mit láttam falun?* című tanulmánykötetét, s ugyanebben az évben jelent meg *Mocsár Gábor* Nálunk vidéken című szociográfiája. Mocsár Gábor nevéhez fűződik egyébként a megyénket illető legfrappánsabb metafora: Szabolcs-Szatmár megye Magyarország Sziciliája.

Mindezek nem okoztak felhőrdülést a megyét irányító potentátok körében. Az írások boncolgatták ugyan a homlokráncoló gondokat, csak hogy kissé általánosak voltak. Felülről nézvést azonban az élet egyre biztatóbbnak látszott. Ekkor indult az új gazdasági mechanizmus. Az élet minősége érezhetően javult. Jobb lett az élelmiszer-ellátás, a városokban még húst is lehetett kapni, amin az erre járó szovjet elvtársak rettentően csodálkoztak. A megyébe egyre több ipari üzem telepedett le a fővárosból, munkahelyeket teremtve, megélhetést és biztonságot. Jólétet azért nem, mert Nyírbátorban vagy Tiszaszalkán esztergályost meg géplakatost is alkalmazhattak annyi bérért, amennyiért Pesten még takarítónőt se.

A megye vezetői tisztában voltak a szorító gondokkal úgy általánosságban, ám szinte kizárt, hogy azok mélységét ismerték volna. Azt meg különösen nem, hogy miként határozza meg a nélkülözés az átlagember életminőségét. Úgy ítélték meg, hogy a megye nagyszerűen fejlődik, noha vannak problémák. Ám ezernyi jel mutatott a terepismeretük hiányára. Nem voltak igazán kíváncsiak. Például. Jártak-e a szabolcsi hatalmasok a lerongyolódott dél-nyírségi falvakban? Aligha. Nyírbélteken és Penészleken a nagy téesszervezési hullámban nem alakítottak közös gazdaságot, mert „ügyse tudna megélni”. E vidéken tehát folytatódott a magángazdálkodás, mégpedig roppant alacsony színvonalon. Miért figyeltek volna rájuk? Itt még téesszelnőket se kellett találni.

Mi volt e tájon az elszegényedés az oka? Egyebek mellett az ottani rossz minőségű földek. A paraszti földéhségtől elvakítva a harmincas években e környéken lecsapolták a vizeket. A ligetes erdőket kiirtották, s nemcsak a tölgyesek tűntek el, hanem szinte a nyírfák is. S az eredmény? Sivatagosodás! Ez nyomban jelentkezett, s azóta is erőteljesen folyik. Ma már a tájidegen akác a meghatározó, a száraz homok fája. Ahol mégis lett téesz – például Penészlek szomszédságában, a nyírlugosi Szennyes-pusztán –, ott nagyon keményen meg kellett küzdeni a betevőért.

Ha központi bizottsági tag jelezte az érkezését, netán egy eleven miniszter, akkor aszfaltoztak, utcát söpörtek, bár lehetőleg olyan helyre vitték a magas vendéget, ahol nem bánthatta a szemét semmi. Miért autóztak volna Penészlekre? Nyírlugoson támogatásokban dűskáló állami gazdaság elegáns szállodája várta a Cserhágó nevű tanyabokorban őket, s ha a vendégnek vadászni támadt kedve, akkor vadászhatott. És pazarul meg lehetett rendezni a lakomákat, őzpörköltekkkel, áfonyás vaddisznósültekkel.

Miért ment volna pártkorifeus vagy miniszter tovább tíz kilométert? Itt a világ a napos oldalát mutatta. És mindenki a fényt akarta látni.

Amit Végh Antal az Állóvízben leírt, az egyszerűen nem illett a helyi vezetés által a megyéről alkotott képbe. A szembesülés a csikorgó nyomorral valóban drámainak nevezhető. A hazai szegénységről igazából hallgatott az egész ország. És annak jeleiről is. Szégyellte. A nyers valósággal addig sosem találkozott káderoknak szinte fizikailag sajgott a tetű említése. Tudhatták volna pedig. Az az élősködő eléggé elterjedt a szabolcsi, és nemcsak szabolcsi falvakban, s egyáltalán nem tekinthető penészleki specialitásnak. Hajvizsgálatokat folytattak szinte minden iskolai osztályban. Rendszeresen. Sűrűn. Fűrösztő és fertőtlenítő brigádok járták ez idő tájt a településeket, s különösen a cigánykolóniákat. Gyaníthatták a tetűinvázió for-

rását a putrik lakóiban, habár még Nyíregyháza is csupán pár éve dicsekedhetett központi vízművel. Községekben alig találhattunk ilyet, a házi vízellátók is csak ekkoriban kezdtek terjedni.

Aztán a dura... A denaturált szesz rendszeres fogyasztása a fölfutó alkoholizmus tükrében is valami középkori elmaradottságot jelzett. Másutt nemigen ittak durát, mert pálinka többnyire főtt a kisüstökben. Penészleken nem, ez alighanem helyi extrémításnak tekinthető. A családok nélkülözése mégsem penészleki különlegesség volt. Így élt a megyében legalább kétszáz falu lakosságának jókora hányada, és ha volt is szalonnája sokaknak, azt nem vágták, hanem *csak kaparták* evés közben. Lassabban fogy úgy.

Am az Állóvíz igazi mondandójának nem a tetű, nem a dura, s nem az elesettség iszonyú erejű láttatása bizonyult. Hanem mi? Miről beszélt a riport, ha nem ezekről? Hát igen, mást jelzett. A kiüttalanságot. A reménytelenséget. A kilátástalanságot. Hogy van ebben az országban olyan település, ahol e szörnyek eltakarják a Napot, mint a füstöt-port okádó vulkán. Hogy szépülő világunkat antagonisztikus ellentmondások jellemzik. A cserhágói lakomák szomszédságában éhező gyerekek tömege él.

Mit tesz egy okos vezetés, ha megjelenik egy ilyen riport? Mindenképpen igyekezne hasznát húzni belőle. Például leül a kormányhivatalba, és azt mondja, hogy ezen valamiképpen változtatni szeretne. A változáshoz kellene koncepció, kellene támogatás, kellene segítség, munkahely-teremtés, iparosítás, infrastruktúra fejlesztése, utak, vízmű, szennyvíz-elvezetés. Hogy a pesti mérnök se érezze *száműzetésnek*, ha a Nyírségbe küldik. A munka örömeért nem jön ide, de más csábítás okán talán mégis. Hogy valóban tarthatatlan állapotok uralkodnak a fejlődő ország némely tájain, és ezek akként változtathatók meg, hogy...

És még arra is emlékeztethette volna a vezetés a kormányzatot, hogy e perifériákkal soha senki nem törődött Trianon óta. (Amúgy 1968 óta se nagyon.) És íme, az eredmény! Nemcsak Penészlekről van itt szó!

Persze rengeteg pénz. De vajon megtakarítható-e? Tehát egy okos vezetés érveket kaphatott a kezébe a szociográfiában közölt tényekkel.

Csak hát Szabolcs-Szatmár okos vezetésnek a nyomaival sem rendelkezett. Aki itt igazán tehetségesnek számított, az jobban tette, ha sebtében távozott a megyéből. Az itteni párt- és tanácsi főnökök a Végh-riportot nem felhasználták a közös ügy segítésére, hanem személyes sértésnek tekintették. Támadásnak. Fűrésznek. Alattomos ármánynak, amely az ő székük lábát fűrészeli.

Kiadták tehát a direktívát: Meg kell cáfolni Végh Antalt! Be kell bizonyítani, hogy hazudott!

A feladat végrehajtása a megyei lap főszerkesztőjére hárult. Hogy az „ellenriport” megírását hányan s kik utasították vissza, az nyilván gyónási titok. Végül egy hányatott életű, rutinos tollú, ám absztinensnek megértő jóindulattal sem nevezhető újságíró fogott bele. Opuszát közölte a lap, nem épp a dicsőségére. Az „ellenriport” ugyanis cáfolt. Például úgy, hogy nincs a gyerekek házában tetű.

Csak serke.

Végh Antal tehát hazudott!

És kacagni se mert a plebsz. Mármint nyilvánosan.

A megyei vezérkar háborgása tetemre hívta mind Végh Antalt, mind az írószövetség akkori elnökét, *Darvas Józsefet*. A központi bizottsági tag Darvas maga sem tekinthető érintetlennek a szociográfia művelésétől. Orosházáról írta a saját munkáját, s a települést a legnagyobb magyar falunak nevezte. Ám Penészlek

közös bejárása nem az „ellenriport” valóságát igazolta, a szabolcsi vezetők nagy-nagy bosszúságára.

A túréshatárokat átlépő Állóvíz utóélete több rétegű. Alapkérdések megoldása helyett például osztogatták e tájék falvaiban a bogyós gyümölcsök, a málna és ribiszkefélék dugványait. Ingyen, persze, hiszen ki tudott volna fizetni érte. Csak hát e kultúrák termesztése nem igazán szaporítóanyag kérdése. Penészleken és a környező településeken az akció azért valamit enyhített a siralmas jövedelmi viszonyokon. A helyzet azonban máig sem rózsás, noha néhány éve létesült egy tejfeldolgozó üzem a faluban. Hogy a mostanában talált gáz kitermelése milyen hatással lesz az életminőségre, az hamarosan kiderül.

Darvas a penészleki vizsgálódást színműben dolgozta fel. Ezt hamarosan bemutatták a miskolci színházban, A térképen nem található címmel. A bemutató után a nyíregyházi vasútállomáson állandó ügyeletet tartottak délutánonként titokzatos megbízottak: Vajon kik utaznak Miskolcra? Végh Antal pedig megkezdte a megyejárást. Benyomásait a Magyarország Felfedezése újjáéledő sorozatban tette közzé, Erdőháton, Nyíren címmel. A kötetbe fölvette ugyan a penészleki riportot is, a könyv egészének törekvése azonban egyértelműen az enyhülést célozta, a dühök és a sértődöttségek csöndesítését. A Magyarország Felfedezése későbbi kötetei is vizsgálódtak, ám csupán a túrés szigorú határain belül. Ezek mégis szerfölött hasznosak voltak. Körülnézhattunk az országban, és többnyire a látletet se hamisította a szerző.

Az Állóvíz megjelenése fordulópontnak tekinthető. Noha az előzmények alapoztak, az igazi fordulathoz Végh Antal nyers őszintesége kellett. Megjelenése új korszakot indított el a magyar szociográfia történetében. Láttatta, hogy itt vannak elfeledett vidékek is, ahová nem süt a Nap, ahol mindennapos az éhezés, s ahol a kilátástalanságot nem oldották álmodozó remények. Ám a térképen azért ez elfeledett perifériák is megtalálható.

Romány Pál

Agrártársadalom, mezőgazdaság Végh Antal műveiben

„Móricz azt mondta, szépen megírni csak azt lehet, ami fáj. Ki ne akarna szépen írni, ha már ez a mestersége? És mi az, ami fájhat egy ilyen tanya láttán?”

Végh Antal (1979)

1.

Végh Antal szépen is írt, őszintén is. Faluról, pusztáról, lakóikról. És Neki fáj, amit – „kiváncsiságból” – egy szatmári tanyán szociográfiai pontossággal leltározhatott. Nyírgelse – Szalmadpuszta akácos dűlőútján *Villás Ferenc* 83 éves tsz-tag és felesége mondta el életét az írónak. Azt is, hogy a 600 forintos havi fixet kiegészíti a háztáji, a jószágtartás, meg a delavári szőlő. Végh Antal megírta az Új Tükör-

ben. Beválogatta egyik kötetébe is. Nem volt egy győzelmi jelentés. Ám igaz volt. A „dokumentáció”, a szalmatető háza is. Fénykép is volt róla. Akkor még több is akadt errefelé...

El kell árulnom, hogy Szabolcs-Szatmár régiójában sem volt ismeretlen számomra. A háború után a Nagykunságból Csengerre jöttünk a piacra sóért, az akkori valuta pedig – amit cipeltünk magunkkal – a szemeskukorica volt. Nálunk az előbbire, az átjárható határ két oldalán, különösen pedig Máramarosban, az utóbbira volt nagy szükség. Enni kellett ... A vonatok tetején, vagy vagonokban pedig már lehetett (!) „utazni”... A fiatalok, köztük magam is, vállalták a kockázatot.

Később, Gödöllőről, végzés előtt lévő egyetemistaként, gazdasági üzemtervkészítési gyakorlatra is jöttünk erre. Volt, akit Penészlekre, illetve Szenyespusztára (akkori hivatalos nevén) osztottak be. Végh Antal előtt jártak ott. Tapasztalataikat elmondták. Nem írták meg. Döbbsen elmondták. Végh Antal – később, mert még később a változás – megírta. Egy országos, tekintélyes folyóiratba. Hullámokat vert.

Bács-Kiskun megyében dolgoztam akkoriban. Az írást sokszorosítottuk, s kiosztottuk a járási vezetőknek. Kötelesek voltak gondosan megvizsgálni, hogy található-e hasonló állapot saját környezetükben. És intézkedni. Erről is beszámolt a Valóság.

Később megismertük – a „megyéjében nem kívánatos” – Szerzőt is. Hívtuk, akár állandó lakosnak is Bács megyébe. Ahogyan „áttelepült” más író – Zám Tibor, illetve Buda Ferenc is a Duna-Tiszaközi homokvilágba.

Végh Antal nem választott új otthonát. Szatmárinak maradt. Vallomásaiban mindvégig. A híres, újjáélesztett szociográfiai sorozatban, a *Magyarország felfedezése*-ben tette le, könyvvel is, a névjegyet. A sorozat rangos szerkesztő bizottságából néhány név: Boldizsár Iván, Darvas József, Erdei Ferenc, Ortutay Gyula. Fotó: Sára Sándor. Az *Erdőháton*, Nyíren 1972-ben jelent meg. Szándékában (címében is) Magyar Sziciliának indult. Benne az Állóvíz, az akkor 35 éves szerző írásaival. Majd sorjázta új és új írásai. „Regényes társadalomrajz” – miként *Székelyhídi Ágoston* nevezte nem egy munkáját. Novellák, karcolatok, vagy éppen szatírák. Utibeszámoló kanadai dohánytermesztőkről, skandináviai találkozásokról, vagy itthoni „felfedezésekről”. Mert alakítani, jobbítani akart – kertelés nélkül írni arról, ami fájt.

Volt, hogy egymást váltottuk a *Népszavában*, vagy máshol – egy-egy írással, véleménnyel. Mindig a mezőgazdaságról. Tudva: Magyarország (még) nem Hollandia...

2.

Kötelességem volna most, – a program szerint – hogy a mezőgazdaságról szóljak Végh Antal írásai alapján. Melyikről? Arról a nemzetgazdasági ágazatról, amely számomra választott, életre szóló szakmai kapcsolat, s Anti számára is állandóan

visszatérő téma volt. Hol a szakmai kihívásai okán, hol a termelés fenntartói, a földet megművelő emberek élete miatt. Nehéz lenne a választás, itt és most nem is tehető más, mint néhány kapcsolat felvillantása, megemlézése. Különböző kor-szakokból.

Az almafákat látva 1996 tavaszán írta Végh Antal: „Micsoda idők azok, amikor a gazda nem tud örülni a fák virágainak. Milyen idő és kor, amelyikben reménytelenül és feleslegesen porozzák be a gyors röptű méhek, a zúgó darazsak a virágokat, amikor feleslegesen jár a dongó, meg a könnyű szél, munkájuknak nem lesz haszna.” (Nincs béke az almafák alatt I. kötet 364.o.) A szerző céljáról mindent elárul az Előszó címe: „Ez a könyv – kiáltás!”

A 43. kötete volt. Szenvedélyes írások gyűjteménye. Vérbeli publicisztika – plebejusi hevülettel, daccal, helyenként iróniával. Kiállítás a megtépázott falu mellett, tiszta forrást keresve, írói eszközökkel. A nagybetűs Agrár-szokmányt megismerte, igaz értőit megbecsülte.

Lehetne számításokat végezni, hogy írásainak hány százaléka foglalkozik falusi, mezőgazdasági témával, mekkora hányada tárgyal nagy társadalmi-gazdaságpolitikai kérdéseket, vagy „csak” múltó fájdalommal, balgaságot, emlékező botrányt. Szókimondóan, néha érdesen. „Ha én azt tartom egy politikusról, hogy tehetségtelen, azzal még nem sértem meg a becsületét. Legfeljebb a hiúságát” – jelenti ki egyik írásában. Pörölt, „lázadt” más írásaiban is. Azért is pl. hogy „most öt kiló alma is kell egy liter benzinért!”

Hol van már a tavalyi hó? Mintha Veres Péter régi tételét hallanánk: „egy pár csizma – egy mázsa búza!”

Végh Antal mindvégig azért küzdött, hogy Szennyespuszta, Penészlek minden állóvíze, pocsolyája megszűnjék. Országosan is. Kimondatlanul is *Szentágothai Jánossal*, az MTA egykori elnökével azonosan látta a jövőt. Ha más eszközökkel is. Szentágothai úgy látta, hogy 2000 után Magyarország két erőforrásra támaszkodhat igazán. Egyik: állampolgáraink tehetsége – ahogyan fogalmazott – feje és keze, a másik pedig termőföldje, annak legjobb hasznosítása.

Az írói vallomás azt is megfogalmazta, hogy „gyógyíthatatlan baloldali vagyok”, de úgy, mint Móricz, Krúdy, Illyés, vagy Nagy Imre.” És persze: író, megélt huszadik századi magyar történelemmel.

3.

Elfogadott tétel, hogy Magyarország XX. százada nem értelmezhető a népi írók: *Erdei, Illyés, Darvas, Kovács Imre, Szabó Zoltán és társaik munkásságának ismerete nélkül*. Nem túlzás, hogy a századvég, a rendszer oda-vissza alakulása, a XXI. század indulása pedig *Végh Antal, Márkus István, Lázár István, Zám Tibor*, a mai Magyarország felfedezőinek, s többi terepmunkásának írásai, elemzései nélkül. Igen, nem értelmezhető, vagy csak félreértelmezhető, ami azzal egyenlő, hogy: hamisan. Jó lenne elkerülni, illetve kikerülni belőle.

A korszak egyik szociográfusa írta ajánlásában 1973-ban: „írni is, politizálni is nehéz minálunk. E könyv (azaz a dedikált, R.P.) szeretné meggyőzni arról, hogy íróként politizálni még nehezebb.” Végh Antal is jól tudta ezt. Egy 1988-ban adott interjúban a következőkben fogalmazta meg krédóját:

„Móricz vert seregeinek bolondos flótásai fűjják még. Én hozzájuk tartozom. Akkor is, ha egyedül maradok...”

És tudni és tudatni akarom, hogy mi történt abban a korban, amiről az én munkáim szólnak. Hogy akkor, ott mit csináltak az emberek, mit gondoltak, milyen volt az a világ... *Pontos hű krónikása akarok lenni a világomnak....* És ha valamit is sikerül ebben teljesítenem, nem éltem hiába.” (Kiemelés: R. P.)

A mai és a holnapi Magyarországon is érdemes figyelni Végh Antalra. Most lenne 75 éves Emlékezetes írásait indokolt lenne újból kiadni, megismerni, megszívlelni.

Szekeres István

A sport Végh Antal írásaiban

A müncheni olimpián, 1972-ben a magyar labdarúgók nem tudták megvédeni bajnoki címüket. Válogatottunk a döntőben kikapott a lengyelektől. De ezüstérmes lett. Az A csapat két világbajnokságra nem jutott el, de mindkét selejtező sorozatban egyenlő erőt képviselt a legerősebb vetélytársakkal is. A futball híveinek társadalmi méretű, széles táborát még eltette a remény, hogy egyszer majd megint lesz aranycsapatunk. Hogy most csupán hullámvölgyben vagyunk. Ez csak rossz álom, ugyanolyan irracionális, mint az '54-es döntő, hiszen Puskásék egyszerűen nem kaphattak ki a németektől. A közvélemény mindig talált bűnbakot: a középcsatárt, aki csipőre tett kézzel álldogál végig fél mérkőzéseket, a szövetségi kapitányt, aki rosszul állítja össze a válogatottat, az MLSZ-t, amelynek az elnöke nem tud rendet teremteni. Az átlagszurkoló hitt abban, hogy csak néhány homokszemet kell kifűjni a gépezetből, és ismét tökéletesen működik majd. Hogy csak néhány alkalmatlan személyt kell kicserélni, és a határ ismét a csillagos ég.

1974-ben azonban egy író, bizonyos *Végh Antal* kimondja: a király meztelen! A magyar futball beteg. Nem könnyű kis nátha érte utol, amelyet pár nap alatt ki lehet fektetni, hanem tele van kelevénnyel, és legbelül is gyilkos kór burjánzik benne. Végh tizenkét évvel későbbi diagnózis egyértelmű: Gyógyíthatatlan. Azt követi még az Utolsó konzílium, majd a futballtrilógia kor- és kórtörténelmi dokumentummá válik.

Az alapmű az első könyv, a *Miért beteg a magyar futball?* című. Frontáttörés. Leszámolás az illúziókkal. Jellegzetes a hangütése: plebejus indulat hatja át. Nem Végh az egyetlen, aki így közelít. Az indulat ugyanaz, csak a kifejezési forma más *Hofi Géza* és *Moldova György* munkáiban. Hofi a maga sajátos, a plebejus-populárisból folytonosan az intellektuálisba átsimuló humorával teszi nevetségessé az indulata tárgyát. „A válogatott előtt le a kalappal” – mondja. „A Himnusz alatt”

– teszi hozzá. Moldova groteszkbe és abszurdba oldja az indulatait. Amikor a Verhetetlen tizenegy-ben a majmokból verbuvált klubcsapatnak azt a nevet adja: Váci utcai Bányász, tökéletesen jelképezi a tisztátalan, hazugságokra épülő magyar labdarúgást. Hofi és Moldova Kőbányáról, a külvárosi vagabundok világából nőtt ki, és magával vitt sok mindent szemléletből, argóból, nyelvi leleményből. Végh Antal a szatmári Erdőhát földközeli szülöttként és szókimondáshoz szokott civis diákként haragos ítéletet mond mindenről, ami tisztességtelen, álságos. Tudjuk róla, hogy van humora, lírája, mestere leírásnak, párbeszédnek, de a futballról (és néhány más köztémáról) szóló, publicisztikus alapvetésű írásaiban mindezt háttérbe szorítja a primér indulat. Mégpedig nagyon tudatosan. Ki is mondja: „Elfogultan beszélek és hévvel. De hát nélkül szabad-e, lehet-e, érdemes-e egyetlen szót is kiejteni, leírni? És vajon bűn-e az elfogultság? Nem inkább kötelesség?” (Gyógyít6atlan)

Most következzen néhány idézet a sportág mechanizmusáról! Az első: „A vezérigazgató s a többiek az állami pénz juttatásának okán igénylik a személyes beleszólás jogát.” A második: „A csaló játékvezetőnek mindig van, aki pártjára álljon. A hatalmasságok, akik ahhoz a csapathoz tartoznak, amelyiknek a javára a bíró csalt.” És végül a harmadik idézet: „A sportkörü hatalmasságok egyúttal a vállalati, intézménybeli hatalmasságok is.” A vezérigazgató és a többiek... a hatalmasságok... Végh Antal így emlegeti őket. De kik voltak ők?

Elmondok egy példát. *Horváth Ede*, a Győri Vagon- és Gépgyár (később Rába) vezérigazgatója a szocializmus őszinte híveként volt vérbeli kapitalista. Amikor szabad kezét kapott, a termékszerzetet átalakította – racionálissá, és takarékosan bánt a közvagyonnal. A gyárban nőtt fel, ismerte minden szegletét, és be tudott állni minden munkása helyére, minden munkafolyamatba. A futballt nem szerette. De a Központi Bizottság tagjaként azt kellett átélnie, hogy az ülések csúszással kezdődnek, mert a többi nagyvállalati vezető, a megyei első titkárok és más, vezető politikusok „fociznak”. Megvitatják a bajnokság eredményeit, és folyik a vetélkedő: „Simán megvertünk benneteket... Ahhoz is kapaszkodnotok kell, hogy nálunk három gól alatt megüsszátok!” Horváthot froclizták is, amiért kimarad a szőmeccsekből, nincs is náluk komoly futball. Gondolt egyet, magához kérte az egyesület elnökét, azaz a vejét, *Szánier Jánost*, a csapat egykori kiváló hátvédjét, és megkérdezte: mennyi kellene ahhoz, hogy jó futball legyen Győrben. Később átnézte a számításokat, és azt mondta: rendben. Azzal teremtette meg a Verebes-féle sikerkorszak alapjait.

Horváth üditő kivétel volt még abban is, hogy nem járt ki a meccsekre, nem akart sütkérezni a dicsőségben. Az „elvtárs urak” túlnyomó többsége ezzel szemben ugyanúgy tette fel a falra a csapata által megszerzett pontokat és helyezéseket, már persze jelképesen, mint a másik „úri huncutság”, a vadászat során elejtett állatok agancsát valóságosan. Ennek az elitnek a gátlástalanságát Végh Antal nem érinti. Nyilvánvalóan ismerte, de – talán egészséges önvédelemből – nem foglalkozott vele. Nem is illett volna a futballt féltő gondolatai közé. Hiszen ki is mondja: „Mi volna hát a teendő? Nem félreállítani a labdarúgást támogató gazdasági vezetőket, mert akkor anyagi támogatás híján egyszerűen meghalna a magyar futball.”

A magyar labdarúgás – anyagi támogatás híján – később valóban halál közeli állapotba, és az azzal egyenértékű gazdasági és erkölcsi nihilbe süllyedt. 1987-ben megszűnt a sportág állami támogatása. Azóta még működési hozzájárulás sem jár az MLSZ-nek, amelyet pedig minden más szakszövetség évről évre megkap. A foci

korábban többszörös támogatásban részesült: a bányászcsapatok például kaptak a „trösztől”, a megyétől, a várostól, a bányászszakszervezettől. A jó futballnak kijáró magas nézőszám szép jegyár-bevételt is hozott. A rendszerváltással azonban megszűnt a futball számára bázist jelentő nagyvállalatok, bányák, üzemek többsége. Vagy már nem voltak magyar tulajdonban. A külföldi befektetők pedig úgy viselkednek, mint az ukránok Dunaújvárosban, ahol összeomlóban van a virágzó sportélet. A tulajdonos azt mondja: valamicskét ad persze, de ő elsősorban az ukrán sportot hivatott támogatni, nem a magyart. Az önkormányzatoknak nincs törvényi felelősségük a sport támogatásában, a szakszervezetek – állami pénzek híján – szintén nem partnerek, kisebb gondjuk is nagyobb, mint a sport.

Ebben a kutyaszorítóban szélhámosok és csalók vetődtek rá a futballra, abban mosták, azon keresztül lopták a pénzeket. Ez éppúgy nem a sportág sara, pedig rá fröcskölt a legtöbb, mint az úgynevezett futballhuliganizmus. Mert az is társadalmi jelenség, amelyet a tévészékház ostroma világossá is tett. Végh Antal labdarúgó-trilógiája egy, már lezárult korszak körképe. Legfeljebb néhány eleme maradt érvényes. Ha ma könyvet írhatna (és bár írhatna!), annak egészen más lenne a tartalma és az üzenete. A címe pedig talán az: Miért nem gyógyulhat meg a magyar futball?

Nem kívánok belemenni részletekbe, néhány tény azonban továbbgondolásra ajánlok. Például a *Csank János* korábbi szövetségi kapitánytól származó adatot: a magyar labdarúgásban évente hatmilliárd forint fordul meg, ennyi a nem az európai élvonalba tartozó Austria Wien évi költségvetése. A Győrben stadiont építő, futballakadémiát létrehozó, évi ötszázmilliót a csapatra költő *Tarsoly Csaba* a Stuttgart elleni kupavisszavágó előtt elmondta: míg az ETO költségvetése két- (azaz kettő), addig az ellenfélé százhusz-millió euró. Sírhatunk persze, hogy gyenge a magyar bajnokság, és bezzeg az angol, a német, az olasz, a spanyol!... Azt viszont tudnunk kell, hogy ott csupa világválogatott játszik klubszínekben, és többnek van nem is egy olyan játékosa, akinek a vételára meghaladja a mi labdarúgásunk egyéves költségkeretét. A mi legjobb játékosaink és legtehetségebb fiataljaink – hál’ istennek: egyre többen – külföldi csapatokban játszanak. Nem vagyunk jelen a futballbizniszben, nagyon távol állunk a sportág valós üzleti értékrendjétől. Nálunk felháborodást váltott ki, hogy például egy *Dárdai Pál* havi egymillió fizetést kap, mert hát: ezért a gyenge produkcióért!... De ugyanazért a „gyenge produkcióért” elvitték Németországba, harmincmillió havi keresettel. Nyilván senki nem hiszi, hogy a német menedzsereknek elment az eszük. Nem bizony. Arról van szó, hogy ők az európai átlaghoz igazodnak. A lemaradásunk csak a sportág infrastruktúrájában nagyobb. A világhoz képest falusi kiscsapataink vannak. Egyszer persze akár a Real Madridot is megverhetik, arra azonban nagy tételen nem érdemes fogadni.

A rendszerváltáskor az volt az ideológia, hogy a labdarúgást, és egyáltalán: az élsportot, tartsa el a gazdaság – csak hát közben a privatizáció gyakorlatilag lenullázta a hazai érdekeltségű termelést. Meg hogy a futball mindenütt a világban üzlet, legyen nálunk is az, tessék vállalkozni – csak hát született valahol is a világban üzlet, tőke nélkül? A labdarúgásunk „tőkéje” kimerült a lepusztult stadionokban, de még azok sem képezték a klubok tulajdonát. Ugyan, mire lehetett volna vállalkozni?

Van egy Végh Antaltól származó megállapítás, amely – úgy látszik – túlél minden korszakot: többen élnek a futballból (a sportból), mint érte. Így, ebben a formában

került a frázisaink közé. De ez így (amely nem azonos Végh Antal szavaival) – már elnézést a kifejezésért – hülyeség. Vajon *Luciano Pavarotti* az operának vagy az operából élt? A frázissal – ebben az elferdített formájában – az a baj, hogy az amatőr-ség romantikus ideájára épít nagy szemérmesen: a sportolás kedvtelés, az edzői és a sportvezetői tevékenység nemes társadalmi munka. Pedig hát a sport szereplői a valódi, nagy teljesítményért éppúgy megérdemlik az anyagi elismerést, mint a sikeres, szintén főállású orvosok, mérnökök, ügyvédek. Éppen ideje tehát, hogy Végh Antalt idézzük, szöveghűen: „Túl sokan élnek meg ma Magyarországon labdarúgásból. Sokkal többen, mint ahányan élnek a labdarúgásnak!” Három dolgot emelek ki. Az egyik az, hogy „túl sokan”. A másik, hogy ez megélhetési – de nem jóléti – forrás. A harmadik pedig az, hogy „ma”, vagyis 1974-ben. Mert ugyanez a jelenre 1987 óta nem érvényes. Nincs állami pénz a futballban, és ha a klubtulajdonos a sajátjából túl sokat ad, az a magánügye. Neki is alkotmányos joga, hogy alkalomadtán hülye legyen. De – teszem hozzá – nem az. A Végh Antal második mondatában szereplő „sokkal többen”, az költői túlzás. Hiszen ő maga tárja fel, hogy több ezer – például falusi – kiscsapat működik, és az utánpótláskorosztályokban is több tízezer gyerek futballozik. Ezeken a helyeken a játékosok (és többnyire az edzők is) néhány óra munkaidő-kedvezményt, a meccsek után vacsorát kaptak.

A kéttucatnyi, a közvetlen élvonalba tartozó csapat környékén persze „túl sokan” éltek meg. Közülük nem kevesen érdemükön felül jól. De kik? A pénzt adó hatalmasság nem a futballból élt. Neki a társadalmi rang, a hatalom mámore volt a fizetség, és az, hogy ha a csapat külföldre utazott, ő vezette a küldöttséget. Ő volt a klub társadalmi, vagy mondjuk egyszerűbben: díszelnöke. Dolgozott mellette egy kuli, az ügyvezető elnök, közvetlenül a futball ügyeivel pedig a szakosztályvezető és az intéző foglalkozott – szakmaszerűen. Sok munkájuk volt, jó fizetést kaptak, ez a része tiszta. Hanem hát volt ott „slepp” is, a titkárnőktől az ilyen-olyan ügyintézőkig, mind a „mi kuttyánk kölykei”, valakik a hatalmasság emberei közül. Nagyon sok olyan régi játékost tettek meg utánpótlás-edzőnek (mondjuk úgy: végkielégítésként), akinek gőzük sem volt arról, mit és hogyan kellene tanítani a gyerekeknek, akik másmilyenek voltak már, mint suhancként ők maguk. Ráadásul már a futball sem ugyanaz volt. A bundákat, a csalással létrejött átigazolásokat a szűk ügyvezetés azért nem tudta megállítani, mert abban a hatalmasság – hallgatólagosan, de olykor tevékenyen is – részt vett. A „slepp” pedig tapsolt hozzá.

Az új nemzedékekkel szemben elkövetett szakmai merénylet a Miért beteg...-nek a Végh Antal diagnózisában fontos helyet foglal el. Azt írja: „A labdarúgás tömegutánpótlásának körülményei társadalmilag megváltoztak, de ezt a futball szakvezetése figyelmen kívül hagyta! Futballzszeniket várnak, mint ahogy Puskásék jöttek a semmiből – holott az a semmi csak a látszat, mert nagyon is széles alapokból nőtt ki a magyar aranycsapat.” Jellemző, hogy a hanyatlás éveiben a szakembereink vezető okként emlegették a grundok megszűnését. Pedig azokat Nyugat-Európában is beépítették (előbb, mint nálunk), ott mégis van futball. Igen, mert tudatos, kollégiumi rendszerű képzéssel pótolták a grundokat. A mi szakembereink az aranycsapat iránti ámulatukban megrekedtek az úgynevezett magyaros technikánál. Ebben a csapdában vergődik kinjában – gyakorlatilag az egész magyar futbalszerető társadalom. Ha gyerekek fociznak a dühöngőben, száz felnőtt közül kilencvenkilenc arra a srácre mondja, hogy tehetséges, aki kicsi,

ügyes, következőképpen gyors, fordulékony. És jól cselez! De mennyit ér ma a „driblizés” a világ nagy stadionjaiban?

Fiatalokról hozok példát. Ha jól emlékszem, a 17 évesek játszottak Európa-bajnoki selejtezőt a norvégok ellen. Az első félidőben a magyarok parádés akciókat vezettek, gólt lőttek, 1-0 ide. A szünetben jeles szakemberünk értékelt a tévében: „Hát, igen, a mieink tudása magasan a norvégok tanult futballja fölé nőtt”. A második félidőben egyre többször az ellenfél érte előbb a labdát. Ahogy múlt az idő, a mieink már nem villogtak, hanem kétségbeesetten védekeztek, mert – ahogy mondani szokás – már a fülükön vették a levegőt. A norvégok begyömöszöltek két csúnya gólt, és megnyerték a meccset a másodrendű, „tanult futballjukkal”.

A labdarúgás előtt is óriási lehetőség nyílt a megújulásra 1963-ban, amikor megszületett a sportiskolai rendszer. A kiválasztott gyerekeknek (akkoriban százezren voltak, ma tizenötezen) a tagozatos iskolában mindennap volt testnevelésórájuk, amelyen emelt szintű, kemény, általános fizikai képzést kaptak. Majd délután, a sportiskolai szakosztályban speciális, sportági képzést. Ezzel alkalmazkodtunk a világhoz, amelyben már napnál világosabb volt: csak a kezdő kortól végzett napi két edzés vezet el a nagy eredményekhez. A futball legtöbb szakembere nagyképűsködött: a labdarúgás más, mint a többi sportág, mi a saját hagyományainkat követjük. Meg gúnyolódott: futballt nem lehet „tudományos alapon” csinálni, a mi két szemünk, tapasztalatunk többet ér minden sportiskolánál. A sportág kitért az új módi elől. Azt mondom: akkor buktuk el a későbbi, kínos évtizedeket.

Végh Antal is foglalkozik a kérdéssel. Szembeállítja a „tornatanári” és a „szakemberi vonal” érvrendszerét. Az előbbi így hangzik: „A magyar futballisták azért kapnak ki mindenfelé, mert a játékosok atlétikusan nem képzettek, csak a trükkökre alapoznak mindent, nem bírják az iramot, nincs erőnlétük”. A focisták fújták a magukét. Végh – nagyon okosan – úgy összegez, hogy mind a két félnek van igazsága, a megoldás tehát a két szemlélet ötvözete lehet. Hogy nem förmedt rá a szűk látókörű trénerekre, annak a Kutas-féle követelményrendszer lehetett az oka. Amiatt szörnyülködik a Miért beteg...-ben, és fordul a rokonszenve nem is annyira az edzők, mint a megalázott embertársak felé. *Kutas István*, az MLSZ akkori elnöke a fizikai képességek karban tartása érdekében minden csapat munkájába beparancsolt egy csomó futógyakorlatot: 100x30 métert, hosszútávot, Cooper-tesztet.

Hadd tegyek itt egyetlen gondolatnyi kitérőt! Nem véletlenül mondtam, hogy a követelményrendszer csak karbantartásról szólt. Sportélettani tény, hogy a különböző fizikai képességek csak meghatározott életkorig fejleszthetőek. Nagyjából a tizenéves kor közepéig kialakulnak az olyan fontosak, mint a tüdőkapacitás (ez az állóképesség alapja) vagy a futógyorsaság. (Ezért volt bűn évtizedeket eltékozolni a sportiskola nagy lehetőségéből!) Az akkor megszerzett képességek maximumát a felnőtt már csak reprodukálni tudja, meghaladni nem, azért a maximumért viszont naponta, keményen meg kell dolgozni.

Kutas vérlázító módon vezette be a szisztémáját: kémeket küldött a csapatok edzésére, hogy betűre betartják-e az adott napra kirótt programot, amely hibás volt például abban is, hogy a húsz és a harmincöt évesre ugyanazt a terhelést rótt. Emiatt Végh teljes joggal marasztalta el. Mégis beleesett a csapdába: nem vette figyelembe, hogy a begyepesedett magyar szakember (vagyis nem mindegyik) irtózik minden változástól. Sír, gúnyolódik, szabotál. És a játékosainak a foglya: nem akar ütközni velük, főleg külső ok miatt nem. Mivel a kemény követelmények

betartása szerfelett fárasztó a futballistáinak, ráerősít, cinkosként mutogat fölfelé: azok ott hülyék. És jóindulatúan félrenéz, amikor futás közben, a kanyarokban néhány métert csálnak a fiúk. Kutas István elviselhetetlen modorú ember volt, született despota. De a sporthoz értett. Az ő követelményrendszere volt az egyetlen az elmúlt fél évszázad magyar labdarúgásában, amely legalább megkísérelt átfogó megoldást adni akut problémákra.

A tisztesség úgy kívánja, hogy a futball sok szereplője között, akiket Végh Antal erős kritikával illetett, kettőt megvédjek. Az egyik *Bene Ferenc*, aki az író szerint egy alkalommal alattomosan megrúgta ellenfelét. Nem zárom ki, előfordulhatott. De hogy az újpesti középcsatár alapjában véve minden idők egyik legsportszerűbb játékosa volt, és nemcsak hazai összehasonlításban, az biztos. Mint gólgyárost, ütötték-vágták az ellenfelek, de soha nem fetrengett, soha nem reklamált, indulatból, látványosan soha nem törlesztett, és soha nem állították ki. A másik pedig *Illouszky Rudolf*, akit Végh – mondjuk ki: – tehetségtelen és gyáva, mihaszna figurának ábrázol. Valójában az egyik legkiválóbb szakemberünk volt, ő vezette be a Vasassal a 4-2-4-es játérendszer (a kis *Berendit* hátravitte beállósna a középhátvéd *Mészöly* mellé), és azzal átütő sikereket ért el: itthon bajnokságokat nyert, egy rangos chilei tornáról a *Pelét* felvonultató Santost megelőzve hozta haza a kupát, és szövetségi kapitányként is eredményekben gazdag korszakok fémjelezték a munkásságát. De hát – tudvalevőleg – a hír szent, a vélemény szabad, az író szíve joga, kit hogyan minősít. *Szepesi György* viszont tényhibákat talált a Miért beteg...-ben, amikor Végh – mint az MLSZ elnökét – felkérte: írjon előszót a könyv 1981-es, új kiadásához. Szepesi sportszerűen és megokoltan dicsérte az író, azt azonban sajnálta, hogy a nyilvánvaló tévedéseit az új kiadásban nem korrigálta.

Végh Antalnak adok igazat. A Miért beteg a magyar futball?-nak, amely bombaként robbant, az eredeti formájában kell fennmaradnia. Az eredetinek az indulatával, elszántságával. A hibák is abból erednek. Lehet ugyan, hogy egy-egy példa sántít... De ha valakiből ilyen elemi erővel tör ki a keserűség, a tiltakozás, nem válogatja meg a szavait, olykor persze igaztalan is. Viszont így lesz emberi és – összességében – hiteles maga a mű.

A sportírói munkássága pedig attól magas színvonalú, hogy minden kétséges szituációt hozzáértéssel és precízen térképez fel. Ezt teszi a mexikói 0-6-tal is. Nincs olyan komoly érv a szovjet csapattól elszenvedett kiütéses vereséggel kapcsolatban, amelyet átlépne a riportjában, mert a Gyógyítgatlan műfaja az. A térsztaevés állítólagos ártalmait éppen csak érinti, mert az nem komoly. A sport táplálkozástudománya ismeri a szénhidrátfeltöltés fogalmát, a teniszkirálynő, Martina Navratilova például esküdött rá; meg lehetett próbálni. Szánalmas volt az össznépi gúnyolódás. Végh három új és speciális gond együttes hatására összpontosít, magam is úgy gondolom: helyesen. A hideg magaslaton végzett edzőtáborozás rontotta a teljesítés esélyeit a mexikói forró magaslaton. Árthatott az is, hogy a magyar csapat a helyszínen a mérkőzések idején, a déli hőségben edzett, míg mindenki más a hűvösebb estéken. Nem kisebb szaktekintély óvta ettől *Mezey Györgyöt*, mint a német kapitány, *Franz Beckenbauer*. De a magyar visszaszólt: a Császár foglalkozzon inkább a saját csapatával; van mit javítani rajta. És ez a harmadik, talán a legfontosabb ok: Mezey teljes önállóságot követelt, azt az MLSZ vezérkara megadta neki, miáltal egyszersmind magára is hagyta – kontroll nélkül.

Végzőként Véghet idézem. A receptjét: „A magyar bajnokság legyen magas színvonalú, mindenneelőtt korrekt, és benne a játékosok olyan küzdelemre le-

gyenek kényszerítve, mint amilyen egy jó világbajnoki szerepléshez szükséges! És olyan erkölcsi állapotokat kell létrehozni a csapatoknál, amely nélkül egy sikeres világbajnoki szereplés el sem képzelhető. Gondolok itt elsősorban az egységes szemléletre, a játékosoknak az egymáshoz való, korrekt viszonyára, gondolok itt egy alapos, szakszerű felkészülésre, és nem utolsó sorban egy elszánt, megalkuvást nem tűrő sportpolitikai vezetésre.”

Az üzenet megkésett. A kínos mexikói kudarcot követő évben a struktúra szétesett, az állam kiszállt a futballból.

A magyar labdarúgás elindult az ismeretlenbe.

Nagy István Attila

Történelmi alulnézet az irodalomban – Végh Antal novellái

Az MTI 2000. december 20-án rövid hírben adta közre, hogy „életének 67. évében, hosszas betegség után kedden este elhunyt Végh Antal író.

Végh Antal fiatal korában novellákkal vonta magára a figyelmet. Nagy visszhangot kiváltó könyvei a labdarúgásról szóltak. A *Miért beteg a magyar futball?* című könyve például 750 ezer példányban jelent meg. A magyar paraszti élet egyik leghitelesebb ábrázolója volt. Novelláiban, regényeiben foglalkozott szűkebb pátriájával, Szatmárral. A 90-es évek közepén betegedett meg, de azután is állított össze köteteiket kisebb lélegzetű írásaiból. Ötvenhárom könyve jelent meg. Írt elbeszéléseket, szociográfiákat, útirajzokat, riportokat is.”

A hatvanas évek magyar irodalma máig érvényes jelentős alkotásokkal gazdagodott. Elég itt csupán néhány példát említeni: *Németh László*: *Irgalom* (1965), *Örkény István*: *Tóték* (1967), *Csurka István*: *Ki lesz a bálánya* (1969), *Sánta Ferenc*: *Hűsz óra* (1964), *Somogyi Tóth Sándor*: *Prófeta voltál szívem* (1965), *Fejes Endre*: *Rozsdatemető* (1962), *Váci Mihály*: *Szegények hatalma* (1964), *Moldova György*: *Gázlámpák alatt* (1966), *Ladányi Mihály*: *Utánad kószálok* (1965) és mások művei, kötetei. Az évtized korszakos jelentőségű a magyar irodalom fejlődésében. Nemcsak a művek, hanem az azok körül kibontakozott kritikusi és olvasói viták is fontosak az évtized megítélésékor.

A hatvanas évek nagy eredménye, hogy új költőnemzedékeket is elindított. Az első, kiemelkedő műveket létrehozó alkotókat „Hetek” néven emlegette a kritika. Összetartozásukat nem csupán a közösen megjelentetett antológia jelezte, sokkal inkább az indítatás, az élménykörök, a világképek közelsége. *Ágh István*: *Szabad-e énekelni* (1965), *Bella István*: *Szaggatott világ* (1966), *Buda Ferenc*: *Füvek*

példája (1963), *Kalász László*: Szánj meg idő (1967) *Raffai Sarolta*: Részeg virágzás (1966), *Ratkó József*: Félelem nélkül (1966) *Serfőző Simon*: Hozzátok jöttem (1966) tartoztak ebbe a körbe. Személyes sorsukban sok volt a közös vonás: a szegénység mélyvilágából érkeztek, nagy küzdelem volt a hátuk mögött, a megpróbált gyermekkor gyakori motívuma költészetüknek. Közvetlen valóságismeretük adja a versek élményfedezetét. Legfontosabb témáik is ebből a valóságból kerülnek ki. Világképük fontos eleme a közösség, a szegénységből felemelkedettek iránti hűség, az etikai elkötelezettség, a közéleti felelősségérzet. Közös bennük, hogy csaknem mindannyian *Nagy Lászlót* és *Juhász Ferencet* tekintették költői elődeiknek.

A hatvanas évek végén egy új írónemzedék viharos beáramlásának vagyunk tanúi az irodalmi köztudatba. Feltámad a vita a fiatal írók helyzetéről, vita zajlik magáról a minősítésről is.

Ez az új nemzedék már nem élte át a háború embert próbáló éveit, jórészüknél a felszabadulásról sincsenek élményei; az ötvenes évek légkörét gyermekként tapasztalták meg. Tartalmas eszmélkedésük tehát már az ötvenhat utáni konszolidáció időszakára esik. Éppen ezért sokan közülük úgy érezték, hogy lemaradtak a társadalom alakításának látványos pillanatairól, kevesebb terük van a cselekvésre, mint elődeiknek. Erre utalnak a fellángoló viták a hétköznapi forradalmiságáról, az ifjúság és a marxizmus kapcsolatáról, vagy a farmerosok nemzedékéről.

A szocializmusba születettek generációja ez tehát, melynek csak áttételesen vannak élményei a történelmi előzményekről. Talán ezzel magyarázható, hogy a *Váci Mihály*, *Garai Gábor*, *Soós Zoltán*, *Ladányi Mihály*, *Simon István* *Baranyi Ferenc* nevével jelezhető közéleti költői magatartás a hetvenes évekre elveszíti korábbi erejét.

A *Fejes Endre*, *Somogyi Tóth Sándor*, *Sánta Ferenc* művei által kiváltott vita (hogyan élünk? hogyan éljünk?) a szocialista életmódról, egy fontos szakaszát zárta le a társadalmi fejlődésnek. Az új nemzedék a maga élményvilágát, társadalmi tapasztalatait adekvát módon akarta kifejezni.

„A leleplezés, a morális indítékú társadalomkritika, az opponálással, a tagadással történő önkifejezés és önmeghatározás elsődlegessége helyett a művészet felfedező-megismerő és elemző-tudatosító funkciója nyomult előtérbe.” *Kulin Ferenc* Ezzel együtt nagy hangsúlyt kap fiatal íróink munkásságában a hagyományokkal való szakítás, az írói szereptudat teljes átalakítása, átértékelése.

A költészetben ez a szocialista elkötelezettség gyakori feladásával jár, megnő az egyén belvilágának szerepe, s gyakran az alkotás öncélú esztétikai csúcspontokat akar meghaladni. A prózában ehhez (vagy ezzel együtt) a realista hagyományok felszámolásának igénye járul. Ennek a veszélyeire hívta fel a figyelmet szenvedélyes vitáikban *Csák Gyula* (A realizmus védelmében – *Kritika*, 1980. 3. sz.) A „fiatal” irodalom helyzetével, a fiatal írók közérzetével, kulturális életünk kérdéseivel foglalkozott az 1980-as esztendő leghosszabb, legnagyobb érdeklődést kiváltó vitája. A *Továbbjutni (ha lehet)* kötetnyi hozzászólása (*ÉS* 1980. 24. sz. – 40. sz.) újra megfogalmazta azokat a nemzedékbeli, fejlődésbeli sajátosságokat, amelyeket éppen a hetvenes évek irodalmi változásai hoztak felszínre.

A hetvenes évek irodalmának, íróinak nagy „élménye” a közönségtől, az olvasóktól való eltávolodás; „mindinkább az irodalmi city tolakszik az olvasóközönség helyére és funkciójába.” *Fekete Gyula*). Lehet az ellenreakciója a megváltozott közönségizlésnek, amely az irodalmat megfosztotta korábbi szerepétől. A trónfosztás-

nak különösen a lírában vagyunk a tanúi. De az is igaz lehet, hogy a valóságismeret hiánya szükségszerűen vezet a közönségtől való eltávolodáshoz.

Az új nemzedék prózájából kezdenek eltűnni a helyüket nem találó hősök, egyre kevesebb a lézengő figura. Világlátásukra a történelmi érzékenység, az ironikus-groteszk hangvétel jellemző leginkább. Ez a nemzedék *Asperján György*, *Balázs József*, *Csaplár Vilmos*, *Dobai Péter*, *Kurucz Gyula*, *Ördögh Szilveszter*, *Esterházy Péter*, *Spiró György*, *Oravecz Imre* *Petri György* stb.) „a periférikus érvényű problémafelvetéstől eljutott a társadalmi perifériák egyetemes igényű elemzéséig, a lírai attitűdtől az epikus ábrázolás igényéig, a lézengő hősöktől a lázadó és cselekvő hősökig, a hangulat- és közérzetjelentéstől a történelmi okok kereséséig, az egyoldalúan társadalomkritikus indulattól az önvizsgálat és önbírálat képességéig, s a valami ellen való tiltakozástól a valamiért való protestálásig.” *Kulin Ferenc*)

Végh Antal önvallomásos jellegű interjúkötetében (*Ölbeülni? Dorombolni? – 1992*) több helyen is felidézi pályakezdésének történetét. „Még újfelhértői tanító koromban jelent meg egy-két novellám. És szerintem Újfelhértőről Nyíregyházára is azért helyeztek, hogy a színvonalasabb szellemi közegbe biztosítsák a számomra. Horváth Miklós volt a megyei művelődési osztályvezető, aki behívatott egyszer magához. Akkor már általános iskolai tanár voltam, mert közben elvégeztem a főiskolát Egerben, tehát azt is megengedték, hogy én oda beiratkozzak.

Szóval, behívtak a megyei művelődési osztályvezető, hogy ő mennyire becsül engemet, és hogy szeretné az én irodalmi fejlődésemet segíteni. Vajon tud-e úgy segíteni, hogy az újfelhértői általános iskolából áthelyez a nyíregyházi Vasvári Pál Gimnáziumba? Mondtam, hogy igen. De hogy fogom megoldani a lakásproblémámat? Nekem nincs pénzem, nincs lakásom. Nőtlen voltam még akkor. Úgy oldotta meg a gondjaimat, hogy egy kollégiumba betett nevelőtanárnak. A gimnáziumban meg taníthattam. Abba a testületbe kerültem Nyíregyházán, amelyik akkor az egész városban a legjobb volt. Kitűnő magyar-történelem szakos tanárok, tudósok mellett dolgozhattam, mint például Margócsy József meg Katona Béla, aki egy nagyszerű könyvet írt Krúdy Gyuláról. Amikor később megalakult a Tanárképző Főiskola, ők át is kerültek. Én meg elkerültem Nyíregyházáról. Abban az évben lettem írószövetségi ösztöndíjas. Akkor már jelent meg egy-két novellám a Kortársban, Alföldben, más lapokban” – írta.

Végh Antal a paraszti életben, majd szabolcsi tanítóskodása alatt szerezte első, meghatározó élményeit, s életprogramjául vállalta a környező valóság hiteles bemutatását, a társadalmi változások krónikáját, az élet minőségének az írások, az együttgondolkodásra készítő riportok általi változtatását. Bár már sokan feldolgozták a paraszti világot, a tanyavilág, a téjesítés kérdéseit, a faluról városba kerülő munkások problémáit, a parasztfiúból értelmiségivé váló fiatalok gondjait, Végh Antal novelláival feltűnést keltett, önéletrajzi ihletésű történetei hamar felhívták rá a figyelmet: cselekményalakító készsége, erőteljes nyelve, a falu visszasságait feltáró novellái és kisregényei az érdeklődés középpontjába kerültek.

Első regénye 1963-ban jelent meg *Kékszemű élet* címmel, ugyanebben az évben adta ki első novelláskötetét is, a *Korai szivárványt*. *Nyugtalan homok* című elbeszéléskötete 1965-ben, *Ár és iszap* című regénye 1968-ban, *Bekötő út* című regénye 1969-ben jelent meg. Ezek a művek mind faluban, tanyán játszódnak, hősei többsége parasztember, juhász, cigányfiú, gimnáziumba vágyó falusi kislány, téjeselnők, magányos, munkásszálláson kallódó valamikori parasztember, csordás. Egyszerű emberek, akikkel olyasmik történnek, amiket nem értenek, az eseményeket leg-

többször nem maguk irányítják, kiszolgáltatottak, nehezen tájékozódnak a változó világban. Végh Antal nagy együttérzéssel és szeretettel ábrázolja ezeket az elesett embereket, kitűnően rajzolja meg környezetüket, tárgyi világukat, beszédmódjukat, szokásaikat, érzelmeiket. Biztos kézzel válogat az anyagban, csattanós történeteit hol együttérző, szomorú hangon vagy harsány derűvel, humorral idézi fel, sok írásában a legjobb realista prózai hagyomány folytatójának bizonyul. Sokszor végletes helyzeteket, tragédiákat ábrázol, ezekben tudja felmutatni az új életforma válságait, az átalakulással járó lélektani problémákat, a tudat lassú változásait.

A valóság iránti szenvedélyes érdeklődés, a közelmúlt hiteles megörökítésére való törekvés motiválja Végh Antal riportjait is. Ezekben könnyen szóra bírja beszélgetőtársait, bármilyen területen dolgoznak, bárhol helyezkednek is el a társadalmi munkamegosztásban. A valóság minden területe érdekli, tapasztalatait színesen, élvezetesen, sokszor nagy művészi erővel adja át olvasóinak (például az *Ökörsírató* című novellában, a paraszti világ átalakulásáról szóló kortárs írások egyik legjobbjában). Mindig az emberi cselekedetek rugóit keresi, a gyökereket kutatja, a kötöttségeket és új kötéseket mutatja fel jellegzetes figuráiban, a falu zárt világából kikerülő emberekében és a falu életét befolyásoló vezetőkében egyaránt. Tárgyismerete, élményanyaga, epikai vénája nagyon sokáig csak a falusi tárgyú novellákban, regényekben mutatkozott meg, később azonban más tematika is foglalkoztatni kezdte. Megírta debreceni kollégiumi éveinek regényét: *Akkor májusban esett a hó* (1979), majd szociográfiai írások felé fordult érdeklődése. A Nyírség és Szabolcs életéről adott izgalmas, érdekfeszítő áttekintést az *Erdőháton, Nyíren* (1972) című kötetében, a szabolcsi almatermesztés gondja további riportjaiban is sokáig foglalkoztatta, ezeket *Az almafákat évente kell metszeni* (1979) című kötetében gyűjtötte össze, a magyar gazdaság egyik égető kérdését ismertetve meg olvasóival.

1974-ben jelent meg talán legnagyobb vitát kiváltó, az egész magyar közvéleményt megmozgató szociografikus esszéje, a *Miért beteg a magyar futball?* Véleménynyilvánításra késztet, állásfoglalásra kényszerít, az egész ábrázolt világot modellértékűen tárja olvasói elé, őszintén felfedve a gondokat, megoldásra váró kérdéseket; szenvedélyes gondolkodásra és vitára ingerel.

Termékeny író Végh Antal, elbeszéléskötetein (*Aranyalma* 1971, *Ökörsírató* 1975, *Jégzajlás* 1977) kívül számos más műfajú könyvet is publikált: a *Száz szatmári parasztétel* (1978) a hajdani paraszti világ szokásait, étrendjét idézi fel. Sporttárgyú regénye, a folyóiratbeli közlés után 1980-ban megjelent *Kilencven perc*, a *Galamb és béka* című riportkötet (1982) mellett drámaival is bekerült az irodalmi életbe, 1975-ben *Színvallatás* címmel összegyűjtött drámái közül többet is bemutatottak. Fontos műfaja az útirajz is, sok országot bejárt ugyanazzal a lázas, szenvedélyes érdeklődéssel, amellyel a magyar valóságot kutatja, s tapasztalatairól színes, mozgalmas írásokban számolt be (*Északi utakon*).

A hetvenes évek végétől, a nyolcvanas években sok vitát kavarázó közéleti szereplése, szociográfiai írásai, az állandóan változó, gazdagodó életmű megítélése egy későbbi irodalomtörténeti munka feladata.

Nehezen cipelhető volt az az örökség, amelyet Végh Antal szűkebb páttriájában, Szatmárban birtokba vehetett. Korai élményei, gyermekkori ízei, hangulatai a majtisi világban gyökereznek, s ezt a világot a nagy író előd, Móricz Zsigmond a lehető legnagyobb mélységben feltárta már, megmutatta a paraszti világnak minden drámáját, örömet és szépségét is. Igaz, hogy ennek a világnak az irodalmi ábrázolása időről időre a kávéházi irodalmárok fanyalgásának a tárgya.

Szerencsére Véghe Antal ez egyáltalán nem zavarta. Különösen azért, mert a fiatal író, s később a már sok tapasztalattal rendelkező alkotót is, a művészi ábrázolás, a megjelenítés szándéka átszínezte, olykor erősen áthatotta a közéleti magatartásból fakadó attitűd. Egyfajta változtatni akaró szándék ez, amelyikben van egy ideológiai, világnézeti elkötelezettség is, illetve az a meggyőződés, hogy a parasztság végre rátalált igazi útjára. A korai elbeszélések hősei az agitátorok, akik a magángazdálkodásba éppen csak belekóstolt parasztemberek a közös felé terelik. A *Korai szivárvány* lírai színezetével mutatja be a falu két táborát: a közöist ellenzőket és a híveket. Nincs itt szó semmilyen komoly ellenségességről, inkább csak ismerethiányról. Hiányzik ebből a történetből a paraszti nyomor keserű rajza, az indulat, inkább a didaktikus szándékot érzi az ember, még akkor is, ha egy félmondattal jelzi Véghe Antal, hogy a termelészövetkezetek szervezésének „meg kell lenni”. Minél előbb megértik az emberek, annál hamarabb szabadulnak. Az 1963-ban született írások szinte egyetlen eseménysorra fűződnek fel: hogyan szerveződnek a térszek. Ilyen írásokra gondolunk, mint *A folyó vasárnapja*, a *Két rozmaringszál*. A később született novellákban is erősen jelen van még a paraszti életforma változásának inkább lírai, mint drámai rajza. Véghe Antal egyszerű paraszti hőseit nagy-nagy szeretettel ábrázolja. Gyula bácsi portásként dolgozik egy gyárban, s amikor véletlenül meglátja az igazgató elvtárs kertjében az elhanyagolt almafákat, elvállalja, hogy gondozza a kertet (*Pók a falon*, 1965). Tiszta, igazi parasztember, megőrizte a tartását még akkor is, ha közben a történelem kilökte megszokott helyzetéből. Ez a tartás jellemzi Véghe Antal paraszti hőseit. Ebben az ábrázolásban van persze idealizmus is, de inkább hiányzik az íróból az a drámai erő, amely ahhoz szükséges, hogy az idealizált ábrázolásmód helyét átvegye a nyersebb, igazabb megjelenítés. Ezzel a jellegzetességgel tart szoros kapcsolatot az is, hogy a novellákban kevés a leírás, a környezettel való jellemzés. Véghe riporter érdeklődéssel bonyolítja a cselekményt is, inkább beszélgeti a hőseit, dialógusokban oldja fel a személyiség vonásait, a lelkeség különös vagy egyes sajátosságait. Az írások ezzel is közelednek a népies közlészmódhoz. Ez persze nem hiba csak sajátosság. Véghe Antal novella hősei nem meditatív alkatú emberek, akik a sorsuk alakulását a töprengések eredményeként határozzák meg. Ezek a figurák, az ellenszenvesek és a tiszta erkölcsiségük is, egyneműek, mintha népmesei hősök lennének, annyi különbséggel, hogy a sorsuk, a helyzetük mögött nem valami időtlen valóság, hanem a huszadik század hatvanas évekbéli társadalmi történései húzódnak meg.

Véghe Antal novellái – különösen a nyolcvanas évek közepéig születettek – sajátos történelmi alulnézetből ábrázolják a magyar valóságot. Alig van ezekben a történetekben írói fikció, hiányzik a tényanyag tudatos szerkesztése. Az író inkább a közvetítő szerepét játssza el, rögzíti a tapasztalatokat vagy a hallottakat. Ezért van, hogy aki valamennyire ismeri a hetvenes-nyolcvanas évek szatmári viszonyait, ráismer a novellák hőseire: a térszelnőkre, a járási párttitkárakra, az agronómusra vagy éppen az iskolaigazgatóra. Novellában megjelenik a családiház-építkezés minden nyomorúsága (*Disznófül*, 1975), az új lakásra várás minden fájdalma és gyötrelme (*Vadrózsa*, 1980). Ez utóbbiban a szerelem gyakran tapasztalt drámája is megjelenik, hiszen a fiatal pár minden energiáját felemészti a különféle kölcsönök törlesztése. Már van lakás az emeleten, de nincs boldogság, mert reménytelennek tűnik az élet.

Húsz év után hazatér a disszidens, aki azóta nem látta a gyermekét (*Víz és vér*, 1980). Új családok alakultak: férjhez ment a volt felesége, s ő is családot alapított.

A látogatásra magával hozta természetes amerikai feleségét s rágógumizó négy gyereket. Magyarországon történelem zajlott le távozása óta. Végh Antal drámai erővel rajzolja meg a húsz éves fiú és az édesapa találkozását. De a történet aktuális is, hiszen az ötvenhatot követő megtorlás után ekkoriban jöhetnek haza először azok, akik elhagyták az országot.

Végh Antal novelláinak belső világa, a megformálás színvonala a hatvanas évek második felétől fokozatosan gazdagodik. Visszaszorul a dialógus, megnő – az olykor kivételesen lírai – elbeszélés mód szerepe. Együttal egyre gazdagabb és mélyebb a valóság megjelenítése, a novellák hősei nem pusztán egy-egy regény „előmunkálatai”. Sikerült saját sorsot, életet, világot is megrajzolni a számukra.

Ettől függetlenül. Végh Antal mesélő elbeszélő. Nem véletlen az a meghatódás, amit Farkaslakán érez (*Aranyfog*, 1985), ahol a Tamási Áron és a Tamási Gáspár által bemutatott, megrajzolt világot keresi. Úgy érzi, hogy benne is ott lobog a természet- és emberszeretet lángja. Mert emberszeretet nélkül semmit sem ér az élet!

„– Messziről jöttek – mondja a harmadik –, ott is drága a benzin, nemde? Itt drága lenne, ha vóna... Ha már a benzin árát megfizették a vendégek, akkor mi meg fizessük ki ezt a bort! Így lesz ez testvéries...”

Így, így iszogat az ember Farkaslakán... a kocsmában, esti időben, egyik poharat a másik után, szóba hozva mindent, ami közös, először Áront, aztán Gáspár bácsit, a Hargitát, meg azt is, hogy hol vannak itt hát azok a megénekelt rengetegek, hisz csupa szelíd lankás vidék ez a táj. Farkas, medve vagy az eltévesztő nagy rengetegek ugye itt nincsenek már, sehol?” Megváltozott a világ, csak a farkaslaki emberekben lobog változatlanul a szeretet, s erős a várokozás, hogy egyszer még minden jóra fordul.

A fentebb említett mesélő attitűd, amely mögött az az erkölcsi világkép áll, hogy *minden nehézségből van kivezető út*, az élet szép, a tiszta erkölcsű emberek végül is felmagasztosulnak, s a jóra nem lehet rosszal válaszolni, ez a világkép könnyűvé és érthetővé teszi a mesélő hajlamot.

Az életszeretettől nem áll messze a valóságnak görbe tükörben való megmutatása. Aki képes nevetni, képes arra is, hogy másokat mosolyra fakasszon. Végh Antal életműve nem tartozik a valóságot a humor szemszögéből megmutatókéhoz. Ettől függetlenül őt is megkísértette a humor. Ilyen jellegű novellája az 1990-ben született *Az összeállítás*. A bevezetőben a következő eszmefuttatást olvashatjuk: „Ezt a csapatot már az Isten sem mentheti meg a kieséstől. Ha pedig nyilvánvalóbbá válik egy csapat kiesése, és matematikailag sincs esély bent maradni, akkor nyilvánvaló: legfontosabb a csapat összeállításában előfordult tévedések elemzése, a játékosnak tudásának, teljesítményének szakmai felülvizsgálata, mert anélkül nem érdemes elkezdni az új csapat építését. Hiszen ha a friss együttes ugyanezekre a hibákra épül, akkor a másik csapatra sem várhat siker.” Végh Antal a rendszerváltás előtt utolsó magyar kormányt elemzi. Az írásnak semmi köze a novellához, inkább humoros publicisztika. Megírása abból az írói szándékból fakad, hogy be akar sorolni azok közé, akik a rendszerváltás előtt vagy közvetlenül utána hevesen bírálták a szocializmus minden felépítményét.

A korábban említett riportkötetben egy „álriporter” kérdésre, hogy „Faluról indult, nagyvárosban telepedett le, családja Buda egyik legszebb részén, a Lipótmezőn lakik. Ő maga azonban változatlanul falusi lakos, a közeli Unyban vásárolt magának birtokot. Túlzás-e, ha úgy fogalmazok, hogy Végh Antal falun érzi jól magát?”

– Engem mindig is érdekelt a falu, a föld. Mert mindig úgy éreztem, hogy a föld tulajdona mindétől fontosabb. A legfontosabb pedig a föld népének a helyzete. Még olyan államokban is fontosabb az iparnál, kereskedelemnél, amelyek ipari jellegűek. Az agrárjellegű államoknál pedig mindennek ez az alapja. Nemcsak azért, mert a kezdet kezdetén, a „paradicsomi állapotok” idején mindenki paraszt volt, mindenki a földből élt. Hanem egyszerűen azért, mert minden élet a földből jön ki. Ez egy csoda. Csoda a föld, a fű, a fa, minden csoda, ami a természetben van. Ha tanár voltam, ha író voltam, ha fővárosi lakos voltam, nem szakadt meg a kapcsolatom a földdel. Egy pillanatig nem voltam úgy, hogy ne a földből éljek, hogy ne a földhöz kössön a sors. A szüleim mindig azt hitték rólam, ha elmegyek tanárnak, akkor én is élem majd a tanárok életét. De én már akkor is hazajártam nyáron szőlőt kapálni, kertet művelni. Mikor meg Pestre kerültem, az volt az első dolgom, hogy a környéken szerezzek magamnak egy darab földet.”

A pálya utolsó szakaszában különösen fontos lesz ez az unyi birtok, hiszen innen vívja Végh Antal közéleti küzdelmeit. Fokozatosan elmagányosodik, az irodalmi élet periferiájára kerül. Jellemző módon – nemcsak üzleti megfontolás miatt – új könyvei saját kiadásában jelennek meg.

A bevezetőben Móricz Zsigmond hatásáról beszéltünk. Természetes volt ez a hatás, hiszen a szatmári táj, a szatmári emberek Móricz számára is fontosak voltak. Igaz, ő elsősorban a drámát, a feszültséget, a robbanásig feszülő indulatot mutatta meg. Végh Antalból hiányzik ez a képesség, ez a drámai fegyver. Ettől persze még lehetne kiváló novellista. Sok minden megvan benne ahhoz, hogy a műfaj klasszikus vagy modern követelményeinek megfeleljen. Emberközpontúak az írásai, arról beszél, ami az embereket foglalkoztatja. Hősei mindennapi, olykor nem hétköznapi figurák, akik megküzdnek sorsuk jobbra fordításáért. Végh Antal írói nyelve gazdag, bár természetesen elsősorban abból a világból táplálkozik, amelyet kitűnően ismer. Van ebben a beszédben hajlékonyság, lírai töltés, de a hétköznapiak indulatainak nyelvi megfogalmazása sem hiányzik belőle.

Novellái túlságosan kötődnek a tárgyszerű valósághoz, az íróban nagyon erős az elkötelezettség, s ez alapvetően befolyásolja a sikerességet. Az ún. couleur locale megteremtésének a szándéka megakadályozza a távolságtartást, ami pontosabbá tehetné a jellemrajzot is.

Így aztán Végh Antal novellái három és fél évtized magyar társadalmi mozgásának a lenyomatai maradnak. Mozaikok, amelyekből össze lehet rakni azt a képet, amelynek azt a címet is adhatnánk: Így éltünk 1960–1990 között.

*

A konferencián elhangzott előadásokat mintegy másfél órás vita követte. *Lipták Pál* református lelkész Újfehértóról, aki egyébként Végh Antal egyik búcsúztatója volt a Farkasréti temetőben, emelkedett szavakkal idézte föl az író alakját. *Angyal Sándor* újságíró, a Kelet-Magyarország nyugalmazott főszerkesztője elmesélte az együtt átélt ifjúkori élményeket. *Bakó Endre* debreceni irodalomtörténész nem is annyira az íróról beszélt, mint inkább a focistáról, aki azonban hasonlított a kemény valóságfeltáróra: úgy kergette a labdát, mintha az élete múlna rajta. *Tar János* nyugalmazott kollégiumigazgató a pályakezdő pedagógus Végh Antalt idézte meg. A konferencia azzal zárult, hogy *Török Ferenc* újságíró javasolta, alakuljon Végh Antal Társaság, az író munkásságának ápolására.

jelenkor

Sipos László

Tudományos alapítványok és egyesületek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A megyénkben működő alapítványokkal és egyesületekkel az ezredforduló táján már foglalkoztunk a *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* hasábjain.*

Ez a mostani tanulmányunk a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő tudományos céllal alapított alapítványokat és társadalmi szervezeteket (egyesületeket) veszi górcső alá. Elsősorban azt vizsgáljuk, hogy kik és mikor hozták létre a megye tudományos életét át- és átszövő, olykor pedig egyenesen szervező és irányító civil szféra szereplőit. Elemezzük, hogy ezek milyen célokat tűztek maguk elé, s ahhoz, annak megvalósításához mekkora induló vagyont kaptak. Megvizsgáljuk, hogy ez a vagyon mára mekkora lett, s mire elegendő. Górcső alá vesszük a kezelő szervek összetételét csakúgy, mint az egyesületek szervezeti életét. Végül pedig – ügyésszi mivoltunkat meg nem tagadva – az alapítványok és egyesületek működésének törvényességével is foglalkozunk.

Az empirikus vizsgálat eredményeinek értékelése előtt, annak mintegy elméleti-történeti keretet adva a (magyarországi) civil szféra történetét tárgyaljuk – a legfontosabb szerzők (Biró, Böhm, Eörsi, Kondorosi, Kucsera) és a Nemzeti Civil Alapprogramra vonatkozó szakirodalmak felhasználásával – talán némi segítséget, illetőleg ösztönzést is adva a téma iránt érdeklődőknek.

I.

Köztudomású tény, hogy Magyarországon a civil szféra meglehetősen nehezen fejlődött ki. Míg a civil szervezetek a XX. század elején Európa nyugati végein valóságos és érdemi társadalmi kontrollt jelentettek, Közép-Európában más volt a helyzet. Nálunk az első világháború és a Trianon utáni kataklizma, majd pedig az 1920-as évekkel kezdődő Horthy-korszak nem volt a civil önszerveződésnek „melegágya”, nem is beszélve az ezt felváltó nyilas uralomról. Tudományos egyesületek azonban már ekkor is szép számmal működtek. A második világháborút követő – 1945–47-es – tiszavirág életű demokratikus újjáépítési törekvés sem adott érdemi alkalmat, lehetőséget a hazai civil társadalom megerősödésére.

* Sipos László: Alapítványok és egyesületek. *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 2000/1. 53–64. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő kulturális alapítványokkal és egyesületekkel foglalkozó tanulmányaink pedig az *Egyesületi Élet* hasábjain (1999/2. 2–3. és 1999/4. 3–4.), valamint a *Falu Város Régióban* (1999/4. 17–18.) láttak napvilágot.

A szocialista politikai-társadalmi-gazdasági berendezkedés nem igazán tette lehetővé a civil társadalom önszerveződését. A szocializmus évtizedeiben a politika a valós társadalmi önszerveződések támogatása helyett azok kvázi-társadalmi szerveződésekkel való helyettesítésére törekedett. (Kucsera 2006, 7) Központi elhatározásból természetesen megkívánták a társadalmi tevékenységet, a részvételt, ezeknek – többnyire a Népfront, a TIT, vagy más társadalmi-politikai szervezet kezei között, és felügyelete mellett – a működési feltételeit is biztosították, viszont az öntevékenység, öncélú, autonóm közösségteremtés számára nem nyitottak kaput. A rendszer egyik paradoxona volt: hogyan lehet az „alulról jövő kezdeményezéseket” a hatalom ellenőrzése alá vonni, vagy pedig hogyan tud ilyeneket a hatalom megszervezni. (Bóhm 2002, 297)

A szocializmus évtizedeiben különösen az alapítványokra jártak nehéz idők. A II. világháború után egyrészt a világtörténelem legnagyobb méretű inflációjára nullázta le vagyonukat, másrészt az államosítások vették el ingatlanaikat. A magyar jogalkotás pedig a szovjet jogtudomány (Visinszkij) tételeit másolva jutott el odáig, hogy az alapítványokat – évtizedekre – egyszerűen kiiktatta a jogéletről. (Eörsi 1979, 277–280.)

Csak a hetvenes évek végén és a nyolcvanas években bukkantak föl újra a civil szerveződések hatalomtól, központi elhatározástól függetlenül, elsősorban az égető társadalmi feszültségek (szegénység, környezetkárosítás) enyhítésére, s kénytelen-kelletlen elfogadták a városszépítőket. (Bóhm 2002, 298) Magyarországon a nyolcvanas évek közepétől indult fejlődésnek az „igazi” civil szféra. Egyre inkább előtérbe került és kiteljesedett a civil szervezetek világa, egyúttal fel- és elismerték a civil társadalom pótolhatatlan szerepét. A valódi civil szféra intézményes és jogilag szabályozott kezdeteit, történeti kiindulópontját az államszocialista társadalmi és politikai rend válságához, az „agónia” utolsó éveire – jogi szabályozottságát pedig az alapítvány jogintézményének 1987-es életre keltéséhez, és az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényhez, továbbá az 1990-es Polgári Törvénykönyv módosításához – lehet kötni. (Kucsera 2006, 7)

Az 1990–1991-es éveket a szakirodalom az „alapítási láz” időszakának nevezi. (Bíró 2002, 23–25; Kucsera 2006, 7) Ekkor igen nagy számban alakultak nonprofit szervezetek. Az alapítvány volt az a szervezeti forma, amely – az akkori szabályozásoknak köszönhetően – igen kedvező lehetőségeket biztosított a civilként tevékenykedni akaró személyeknek, közösségeknek, így az alapítványok száma ugrásszerű növekedésnek indult. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy bár alapítványokat 1987-től lehet alapítani, csak 1989-től veszik őket a bíróságok nyilvántartásba. Elmondható, hogy nemcsak magánszemélyek, illetve cégek, hanem az állam – valamint az önkormányzatok – is leginkább ezt a formát választották a közfeladatok társadalmiasítására (ez utóbbi kör azután a közalapítványi szféra alapját fogja képezni). A kialakult támogatási rendszer kedvezett az alapítványok számára, hiszen az adományozók csak az alapítványok számára nyújtott támogatásokat 100%-ban írhatták le adójukból.

A hazai civil szervezeti világ kialakulása második szakaszának tekinthető az 1991-től 1994-ig terjedő időszak, amely szakaszban már jóval szigorúbbá vált a jogi-pénzügyi szabályozási rendszer. (Bíró Endre 2003, 24–25) Az új szabályozás szerint a természetbeni adományok után járó adókedvezmények elvesztek, továbbá a társasági adót kiterjesztették a nonprofit szervezetekre is, és ekkor már 50 százalékra korlátozták az alapítványok részére nyújtott támogatások után járó

adókedvezmény mértékét. Ebben az időszakban az 1993. évi XCII. törvény alapján három új, Magyarországon addig nem létező nonprofit szervezeti forma került bele a Polgári Törvénykönyvbe, a közalapítvány, a köztestület és a közhasznú társaság (Kht), ezzel is tovább színesítve a hazai civil társadalmat.

A harmadik szakaszként tartja számon a szakirodalom az 1995-1997 között történeteket. Ebben az időszakban az Országgyűlés ismét változtatott a civil szektorra vonatkozó törvényeken, és ez a módosítás döntően ismét a szigorítás irányába mutatott. Az alapítványoknak nyújtott támogatások után igénybe vehető adókedvezmény mértéke 30 százalékra csökkent, bár a közalapítványoknak nyújtott vállalati adományok teljes összege leírhatóvá vált az adóalapból. (Bíró Endre 25–27.) Ezen időszak jelentős eseménye volt a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény megalkotása, mellyel a szervezetek közhasznú tevékenysége vált a szabályozás alapjává. Az 1997-es évben – az 1996. évi CXXVI. törvény értelmében – megvalósult az állampolgárok rendelkezési lehetősége személyi jövedelemadójuk egy százalékával kapcsolatban.

A negyedik szakasznak az 1998-tól 2002-ig tartó időszak tekinthető, amely jelentős változásokat az utóbbi bő két esztendőben hozott a civil szféra számára. A Miniszterelnöki Hivatalban – a már 1998 óta működő szakmai stábot kibővítve – társadalmi kapcsolatokért felelős hivatal jött létre. (Bíró Endre 2003. 27–28.) A 2001. év jogszabály-módosításai – a 2001. évi CVI., és a 2001. évi CXIV. törvény olyan, a gyakorlati tapasztalatból származó problémákra reagáltak, mint az alapítói jogkör kérdése, illetve az úgynevezett „egyszázalékos törvény” liberalizálása (ekkortól a közhasznú szervezetek esetében már nem kell hároméves működés a kedvezményezettség eléréséhez). A 2003. évi L. törvény megalkotásával és elfogadásával az Országgyűlés elismerte, hogy szükségszerűvé vált a társadalmi szervezetek támogatásának biztosítása, így ezen okból a civil szervezetek számára átlátható, a mindenkori párt-, és kormányzati politikától lehetőség szerint leginkább mentes forrás biztosítása érdekében létrehívta a Nemzeti Civil Alapprogramot (NCA).

Az Alapprogram létezésének-működésének célja – a törvény preambuluma szerint – a civil társadalom erősítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának elősegítése, a kormányzat és a civil társadalom közötti partneri viszony kialakítása, és munkamegosztás előmozdítása az állami, valamint az önkormányzati közfeladatok hatékonyabb ellátása érdekében, továbbá feladata az, hogy a Magyarországon bírósági nyilvántartásba vett – nem állami és önkormányzati alapítású – civil szervezetek tevékenységéhez központi költségvetési támogatást biztosítson. (NCA. tv. preambuluma)

A nonprofit szervezetek gazdasági mutatói dinamikusan nőttek az elmúlt években, hiszen a szektor bevétele 1993 és 2003 között meghatszorozódott. Míg korábban a hazai nonprofit szektor forrásainak növekménye egyértelműen az alaptevékenységből származó bevételek emelkedésének volt betudható, addig a harmadik évezred elején az állami (és önkormányzati) támogatások növekedése vette át a vezető szerepet, az alaptevékenységből származó bevételek csökkenése mellett. (NCA. tv. miniszteri indokolása, 1.)

2006 egy újabb mérőföldkő a civil társadalom fejlődésében. Sajnos, korántsem egyértelműen pozitív mérőföldkő. Az államháztartási rendszer megújítása keretében, s a közpénzek felhasználásának hatékonyabbá tétele érdekében új közalapítványok létrehozását lehetetlenné tették, a még működő több mint másfélszer közalapítványra vonatkozó szabályozást a Ptk-ból törölték. Szinte már a jogállamiságot

veszélyeztető helyzet állt elő azzal, hogy több mint másfélezer közalapítványra, mint jogi személyre vonatkozó, a működésüket, gazdálkodásukat és megszűnésüket érintő alapvető rendelkezések nem a Polgári Törvénykönyvben, hanem az államháztartásról szóló törvényt módosító törvény egy paragrafusában, annak hat bekezdésében nyertek elhelyezést. (A 2006. évi LXV. törvény 1. §. (1)–(6) bekezdésében.) Nem volt igazán jó hír a civil szférának, hogy közhasznú társaságot már csak 2007. júliusáig lehet alapítani. 2009 nyarán pedig a kht. eltűnik a hazai civil palettáról. Igaz, a Gt. módosításával többféle gazdasági társaság is működhet nonprofit jelleggel.

A XX. század végétől Magyarországon is egyre inkább előtérbe került és kiteljesedett a civil szféra, fel- és elismerték a civil társadalom pótolhatatlan szerepét. Ugyanakkor – részben a szektor jellegéből és szabályozásából fakadó diszfunkciók megjelenése, részben a mindenkori kormányzatok nonprofit szektorral kapcsolatos ambivalens magatartása következtében – egy ad hoc jellegű, törekedés és főként a gazdasági szabályozások területén egy „lereagáló” attitűdű törvényhozói magatartás és mechanizmus formálódott ki a nonprofit szektor szabályozása területén. Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy több mint tíz év óta várat magára egy átfogó (a jogi és gazdasági szabályozásokat harmonizáló), valódi nonprofit törvény megalkotása.

II.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ma tizenhét kifejezetten tudományos célú alapítvány és egyesület működik, ideszámítva a népfőiskolákat is. Kutatási eredményeinket bemutatandó vegyük sorra ezeket.

A tudományos alapítványok

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében hét tudományos alapítvány működik, melyek között azonban van regionális és országos jelentőségű is. A szabolcsi tudományos alapítványokat jellemzően 1995–1998-ban alapították, többségüket magánszemélyek. Az egyik orvostudományi alapítványt azonban a Magyar Orvosi Kamara Városi Szervezete, a másikat pedig két gazdasági társaság: egy részvénytársaság és egy kft alapította, ám Nyíregyháza és a megye közgyűlése is hozott létre tudományos alapítványt.

A tudományos alapítványokat a legkülönbözőbb célokkal hozták létre. Van, amelyiknek a célja egy kórházi osztályon a gyógyító és tudományos tevékenység segítése. Konkrétan:

- az osztály orvosai, gyógytornászai, műtősei számára tudományos társasági tagdíjukat átvállalja, ezáltal lehetővé teszi a társasági tagsággal járó előnyöket az osztály dolgozói számára;
- az osztály dolgozóinak a tudományos kongresszusokon, tanulmányutakon való részvételét támogatja, természetesen csak azokban az esetekben, amikor az intézmény (munkáltató) ezen költségeit nem vállalja;
- tudományos publikációk (cikkek, könyvek, előadások) költségeinek átvállalása;
- szakkönyvek, monográfiák, audiovizuális oktatóanyagok és eszközök vásárlása, a szakmai képzés támogatása;

- helyi tudományos és továbbképző rendezvények, konferenciák, továbbképzések támogatása;
- az osztály tudományos kutató tevékenységének támogatása;
- tudományos tevékenységet támogató eszközök (számítógépek, tartozékok, stb.) és azok szoftvereinek beszerzése, illetve karbantartása, működtetése;
- kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás a testvérvárosok, a szomszédos országok, valamint nyugat-európai és tengerentúli országok vezető gyógyító-kutatóintézeteivel, az ezekre való kijutás támogatása; végül
- az osztály dolgozóinak idegennyelv-tanulásának támogatása.

Egy másik alapítvány célja pedig a mezőgazdasági kutatások szervezése és támogatása, a szabolcs-szatmár-beregi és a nyírségi táj fejlesztése, az itt élő emberek élet-és munkakörülményeinek javítása érdekében.

Az alapítványok általában 90–180 ezer forint közötti induló vagyonnal jöttek létre. Ettől lényegesen nagyobb induló vagyonnal alapítottak az az alapítvány, amelynél az induló tőke kétmillió volt.

Általánosságban megállapítható, hogy az alapítványoknak a vizsgálat időpontjában fennálló huszonötmillió forintnál is nagyobb vagyona jóval meghaladja az alapító vagyon mértékét.

Volt olyan alapítvány, melyet 140 ezer forinttal alapítottak, a vizsgálat időpontjában pedig milliós vagyonnal rendelkezett. A „csúcstartó” alapítványt 180 ezer forint induló vagyonnal hozták létre, jelenlegi pénzvagyona már majd 16 millió forint.

Az alapító okiratokat az alapítványok több esetben módosították leginkább a kuratórium személyi összetételében bekövetkezett változások miatt. Ezeket a megyei bíróságnak a legtöbb esetben bejelentették. A tudományos alapítványok közül – egy kivételével – mind kérte a közhasznúsági nyilvántartásba vételét. A közhasznúsági jelentéseiket – két kivétellel – megfelelően elkészítették. Az alapítványok céljuknak megfelelően tevékenykednek.

A vizsgált alapítványok kezelő szerve a 3–7 főből álló kuratórium, melyek – kevés kivételtől eltekintve – az alapító okiratuknak megfelelően fejtik ki tevékenységüket. Előfordultak azonban a kuratóriumi ülésezés gyakoriságával, illetőleg azok dokumentálásával kapcsolatos mulasztások. Két esetben állapítottuk meg, hogy a kuratórium elnökének és tagjainak mandátuma lejárt és a kuratórium nem kereste meg az alapítót a kuratórium mandátumának meghosszabbítása, vagy új kuratórium kijelölése érdekében. Némiképpen eltérő volt a helyzet annál az ismeretterjesztő alapítványnál, ahol az alapítók a külföldön tartózkodó kuratóriumi elnök helyett nem jelölték az alapítvány számára új kezelő szervet.

A tudományos egyesületek

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében hét kifejezetten tudományos célú társadalmi szervezet működik, melyek között szintén van regionális és országos jelentőségű is. A megyei tudományos egyesületek jellemzően a kilencvenes években alakultak, de előfordult még 2006-os alapítás is.

A vizsgált tudományos egyesületek is szerteágazó céllal jöttek létre.

Az egyik célja például az, hogy összefogja a megyében a tudományos, a művészeti és a szakmai ismeretek átadására vállalkozó értelmiségieket és értelmiségi elhivatottsággal élő szakembereket, annak érdekében, hogy ezt a szellemi értéket és alkotóerőt a megye lakosságának művelődési, tanulási lehetőségeinek gazdagí-

tására használja fel. Az egyesület kifejezett célja és törekvése, hogy az általa szervezett tudományos ismeretterjesztő tevékenység hasznos és praktikus ismeretek közvetítésével járuljon hozzá a megye felzárkóztatásához, versenyképességének fokozásához gazdasági és szellemi téren egyaránt.

Egy másik – immár regionális – egyesület célja Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyében olyan magas színvonalú szellemi műhely megvalósítása, amely azon személyek és szervezetek tudományos, szakmai munkájának támogatását és a bolognai folyamat oktatási elveinek megfelelő fejlesztését segíti elő, akik/amelyek a társadalomtudomány és filozófia különböző területein tevékenykednek. Célja a különböző, társadalomtudományokat érintő korproblémákkal és trendekkel (pl. globalizáció, EU-integráció) foglalkozó szakmai párbeszéd előmozdítása, a társadalmi felelősség és problémacentrikus gondolkodás nyilvános vitafórumainak biztosítása, a nemzetközi filozófiai élet legaktuálisabb problémáinak hazai tolmácsolása és mind szélesebb közösséggel való megismertetése. Az egyesület tevékenységével a hazai filozófiai nevelés szakmai bázisának mind magasabb szintű képzésében, szakmai jártasságának szélesítésében szeretne részt vállalni. Az egyesület céljának tekinti továbbá, hogy előmozdítson olyan interregionális és határon átnyúló kapcsolatokat környező régiókkal, amelyek doktori iskolák, egyetemek, főiskolák, szellemi műhelyek, klubok, alapítványok stb. elszigeteltségének megszüntetését mozdítják elő, lehetőséget teremtve ezzel a tudományos életben résztvevők, vagy részt venni kívánók szakmai párbeszédének. Célja egy Internetes Társadalomtudományi Információs Központ létrehozása a tudományos élet területén történő hatékonyabb információáramlás érdekében. Az egyesület alapító okirata célként tűzi ki, hogy tevékenységét minél nagyobb nyilvánosság előtt szeretné kifejteni, s ehhez intenzív kapcsolatokat kíván ápolni a regionális médiával tevékenységének hatékonysága érdekében.

A megyében működő tudományos egyesületek pénzvagyona jellemzően többszáz-ezer forint, összesen pedig közel 17 millió forint. Van két olyan, mely gyakorlatilag teljesen vagyontalan, van melynek jelenleg 70 ezer forint, és olyan is, melynek több mint 11 millió vagyona van.

A vizsgált egyesületeknek 13–131 tagjuk van, összességében taglétszámuk ezres nagyságrendű. Az egyesületek közgyűlése évente legalább egyszer – általában kétszer –, az egyesületek elnöksége jellemzően negyedévente ülésezik. A közgyűlési és elnökségi ülések gyakorisága, továbbá az üléseken felvett jegyzőkönyvek, a meghozott határozatok legtöbb esetben megfelelnek az alapszabály rendelkezéseinek.

Az alapszabályokat az egyesületek több esetben módosították leginkább a vezető tisztségviselők és a képviseletre jogosult személyében bekövetkezett változások miatt. A vizsgált egyesületek közül mindössze kettő nem kérte közhasznúsági nyilvántartásba vételét.

Az egyesületek működése kapcsán általánosságban megállapítható, hogy azok céljuknak megfelelően tevékenykednek. Megállapítottuk ugyanakkor, hogy az egyik tudományos diákkör nem készített közhasznúsági jelentést. Az ügyészi működés-felügyeleti vizsgálatok feltártak azonban már nem működő egyesületeket is.

A népfőiskolák

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében négy társadalmi szervezatként bejegyzett, tudományos tevékenységet is folytató népfőiskolát jegyeztettek be a megyei bírósá-

gon. A megyében működő népfőiskolai egyesületek 1990–1997 között alakultak. Céljaik meglehetősen sokféleképpen meghatározottak. Szemléltetésül álljon itt két példa.

Az egyik népfőiskolai egyesület célja az alapító okirat szerint: a kulturális örökség megóvása, nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés, szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása, környezetvédelem, hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése, emberi és állampolgári jogok védelme, a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése és kapcsolódó szolgáltatások, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos tevékenység.

A másik népfőiskola a nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés területén kíván közhasznú tevékenységet folytatni. Célja segíteni az önkormányzatok alapuló demokratikus társadalom létrehozását; hozzájárulni az önszerveződő közösségi művelődési formák kialakulásához; ápolni a hazai és az európai népfőiskola-történet legjobb hagyományait; támogatni a helyi népfőiskolai kezdeményezéseket, a már működő népfőiskolákat; saját eszközeivel hatékonyabbá tenni a népfőiskolák szakmai, módszertani, tartalmi munkáját; biztosítani a népfőiskola aktuális kérdéseinek megvitatását és szakmai álláspontok kialakulását; hozzájárulni a népfőiskolai mozgalom szakmai információinak gyors elterjedéséhez, a képzés és továbbképzés korszerűsítéséhez; képviselni és érvényesíteni a népfőiskolai mozgalom megfelelő támogatásban részesítését.

A népfőiskolák a vagyonszámukban jobb társadalmi szervezetek közé tartoznak, az értékes oktatási eszközállomány mellett jellemzően több száz ezer forint készpénzvagyonnal rendelkeznek, s az egyiknek még ingatlanulajdona is van.

A vizsgált népfőiskolai egyesületeknek 14–48 tagjuk van, de találkoztunk mára már tagságát veszített népfőiskolával is. Az egyesület megszüntetése érdekében keresetet nyújtottunk be.

A népfőiskolai egyesületek az alapszabályaikat több esetben módosították, mely változásokat legtöbb esetben a megyei bíróságnak bejelentették. A népfőiskolai egyesületek – egy kivételével – kérték közhasznú szervezetként történő nyilvántartásba vételüket, a közhasznú jelentéseket elkészítették, megfelelően elfogadtatták és közzé is tették. A közgyűlési és az elnökségi ülések gyakorisága általában az alapszabályban foglaltaknak megfelelő volt. Az egyesületek céljaik érdekében törvényesen tevékenykedtek.

*

Összegezve: a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ma működő 18 tudományos alapítvány és egyesület – egy-két kivétellel céljainak megfelelően, törvényesen tevékenykedik. Nélkülük megyénk – de túlzás nélkül mondhatjuk az egész régió – tudományos élete szegényebb lenne. Összefogásukkal, együttműködésükkel azonban tudományos tevékenységük hatékonysága jelentősen nőhetne.

Irodalomjegyzék:

- Babbie, Earl (1995): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, Balassi Kiadó.
- Bíró Endre (2002): Nonprofit szektor analízis. Budapest, EMLA Egyesület.
- Bóhm Antal (2002): Politikai integráció lokális szinten. In: Bayer József (szerk.): Politika és társadalom. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 297–302.
- Bullain, Nilda (2004): Civil jövőkép. Budapest, Ökotárs Alapítvány.
- Eörsi Gyula és mások (1979): Kötelmi jog – Különös rész. Budapest, Tankönyvkiadó.

- Kondorosi Ferenc (1998): Civil társadalom Magyarországon. Budapest, Politika + Kultúra Alapítvány.
- Kucsera Tamás Gergely (szerk.) (2006): Kézikönyv civileknek. Budapest, Náfiore Kiadó.
- Kuti Éva (szerk) (1992): A nonprofit szektor szerepe Magyarországon. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak? Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Önkéntesek éve Magyarországi Nemzeti Bizottság (2001): Az állam és a civil szektor munkacsoport ajánlásai. Budapest, Önkéntesek éve Magyarországi Nemzeti Bizottság.
- Sipos László (1999/a): Kulturális alapítványok. *Egyesületi Élet*, 1999/2. 2–3.
- Sipos László (1999/b): Kulturális egyesületek. *Egyesületi Élet*, 1999/4. 3–4.
- Sipos László (1999/c): Kulturális alapítványok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. *Falu Város Régió*, 1999/4. 17–18.
- Sipos László (2000): Alapítványok és egyesületek. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2000/1. 53–64. és
- a vonatkozó jogszabályok (Etv., NCATv., Ptk., 2006. évi LXV. tv, stb.)

Zsidó pillanatok IV.

interjú

Marik Sándor

A tömegkultúra rakoncátlan gyermeke

Beszélgetés Kertész Sándorral a képregényről, a „vidám szalagról” és egyéb titkokról

„A képregény történelmének egy olyan időszakát mutatom be könyvemben, amely a képregény kiutalásával kezdődött 1939-ben, majd miután egy ügyes ideológiával visszalopózott az újságoldalakra, 1957-ben fényes karriert futott be, végül 1989-ben szép csendesesen elhalt. Sajátos magyar képregény-sztori ez, kényszerűségből belekeveredett festő- és grafikusművészekkel, akik maguk sem voltak túl jó véleménnyel a képregényről, de megélhetés okán bevállalták a tömegkultúra e rakoncátlan gyermekét. Ha már rajzoljuk, legalább rajzoljuk jól felkiáltással, néhányan valóban művészi igényességgel hozták létre alkotásaikat. A magyar képregény látszólag olyan, mint legtöbb amerikai vagy európai rokona. Ugyan több benne a narratív elem, mert aki írta, úgy gondolta, neki irodalmat kell produkálnia. Ám kevesebb a harsány hangutánzó szó, a hangfestészet, mert a politika ez alapján azonosíthatta volna az amerikai comics-szal, amitől viszont óvta a fejlődő magyar ifjúságot.” Így ír új könyvének borítóján Kertész Sándor – tanár, újságíró-szerkesztő, kutató, könyvkiadó –, aki az utóbbi három évtizedben képregény-szakértővé fejlesztette magát, szinte egyszemélyes intézménnyé. Könyve megjelenése alkalmából beszélgettünk a képregényről. A helyszín sóstóhegyi háza volt, ahová tavaly költözött feleségével és közgazdászhallgató fiával. Itt már elférnek „kincsei”, amelyek eredetiben vagy másolatban a képregény másfélszáz esztendejét reprezentálják: sárguló, vékony szalagokból összefűzött régi könyvecskék, fényeskartonos, gyönyörű albumok, folyóiratkötetek, dedikált képek, kiállításra készülő történeti anyagok – ezernyi relikvia.

– „COMICS szocialista álmában – a képregény ötven éve” ezt a címet viseli a könyve. Kezdjük a fő címsorral: miért választott címnek egy angol szót, majd haladjunk lejjebb: miért szocialista és miért álmában, végül mitől számítva ötven év?

– A comic nem magyar műfaj, ezért legjobban az eredeti, angol név fejezi ki a tartalmát: comic strip, amelyből az első szó: komikus, vidám, tréfás; vicces, a második: szalag, csik, sáv – tekintettel arra, hogy az újságok gyakran csak egy képszalagot közölnek (mint például most megyénk napilapjának utolsó oldalán a Garfield három-három kockáját). Ezek nyúlfarknyi történetek, amelyek az élet különböző témáit dolgozzák fel. Az összefoglaló nevet, kifejezést legtöbbször rövidítve, többes számban használják: comics, azaz „komikok”. A szocialista álruha egy helyzetet takar. A háború után a nyugaton kedvelt műfaj vissza-visszaszüremkedett hazánkba is, de hivatalos terjesztéséről – mint kapitalista csökevény – szó sem lehetett. Kutatásaim során feltűnt, hogy a hosszú szünetet követően a forradalom után szinte egyik napról a másikra megjelentek a lapokban a képcsikok. Sehogyan sem tudtam rájönni a miéltre. Válaszáért a szakma nagy öregjéhez, Tiszai Laci bácsihoz (a Füles egykori főszerkesztőjéhez) fordultam. Elmondta: a Tájékoztatási Hivatal '57-ben felnyitott egy képzeletbeli zsilipet, és azt mondták: bármit lehet, ami a forradalomról eltereli a figyelmet. Ekkor született meg a Füles, a Magyar Ifjúság, a Pajtás is. Több más lapban is megjelentek a rajzos történetek. Ezek azonban különböztek az elődöktől. Nem önálló történetek voltak képekben elbeszélve, hanem ismert regényeket dolgoztak fel a kis képkockák, -szalagok segítségével. Jó oka volt ennek: nem okozhattak meglepetést, ismert volt a történet vége. Például az Egri csillagok, vagy A kőszívű ember fiai rajzolt, képes feldolgozását közölhették a kisdobos-, úttörő- és ifjúsági lapok is. A szerkesztők, rajzolók ezért sok híres magyar és ismert külföldi regényt feldolgoztak. Ha „véletlenül”, a mezsgyék szélesítésének próbálgatása során megjelent egy-egy eredeti, netán bűnügyi történet (valódi comic) a Tájékoztatási Hivatal illetékese azonnal telefonált, és a figyelmeztetést tanácsos volt komolyan venni. Így furcsa helyzet alakult ki. Az eredeti (nyugati) „komikokat” a szűk szakmán kívül a fiatal korosztályok nem is ismerték, csupán a híres regények sűrített képes változatát látták, ezért képregény megnevezéssel illeltek minden rajzos történetet. Ami később is megmaradt, amikor már újból lehetett meríteni az eredeti forrásokból. Tehát a magyar képregény volt a szocialista álruha – olyan, mint a comic, de mégsem az. Könyvem alcíme pedig a következőt tükrözi: mivel a harmincas években még volt Magyarországon comic, a kilencvenes években pedig már újra volt, ebben a kötetemben főleg a közbülső fél évszázadról írok. A könyv gerincén három sárga pont is helyet kapott, ami azt jelzi, hogy ez egy többrészes sorozat harmadik kötete, amely főként terjesztési okokból elsőként jelent meg. A következő, amelyet most írok, a negyedik kötet lesz, és a kilencvenes évektől napjainkig terjedő időszakot öleli fel. A második kötet a két világháború közötti időszakkal foglalkozik majd, az első pedig lényegében egy, a témához tartozó művészettörténeti alapvetés lesz.

– *Nem véletlen, hogy már a címről is hosszan kellett beszélünk, hiszen – mint a könyv egyik kritikusa írja – a kötet „jellemzően úttörő társadalomtudományi-művészettörténeti munka, amolyan alapkutatás egy feltérképezetlen területről.” Mióta beszélhetünk egyáltalán comic-ról (az egyszerűség kedvéért comic helyett később mégis a megszokott képregényt mondván), hol ringott bölcsője, hasonló volt-e már a kezdetek kezdetén is, mint most?*

– Egyszerűbb a kérdés végén kezdeni a választ. Ha az alapokat tekintjük – történet képekben elbeszélve, kevés kiegészítő szöveggel –, nagyon hasonló volt. Természetesen a kivitelezés technikai lehetőségeinek változása visszahatott a tartalomra is, tehát folyamatos fejlődés szemtanúi lehetünk. Az elsőségért legalább hárman

versenyeznek. Az első képregényhőst M. Jabotnak hívják és 1833-ban Rodolphe Töpffer genfi grafikusművész rajzolta – hangoztatják a franciák. Két ördögfióka, Max és Moritz volt az első képregény-figura, és Wilhelm Busch rajzolta őket 1865-ben – mondják a németek. Yellow Kid (Sárga kölyök) az első igazi képregényhős, akit Richard Felton Outcault talált ki 1896-ban – állítják az amerikaiak. A szakmai fórumokon ma is gyakran összezsapnak az érvek az elsőségért, közmegegyezés mindaddig nem született – de a lényeg: a képregény él és virul, térhódítása folyamatos. Könyvemben azt írtam erről, hogy a comic európai gyökerekkel rendelkezik, de a ma ismert formarendszer kialakításában és a világméretű elterjesztésben Amerika játszotta a legnagyobb szerepet.

– *Mai szemmel nézve megállnák helyüket az első képregényhősök?*

– Általában igen. M. Jabot például a jó modorával és az öltözködésével feltűnő, a társasági életben érvényesülni tudó úriember volt, egyfajta követendő minta. Max és Moritz, a két csínytevő gyerek érzékeny mezsgyén mozgott a jó és a rossz között, de az utolsó rajzon mindig megkapták méltó büntetésüket egy jó kis elfenekelés formájában. Így az olvasók erkölcsi egyetértését is elnyerte a szerző, bár a vaskosabb történetekért komoly kritikákat is kapott. Csak egy példa: a két rosszcsont puskaporral vegyítette tanítójuk pipadohányát, gondolatban talán az olvasó nem-szeretett tanára is a levegőbe repült a képtörténetbelivel együtt. A nevetés pedig az egész világon visszhangzott. (Max és Moritz története különösen tanulságos. A szerző több kiadónál próbálkozott. Volt, amelyik kiadásra alkalmatlannak minősítette, de volt, amelyik megérezte benne a nagy lehetőséget. Kiadta, és hamar gazdag ember lett, a példányszámok milliókig nőttek.) Yellow Kid a századfordulón futott be nagy karriert Amerikában. A kopasz, nagy fülű, ázsiai szemvágású, hosszú, sárga tunikába öltözött gyerek a New York-i nyomornegyedben keveredett különböző kalandokba. Különösen a nagyszámú bevándorló körében volt népszerű a figura, hiszen olyan helyzeteket oldott meg, amilyenekbe ők is kerültek, a történeteket pedig azok is élvezhették, akik alig-alig tudtak angolul.

– *Magyarországra mikor jutott el először a képregény?*

– Tekintettel arra, hogy az 1800-as években Magyarországon is forgalmazták a német könyveket és újságokat, az a réteg, amelyik ezekhez hozzájutott, a németországgal egy időben köstölgathatta az új műfaj első darabjait. A magyar élclapok szerkesztői is a német mintára alapoztak. Hamar felismerték a lehetőséget. Például Heckenast Gusztáv, a '48-as forradalom idejéből ismert híres pesti nyomdász-kiadó Nagy Tükör címmel öthetente utcára kerülő kis formátumú, 24 oldalas lapot indított, amelynek első száma 1856. november 9-én jelent meg Jókai Mór szerkesztésében. Ebben már 15–20 kezdetleges karikatúra is helyet kapott. Kezdetlegesek voltak, mert nem volt hagyomány, és nem volt gyakorlott karikatúrarajzoló sem. Ezért a közönséget kérték, hogy küldjenek minél több humoros írást, anekdotát, rajzot, karikatúrát. A Nagy Tükör bő egy esztendeig jelent meg. Jókait azonban tovább foglalkoztatta a dolog, és Üstökös címmel alapított lapot, amelynek kiadói és szerkesztői feladatait is magára vállalta. Írásokat és rajzokat is készített, mígnem megérett a helyzet és kiemelkedett egy tehetséges ember, aki az Üstökös hivatásos rajzolója lett. Ebben az időben más lapok is közölni kezdtek hosszabb-rövidebb képsorozatokot, szöveggel vagy anélkül. Jellemzően aktuális politikai eseményeket tüztek rajztolluk hegyére.

– *Mit tudhatunk az Üstökös – ezáltal az egész magyar képregény-történelem*

– *első hivatásos rajzolójáról?*

– Jankó János volt az, aki a Nagy Tükörnél került Jókai látókörébe; az újság felhívására rajzokat küldött. Ezek valójában még nem voltak igazi karikatúrák, az olvasó-szerző jobbára az arcok eltorzításával próbálkozott, a humoros történet inkább a kísértőszövegben bontakozott ki. Jankó János festőművésznek készült, és néhány sikeres kiállítás után – első sorban megélhetési okokból – szegődött el újságrajzolónak, s lett az első magyar karikatúrista, aki már tudatosan foglalkozott ezzel a műfajjal. Jókai és Jankó egyaránt nagy tisztelői voltak Wilhelm Buschnak, közölték is rajzsorozatait. Követendő példának tekintették elbeszélési formáját, ők maguk is készítettek verses sorozatokat, amelyekben a rajzok eleinte leginkább illusztráció jellegűek voltak. Az arány később a rajzok javára változott. Önálló főhősök alakjait teremtették meg, például egy alacsony kövér és egy vékony magas figuráét. Első sikeres fellépésük színtere „Gömböcz és Csukli –Viszontagságos regény versekben. Írta Jókai Mór, illusztrálta 40 képpel Jankó János”. A történet öt folytatásban jelent meg 1877 elején. Egy rész két oldalon, oldalanként négy képből és a hozzá kapcsolódó versből állt. Más történeteknek verses regény, versekben kerekített regény volt az alcíme. Narratio comica címmel is jelentek meg történetek, amelyek igen változatosak voltak. Készült elbeszélés a Kaczér testvéréről, Al-Körner basáról, az Uraságról és a kocsisról. Állandó főhős volt például Magyar Miska és Német Miska.

– *A világ képregény-történelmébe bekerültünk-e mi, magyarok?*

– Természetesen, és már a kezdet kezdetén. Pulitzer József – akinek nevét viseli a sajtóvilág legrangosabb nemzetközi díja – főként újságalapítói-szerkesztői munkásságáról ismert, de azt is tudhatjuk róla, hogy lapjaiban minden korábbi újságnál több képet közölt, és nagy jelentőséget tulajdonított a karikatúráknak. Lényegében őt tarthatjuk a nagypéldányszámú bulvárlap megteremtőjének. Az előzmények: kilenc gyerek közül a negyedik volt egy makói kereskedő családjában, és nagyon nyughatatlan természetű. 17 évesen – magához véve atyai örökségét – 1864-ben Amerikába hajózott. Katona lett, később ügyvédnek tanult, 1872-ben próbálkozott először a sajtópiacon, 1878-ban két kisebb lap egyesítésével megalapította a St. Louis Post-Dispatch című újságot, amelyet segédszerkesztőjével, John A. Cockerill-lel kiemelkedően sikeres, olcsó tömeglappá futtattak fel. Karrierje 1883-tól New York-ban folytatódott, ahol meg tudta valósítani célját: a népszerű tömeglap és a magas szintű elitlap típusát egyesíteni egyetlen újságban. Ez lett a The World című napilap, amely 1895-ben már a félmillió példányszámot ostromolta; ilyen korábban elképzelhetetlen volt. Az amerikai újságok közül először adott ki hétvégi mellékletet. A színes nyomatokkal díszített, pazarul illusztrált, szórakoztató olvasmányokat közlő The Sunday World fontos kelléke volt a karikatúra és a karikatúrasorozat.

– *Feltehetően itt is egy tehetséges ember felbukkanása váltotta ki a döntő fordulatot...*

– Igen, ő volt a korábban már említett Richard Felton Outcault, akit a modern képregény (egyik) feltalálójaként tisztelhetünk. A harmincas éveinek elején járó grafikus 1895-ben jelent meg Pulitzernél, és felajánlotta, hogy az európai képes történetek mintájára olyan rajzsorozatokat készít, amelyekben nincs szükség képaláírásokra, a képek önmagukban mesélik el a történetet, s csak annyi szöveget írnak (azt is a képkockán belülre – utóbb ez tökéletesedett szóbuborékká), ami feltétlenül szükséges a megértéshez. A később legendássá vált Sárga kölyök figuráját már hozta magával, bár valójában sárga (tunikás) Pulitzernél lett, aki

már alkalmazta a színes nyomtatást. Outcault munkája a következők miatt volt újdonság: az európai, és ezen belül a magyar élclapokból ismert képes elbeszélési formákban a rajzok a leírt szöveg illusztrálását szolgálták, a történetek gyakran a rajzok nélkül is érthetőek, élvezhetőek voltak. Pulitzer–Outcault változatában a képek alól eltűnt a leíró-elbeszélő rész, a rajzok egymás mellé (vagy alá) helyezve az olvasási szokásoknak megfelelően balról jobbra (vagy fentről lefelé) helyezve önmagukban jól értelmezhetőek voltak. Kidolgozásuk annyira logikus, hogy a jelenetből lehet következtetni az előzményre, illetve sejteni lehet a következményeket. Szöveg csak a párbeszéd közlésére, önálló szóbuborékban található – apró felhőcskében, amelyből egy nyíl vagy egy vonal mutatja a hangzás irányát, hogy ki a beszélő.

Miért nehéz képregényt rajzolni?

– Mert mindent a lényeg lényegére kell tömöríteni, de olyan absztrakt nem lehet, hogy nehezítse a megértést. Ha nagyító alá vesszünk egy képsort a következő dilemmával állunk szemben. A párbeszéd elhangzása időt vesz igénybe, a beszélő mozgása, gesztikulációja, arckifejezése gyakran egészen más a szöveg megkezdésekor, mint annak befejezésekor. A rajzolónak el kell döntenie, hogy a mozgássor melyik fázisa a jellemző az elhangzó információra. Ennek megfelelően olyan figuraábrázolást kell végeznie, amely összegzi a mondandóhoz kapcsolódó gesztusokat. Tehát nem a valóság egy kimerevített pillanatát látjuk a képregény képkockáiban, hanem egy tömörített, jellemző pillanatot. Szöveg – elbeszélés vagy dialógus formájában – csak akkor került a történetbe, ha az esemény a képről már semmiképp nem olvasható ki, vagy a magyarázat rendkívüli módon megnövelné a történet terjedelmét.

– *Tehát New York-ban szerencsésen egymásra talált a makói Pulitzer József és Ohio szülötte, Richard F. Outcault, és sikert sikerre halmoztak. A siker morzsáiból jutott-e haza; úgy érte, hogy Pulitzer nyomdokain, vagy segítségével itthon felívelt-e a képregény csillaga?*

– A képregény – mint már szó volt róla – Magyarországon is hódító útra indult, de ehhez aligha járult hozzá közvetlen formában Pulitzer József. Ennek egyik oka az volt, hogy 1887-ben szemideg-sorvadás miatt nagyon megromlott a látása, és a napi munka csökkentésére, átadására kényszerült. Másrészt ebben az időben már nem csak a híres amerikai mondás – a nagy halak megeszik a kis halakat – alapesetével kellett szembenéznie. Eddig ő számított „nagy halnak”, de most megjelent a látóhatáron egy cápa. A gazdag kaliforniai családból származó tehetséges, ám egyben roppant gátlástalan fiatalember, William Randolph Hearst megirigyelte Pulitzer sikerét és úgy döntött, nála jelentősebb sajtóbirodalmat hoz létre. Bemutatkozásként egy közvetítő bevonásával megvásárolta Pulitzer öccsének éppen anyagi gondokkal küszködő lapját. Vállalkozásának nem másutt, mint a The World székházában bérelt irodákat, s 1995. november 7-én megjelentette a New York Journalt. Nem válogatott a módszerekben, egyszerűen ellopta a The World híreit, utánozta, majd továbbfejlesztette annak megoldásait, végül magasabb béreket ígérve átcsábította Pulitzer munkatársainak legjavát. Hearst nagy fantáziát látott a képregényben, s harcba szállt az emblemikus Sárga kölyökért is – vitatván, hogy az Pulitzer The Worldjének tulajdona, állítván, hogy az átcsábított Outcaulté. Lépése sajtótörténeti jelentőségű jogi vitákat generált. Tény, hogy Hearst lényegesen nagyobb lehetőségeket látott Pulitzernél a rajzolt figurákban, és ezek egyre gyakrabban jelentek meg lapjaiban. Maga mellé csábította a kor tehetséges rajzóit, külön iparágot alakított ki (comics). Fölvásárolta az összes lehetséges képregényt, és megszervezte

azok (illetve jogaik) értékesítését saját ügynöksége útján. Nem csak Amerikában, hanem Európában, így Magyarországon is. (Tegyük hozzá: az átcsábitott rajzoló sem tétlenkedett. A Sárga kölyök mellé 1902-ben megalkotta Buster Brown figuráját. A csintalan fiú egy kis lord stílusában öltözködött, Tige nevű kutyájával jött-ment. Nagyon népszerű karakterek lettek, olyannyira, hogy több fogyasztási cikket neveztek el róluk, ismertek például a Buster Brown cipők.)

– *Mondhatjuk azt, hogy Pulitzernek a modern képregény létrehozásában, Hearstnek pedig a világméretű elterjesztésében volt meghatározó szerepe?*

– Valójában ez történt.

– *Mekkora biznissz ma a képregény? Ezt azért kérdezem, mert az interneten bön-gészve se szeri, se száma a képregényhez kapcsolódó címeknek: vannak rajongói klubok, kifejezetten képregények értékesítésére vállalkozó boltok, vannak magyarosítással foglalkozó vállalkozások, sőt képregény-fordító versenyek, képregény-fesztiválok...*

– Ez sok tényezőtől függ. Van, aki hobbiból ténykedik, és nem izgatja a pénz. Például, letölti a legfrissebb és legérdekesebb képregényeket, a feliratokat lefordítja, kicseréli, és a magyar változatot felteszi az internetre, bárki ingyen megnézheti. Más ugyanezért pénzt kér – jobb esetben előtte megszerezte a szerzői jogokat. A magyar nyelvű piac egyébként méreteinél fogva meg sem közelíti az angol nyelvű piac lehetőségeit. Ha hozzá vesszük az amerikai piac fejlett marketinggyakorlatát, s a „pénzcsinálás” szinte művészi szintre emelését, akkor láthatjuk, hogy a képregény-üzletben dollárok milliárdjai forognak. Egy sikeres figurára nemcsak magát a képregényt építhetik fel, hanem emléktárgy-piacot éppúgy, mint ruházatot. És akkor még nem beszéltünk a kapcsolódó iparágakról, a különböző típusú filmekről, videojátékokról, stb. Tehát nyugodtan mondhatjuk, sokan élnek jól a képregényből, s néhányan kifejezetten magas színvonalon.

– *A képregény (illetve szélesebb értelemben a comic) tulajdonképpen melyik korosztályt célozza meg?*

– Közkeletű az a vélekedés, hogy a gyerekeket, de ezt azonnal meg kell cáfolnom. Gyakorlatilag minden korosztály számára készülnek alkotások, a felnőttek számára pedig különösen sok és igényes munka is. A téves megítélés összefügg azzal, amiről az elején beszéltünk, hogy hazánkban fél évszázadon át csak az álruhás comicot ismerte a nagyközönség.

– *Ugorjunk egy nagyot térben és időben. Megyénk miként kapcsolódott ismert személyiségei, vagy alkotóműhelyei révén a nagy képregény-folyamba?*

– Kétszer volt „helyzetben” a fővárosban megyénkből indult személyiség, azaz lett szerkesztő-főszerkesztő olyan lapnál, ahol esetleg részt vehetett a képregény sorsának alakításában. Nagyon különböző időszakról van szó. Lauka Gusztáv a márciusi ifjak egyike a ma Vásárosnaményhoz tartozó (anno Szatmár megyei) Vitkán született 1818-ban. Színes egyéniség volt. A korabeli iratokban fellelhető róla, hogy fiatal korában Erdődön, Vállajon „feltűnő különczködésekkel tette magát nevezetessé. Színpadiasan öltözve, kerek kalappal, sötét köpenynyel vállain, vadász-késsel oldalán barangolt a nesztelen utczákon, kóbor ifjakkal viaskodva, paraszt szűzeknek udvarolva, s általában oly szerenádot teremtve, melyek pillanatra a legszebb holdvilágos éjszakát is borzasztóvá változtatták.” Később Pestre került. Verseket, novellákat írt. Szerkesztette a Charivari-Dongó című. „humorisztikus képes lapot”, amely az első magyar vicclap volt. Az 1848. június 15-i mutatvány-száma után hetenkénti kétszeri megjelenéssel összesen 26 szám látott napvilágot, Budapesten. Kezdetleges karikatűrák, rajzok színesítették a lapot, így társíthatjuk a képregény-kezdeményekhez. 1861. márciusától egy negyedéven át az Ördög Naplója

című „képes günyoros hetilappal” örvendeztette meg a humorra éhes közönséget. Minden ellenkező gondolattal szemben Lauka Gusztávot nem nevezhetjük csupán bohém ifjúnak. Gazdatisztnek tanult, jogász lett, 1847-ben Pozsonyban pedig az országgyűlési ellenzék egyik jegyzője. 1848-ban a honvédelmi bizottmány jegyzője s Kossuth bizalmas főfutárja. Házassága után 1851-ben hazatért Szatmárba, állami hivatalokat vállalt, aztán ismét megjárta Pestet, s végül Nagybecskerekén Torontál vármegyében telepedett le, levéltárnokként a társadalmi élet egyik főmozgatója s az úri köröknek köztiszteletben álló Gusztai bácsija lett. 40. és 50. éves írói munkásságát Pesten is megünnepezték. – A nyíregyházi születésű Gádor Béla pályafutása igazából 1945 után kezdődött. Írói iskoláját a Ludas Matyi szerkesztőségében járta ki, ahol másfél évtizedig dolgozott, egy időben főszerkesztőként. Éles, satirikus hangú karcolataiban apró-cseprő, ámde az életünket megkeserítő jelenségeket bíralt. Nem mondhatjuk, hogy a képregény nagy barátja volt, de a Ludas Matyiról azt igen, hogy kiváló írói, rajzolóí révén a képregény egyik alkotóműhelye.

– *Eljött az ideje, hogy beszéljünk Kertész Sándorról is. Mikor vett kezébe először képregényt?*

– Meglehetősen korán, kisgyerekként Dörmögő Dömtört, de nem volt rám túl nagy hatással. Később a Pajtásból már megpróbáltam lemásolni az egyes figurákat, olyanokat szerettem volna rajzolni én is. A művészeti szakközépiskoláról ugyan lemaradtam, de Kisvárdán, amikor a Bessenyeiben a pénzügy, a statisztika mellett a rajzolásal komolyabb barátságot kötöttem, rajzfilmes akartam lenni. Ezért is jártam be hetente Nyíregyházára, ahol Horváth János, majd Berecz András festőművészek vettek „kezelésbe”. Nehéz napok voltak, nagyon komolyan vették az alapozást. Ma is emlékszem, már szenvedtem, amikor már fél éve csak koponyát kellett rajzolnom meglehetősen aprólékossággal. Később jöttem rá, hogy az alapozás nagyon fontos, az „öltöztetés” már sokkal könnyebb. Kicsit megjedtem, amikor láttam, hogy az előttem járók, tőlem sokkal jobban rajzolók milyen könnyen hullottak ki a pesti művészeti főiskolák első rostáin. Amikor döntenem kellett, nem is próbálkoztam Pesttel, 1979-ben Nyíregyházán a Bessenyei György Tanárképző Főiskola földrajz-rajz szakára iratkoztam be. Kedveltem a földrajzot is, de talán a rajz tanulmányok jobban érdekelték.

– *Igaz, hogy a képregény alapvetően rajz, de csak kellett valami, hogy egy ilyen speciális részterület kezdje érdekelni. Mi volt az?*

– Majdhogynem a véletlen fordította érdeklődésemet a képregény felé. 1980-ban a Művelődéskutató Intézet „A társadalmi struktúra, az életmód és a tudat alakulása” címmel indított kutatást, amelynek egyik szejletében, az áruesztétika és tömegkultúra értékei részen belül lehetőség nyílt a képregény kutatására, amelyet a Kossuth Lajos Tudomány Egyetem Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszékén Rubovszky Kálmán professzor irányított. A munkát a Debreceni Akadémiai Bizottság is támogatta. A kutatásba debreceni egyetemisták mellett nyíregyházi főiskolásokat is bevontak, én is jelentkeztem. Mintegy két évig vizsgáltuk a hazai képregények értékjellegzetességeit. Egy év képregény-termését figyelemmel kísérve próbáltuk megismerni a képregény-befogadói tudat jellegzetes vonásait. Megjegyzem, ez úttörő jelentőségű munka volt, mert a magyar képregények kutatásával, történetének feldolgozásával korábban még senki nem foglalkozott. Ekkoriban ismerkedtem meg Zórád Ernővel, aki – míg élt – megkerülhetetlen volt e témában. Én is hozzá fordultam tanácsért, értékelésért, amikor már úgy éreztem, elébe járulhatok. Egy híján ötven év korkülönbség volt köztünk. Élete magyar jellemző a képregény

tengerében. Saját elmondása szerint a képregény műfaját eleinte lenézte. Művészek készült. (Az Iparművészeti Iskolában évfolyamtársa volt például Tóth Imre, aki később Amerigo Tot néven vált világhírűvé.) Megélhetési okok miatt kezdett a képregénnyel foglalkozni, s jellemző, hogy amikor később vissza akart térni a művészi alkotáshoz, nem tudott, mert karrierjén az akkori felfogás szerint „foltot ejtett” a képregény. Így vált aztán annak talán legelismertebb és legnagyobb hatású hazai képviselőjévé. Hosszabb szakmai beszélgetéseink során – amelyek részben a Rubovszky-féle kutatómunkához, részben a rajzolás mesterfogásaihoz kapcsolódtak – többször szóba hozta, hogy milyen nagyszerű lenne, ha valaki feldolgozná a magyar képregény történetét. Én pedig ifjonti hévvel továbbgondoltam, miért ne lehetnék ez a „valaki” én...

– *Tehát közvetve e kutatásnak köszönheti, hogy komolyabban érdeklődni kezdett a képregény iránt. Tud-e valamit a kutatási anyag további sorsáról?*

– A kérdés második felére a válaszem: a „tudós munkák” általában hosszú ideig tartanak, így volt ezzel is. Szerencsére a Művelődéskutató Intézet vezetői érdekesnek találták az elemzést, és 1988-ban könyv formájában is megjelentették a munkát „Rubovszky Kálmán: Apropó, comics!” címmel. Ami a kérdés első felét illeti: az érdeklődés felkeltésében mindenképpen döntő volt. Minket, a kutatásban résztvevő fiatalokat rabul ejtett a képregényben rejlő sokszínű lehetőség, és már frissiben akartunk valamit tenni. A képregény kiadásában és készítésében érintett, illetve érdekelt felek: kiadók, nyomdák, terjesztők, s természetesen írók, rajzolók, szerkesztők is tudtak a kutatásról, és egyre erősödött a nyomás, hogy beszélni kellene minderről, s nyilvánosság elé vinni a magyar képregény ügyét. Egy konferencia látszott legcélszerűbbnek, amelynek színhelye végül Nyíregyháza-Sóstó lett 1983. májusában.

– *Még mindig a Művelődéskutató Intézet „társadalmi struktúra, életmód, tudat” átfogó témája mögé rejtették a képregényt?*

– Nem. Egyszerűen „A képregény helye hazai kultúránkban” címmel rendeztük az első országos tanácskozást. Sokan eljöttek az alkotók, szerkesztők, kiadók közül, és nagy volt az érdeklődés a könyvtárosok, újságírók, egyetemi és főiskolai tanárok, kutatók részéről is. A tanácskozás fő kérdései következők voltak: Mit tekinthetünk képregénynek? Értékes-e vagy értéktelen a képregény? Hol van a kultúrafogyasztás jelenlegi szerkezetén belül a képregény helye? Mi a jövője a képregénynek hazánkban? Kell-e, szükséges-e? Ezek fontos kérdések voltak, aminek az illusztrálására felelevenítenék egy apró történetet a konferenciáról. Zórád Ernő, a szakma doyenje így érzékeltette, hogy milyen a képregény, illetve a képregény-olvasó megítélése: „... a múltkor olvastam egy novellát, amelyben egy abszolút negatív figura, egy férfi úgy jelent meg, hogy képregényt olvas. Ez volt a végső mondanivaló is. Ebből mindenkinek tudnia kellett, hogy ő egy abszolút bunkó.” Már a képregény meghatározásánál nézetkülönbség alakult ki, mert a résztvevők egy része az irodalomhoz, mások a képzőművészethez hasonlították, míg az alkotók azt hangoztatták, hogy a képregény az képregény, el kell fogadni önálló műfajnak. Egy nagyon érdekes problémára is fény derült. A rajzolók és a szerkesztőségek nem találtak egymásra: a rajzoló szinte házalt a munkájával, de ahová ment, ott éppen az nem kellett. Ami pedig a szerkesztőségeknek kellett volna, azt éppen nem rajzolta senki, vagy nem tudtak róla. Kulcskérdés lett tehát az egymásra találás megszervezése. A nyíregyházi konferencia további kétségtelen hatása, hogy megmozdította a képregény körüli állóvizet. A szerkesztőségek szerint inkább hátrány

érte őket a konferencia után, mert a minisztérium jobban odafigyelt a képregényre, az alkalmi kiadványok nehezebben jelentek meg. Ám tény, hogy ezt követően adtak ki engedélyeket önálló képregény-kiadványok megjelentetésére.

– *Feszegették a kereteket... A nyíregyházi konferencia egyszeri alkalomnak tekinthető, vagy egy folyamat kezdetének?*

– Inkább a kezdetnek. A képregény-ágazat fellendülését kérdések követték. Mi-nek köszönhető az aktivitás? Divathullámról vagy tudatos tendenciáról van szó? A Füles is egyre újabb felméréseket készített az olvasói szokásokról, a képregényről alkotott képről. Folytatódott Rubovszky-csoport kutatómunkája. Mindezek eredményeként 1985. augusztusában megrendeztük a második konferenciát „A képregény és tömegkultúra” címmel. Ennek Püspökladány adott otthont. Itt is részt vett szinte a teljes szakma. Képregény-kiállítást is rendeztünk a helyszínen, ezek egyike Zórád Ernő életművét mutatta be. Nagy esemény volt, hogy a kutatások, a konferenciákon elhangzott előadások, külföldi szakmai tapasztalatok eredményeként megjelent „Rubovszky Kálmán: A képregény” című könyve, amely bemutatta a különböző véleményeket. A püspökladányi konferenciát követően megalakítottuk Nyíregyházán a Kísérleti Képregény Stúdiót. A rajz tanszéken akkoriban ugyanis többen érdeklődtünk a képregény, a rajzfilm iránt. Csak néhány nevet említenék: Szabó László Róbert (aki később Marabu néven lett híres karikaturista), Jokó Csaba, Sváb József, Tóth Péter, Pál Nagy Balázs és mások. Többen vettünk részt a Rubovszky-féle kutatásban, sikeres tudományos diákköri munka is fémjelzte az érdeklődést. Nekem például olyan szerencsém volt, hogy elsődíjas TDK-dolgozatomat, amely a képregény grafikai jellegzetességeivel foglalkozott, elfogadták diplomamunkának is.

– *A Kísérleti Képregény Stúdió név jól csengő kifejezés. Mi volt ennek a célja?*

– A Bessenyei György Tanárképző Főiskola rajz szakos hallgatóiból szervezett csoport nem az irodalmi műveket képregényesítette, hanem önálló szerzői munkákkal kereste a képregényben rejlő lehetőségeket. Több városban bemutattuk e munkákat, amelyekkel 1986-ban eljutottunk Torinóba, az olaszországi szakmai konferenciára és kiállításra. Munkáink tetszettek némelyik olasz kiadónak is. Egy évvel később, amikor stúdióink Gödöllőn megrendezte az első képregény-rajzoló táborát, eljöttek az előző évben megismert olasz barátaink. Felvillanyozódtunk a lehetőségeken, ők viszont nem értették, hogy ha vannak jó rajzolók, miért nincs több rajzolt képes újság. Ők egy más rendszerben éltek. A kapcsolat egyre szorosabb lett, a következő esztendőben, a Nyíregyházán megrendezett második táborban már az olasz Unidea Kiadó munkatársai közül is többen előadást tartottak. E tábor tartalmi érdekessége az volt, hogy rájöttünk: a képregény nem egy magyar sajátosság, amit készítőik a maguk szakállára alakítgatnak. A comicnak aprólékosan kidolgozott szakmai háttere van, nem kell nekünk semmit feltalálnunk, csak kilépni a „vasfüggöny” mögül. Ekkor már egy, az olaszokkal közösen készülő képregény-magazin kiadásának terve is megfogalmazódott. Ez 1989-ben vált valóra, amikor megjelent a Vonal című magazin próbaszáma, amely a Kísérleti Képregény Stúdió tagjai, és olasz rajzolók munkáját tartalmazta. Sikeres volt, és a sikeren felbuzdulva – közben a jogszabályi háttér is engedékenyebb lett – létrehoztuk a Linea Olasz-Magyar Kiadót, amely a magyar képregény fellendítését tartotta szem előtt. Így jött létre a fiatalok számára szerkesztett Menő Manó, a felnőtteknek szánt Krampusz, s a gyermekeknek szóló Pimpa. A rendszerváltás körüli időszak kedvezett az új vállalkozásoknak, a magazinok nagy példányszámban kerültek az

utcára, ám a nyomdaipar, a posta, a terjesztés átalakulása, az első körbetartozási hullám hamar megtette a magáét. Képregény-magazinjaink 8–10 számot éltek meg, 1990 decemberében megszűntek. Nagyjából hasonló utat járt be néhány más magyar vállalkozás is.

– *Megjelentek viszont a tőkeerős multinacionális kiadók, a külföldi kiadványok...*

– Úgy is fogalmazhatunk, hogy előntötték a magyar piacot, és eldöntötték a mi sorsunkat is. Bár mostanában időnként megfordul a fejemben, hogy talán lett volna még keresnivalónk – de ez csak amolyan „lépcsőházi effektus”. Mindezek ellenére még ma is érnek örömök, nem volt hiábavaló a munka. Például 2005-ben meghívtak az első magyar képregény-fesztiválra, ahol beszélhettem 1990-es munkáinkról. Már a nagy érdeklődés is meglepett, a rendezők négyszáz fő részvételére számítottak, és voltak kétezren. A szünetben sokan kerestek, és elmondták, a mi képregény-magazinjaink voltak számukra az elsők, ma is szívesen emlékeznek rájuk. M. Tóth Géza rajzfilmrendező, akit Oscarra jelöltek, a Kecskeméti Animációs Filmfesztiválon megjegyezte: a Menő Manónak is szerepe volt abban, hogy elindult a rajzfilmes pályán. Az ilyesmi mindenképpen kellemes érzés.

– *Én is visszatekintésre kérem. Kik voltak a magyar képregény-készítés kulcsfigurái az 1970–80-as években?*

– Zórád Ernőről már beszéltem, de itt is őt kell említeni elsőként, kiemelkedő szerepe volt a művészi értékű képregény kialakításában. Szerinte „a képregény az alkalmazott grafika lehető legnehezebb műfaja”. Egy másik nagyformátumú személyiség Cs. Horváth Tibor, a kiváló szervező és üzletember, mellesleg képszerkesztő, forgatókönyvíró. Házhoz vitte a rajzolóművészeknek a munkát, majd a pénzes borítékkal érte is ment. Nagy szerepe volt a magyar képregények külföldi terjesztésében is. A szakma jelesei közé tartozik Dargay Attila rajzfilmrendező, képregény-rajzoló, Fazekas Attila képregény-rajzoló, Gugi Sándor rajztanár, grafikus, képregény-rajzoló, Korcsmáros Pál grafikus, képregény-rajzoló, Sebők Imre festő, grafikus, képregény-rajzoló. Mindannyian el nem feledhető érdemeket szereztek a magyar képregénynek – persze a névsor korántsem teljes. Ha másképpen, az alkotóműhelyek szerint csoportosítunk, a Fülest, a Pajtást, a Magyar Ifjúságot kell említeni, mint a magyar képregény-készítés legjobb műhelyeit ebben az időszakban.

– *Melyek a legemlékezetesebb magyar képregény-figurák?*

– Rengeteg van. A sort mégis talán a rajzfilmekben megismert, de füzetekben, könyvekben is nagy sikert arató figurákat kell kezdeni. Ilyen például Fekete István regényéből a Vuk (Dargay Attila, 1982). Emlékezetes a Vizipók (Hauai József, 1983), a Kukori és Kotkoda (Mata János, 1985), nem beszélve dr. Bubórol (Nepp József, 1987) – amelyek talán ma is nosztalgiát ébresztenek azokban, akik hajdanán látták őket. Más természetű, de feledhetetlen Korcsmáros Pál Rejtő Jenő-sorozata, amely a Tizennégykarátos autóval vette kezdetét, s néhány év alatt huszonkét kötet jelent háromszázszáz példányszámban. Egy jellemző adat, amely a '85-ös püspökladányi konferenciánkon hangzott el, az Ifjúsági Lapkiadó Vállalt teljes nyereségének 1/6-a például a képregényekből származott (és ebből adtak ki az ún. magas kultúra körébe tartozó műveket, amelyek veszteségesek voltak).

– *Mi a helyzet a szuperhősökkel, amelyről ön már 1991-ben könyvet írt „Szuperhősök Magyarországon” címmel? A video alighanem új helyzetet teremtett...*

– A szuperhősök mindenkor népszerűek. A közelmúlt James Bonddal, Supermannel, Batmannel indult. Nem kell nagyon erőltetni az emlékezetünket, hogy fel-

idézzük: volt időszak, amikor az iskolai jelmezbálokon a legtöbb kislány Batman-nek öltözött. Nagy siker volt Pókember. Ide sorolhatjuk Garfieldet is, de ne felejtsük el A halálosztót, vagy Perseus kapitányt, akiket Fazekas Attila alkotott meg 1989-ben. A korszerű audiovizuális technika sorsfordító változásokat eredményezett szinte képregény(comics)-fronton, különösen a szuperhősök esetében. A képregényekben korábban is elengedhették fantáziájukat a szerzők, de sok mindent nehéz volt elképzelni. Ma azonban a hős nyugodtan repülhet, kiléphet a Föld vonzásköréből, klónozhatja magát, áthatolhat az űvegén, stb. – mindezt képileg nagyszerűen el lehet készíteni. Mondhatnánk: itt az Eldorádó. A dolog azonban mégsem egyszerű, mert a szuperhősöknek nem adhatunk „régiszerű” feladatokat, hiszen lapossá tennék a történetet. Szuperhősnek szuperfeladat dukál, és elindul az ötlethorizont vadabbnál vadabb feladatok kitalálásáért, végül irracionális szinten kötünk ki. Ezzel együtt azonban szerintem sokáig egymás mellett fognak élni, és sok tekintetben alapoznak is egymásra.

– *Merre tart ma a képregény?*

– Ma sem Magyarországon, sem a nagyvilágban nincsenek korlátok, tiltások. A kínálat óriási, se szeri, se száma a jobbnál jobb ötleteknek. Természetesen olcsó comic-füzetek még sokáig lesznek. Én azonban a francia példát emelném ki. Franciaországban a comic a kilencedik művészeti ág. E szerint is foglalkoznak vele, értékes kiadványok jelennek meg, a média rendszeresen értékeli a történeteket csakúgy, mint a művészi kifejezést. A Francia Intézet rendszeresen hoz Budapestre comic-bemutatókat. Egy ilyen alkalommal ismerkedtem meg két művésszel, Schuiten és Peeters szerzőpárossal, akik legújabb munkájukat ismertették. Meg is mutatom. Ez egy igényes kivitelű, nagyméretű album. A páros oldalakon írott szövegeként gördül tovább a történet, majd a jobboldali, egész oldalas színes képen a továbbfejlesztés eszenciáját láthatjuk. A következő oldalon a szöveg már a képre épül, így folytatódik a cselekmény. Volt, amikor a szerzők multimédiás betétet lepték meg a néző-olvasót, mert ez fejezte ki legjobban a mondanivalót. Lenyűgöző élmény volt. Ez azonban, hangsúlyozom, csak egy lehetőség, a forgatókönyvírók, rajzolóművészek fantáziája határtalan. Egy másik lehetőség: fantasztikus, hogy milyen mértékben hódít világszerte a japán képregény, a manga. Ebben első sorban a megjelenítés, az ábrázolásmód ragadja meg az embereket. A mangában a képek a fő szerep, gyakran több könyvoldal következhet egymás után, amelyeken a szereplők nem szólnak meg. Az érzelmeket, gondolatokat a képek mutatják. Természetesen, ahol kell, ott van szöveg. Európában pedig az olyan kiválóságok is garanciát jelentenek a megújulásra, mint Jean Giraud alias Moebius. Egy személy, de munkáit tekintve két világ. Ha Giraud néven publikál, akkor kiváló westernfigurák (például a Blueberry-történetek), ha Moebius, akkor remek science fiction rajzok (például a nálunk is ismert Az idő urai). A két műfaj, két külön látványvilág. A kettő között számára átjárás nincs. Megemlítenék még egy fontos tény: hatalmas a gyűjtők tábora. Ők is éltetik ezt a különleges világot. Ha tehát a kérdés arra irányult volna, hogy az elektronikus média korában a képregénynek, vagy éppen a comicsnak van-e jövője, akkor a válaszom határozott igen!

– *A debreceni Modern és Kortárs Művészeti Központban a „Szocreál – Festészet a Rákosi-korban” című kiállítás mellett 2008. augusztus közepétől szeptember közepéig volt látható egy másik tárlat is, amely az ön könyvcímével jellemezhető leginkább: „A képregény szocialista áruházában”. Mi volt a koncepciója, amikor összeállította a tárlat anyagát?*

– A Beszédés képek című kiállítás kurátoraként lehetőségem nyílt arra, hogy a magyar történelem egy érdekes korszakának karikatúráiból, és képregényeiből mutathattam be válogatást, egy rangos kiállító teremben. A három és fél méteresre felnagyított képregény-oldalak, a hatalmas tér, és az, hogy eredeti rajzokat, karikatúrákat, képregényeket állíthattunk ki, valószínűleg új színben mutatta be ezt a sajátos műfajt. Igyekeztem érzékeltetni, hogy milyen komoly alkotói munka áll az újságokban megjelent, látszólag egyszerű rajzok mögött. A negyvenes-ötvenes évek politikai viszonyai ráadásul kisajátították a karikatúrát és a képtörténeteket, humoros rajzokat politikai propaganda célokra használták.

– *Itt, ebben a szobában, rengeteg könyv, album, bekötött füzet, folyóirat látható a polcokon, a falakon pedig különleges képek, köztük több dedikált. Bemutatna ezek közül néhányat?*

– Van néhány festmény, amelyet Fujkin István barátomtól kaptam, aki már közel tíz éve Kanadában él. Az úgynevezett music fiction képeivel igyekszik érvényesülni, amelyeket az ottani indián kultúra motívumaival kapcsol össze. A többi képhez is személyes élmények, barátságok kapcsolódnak. Itt van a világhírű Vittorio Giardino nekem dedikált rajza. Rőla azt is elmondhatom, roppant fájjalja, hogy legnépszerűbb képregénye – a részben Magyarországon játszódó Magyar rapszódia – szinte minden európai országban megjelent, de a magyarok nem mutattak iránta érdeklődést. A leghíresebb magyar képregény-rajzolók mindegyikétől rendelkezem eredeti rajzokkal: Zórád Ernő, Sebők Imre, Gugi Sándor, Korcsmáros Pál, Fazekas Attila, Dargai Attila munkái becses emlékek. A legfrissebb képregény kiadványokon túl a legrégebbi, az ezernyolcszázas évekből származó élclopokig – mint például a Jókai által szerkesztett Űstökös, illetve a Borsszem Jankóig – sok minden megtalálható a gyűjteményemben, amely persze még korántsem teljes.

– *Végül egészen röviden: milyen tervek foglalkoztatják most?*

– Írom a comicról szóló könyvsorozatam negyedik kötetét, amely változatlanul sok aprólékos munkát igényel. Ennek oka most éppen a bőség zavara, a kilencvenes években szinte számolatlanul jelentek meg a kiadványok. A megírásra váró első és második kötet anyaggyűjtése is sok energiát igényel. Szeretném elkészíteni a Magyarországon megjelent képregények teljes bibliográfiáját. Készítek egy monográfiát Jankó Jánosról, az első magyar karikatúristáról, akinek az életművét egy vándorkiállításal összekötve szeretném bemutatni. Mindezek bőséges elfoglaltságot adnak az elkövetkező néhány évre, miközben két középiskolában tanítok rajz-vizuális kultúrát, az iparművészeti egyetemen pedig képregény történelmet az animációs rendezőknek.

szemle

A görög katolikus egyház művészete

Annak ellenére, hogy Puskás Bernadett könyve a címlapon található évszám szerint 2008-ban jelent meg, a szép kiállítássú könyveket szerető közönség szemfülesebb tagjai már a múlt év karácsonyára meglephették magukat, rokonaikat vagy barátaikat ezzel a kötettel. A könyvnek nem csak igényes külső megjelenése, hanem a címe és magyarázó alcíme is izgalmas olvasmányt ígér.

A könyv előszavából tudjuk meg, hogy a szerzőnek közel tizenöt évi kutatómunkával készített és 1999-ben megvédett PhD disszertációja jelentette az alapot, amelybe fokozatosan az újabb kutatási eredményeket is bedolgozta. A mű tudománytörténeti jelentősége vitathatatlan, hiszen az első olyan magyar nyelvű tudományos munka, amely a történeti Magyarország görög katolikus népességének művészettörténeti örökségéről kíván *átfogó* képet nyújtani. A könyv bevezetőjének tudománytörténeti és metodológiai összefoglalásából jól látszik, hogy milyen sok ideológiai, politikai, történeti konfliktussal terhelt területen járunk, amelyet úgy tűnik, hogy a hazai művészettörténet is különösen mostohagyermekként kezelt, gyakran leegyszerűsítve a kérdést, a néprajz területére utalta az emléanyagot. A hagyományos művészettörténeti fogalmakon nevelkedett olvasónak a könyv képanyagát nézegetve nem is mindig könnyű fölül-emelkednie a műveket csupán művészeti minőségük alapján osztályozó, meglehetősen sommás ítéletekhez vezető egyszeri benyomásain.

A könyvben tárgyalt, észak-kelet magyarországi ortodox, majd görög katolikus népesség szakrális művészetének emlékei közel öt évszázadot főlölelő időszakban (a 15. századtól a 20. századig) készültek. Ennek a hosszú időszaknak a tagolásánál a szerző nem véletlenül használja visszafogottan a hagyományos művészettörténet-írás által kialakított korszakolást (reneszánsz, barokk stb.), inkább a Hans Belting által javasolt szempontok alapján, a közösségek ikonhoz/ képhez való viszonyának szemszögéből igyekszik meghatározni azokat a fontosabb korszakhatárokat, amelyek a tárgyalt művészeti anyagon tapasztalható változások határait kijelölik. Belting a reformáció és a reneszánsz előtti időszakot a kép, míg az azt követő századokat a modern értelemben vett művészet korszakának tartja, amikor végleg átalakult, gyakran megszűnt a képekhez fűződő kultikus viszony. Ez a változás az ortodox, majd görög katolikus közösségeket is érintette, hiszen az ikonok a 16. századtól kezdve egyre inkább a nyugati művészet befolyását mutatják, a teológiai reflexió is gyöngül. Probléma, hogy a könyv által tárgyalt régióban nagyon kevés forrás áll rendelkezésünkre, hogy a közösségeknek az ikonokhoz való viszonyát megbízhatóan vizsgálhassuk. A szerző nagyon helyesen emeli ki, hogy évszázadokon keresztül a hit és a hozzá kapcsolódó hagyomány átadásának szinte egyedüli színtere a liturgia, és a család volt. A 18. századig még a papok is csak úgy készültek a

szent szolgálatra, hogy vagy apjuk mellett gyakorlatilag belenőttek, vagy évekig kántorkodtak egy egyházközségben, majd vizsgát tettek a püspök előtt, aki hamarosan föl is szentelte őket. Ebben a korban a képekhez való ősi viszony a kultuszon belül hagyományozódott. A későbbi időszakból, amikor a görög katolikus papság már szemináriumokba járt, és ahol jobban megismerkedhetett a kor más szellemi áramlataival, szintén nagyon kevés forrásból ítéltetjük meg a képekhez, ikonokhoz fűződő viszonyt. A 18. század második feléből és a 19. századból származó néhány püspöki körlevél foglalkozik ezzel a kérdéssel, általában arra figyelmeztetve, hogy nem lehet akármilyen festőt megbízni a templomi képek megfestésével. A hívek képekhez való viszonyát igazából néprajzi gyűjtések, talán csekélyszámú történeti forrás alapján vizsgálhatnánk. Mikroelemzések segítségével jobban megfogható lenne a közösségek képekhez való viszonya. A művészettörténeti korszakolás a képeken látható külső stílus- és formaváltozást hitelesen írhatja le, de nem feltétlenül tükrözi a közösségek képekhez való belső viszonyát, mivel a papság és a hívek nagy része valószínűleg még évszázadokon át ugyanúgy viszonyult hozzájuk, gyakorlatilag „ikonként” kezelte őket, amikor a képek festői már nem. A 20. századig alapvetően érvényes magatartásformának a megrendülése a hagyományos közösségek szétforgácsolásához köthető. Ehhez a kérdéskörhöz köthető az a jelenség is, hogy a görög katolikus közösségek a 20. század elejéig több ponton, például az ikonosztázok szerkezeti elrendezésében, képprogramjában, gyakran még a hazai ortodox közösségeknél is konzervatívabbnak mutatkoztak (pl. a szerb ikonosztázokkal ellentétben soha nem kapott szerepet az Újszövetségi Szentháromság, vagy a Mária koronázása kép, amelyek tisztán nyugati ikonográfiát tükröznek). Ezt a

jelenséget nem magyarázhatjuk pusztán az előbbi közösségek szerényebb anyagi lehetőségeivel, hanem inkább tudatosabb ragaszkodásukkal egy jól bevált képi programhoz.

A könyv első fele különösen izgalmas olvasmányt nyújthat a mai magyar olvasónak, mivel főképp olyan emlékanyagot foglalkozik (fatemplomok, korai ikonok), amelyekből hazánk területén a határmódosítások következtében nagyon kevés, és nagyon töredékes anyag maradt. A fejezetek nagy értéke, hogy a szerző az utódállamok legfrissebb irodalmát, kutatási eredményeit is alaposan ismeri. A fatemplomok történeti formaváltozásának, tipológiájának ismertetése mellett, különösen izgalmasak az ikonosztázok kialakulását, fejlődését bemutató fejezetek, amelyekben a gondos, főképp szlovákiai restaurálások eredményeit lehetett hasznosítani. A fatemplomokról szóló fejezetek jelentőségét növeli, hogy a trianoni Magyarország egyetlen görög katolikus fatemploma éppen Szabolcs vármegyében, Mándokon maradt fenn (jelenleg, Szentendrén a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban van). A 20. század elején egyébként a megye területén még állt néhány fából épített görög katolikus templom. A 18. század végéről származó biri fatemplomot 1905 körül bontották el, formájáról szinte semmit nem tudunk, csak azt lehet tudni az egyházközség pénztárnaplóiból, hogy zsindeletét gyakran újították, és hogy tapasztva lehetett a fala. A század elején fatemplom állt még Nyírpazonyban is, erről legalább részletes leírás maradt fenn az akkori paróchus tollából. A 19. század végén a Munkács egyházmegyei schematizmus szerint a Három szent főpap tiszteletére szentelt fatemplom állt még Pócspetriben is, amelynek formájáról, pusztulásának okáról, időpontjáról jelenleg semmit sem tudunk. Azért is különös, hogy erről a három fatemplomról alig lehet tudni valamit, mivel a megyeközponthoz

viszonylag közel eső településekről van szó. Sajnos abban az időben a muzeológia még éppen csak kezdte fölfedezni ezeket, az akkor pedig már országos viszonylatban is rohamosan fogyó, különös építészeti emlékeket. A bőséges példatárnak köszönhetően legalább a régió szinte teljesen eltűnt emlékanyaga is jobban elképzelhetővé válik.

Részletesen megismerhetjük a korai ikonfestészet kiemelkedő példáit is. Szabolcsi, szatmári példák itt már nagyobb hangsúlyt kapnak. Korai ikonok ugyanis nem csak fa, hanem kőtemplomokból is előkerültek, hiszen gyakran a lebontott épület berendezéseit az új kőtemplomba is átmentették. Ilyen korai, valószínűleg a 17. század végén, vagy a 18. század legelején készült az az Istenszülőt ábrázoló ikon, amely Kántorjánosiból, valamint a Szent Miklóst és az Örömhírvételt ábrázoló további két társa, amelyek Hodászról kerültek a Nyíregyházi Egyházművészeti Gyűjteménybe. A szerző az ikonok stílusát vizsgálva úgy véli, hogy galíciai tanultságú, de már a Kárpátok innenső oldalára telepedett mesterről, vagy műhelyről van szó. Több, jelenleg Kárpátalján található templom ikonját is hozzájuk köti. A sor bővíthető, mivel ugyanettől a mestertől nem oly régen Nagypeleskén került elő egy Istenszülő ikon, és valószínűleg ugyanehhez az ikonosztázhhoz tartozott az a Szent Miklós ikon is, amelyet Nagydoboson gyűjtöttek, és jelenleg egy budapesti magángyűjteményben található. További töredékek fölbukkanása még ma sem zárható ki, annak ellenére, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyében már többször megkísérelték a lehető legtöbb töredéket begyűjteni. Remélhetőleg a könyv hatására a mostani tulajdonosokban csak tudatosul, hogy milyen fontos művészeti- és történeti tárgyak vannak a birtokukban, amely törődést és megbecsülést igényel.

A könyv második, nagy tematikus egysége a 18. század művészetével

foglalkozik, amikor a barokk stílus - különösen a festészetben -, a keleti hagyományokkal ötvöződve sajátos stílus- és formanyelvet hoz létre. A század második felében a kőtemplom építészet is megindul, az egyház anyagi megerősödésének, vagy a kegyurak megélnéklő gondoskodásának köszönhetően. Az alapvetően nyugati formanyelvet követő barokk templomokban megfigyelhető egy, a bizánci liturgia követelményeivel magyarázható építészeti elem is, ti. a hajók keleti végében megjelenő két oldalpíszis, a kántorokat befogadó térrészek, az ún. *kliroszok* kialakítása. A Munkácsi Egyházmegye területén ennek az épülettípusnak első monumentális formája az 1731-ben megkezdett máriapócsi kegytemplom. A szerző által első ilyen épületként megjelölt bikszádi templom viszont nem 1700-ban, hanem az 1770-es években épült. A forma elterjedésében egyébként biztosan nagy szerepe lehetett a pócsi templomnak, hiszen szinte minden hívó és pap megfordulhatott itt legalább évente egyszer. A parochiális kőtemplomok közül elsőként a Rácz Demeter által finanszírozott, 1737-ban megkezdett nagykárolyi görög katolikus templom követte azt a formát, majd sorra a többi városi/falusi, valamint a század utolsó évtizediben épülő bazilita templomok nagy része is. A szerző stíluskritikai alapon jól sejtette, hogy a máriapócsi kegytemplom építőmestere a megyében máshol is dolgozó, és a munkácsi püspöknek Munkácson is építkező Nikodém mester, akinek viszont helyes névváltozata a Liczky, és nem a Niczky. Az újabb levéltári kutatások igazolták, hogy a máriapócsi ikonosztáz faragványinak nem csak a stílusa, hanem a faragó mestere is valóban balkáni eredetű, még hozzá egy Konsztantinosz Thaliodorosz nevezetű, magát konstantinápolyi eredetűnek valló faragó, aki 1748 decemberétől 1749 augusztusáig dolgozott ezen a nagy munkán. Puskás

Bernadett kitűnő stílusérzékére vall, hogy a máriapócsi kegytemplom és az ungvári székesegyház alaposan átfestett freskóiban fölismerte, hogy minden átalakítás ellenére még a barokk kori formájukat őrzik. Az újabb levéltári kutatás folyamán már itt is rendelkezünk pontos mesternevekkel. A barokk kori anyagban a szerzőnek köszönhetjük, hogy az egyházmegyében közel fél évszázadig dolgozó bazilita testvérpár, Spalinszky Mihály és Tádé műveit beazonosította, bár a két mester munkásságának elkülönítése nem mindig egyszerű, a kutatás folyamán bővülni is fog.

Különösen izgalmasak még az eddig elhanyagolt tárgycsoportokkal foglalkozó fejezetek: a minden templomban megtalálható ereklyekendők (ün. anti-menzionok), és a munkácsi püspökök portrégalériájának vizsgálata.

A könyv utolsó nagyobb fejezetében a szerző röviden és tömören kitekint a 19. századi állapotokra is. Az anyag mennyiségének fényében az ezzel a korszakkal foglalkozó kutatás még nem tekinthető lezártnak, a további részkutatások minden bizonnyal módosítani fogják a most még vázlatosan fölrajzolt képet.

A kötet végigolvasása után meg kell állapítani, hogy a főcímben szereplő „történelmi Magyarországon” helymeghatá-

rozás túlzónak tűnik, mivel a valóban teljes egészében tárgyalt munkácsi egyházmegyei anyagon kívül nem esik szó a bihari részek művészetéről, amelyek a Nagyváradi Egyházmegyéhez tartoztak. Erdély mellőzése a történeti kontextusban nem meglepő, mivel a könyv által tárgyalt időszakban Erdély végig külön kormányzati egységnek számított.

Nem szabad elfelejteni, hogy Puskás Bernadett a témában két nagyszerű kiállítást is rendezett már korábban (Budapest, Nemzeti Galéria, 1991, Nyíregyháza Jósza András Múzeum, 1996), de ő rendezte és dolgozta föl a Hajdúdorogi Egyházmegyei Egyházművészeti Gyűjteményét is, amelynek állandó kiállítása Nyíregyháza egyik méltatlanul kevésbé ismert látványossága. A szerző emellett számos konferencián előadásokkal, cikkeivel, tanulmányaival ismerteti meg Magyarország kulturális örökségének egy méltatlanul elfeledett, de nagyon izgalmas területét. Így válhatott ez a kötet egyszerre méltó összefoglalójává az eddigi munkának, és megkerülhetetlen kiindulópontjává a további kutatásnak.

Puskás Bernadett: A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás. Budapest, 2008. 320 p.

Terdik Szilveszter

Ruszin sajtószemle 1939–1944.

A kötet ruszin szerzők a II. világháború éveiben keletkezett, korábban ismeretlen szövegeit tartalmazza. Az ungvári periodikákban viszonylag nem túl régen megjelent publikációk azért maradhattak ismeretlenek, mert a helytörténeteknek gyakorlatilag tilos volt nemcsak hivatkozniuk ezekre az anyagokra, hanem még a létezésükről sem volt szabad említést tenniük. A *Нова Неделя* ('Új Vasárnap'), *Карпатська Неделя* ('Kár-

páti Vasárnap'), *Литературна Неделя* ('Irodalmi Vasárnap'), *Неделя* ('Vasárnap') című újságok bekötött évfolyamait megsemmisítették, a helyi levéltárakban és zárolt könyvtári gyűjteményekben fennmaradt kevés újságpéldány pedig a kutatók szélesebb köre számára hozzáférhetetlen maradt.

A könyvben megfelelő pontossággal újra kiadásra kerültek Irinej Konratovics atyának, a kor vezető amatőr törté-

nészének hírlapi publikációi; Sztripszky Hiadornak, az ismert ruszin néprajztudósnak, bibliográfusnak és nyelvésznek mindmáig tudományos értékkel bíró közleményei; Fedor Potusnyak ismert író, filozófus, etnográfus, folklorista és régész tudományos munkái, aki fiatal helyi származású tudós volt, a prágai Károly Egyetem végzős hallgatója, az adott korban aktívan részt vett a kárpátaljai kulturális életben, majd a háború után az Ungvári Állami Egyetem docense lett; Péter Mihóknak, a helyi tanítói testület képviselőjének, a kor termékeny szerzőjének a cikkei.

A könyv függelékeként jelent meg az a szovjet hatalmi szervek által 1949-ben összeállított dokumentum, amellyel ténylegesen megkezdődött a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség felszámolása.

Ruszin sajtószemle 1939–1944 I. Tudomány. Tudományos és tudományos ismeretterjesztő cikkek az 1939–44. évek sajtójából. Az anyagot gyűjtötte, válogatta és az előszót írta Káprály Mihály. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 23. Nyíregyháza, 2008. 200 p.

Abonyi Andrea Tímea

„Zsidó pillanatok” – új állandó fotókiállítás

Új állandó kiállítás nyílt „Zsidó pillanatok” címmel Tóth-Ábri Péter fényképeiből az izraelita hitközség közösségi házában. A mintegy kéttucatnyi fotón meglevenednek a vallási élet fontos pillanatai a körülmetéléstől a felnőtté avatáson át az esküvőig, az ünnepek a zsidó újévtől (Ros Hasana) az engesztelés napján át (Jom Kippur) a sátoros ünnepig (Szukkot), a vallási, szertartási tárgyak a törától a sófáron át a frigyládaig. A fotókhoz a szerző tömör magyarázatokat készített, hogy segítsen eligazodni a kívül állók számára részben zárt, kissé misztikus világban. Mintegy két esztendő termését foglalja keretbe a kiállítás, amelynek megnyitóján a képeket Villányi András fotóművész ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

A képek készítésének nehézségét az jelentette, hogy a zsidó vallás szerint nem szabad a szertartásokon fényképezni; tehát úgy kellett megoldani a feladatot, hogy a fotók hitelesen adják vissza a zsidó élet pillanatait, de ne sértsék a vallási előírásokat. Néhány kép

nem Nyíregyházán készült, mert egyes szertartásokhoz nincs elegendő számú megfelelő személy a helyi hitközségben.

A nyíregyházi hitközség 1865-ig a nagykállói rabbi felügyelete alá tartozó fiókhitközség volt. Ekkor a megerősödött, létszámában megnövekedett közösség önálló hitközséggé alakult. A Vészkorszak idején közel 5000 nyíregyházi zsidó vallású személyt írtak össze a hatóságok, túlnyomó többségüket deportálták. A felszabadulás után már csak pár százan tértek vissza, akik közül sokan elvándoroltak a következő évtizedekben.

(Az új kiállítás alkalmat ad arra is, hogy megemlítsük Tóth-Ábri Péter egy másik, újszerű kezdeményezését: „Fényérték” címmel fotóblogot indított az interneten, <http://www.fenyertek.blogspot.com/>, amely a fényképezés iránt érdeklődőknek kínál kellemes böngészést.)

A „Zsidó pillanatok” című kiállítás hétfőtől csütörtökig 8–14 óra között látogatható Nyíregyházán, a Mártírok tere 6. szám alatt.

(m. s.)

A vidéki települések végnapjai Ukrajnában?

A tudományos körökben ismert és szabad véleménynyilvánításai mind a múltban, mind esetenként a jelenben is támadásoknak kitett ukrán akadémikus, *Jurcsisin Volodimir* legújabb tanulmánya részben új megvilágításba helyezi Ukrajna egyes régióinak várható fejlődését. Ez vonatkozik elsősorban a mezőgazdasági jellegű vidékekre. A szerző a bevezetésben megadta a tanulmány alaphangját: mit vétett a falu, és a falusi lakosság minek köszönheti szomorú sorsát?

Az első fejezet – bevezetés helyett, röviden taglalja a jelenlegi helyzet meghatározó tényezőit, Ukrajna 1991-ben történt függetlenségének elnyerése után, megszabadulva a központi – a moszkvai irányítástól, a szövetkezeti szektor állami rendeletekkel szabályozott dekollektivizációja, és az állami gazdaságok jelentős részének felszámolása, eltérő eredményekhez vezetett. Bár az új „ideológia” az egyéni gazdálkodást helyezte előtérbe, egyes területeken a volt kolhozok és szovhozok vezetősége nem engedte meg a kollektív mezőgazdasági üzemek megszüntetését. Figyelembe vette a tudományos kutatók által még a szovjet éra utolsó éveiben kidolgozott javaslatokat az agrárszféra szükséges reformja irányvonalát illetően. Így – több példát is említve – megállapítja, hogy a vagyonyjegyek felhasználásával létrehozott új típusú szövetkezetek továbbra is hatékonyan működtek, a szerző több mint 200 kollektív gazdaság átszervezésében vett részt közvetlenül. Ez azonban nem volt általános. A mezőgazdasági üzemek megszűnése, az egyéni gazdaságok hiánypótló képtelensége egyes régiókban a falvak kihalásához vezetett és vezet ma is.

A tanulmányban ismertetésre kerültek egyes ukrán tudósok javaslatai a

függetlenné vált 50 millió lakosú ország agrárreformja vonatkozásában. Azonban, mint erre a következő fejezetben történik utalás Ukrajna új politikai vezetése figyelmen kívül hagyta a javaslatok többségét és egy voluntarista agrárpolitikát érvényesített. A szerző véleménye szerint a mezőgazdasági termelés visszaesése – és ami ez után következett, nem agrárkrízis volt, hanem az ukrán állami agrárpolitika krízise. A jelenlegi agrárpolitikát Ukrajnában – a szerző eme megállapításával nehéz egyetérteni – a szovjet érában a falusi lakosság, a parasztok ellen elkövetett bűnökhöz hasonlítja. Ismét egy vitatható véleménye a szerzőnek: a falu, a gazdálkodók már több mint 15 éve egy „szociális-gazdasági és pszichológiai terror” (sic!) hatása alatt vannak, és ettől a terrortól szenvednek.

A múltat felelevenítve a szerző kiemeli, hogy Ukrajnában a falusi lakosság, a gazdálkodók voltak az ukrán nyelv megőrzésének és a nemzeti kultúra megtartásának a letéteményesei. Az 1917. évi bolsevik hatalomátvétel után – ezt a szót használja a szerző – az agrárlakosság volt az 1920–30-as évek fordulóján az erőszakos kollektivizáció elszenvedője. Az 1932–33. évek éhínsége, a gazdag- és középparasztok Szibériába való száműzése végzetes következményekkel járt.

A következő fejezet taglalja a jelenkori helyzetet. A szerző smerteti a függetlenség éveiben elfogadott törvényeket és az agrárszféra helyzetét meghatározó államelnöki rendeleteket. Külön kitér a földtulajdon kérdésére – a földreform problémáira, kiemelve, hogy ebben a kérdéskörben kizárólagosan csak államelnöki rendeletek szabályozták a birtokszerkezet alakulását. A szerző nem fogadja el az Államelnöki Adminisztráció – egy elnöki-parlamentari államforma kö-

rülményei közötti – irányítását az agrárreform vonatkozásában, az Adminisztráció agrárosztályát a múltbéli szovjet központi bizottság agrármunkabizottságához hasonlítja. Az eredmény előre jelezhető volt: az agrárreform nem vette figyelembe a falusi lakosság érdekeit, ennek minden következményével együtt. A szerző hiányolja, hogy míg az előző években Ukrajna Legfelsőbb Tanácsában (parlament) volt agrárpárt, addig jelenleg már nincs agrár-lobbi, a falusi lakosság politikai támasz nélkül maradt.

A befejező rész rendkívül sötét képet fest az ukrán falu – a falusi lakosság jövőjét illetően, és a kialakult helyzetet nemzeti katasztrófaként értékeli a szerző. Statisztikai adatokra hivatkozva kiemeli, hogy a 2005. évben 305 falusi település tűnt el a föld színéről Ukrajnában., a fiatalok elköltöztek, az idősök elhunytak. Így például a Sziverscsina régióban (Csernihivszkij terület) Ukrajna függetlensége éveiben 19 falusi települést töröltek a nyilvántartásból, és a szerző megemlíti, hogy a terület több mint 100 településén a lakosság száma nem haladja meg a 10–20 főt. Ezek a falvak is kihalásra vannak ítélve.

A 2001–2005. években Ukrajnában megközelítőleg 4 ezer falusi településen nem született egyetlen gyermek sem, és további 3 ezer településen nem volt 5 éven aluli gyermek. Ezeken a településeken – Ukrajna falvainak 12,5 százalékán – nincs óvoda, nincs iskola, egészségügyi intézmény. A központi hatalom nem veszi figyelembe, hogy az ukrán falu nemzeti örökség letéteményese, a nemzeti tudat megtestesítője.

Összegezve a tanulmányban foglaltakat, a szerző megállapítja, hogy az elmúlt évek veszteségeinek pótlására már nincs lehetősége. Azonban az agrárpolitikának

kötelessége leállítani a mezőgazdaság és a falu lesüllyedését. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a tudományos kutatóintézetek által kidolgozott ajánlásokat: a falu és az agárszektor fejlesztésének prioritása, Ukrajna agrárszektora és a világ élelmiszergazdasága, a falusi települések életképességének javítása, az agrárpolitika irányvonalának újraértelmezése vonatkozásában.

A recenzens egyaránt ismeri Ukrajna politikai és gazdasági helyzetét. Alapjába véve egyetért a tanulmány szerzőjének álláspontjával: Ukrajna agrárreformja előirányozta a birtokrendszer átalakítását, jelentős számú törpe – életképtelen, egyéni gazdaság létrehozását. Ez volt az alapja a falusi lakosságnak a megélhetést nem biztosító gazdálkodástól való elfordulásának, és a munkaképes korúak tömeges elvándorlásának. Egyes felmérések szerint 5–7 millió munkaképes ukrán állampolgár, többségük volt falusi lakos dolgozik külföldön.

Bár a tanulmányban erre nem történik kitérés de közismert, hogy Ukrajna közép- és déli régióiban olyan több ezer, egyes esetekben több tízezer hektár birtokmérettel rendelkező mezőgazdasági üzemek, pontosabban fogalmazva élelmiszergazdasági üzemek jöttek létre, részben jelentős nyugati tőkebefektetéssel (technikai, technológiai lízing). Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy ezek az üzemek fogják-e biztosítani Ukrajna mezőgazdasági termelésének felfuttatását, és ami lényeges, az ukrán falusi települések pusztulásának megállítását, ma még korainak tűnik.

Jurcsisin, Volodimir : Rjasznie Ukrajina cvintarjami szvoeji isztoriji. Insztitut ahrarnoji ekonomiki. Kijiv, 2008. 40 p.

Almásy Sándor

Aprófalvak fényképarca

Botpalád, Csaroda, Füledd, Kispalád, Milota, Szatmárcseke, Tákos, Tiszabecs, Tiszacsécse, Tiszakóród, Túrístvándi, Uszka: e tizenkét kistelepülés életének pillanatait zömmel a klasszikus szociográfus eszközeivel ábrázoló kötet jelent meg a közelmúltban. A könyv a Magyarország képi felfedezése sorozatban látott napvilágot. Címe (Szatmár-Bereg – avagy egy történelmi kistáj lelke) sejteti: alkotói többre vállalkoztak annál, hogy leíró módon dokumentálják a kiválasztott falvak mindennapjait. A fotográfusok (Benkő Imre, Domaniczky Tivadar, Fazekas István, Fejér Gábor, Horváth Dávid, Kresz Albert, Lőrincz Ferenc, Németh Géza, Róna Jutka, Tamási Gábor) a fekete-fehér fénykép drámai sűrítésének, hangulatteremtő erejének segítségével a láttatott emberek és tájak mélyvilágát akarják megragadni.

A kötet elején Szuhay Péter (angol fordítás: Horváth Orsolya) szellemesen pontokba szedi annak indoklását, hogy a nevezett fotós csapatot miféle szándékok vetették az Erdőhát közelébe. A *Miért pont Szatmár?* című bevezetőben a szerző tíz indokot sorol fel a kérdés megválaszolására. Ezek között szerepel több szubjektív emlék, az érzelmi kötődés megvallása éppúgy, mint az erre a vidékre irányuló tudományos kutatás prioritásának emlegetése.

Szuhay először 1970 nyarán, még budai gimnazistaként járt ezen a tájon, a nagy árvíz után. A barátjával ekkor erre kalandozó fiatalember később Móricz Zsigmond könyvének, *A boldog embernek hatása alá kerül*, majd kezd el érdeklődni Ámi Lajos, illetve Fedics Mihály meséi iránt. A sorjázó élmények és tapasztalatok között a fotóalbum elkészítésének legerősebb indokát így foglalja össze: „... az MTA Regionális Kutatások

Központjában 2005 nyarán *Aprófalvak és aprófalusiak esélyegyenlőségéért* címmel a Nemzeti Kutatásfejlesztési Program keretében, Kovács Katalin vezetésével vizsgálat indult, melynek során öt régió aprófalvas övezeteinek helyzetét, az ott élők megélhetésének forrásait, a gazdasági szereplők, intézmények, önkormányzatok lehetőségeit, az aprófalvak speciális helyzetével számoló megyei és regionális fejlesztési politikát tanulmányozzák. Ennek egyik kistérsége a fehér-gyarmati lett, kiemelten az Erdőhátal, a legközelebbi kutatópontként Túrístvándival, Tiszakóróddal, Botpaláddal. A kutatók a helyi erőforrásokon nyugvó fejlődés és a kívülről remélt fejlesztés lehetséges metszéspontjait keresik, végső céljuk pedig annak előmozdítása, hogy a kistelepülések különböző jellegű és eredetű, egymást erősítő hátrányainak feltárásával megállítható legyen a hanyatlás. A kép, amely kibontakozik a baranyai, somogyi, zalai, borsodi, tiszaháti kistalukban készített interjúkból, igencsak tarka, mintegy a végletek világát mutatja az aprófalvakban. A teljes körűen szegregált gettóktól a kihálás szélére került törpefalvakon át a német és az osztrák nyaralóktól hemzsegő falvakig hazánkban minden megtalálható. A hanyatlás azonban kíméletlenül egyöntetű, és az aprófalvakat a többi településtől elválasztó szakadék mélyülését mutatja (...) A statisztikai adatok azt igazolják, hogy minél kisebb egy település, annál kedvezőtlenebb a demográfiai szerkezete, annál képzetlenebb az ott élő lakosság, annál alacsonyabb a legális foglalkoztatottság, s annál nagyobb az inaktivitás mértéke, és kisebbek a családi jövedelmek. A szegénység lényegében kezelhetetlen. A kutatás egyik fontos kultúr-antropológiai aspektusa az etni-

kai arányok érezhető változása (vagyis a stagnáló illetve fogyatkozó népességszám mellett is a romák számának és arányának növekedése, a magyarok, vagyis parasztok számának és arányának csökkenése) közepette a két csoport együttélésének természete volt...”

A bevezető végén Szuhay Péter azt mondja: a „fényírók” végül 2006 nyarán Szatmárcsekén találkoztak, hogy aztán ki-ki egy hétre elmenjen dolgozni a kiválasztott településre. Így jutottak el az alkotók a recenzio elején említett aprófalvakba, hogy megörökítsék az ott élő emberek mindennapjait.

A kötet képeinek túlnyomó része, a klasszikus hagyományt követve, az embert és környezetét ábrázolja. A felvételek kapcsolódnak a két világháború között született szociofotó szemléletmódjához annyiban is, hogy fekete-fehérben készültek. (A bevezető nem tér ki arra, hogy a riporterek analóg vagy digitális technikát alkalmaztak-e; a lényegét tekintve voltaképpen ez ma már irreleváns kérdés.) Az ábrázolások nagyobbik hányada a fotográfus és modelljei harmonikus viszonyát tükrözik. A fotós együtt él alakjaival, ismeri környezetüket, részt vesz mindennapjaikban, elkíséri őket munkába, kocsnába, családi eseményekre. (A jó portré elengedhetetlen feltétele a két fél oldott viszonya...)

Az album anyagának tanulsága az is, hogy az egyes fényképek hatását nagyban megnöveli a többi által teremtett kontextus. Fogalmazhatunk úgy is, hogy némely felvétel önmagában semmitmondó lenne, ha nem erősítené fel a rész jelentését az egész. Ez természetes: ezen az esztétikai tapasztalaton nyugszik a fotósorozat, vagy fotónovella hatásmechanizmusa is.

A Szatmár-Bereg, avagy egy történelmi kistáj lelke képi világában aláhúzza illetve megerősíti a recenzio elején említett kutatások eredményét, amennyiben az itt élők körülményeiről, munkalehetőségei-

ről, életfeltételeiről hoz olykor fölöttébb komor látteleletet. A könyv alkotói közül nem mindenki alkalmazza a szociofotó látásmódját: Lőrincz Ferenc *Vetület 1–4* című sorozata absztrakt formavilágával, Kresz Albert *Temetője* asszociativitásával teremt befogadói kihívást. Németh Géza utcákat ábrázoló képsora, valamint *Templombejárat*, *Faluház bejárat*, *Ablak* című alkotása a tárgyfotóhoz áll közel; a Református templom lágy fényeivel, a Kerítés pedig ritmusával vonja magára a figyelmet. Fazekas István Tiszabecsen felvett izgalmas anyagának némely darabja bárhol másutt is készülhetett volna, az opuszokat a cím összetartó ereje fogja egybe. A klasszikus szociofotós szemléletet Benkő Imre (Móricz Zsigmond utca, Kádfürdő az udvaron, Strand az öreg Túron, Gulán Jánosné nyugdíjas), Fejér Gábor (Lőkös Sándor uborkaátvétel közben, Tóth Elemér és Ilukács György Zsigmond kecskéikkel,) Fazekas István (Cserepes András – fejés, Nagy László), Róna Jutka (Kocsma, Tóth Juci néni), Domaniczky Tivadar (Lakás), Tamási Gábor (Uborkakertészet, Erzsi néni) és Horváth Dávid (Református templom, valamint a Kispalád-sorozat néhány expozíciója) képviseli. Külön szót érdemel néhány egyéni megoldás: Fejér Gábor két *Konyhai csendélete*, továbbá az *Önkorányzat*, légkondicionáló című képe. Ő készítette az album leghangulatosabb fotóját is: Ifj. Borbély Istvánné „Melinda”, az áldott állapotban lévő, bal kezét a hasára tévő fiatalasszonyt lírai fénnel megvilágítva, plasztikusan emeli ki a leendő kismama törekény alakját. Említésre méltó a Fazekas István és Tamási Gábor néhány felvételen helyet kapó humor mellett a gyermekek életének apró-cseprő pillanatait szeretettel közvetítő alkotói szándék Benkő Imre, Fazekas István, Róna Jutka, Domaniczky Tivadar munkáiban.

A kötet tíz „fényírójának” anyagai közül legerősebb, olykor a leginkább

gondolkodásra készítő Domaniczky Tivadaré (Reggeli ébredés, Háziorvosi rendelésre várva, Fiú portré, Lányka portré), a leginkább expresszív pedig Horváth Dániel sorozata, különösen a Portré IV, a Kispalád 2007, a Portré V, és a Portré VI. Ez utóbbiak nagy fényerejű, rendkívül keményen rajzoló objektívvel, nyitott rekesszel készített arcképek, amelyeken kizárólag a szem

éles: ezek a tekintetek minden szociológiai kutatásnál ékebben beszélnek az aprófalvakban élő emberek múltjáról – és jövőjéről...

Szatmár-Bereg, avagy egy történelmi kistáj lelke.
Szerkesztette: Benkó Imre. Enigart Könyvkiadó Bt.
2007. 128. p.

Karádi Zsolt

Szorgalmas Szorgalmatos

Számos feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy színvonalas helytörténeti kiadvány gyarapítsa az ilyen tárgyú munkák örvendetesen hosszabbodó sorát. Kell mindenk előtt egy lelkes, elszánt lokálpatrióta, aki kellően jártas a kutatómunkában, időt, fáradságot nem kímélve, hangyaszorgalommal összegyűjti a tényeket, adatokat; kellő empátiával szóra bírja az adatközlőket; egymáshoz illeszti, rendbe szervezi a részeket, amelyek logikus egésszé állnak össze.

Kell azután a szakmai tanácsokat, útmutatást adó, a szöveget, „megfésülő”, formába öntő lektor (*Kujbusné dr. Mecsei Éva*), szerkesztő, fotográfus, informatikus, tördelő és nyomdász, akik munkája szükségeltetik, hogy elismerésünkre méltó, haszonnal forgatható végeredmény kerüljön az olvasók asztalára. S találni kell még a megjelenéshez anyagi támogatást nyújtó önkormányzatot, vállalkozást, vagy – mint esetünkben – egy áldozatkész magánszemélyt (*Révész Bálint*). Végül, de nem utolsó sorban elengedhetetlen a szerzőt biztató, munkáját segítő családi háttér.

Szántó László – mindnyájunk öröme – nem volt híján a fenti feltételeknek, ezért kétéves munkájának gyümölcsésként, mintegy karácsonyi ajándékot nyújtotta át nekünk Szorgalmas Szor-

galmatos című, negyedfélszáz oldalas kötetét.

Nagy Péterné versbe foglalt könyörgését (amelyben a többnyire ragrímek egy kicsit döcögnek, s az alany és állítmány egyeztetése sem sikerül az első strófában), *dr. Szabó Géza*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület elnöke köszöntője követi. Helyénvaló megállapítása, amely szerint: „Nem szokványos helytörténeti kiadványt tart kézben a Tisztelt Olvasó. A műnek nehéz volna pontosan meghatározni a műfaját, a szerző nem követi a falutörténet-írók által jól kitaposott ösvényeket, nem történetírói babérokra, csupán közreadja kitartó kutatómunkával összegyűjtött, elismerésre méltó ismereteit községre történetéről.”

A szerző bevezetője személyes hangvételű, a csaknem fél évszázadon át vállalt közösség iránti szeretetről, tiszteletéről tanúskodik, ugyanakkor férfiasan szemérmes, elkerüli az érzélgősség buktatóit. Már itt szó esik arról, hogy az alig másfél évszázados múlta visszatekintő település „előtörténetéhez” indokolt és szükséges volt a régészeti leletek speciális szaktudást igénylő, szakember általi bemutatása, értelmezése. Erre *Scholtz Róbert*, a Jósa András Múzeum régésze vállalkozott (kár, hogy neve a bevezető-

ben cz-vel íródott), aki az őskőkortól a neolitikumon, réz-, bronz- és vaskorszakon át a népvándorlás és a honfoglalás koráig tekinti át a Szorgalmatos környékén előkerült szép számú leletet (kiemelésre érdemesek a Szőlőlapon, valamint a tiszalöki börtön alapozásakor előkerült településrészletek). Konklúziója szerint *„... e tájon nemcsak avar és szkíta lakott, hanem több tízezer éves történelemre tekinthet vissza, amire igazán büszkének lehetnek a fiatal település, Szorgalmatos lakói”*.

A régműltről szóló fejezet a Szorgalmatos kialakulása című oldalakkal egészül ki, s itt a szerző annak is utána járt, honnan kapta a nevét a település. A különböző források egybevetése után megtudhatjuk, hogy „Szorgalmatos létrejött leginkább az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc utánra, a tagosítást követő évtizedekre (1850–1860) tehető”. Innen ível a történet a 2002-es mérőföldkőig, mikor a Tiszavasváritól való elválással megszületett a megye 229. önálló települése.

A második, csak másfél száz oldalas fejezet ezt a címet viseli: Élet Szorgalmatoson a XIX–XX században. Szántó László először a lakosság összetételét, a népmozgalmi adatokat veszi számba, táblázatba foglalja, honnan, kik, milyen vallásúak települtek ide. Plasztikusan mutatja be a lakásviszonyokat, az utcákat, házakat, a foglalkozási csoportokat, az itt élők szokásait, örömeit és bánatait a hitélettől a nép- és beatzenekarig. S teszi mindezt alig túlzással szólva „név szerint”.

Ezután Közügyek címszó alatt szó esik a mindenkori eljárásokról (szállásbíró, esküdtek, tanácsstagok, önkormányzati képviselők), a különböző pártalakulatokról, társadalmi és tömegszervezetekről, a választási eredményekről, a választott testületek fontosabb döntéseiről a kezdetektől a „múlt hónapig”.

A megélhetésről szólva, aprólékosan vizsgálja a földművelés, az állattenyésztés

helyi fejlődését, valamint a Révész Cégcsoport történetét, majd – aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy szívügyét – az önálló iskola megteremtéséért vívott évtizedes küzdelmet tárja az olvasó elé adatok, tények elképesztő gazdagságával.

Nem marad ki az összeállításból az egészségügy sem, mindent megtudunk a járványokról, az elhalálozások okairól, a gyógyítás ősi módjairól, az orvosokról, védőnőkről és patikusokról.

A kötet harmadik nagy egységében szorgalmatosiak vallanak Szorgalmatosról mintegy száz oldalon, több mint nyolcvanan. Elsőre nem világos az egymást követő visszaemlékezések sorrendjének rendező elve, figyelmesebb olvasás után azonban kiderül: előbb a legidősebbek, a 70–80 év fölöttiek idézik fel a régmúlt életmódját, szokásait, a már-már feledett mesterségeket, sorsfordító történelmi eseményeket. Ezután jönnek az 50–60-asok, akik értelemszerűen a közelmúlt történéseiről mesélnek – a dolog természetéből fakadóan – szubjektív módon, esetenként elfogultan. A harmadik csoportot az előbbieknél is fiatalabbak alkotják, akik ma is aktív formálói Szorgalmatos életének. Az adatközlők között megtalálhatók – a nyugdíjasokon kívül – a legkülönbözőbb foglalkozásúak: orvosok és pedagógusok, szakmunkások és lelkészek, köztisztviselők és diákok, vállalkozók és a helyi közélet vezető személyiségei.

A megszólalók nagy száma, összetétele óhatatlanul azt eredményezi, hogy gyakori az ismétlődés, az átfedés, és persze a visszaemlékezők mesélőkedve, -készsége, a nyelvi megformálás színvonala is egyenetlen. A már idézett Szabó Géza joggal jegyzi meg: „Szántó László jól érezhető megilletődöttséggel kezeli forrásait, alapvetően dokumentarista jóhiszeműséggel szövegezte meg visszaemlékezőit, de annak ellenére, hogy nem akar sem ítélőbíró, sem végérvényes igazságok megfogalmazója lenni, az

összképben társadalmi, kulturális folyamatok rajzolódnak ki továbbélt vagy túlhaladott hagyományok és konkrét emberek jelennek meg”.

A kötet Adattárral és Függelékkal folytatódik. Előbbiben név szerint megismerhetők a könyv szereplői, utóbbiban eredeti források, fényképek, kaptak helyet, de ugyanitt adja közre a szerző Szorgalmatos lakóinak névsorát a 2006. decemberi állapotok szerint. Gazdag a szakirodalom, a felhasznált források listája, s az immár abécé-rendbe szedett adatközlőket is névvel, életkorral, foglalkozással, lakcímmel azonosíthatjuk. Bevezetésül csaknem háromtucatnyi színes fotó illusztrálja az olvasottakat.

Mint megtudtuk, Szántó László már tervezi a folytatást, hiszen benne maradt még legalább egy füzetnyi mondanivaló, s erre készítenek a friss visszhangok, legújabb fejlemények is. Miközben mi is erre biztatjuk, azt kívánjuk, legyen ereje úrrá lenni a bőség zavarán, ne fájdtassa szívét a kényszerű szelektálás. Ha ez így lesz, ismét örvendezhetnek a szorgalmatosiak, az innen elszármazottak, s mindenki, aki örömmel nyugtázza, ha valaki munkájával hozzájárul szűkebb hazánk megismeréséhez, önbecsülésünkhöz.

Szántó László: Szorgalmas Szorgalmatos. Megjelent Révész Bálint és családja támogatásával. Szorgalmatos, 2007. 351 p.

Fekete Antal

A középkori Szatmár megye települései

Tekintélyes szakkönyvvel gazdagodott megyénk történeti irodalma: megjelent Németh Péter régész, c. múzeum-igazgatónak a középkori Szatmár megye településeiről szóló félezer oldalas kötete.

A vállalkozás folytatása és kiteljesedése a szerző történeti földrajzzal foglalkozó munkásságának. A kezdetet az 1972-ben megjelent, Mező Andrással közösen írt Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára jelentette, a mai megyehatáron belül levő települések névmagyarázatával és korai okleveles adataival. A folyamatos adatgyűjtés és a régészként végzett ásatások, terepbejárások tapasztalatai nyomán 1997-ben látott napvilágot A középkori Szabolcs megye települései című kötet, amely a történelmi megye határaihoz igazodva, újabb adatokkal, pontosításokkal, tempom-alaprajzokkal jeleníti meg a múltbeli vármegyét.

Ebbe a sorba illeszkedik a most ismertetett, a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiuma támogatásával, a szerző költségén 2008-ban megjelent A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig című munka, amely a történelmi Szatmár megyéhez kötődő településeknek eddig feltárt, különböző forrásokban fellelhető adataira épül. Felhasználja és összegzi az oklevéltárakban közreadott írott szövegek, összeírások, régészeti leletek, építészeti emlékek és a történeti névanyag feldolgozása által szerzett ismereteket.

Az 1990-es évektől a középkori megyetörténet forrásbázisát jelentősen megnövelték az új lendületet vett oklevélkiadások, pl. az Anjou-kori oklevéltár és a Zsigmond-kori oklevéltár örvendetesen gyarapodó kötetei. Figyelemre méltó, hogy Németh Péter milyen intenzíven (szerkesztő, lektor, kiadó) vesz részt az országos kutatási program mellékszár-

laként jelentkező, megyéinket érintő okleveles anyag közzétételének elősegítésében. Elég legyen itt Piti Ferenc, Neumann Tibor és C. Tóth Norbert írásainak megjelentetésére utalni.

Az oklevelek, a honfoglalást követő évszázadok írott emlékei, – csaknem kizárólag latin nyelven írt okmányok – amelyekben valamilyen jogkövetkezménnyel járó ügyet foglaltak írásba. A mohácsi vész (1526) előtti okleveleket a levéltárak külön gyűjteményekben őrzik; a Magyar Országos Levéltár az ún. Diplomatikai Levéltárban (DL) és Diplomatikai Fényképgyűjteményben (DF). Az oklevélbőség a középkor évszázadaiban fokozatosan növekszik, a szerényen adatolt XII–XIII. század után a XIV–XV. század írott emlékei már számottevőek. Az oklevelek témája változatos, lehet birtokba iktatás, határjárás, osztozkodás. Nem ritka a vitás, peres ügy sem, ami jó esetben megegyezéssel zárult, máskor önkényes „igazságtévés”, hatalmaskodás nyomán született. Az ügyekről készült hivatalos feljegyzések számos személy- és helynevet őriztek meg az utókor számára, miközben a település- és birtoktörténet korabeli viszonyairól is árulkodnak.

Korai írásos emlékeink leginkább a királyi udvarban működő hivatalokhoz és a hiteleshelyekhez kötődnek. Az egyházi intézményekben, káptalanokban és szerzetesi konventekben végzett hiteleshelyi tevékenység körébe tartozott, pl. a királyi, nádori parancsra végzett vizsgálat, vagy magánfelek kérésére ügyeik írásba foglalása és azok másolatainak őrzése.

A Szatmár megye középkori településeiről szóló kiadvány adatok sokaságát tárja elénk. Ezek rendszerezésének módjáról a szerző a Bevezetésben részletes útmutatóval szolgál. Számos, a történeti földrajzi szakmunkákban elfogadott rövidítést, jelet használ, jegyzékük segíti az olvasót az eligazodásban. A kötet fő része az Adattár. Itt sorakoznak az abc-rendbe

szedett, középkori írásos említéssel rendelkező települések sorszámmal ellátott szócikkei, szám szerint 556. Közülük soknak idegen csengésű a neve, mert ma már nem létezik, más település határába olvadt. Meglepetés érheti az olvasót, ha mai nevén nem talál meg egy-egy falut vagy várost (pl. Nagybányát). Ilyenkor próbálkozzon a középkori helynévvel, vagy üsse fel a kötetet a részletes, sok szempontú keresést biztosító Mutatónál! A sorba olyan helynevek is bekerültek, amelyek mellett csak utalást találunk arra, hogy leírásuk más név alatt kerekendő, pl. Sárközújlak ld. Újlak 4. alatt! Az azonos nevű helységek közötti eligazodást, mint Újlak esetében is, külön számozás segíti.

A szócikk tartalmazza a településre vonatkozó írásos források legfontosabb adatait, megadva az előfordulás évszámát, a helynév írásmódját. Meg van jelölve a forrás őrzőhelye, illetve a nyomtatásban megjelentekre vonatkozó irodalom is. Ezt követi a megadott források értelmezése, előbb a helynévé, majd a település- és birtoklástörténeti eseményeké. Az itt felsorakoztatott adatok tanulmányozása felér egy időutazással, méltán számíthat a helytörténészek figyelmére. Megtudhatjuk többek között, hogy Dobos falu egy poroszló nevében tűnik fel 1219-ben, hogy Paládot egy 1263-as végrendeletben említik először. Kiderül, hogy Fábianházán 1332-ben már köegyház állt, Zsarolyán birtoklásának ügyében pedig a szatmári ispán és szolgabíró is eljár a XIV. század elején. A szerző figyel a település térbeli elhelyezésére, megemlíti a szomszédos helyeket, a középkori egyház létét. Későbbi, XVIII–XIX. századi forrásokat is felhasznál, így az 1723-as egyházi összeírást, amely sok esetben visszaul a templomok korai állapotára, vagy az 1892-es helységnévtár terület-adatait, amelyekből még következtetni lehet a középkori falunagyságra. Végezetül megtudhatjuk a település

jelenlegi állapotát, hogy létezik-e még. Ha igen, melyik országban/megyében (Magyarországon, Romániában, esetleg Ukrajnában) és milyen néven. Ha nem, melyik falu határában (közelében) kereshetők a nyomai.

A szatmári települések kb. fele ma Romániában található, a románul tudó kutatók számára lesz hasznos, hogy a Bevezetés az ő nyelvükön is olvasható. A kötetben szereplő összes település neve rákerült a mellékletként csatolt, jól szerkesztett térképre, amely szilárdabb rögzítést érdemelt volna, mert félő, hogy a könyvből kiesve elkallódik.

A kiadványban találjuk még a szerzőnek Szatmár megye kialakulásáról írt dolgozatát, amelyben a megye benépesü-

lését, egyházi és igazgatási szervezetének kialakulását vázolja fel. Közli néhány őshonos szatmári család leszármazási tábláját és a kor építészeti kultúrájába bepillantást engedő templomrajzokat (főleg *Schulz Ferenc* munkáit).

A kötet lenyűgözően gazdag tárháza a Szatmár megye XIII–XIV. századi történelmére vonatkozó adatoknak. Nélkülözhetetlen kézikönyve lesz a térség történeti és helytörténeti kutatásainak.

Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. Așezările comitatului medieval Satu Mare până la începutul secolului al XV-lea. A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiadványai 60. Nyíregyháza, 2008. XLI + 529 p.

Henzsel Ágota

krónika

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG IRODALMA

Válogatott bibliográfia 2008. június 1–szeptember 30.

Összeállította a Móricz Zsigmond Könyvtár
sajtófigyelő szolgálata

ÖNÁLLÓ MŰVEK

ÉS GYŰJTEMÉNYES MUNKÁK

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére
vonatkozó közleményei

65. BEREI-NAGY Edit: Múltunk meséi – korunk emberei I. : Ízelítő a Felső-Tisza-vidék, a Bodrogház és a Nyírség látnivalóiból – Budapest : Hena-Art Bt., 2006. – 176 p.
66. BOLLA Kálmán: Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások. 78. Cs. Jónás Erzsébet – Budapest : Zsigmond Király Főiskola, 2008. – 44, [2] p.
67. BORBÉLY Szilárd: Árnypajzsoló: Körülírások – Pozsony : Kalligram, 2008. – 181 p.
68. CSELENYÁK Imre: Ágoston Úrfa – Budapest : Coldwell, 2007. – 277 p.
69. CSELENYÁK Imre: Párhuzamos ellenirány – [Nagykovácsi] : Püldo K. : Coldwell, 2007. – 158 p.
70. FEKETE Titusz Zoltán, dr.: Fejezetek a Nyíregyháza-vidéki Kisvasút történetéből. – Nyíregyháza : Krampács Bt., 2008. – 190 p.
71. FENYVESI, Charles – JÁRAI Judit: Csupa mosoly volt: Charles Fenyvesivel beszélget Járai Judit – Budapest : Kairosz Kiadó, 2007. – 114 p.
72. Hagymány és változás a népi kultúrában : Tanulmányok a hatvan esztendő Dám László tiszteletére, szerk. Szabó Sarolta. – Nyíregyháza : SzSzBM Múzeumok Igazgatósága, 2005. – 612 p.
73. JÓNÁS Erzsébet, Cs. : Kettős portré villanófényben : Ratkó József Viszockij-fordításainak elemzése – Nyíregyháza : Krúdy Könyvkiadó, 2008. – 149 p.
74. KÜRTI László: Alkalmi otthonok – Budapest : Tipp Cult Kft., 2007. – 68 p.
75. LOSONCZI Léna: A Kármeltől a Hórebígy: Versek – Budapest : Uránusz Kiadó, 2007. – 138 p.
76. MÉSZÁROS Kálmán: Források Esze Tamás kuruc brigádéros életéhez és Tarpa Rákóczi-kori történetéhez I. : 1694–1706. – Vaja : Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 2008. – 179 p.
77. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve. 49. évf., főszerk. Dám László. – Nyíregyháza : Jósza András Múzeum, 2007. – 550 p.
78. OLÁH András: Érintetlenül: Versek. – Budapest : Hungarovix Kiadó, 2008. – 85 p.
79. PULYAI János: Szatmári békesség. – Budapest : Nap Kiadó, 2007. – 267 p.
80. Szabolcs-Szatmár-Berei Levéltári évkönyv 18. : Dr. Nagy Ferenc levéltár-igazgatónak ajándékba, szerk. Kujbusné Mecsei Éva. – Nyíregyháza : SzSzBM Önkormányzat Levéltára, 2008. – 412 p.
81. SZIRMAY Gábor: Az ugocsai szirmai Szirmay család története – Debrecen : Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2007. – 207 p.
82. Társasági tükör: A nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület évkönyve 3. – Nyíregyháza : Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 2008. – 214 p.
83. TÓTH Csaba–ULRICH Attila: Az újfelhértói arany-éremkincs = Der Goldmünzschartz von Újfehértó. – [Nyíregyháza] : Jósza András Múzeum ; Budapest : Martin Opitz Kiadó, 2007. – 75 p.

IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére
vonatkozó közleményei

2008. június 1–szeptember 30.

84. KÁDÁR Imre, MORVAI Balázs: Városi szennyvíz-izap-terhelés hatásának vizsgálata tenyészedény-kísérletben. II. = *Agrokémia és Talajtan*, 1. sz. p. 97–112.; szennyvíz; talajvizsgálat; Nyírlugos
85. FÁBIÁN Gergely, SZOBOSZLAI Katalin, HÜSE Lajos: A nyomor uzsorásai : A kamatos pénz intézménye a telepszerű körülmények között élők körében = *A Falu*, 2. sz. p. 53–62.; szegénység; uzsorások; szociológiai felmérés; cigányság; Tiszavasvári; Mátészalka; Nyíregyháza
86. RÉVÉSZNÉ PETRÓ Zsuzsa: Sóstó-zoo – A Nyíregyházi Állatpark = *A Vörös Postakocsi*, 2 (nyár). sz. p. 3–10.; állatpark; Nyíregyháza; Nyíregyházi Állatpark

87. MARIK Sándor: A megvalósult álom : Beszélgetés Gajdos Lászlóval, a Nyíregyházi Állatpark igazgatójával = *A Vörös Postakocsi*, 2 (nyár). sz. p. 11–19.; portré; állatpark; Nyíregyháza; Nyíregyházi Állatpark; Gajdos László (1962. 07. 31–)
88. GARAI Péter: Séta a Korányin = *A Vörös Postakocsi*, 2 (nyár). sz. p. 72–76.; városrendezés; építészet; Nyíregyháza-Korányi utca
89. FEDINEC Csilla: Magyarok kerestetnek az ukrainai történelem- és földrajzönyvekben = *Fórum*, 2. sz. p. 15–44.; határon túli magyarok; történelemtanítás; földrajz tanítás; Kárpátalja; Ukrajna
90. OROSZ Magdolna: A Monarchia-diszkurzus és az emlékezés terei Krúdy Gyula Boldogult úrfikoromban című regényében = *Irodalomtörténet*, 2. sz. p. 233–248.; műelemzés; Krúdy Gyula; Boldogult úrfikoromban; Krúdy Gyula (1878. 10. 21–1933)
91. CSERNICKSKÓ István: Ukrajna összhangra törekszik = *Kisebbségkutatás*, 2. sz. p. 302–315.; oktatás; határon túli magyarok; Ukrajna; Kárpátalja
92. TÓTH VÁSÁRHELYI Éva: Gróf Andrássy Klára a szociális legitimista = *Múltunk*, 2. sz. p. 105–121.; portré; Andrássy-család; gróf Andrássy Klára
93. FRÁTER Zoltán: Régi képek : Egy allegória toposza Krúdy novellájában = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 5–8.; műelemzés; Krúdy Gyula: A budai bakter
94. DRÁVICZKI Sándor: Evangélikus tanítóképzés Nyíregyházán 1847–1873 = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 9–11.; evangélikus egyház; pedagógusképzés; Nyíregyháza; 1847–1873
95. PUSZTAI József: Kistérségi iskola Ibrányban = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 57–61.; általános iskola; középiskola; Ibrány; Beszterec; Paszab; 2006; 2007; 2008
96. KARÁDI Zsolt: A művészet megszépíti a lelket : Beszélgetés dr. Bánhidiné Maróti Magdolnával = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 69–73.; portré; pedagógusok; karnagy; Bánhidiné Maróti Magdolna
97. SZILÁGYI Péter: Tisztelt Bánszki Tanár Úr! = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 74–75.; portré; kitüntetés; dr. Bánszki István
98. JÁNOS István: Hegyalja geográfusa : Dr. Boros László hetven éves = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 85.; portré; Boros László (1937. 09. 27–)
99. JÁNOS István: A színek virágoskertje : Petkes József köszöntése = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 86.; portré; Petkes József (1928–)
100. KALUCZA Lajos: Ötven éves a Kölcsey Ferenc Gimnázium = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 87–92.; középiskola; iskolatörténet; Nyíregyháza; 1990–2000; 2001–2006; 2007; Kölcsey Ferenc Gimnázium
101. PETHŐ József: Kettős portré villanófényben = *Pedagógiai Műhely*, 2. sz. p. 97–99.; könyvismertetés; Jónás Erzsébet, Cs.; Ratkó József Viszockij-fordításának elemzése.
102. VÁRI Anna, FERENCZ Zoltán, EREIFEJ Laurice: A víz keretirányelv bevezetése Magyarországon: Mintaprojekt a Felső-Tisza-régióban = *Társadalomkutatás*, 2. sz. p. 185–207.; vízgazdálkodás; Felső-Tiszavidék; Európai Unió
103. BALOGH Kriszta: Az evangélikus iskolák könyvtárainak helyzete : Egy iskolai könyvtári felmérés eredménye = *Könyv és Nevelés*, 3. sz. p. 8–17. Országos összehasonlító adatokkal; iskolai könyvtár; szociológiai felmérés; Nyíregyháza; Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium; Luther Márton Kollégium
104. CABELLO, Juan Alberto: A Büdi család vámosatyai vára = *Várak, Kastélyok, Templomok*, 3. sz. p. 16–18.; várak; Vámosatya
105. HERMANN Róbert: Szemere Bertalan a reformkorban = *Századok*, 3. sz. p. 536–591.; levelezés; életrajz; Kölcsey Ferenc; Szemere Bertalan
106. DARVASI Ferenc: A Vidéki Színházak Találkozója néhány előadásáról = *Bárka*, 4. sz. p. 82–86.; színikritika; Peter Schaffer: Amadeus. Rend.: Tasnádi Csaba; Vinnai András: Fotel. Rend.: Bodó Viktor; Móricz Zsigmond Színház
107. VAJDÁNÉ HORVÁTH Piroska: Záhony és térsége: Komplex gazdaságfejlesztési program = *Ma és Holnap*, 4. sz. p. 44–46.; regionális fejlesztés; vasút; Záhony és térsége
108. MOLNÁR Zsolt: Magyarország élőhelyei 2. : A szikes puszták = *Természetbúvár*, 4. sz. p. 26–27. Országos összehasonlító adatokkal; talajvizsgálat; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
109. OLÁH András: Az utolsó játszma : Történelmi dráma gróf Tisza István haláláról = *Életünk*, 6–7. sz. p. 134–176.
110. SZARKA László: A békétárgyalások és a kisebbségek ügye = *História*, 6–7. sz. p. 8–11.; határon túli magyarok; népességstatisztika; Kárpátalja; Szatmár vármegye; 1918; 1919
111. FEDINEC Csilla: Ruszinok és magyarok Kárpátalján, 1918–1921 = *História*, 6–7. sz. p. 22–25.; ruszinok; határon túli magyarok; Kárpátalja; 1918; 1919–1921
112. LUKÁCS Ágnes: A vallásosság szerepe a cigányság integrálásában : A Tuzséri Kegyelem Cigány Baptista Gyülekezet = *Kapu*, 6–7. sz. p. 147–151.; baptista egyház; cigányság; Tuzsér; Kékcse
113. BOROS Judit–GYARMATI Zsolt: Nagybányai festők Csíkszeredában. + A Nagybányai Művésztelep és

- Festőiskola = *Székegyföld*, 6. sz. p. 123–134.; művésztelep; Nagybánya; Nagybányai Festőiskola
114. JÁNKFALVI Zoltán: Mert repülni is muszáj! = *Aranyasas*, 7. sz. p. 50–53.; repülőtér; Nyíregyháza; 1939–1945
115. KOVÁCS Ágnes: Egy életrevaló egyházmegye : 15 éves a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye = *Família*, 7. sz. p. mell. II–III.; katolikus egyház; egyházmegye; 1993–2008
116. Elmozdulások : Beszélgetés Borbély Szilárddal = *Forrás*, 7–8. sz. p. 97–108.; portré; Borbély Szilárd (1964–)
117. DINYA Zoltán–MÁTHÉ Endre: Élelmiszer-kutatás, egészségmegőrzés – magas fokon = *Gazdasági Tükörcs*, 7. sz. p. 17.; tudományos kutatás; egészségvédelem; Nyíregyházi Főiskola Agrár és Molekuláris Kutató Intézet
118. BURMEISTER Erzsébet: Folyóiratok a tájékoztatásban – Regionális szakmai nap a Nyíregyházi Főiskolán = *Könyvtári Levelező/Lap*, 7. sz. p. 3–5.; könyvtár; konferencia; folyóirat; Nyíregyháza; Nyíregyházi Főiskola Központi Könyvtára
119. NOVÁK Anna: Az olvasóvá nevelést nem lehet elég korán kezdeni : baba-mama klub a tiszavasvári Városi Könyvtárban = *Könyvtári Levelező/Lap*, 7. sz. p. 8–10., könyvtár; gyermekek; Tiszavasvári
120. VRAUKÖNÉ LUKÁCS Ilona: Amit az iskolai könyvtáros elérhet : beszélgetés Kalydy Zsuzsával, a nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium könyvtárosával = *Könyvtári Levelező/Lap*, 7. sz. p. 17–20.; iskolai könyvtár; könyvtáros; portré; Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárak Információs Egyesülete
121. NAGY László: A Mórincz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár újjáépítése = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 7. sz. p. 31–38.; könyvtár; felújítás;
122. KUN István: Az elmaradott perifériák esélye = *Mozgó Világ*, 7. sz. p. 57–70.; szociográfia; munkanélküliség; átképzés; Észak-Alföldi régió
123. ELBE István: Hét vidéki emlékmű – A külhoni Turul-szobrokról = *PoLiSz*, 7–8. sz. p. 19–22.; Munkács
124. DEME László, Sz.: Bábként mozgatott érzelmek = *Színház*, 7. sz. p. 8–10.; színikritika; Choderlos de Laclos; Veszedelem viszonyok. Rend.: Koltai M. Gábor; Mórincz Zsigmond Színház
125. URBÁN Balázs: A fesztivál kirakatában : Vidéki színházak találkozója, 2008 = *Színház*, 7. sz. p. 17–23.; színházi találkozó; 2008; Országos Színházi Találkozó; Mórincz Zsigmond Színház
126. Szépségek a Tisza mellett – Andrassy-kastély, Tiszadob = *Gazdasági Tükörcs*, 8–9. sz. p. 53.; Tiszadob; Andrassy-kastély
127. MÁRY SZABÓ Eszter: Kodály álma : Beszélgetés Szabó Dénessel = *Képmás*, 8. sz. p. 50–51.; portré; Szabó Dénes
128. KOVÁCS Sándor: Nagyszőlős = *Magyar Turista*, 8. sz. p. 44–45.; településtörténet; Nagyszőlős
129. SZTANKAY Ádám: Hol lakott itt Mórincz Zsigmond? : Az egyik leghíresebb magyar író elfeledett háza = *Múzeumcafé*, 8–9. sz. p. 57–61.; Leányfalu; Mórincz Zsigmond (1879. 06. 29–1942)
130. OSGYÁN Edina: Múzsák magánya = *Interpress*, 9. sz. p. 56–60.; portré; Mórincz Zsigmond; Littkey Erzsébet (Csibe)
131. D. L.: Mórincz újraolvasása közben = *Könyvjelző*, 9. sz. p. 70–71.; irodalmi alakok; műelemzés; Mórincz Zsigmond
132. A 2007–2008-as tanévi pontversenyek megyénkénti helyezettjei = Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok, 9. sz. p. XVI–XXIV. Országos összehasonlító adatokkal; tanulmányi verseny; matematikatanítás; fizikatanítás;
133. PARRAGH Péter: Csengeren innen, Szalkán túl... Vasutasvárosok = *Magyar Turista*, 9. sz. p. 36–37.; vasút; évforduló; Csenger; Mátészalka
134. TOMPA Andrea: Országos és határon túli : két fesztivál Magyarországon = *Színház*, 9. sz. p. 43–46.; színházi találkozó; határon túli magyarok; Kisvárd; Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja
135. MÁTRAHÁZI Zsuzsanna: Büvös irodalmi Bermuda-háromszög : Távbeszélgetés Berniczky Évával = *Könyvhét*, 17–18. sz. p. 494.; író; portré; Berniczky Éva (1962–)
136. HOLLÓSI Hajnalka Zsuzsanna: A magyar nyelvű felsőoktatás helyzete Szatmárnémetiben = *Mester és Tanítvány*, 19. sz. p. 40–48.; határon túli magyarok; anyanyelvi oktatás; felsőoktatás; Szatmárnémeti
137. RISKÓ Mária: Magyar nyelvű oktatás Kárpátalján – különös tekintettel Ugocsára, ezen belül Csepére = *Mester és Tanítvány*, 19. sz. p. 88–96.; határon túli magyarok; anyanyelvi oktatás; Kárpátalja; Ugocsa vármegye
138. BALOGH Géza: Viszi a víz a hidast = *Szabad Föld*, 24. sz. p. 10.; komp; Szamosályi; Porcsalma; Szamos-folyó
139. BALOGH Géza: Látod eljöttem hozzád... = *Szabad Föld*, 25. sz. p. 14.; háborús áldozatok; síremlék; kegyelet; Don-menti Magyar Honvédsírok Gondozása Alapítvány; Mártha Tibor
140. PENCKÓFER János: Verset ne ocsmány varangyot! : Beszélgetés Vári fábián Lászlóval = *Magyar Napló*, 9. sz. p. 26–39.; pályakép; Vári Fábián László (1951. 03. 16–)
141. VARGA Stella: Új tanulásszervezési módszereket kellett alkalmaznunk : Integrált nevelés Ökiritőfülpösön

- = *Köznevelés*, 26. sz. p. 15–17.; általános iskola; cigányság; Ökörítőfülpös
142. HORVÁTH Péter: Határtalan fesztivál = *Élet és Irodalom*, 27. sz. p. 30.; színházi találkozó; Kisvárdai; Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja
143. MEDVECZKY Attila: A legnagyobb ajándék a hit = *Magyar Fórum*, 27. sz. p. 12–13.; portré; színész; Pregitzer Fruzsina
144. BÓKAY László: Élő, szép egyházat kaptál! : Püspökszentelés Hajdúdorogon = *Új Ember*, 27. sz. p. 1., 7.; püspök; Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye; Kocsis Péter Fülöp (1963. 01. 13–)
145. HERBÁK Dóra: A Beregszász-jelenség = *Magyar Demokrata*, 28. sz. p. 54–55.; színház; Beregszász; Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház
146. ZSUPPÁN András: Viharfelhők a Kárpátok fölött : Ukránosítás Kárpátalján = *Heti Válasz*, 27. sz. p. 28–30.; határon túli magyarok; Kárpátalja
147. REICHMESZ Ádám: Nagydobronyi pillantakép = *Köznevelés*, 29. sz. p. 14.; határon túli magyarok; anyanyelvi oktatás; Nagydobrony
148. KOVÁCS Ágnes: „Szíveteket hordoztatok a kezetekben!” : Kamilliánus családok országos találkozója = *Új Ember*, 29. sz. p. 9.; szerzetesrend; ünnepség; Nyíregyháza; Kamilliánus Rend; Anton Gots
149. HAJDÚ Sándor: Gerillamozgalom a mezőgazdaságban = *Hetek*, 30. sz. p. 7.; demonstráció; almaértékesítés; gazdakörök
150. FENYVESI Félix Lajos: Az eldobott kő példázata : Születésnap beszélgetés Balczó András olimpiai és világbajnok öttusázóval = *Evangelikus Élet*, 33–34. sz. p. 5.; pályakép; Balczó András (1938–)
151. FENYVESI Félix Lajos: Itt van feladatom... : Balczó András hetvenéves = *Új Ember*, 33–34. sz. p. 8.; portré; Balczó András
152. BEREZ Annamária, GYÖRFI Judit: Vándorúton : Nyírteleki cigánykonferencia = *Evangelikus Élet* 35. sz. p. 4.; cigányság; konferencia; evangélikus egyház; Nyírtelek
153. RÖZSE István: Akár alkalmas, akár alkalmatlan az idő = *Evangelikus Élet*, 36. sz. p. 10.; nekrológ; Megyer Lajos (1911. 08. 18–2008. 08.)
145. KUN István: Tévelygések Bürokráciában = *Élet és Irodalom*, 39. sz. p. 7.; szociográfia; köztisztviselők; közigazgatás; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
155. JÁSZBERÉNYI Sándor: A hétköznapi embere brühüje” : Berniczky Éva író = *Magyar Narancs*, 39. sz. p. mell. XI.; portré; Berniczky Éva (1962–)
156. PALÁGYI Béla: Ábel a modern rengetegben = *Szabad Föld*, 40. sz. p. 7.; portré; Bige László (1958–); Bige Holding Kft.
157. BORONKAY Ferencné, CSABAI Judit, NAGY Zoltán: Séta a Botanikus kertben = *A Vörös Postakocsi*, 2 (nyár). sz. p. 41–49.; botanikus kert; Nyíregyháza; Tuzson János Botanikus Kert
158. SZÉKELYNÉ KÖRÖSI Ilona: Akirályi Dunát a szőke Tiszával : Kecskemét és a Duna-Tisza csatorna = *Bácsország*, p. 42–49.; közlekedés; Tisza-folyó; 1867; 1948; Duna-Tisza-csatorna
159. SÁNDOR Zsuzsanna: Az író magánnyomozása : Borbély Szilárd a nyílt titkokról = *168 Óra*, 27. sz. p. 44–45.; Borbély Szilárd (1964–)
160. KOVÁCS Sándor: Szolyva = *Magyar Turista*, 9. sz. p. 48–49.; településtörténet; Szolyva
161. BARTHA Eszter: Férfiak tükrében : Nőalakok Kosztolányi és Móricz regényeiben = *Múltunk*, 2. sz. p. 58–90.; műelemzés; nők; Móricz Zsigmond (1879. 06. 29–1942.)
162. SIMON Zoltán: Műemléki kutatás a nyírbátori református templomon = *Örökség*, 6. sz. p. 18.; református templom; műemlékvédelem; Nyírbátor
163. DARVASI Ferenc: A realista ábrázolásmódon túl = *Irodalmi Jelen*, 81–82. sz. p. 30.; színikritika; Vinnai András; Bodó Viktor; Fotel. Rend.; Bodó Viktor; Móricz Zsigmond Színház
164. MÉNESI Gábor: Én nem tudom a válaszokat... = *Irodalmi Jelen*, 83. sz. p. 20–21.; könyvismertetés; Borbély Szilárd; Egy gyilkosság mellékszálai.

Eseménynaptár 2008. április-június

Ápr. 1.

Fülöp István lemondása után Seszták Oszkárt választották meg a megyei közgyűlés elnökévé.

A XII. Országos Ütőhangszeres Kamaraversenyen a Nyírbátori Ütőegyüttes tagjaiból alakult trió saját korcsoportjában harmadik helyezést ért el, és megkapta a Talamba különdíját.

A Jósza András Oktató Kórház egy szövetforrasztó készüléket kapott a Coridien-Tyco Healthcare Sebészeti Devíziójától.

Egészségnapot tartott a Rák betegek Országos Szövetségének megyei szervezete.

A Zrínyi matematika verseny országos döntőjén a nyíregyházi Móricz Zsigmond Általános Iskola volt a legeredményesebb.

Esélyegyenlőségi kistérségi központ jött létre Gávavencselőn.

Városligetet alakítottak ki Nyírlugoson, ahová székelykapun keresztül lehet bejutni. A patakából felduzzasztott tó fölött Magyarország legnagyobb alátámasztás nélküli ragasztott faszervezetű hídja látható.

Ápr. 2.

Életút-kiállítás nyílt Szabó Irma festő munkáiból a Nyíregyházi Tergalériában.

Az Észak-Alföldi Regionális Munkaügyi Központban tartotta kihelyezett ülését az Országgyűlés Foglalkoztatási és Munkaügyi Bizottsága.

A Nyírbátori Kulturális Központban Fábry Sándor humorista adott elő önálló estét.

Nyírbátorban járt, és megtekintette az Unilever gyárat Greg Dorey, Nagy Britannia magyarországi nagykövete.

A Yaei Higaski Középiskola tanulói adtak koncertet a Kodály Zoltán Iskolában.

Ápr. 3.

A Mandala Dalszínház a Páratlan páros 2-t mutatta be a Váci Mihály Kulturális, Művészeti és Gyermekcentrumban.

Sulyok Géza festőművész alkotásaiból nyílt kiállítás a Nyíregyházi Főiskola Könyvtárában.

Szamoskéren Tavasz Zsongás címen a helyi Nőegylet szervezésében rendeztek vidám, műsoros estét.

A Nyíregyházi Főiskolára látogatott Tkach Dimitrij Ivanovich, Ukrajna budapesti nagykövete és Ivancho Ivan Vasiljevich, Ukrajna új nyíregyházi főkonzulja.

Ápr. 4.

Az Experi Dance Táncársulat „Ezeregy év” című előadását láthattuk a Nyíregyházi Főiskola Kodály termében.

Tizenötödik alkalommal adott otthont az „Úr érkezése” országos ökumenikus szavalóversenynek a nyíregyházi evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium.

Szepesi István r. dandártábornokot a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőrfőkapitányság vezetőjét a Polgárőr Érdekegyesít aranyfokozatával tüntették ki.

Ápr. 5.

A Nyíregyházi Művészeti Hetek programsorozat zárórendezvényén a Szentpáli Roland vezette Solti György Rézfúvóegyüttes

és a Talamba Ütőegyüttes koncertjét hallhattuk.

A Nyíregyháza Örmény Kisebbség Önkormányzata Farkas Rose Marie operaénekesnő részvételével rendezett koncertet a Nyíregyházi Zeneiskolában.

Ápr. 6.

Vásárosnaményban Veres János pénzügyminiszter ünnepélyes keretek között helyezte el a kombinált ciklusú Heller Erőmű alapkövét. A 2009. december végéig megvalósuló beruházás az MVM EKBE Zrt fővállalkozásában valósul meg.

Ápr. 7.

Veres Miklós irodalmár mutatkozott be a kisvárdai városi könyvtárban a költészet napja alkalmából.

Ápr. 8.

A csángó kultúra volt a témája a Nyíregyházi Főiskola Hungarológiai Intézete és az Ének-zene tanszék rendezvényének.

A francia Lycée Sainte Elisabeth Gimnázium és Szakközépiskola és a Kölcsey Ferenc Gimnázium között kialakult cserekapcsolat keretében diákok érkeztek Nyíregyházára.

Tavaszi Zsongás VII. Nemzetközi Versmondó Versenyt rendeztek Csengerben óvodásoknak és általános iskolai tanulóknak.

Ápr. 9.

Ötödik alkalommal rendezték meg a Langaméta napokat Tiszavasváriban, ennek keretében tekinthették meg az érdeklődők A múzeum házhoz jön című programot.

Az Éneklő ifjúság keretében rendeztek hangversenyt a nyíregyházi Kodály Zoltán Általános Iskolában.

„Életet ajándékozó kórház” kitüntető oklevelet kapott a Jósza András Oktató Kórház.

Ápr. 10.

A nyíregyházi Zay Anna Gimnázium adott otthont a XI. Országos Egészségügyi és Szociális Tudományos Diákkonferenciának.

Az Országos Szakmai Tanulmányi Verseny döntőjére Nyíregyházán a Bánki Donát Műszaki Középiskolában és Kollégiumban került sor.

Diákkonferenciát tartottak Nyíregyházán a Zay Anna Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola és Kollégium-ban.

Bíró Lajos mátészalkai szobrászművész kiállítását láthattuk a szamoszegi galériában.

Osztér Alexandra szín-és festőművész képeiből nyílt kiállítás Mátészalkán a Szatmári Múzeumban.

Ápr. 11.

A Magyar Költészet Napja alkalmából rendeztek megemlékezést a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban Karafián Orsolya és Vass Tibor költők közreműködésével.

Újraavatták és megkoszorúzták a Bessenyei-domborművet a Nyíregyházi Főiskolán.

Toldy Ferenc díjat adományoztak Bánszki István nyugalmazott főiskolai tanárnak.

Vásárosnaményban megnyitották a XV. Beregi Ünnepi Heteket.

A Váci Mihály Kulturális Művészeti és Gyermekcentrum a költészet napja tiszteletére az idén is megrendezte a Váci Mihály megyei szavalóversenyt.

A Költészet Napja alkalmából Nagy László halálának 30. évfordulójára emlékeztek a mátészalkai Szatmári Múzeumban.

A Fafeye, a tengerész című fotópályázat helyezettjeinek Balogh-né dr. Kovács Matild, Balogh Gábor, Bertli Péter, Karádi Zsolt munkáiból nyílt kiállítás a Móricz Zsigmond Színházban.

Az ezüst díjat hozhatták el a Gundel 2008 gasztronómiai versenyről a Sipkay Barna Szakközépiskola diákjai és felkészítő tanáraik.

Aczél Géza, Ratkó József- és József Attila-díjas, Ajakon született költő volt a vendége a település költészet napi rendezvényének.

A nyírbátori Éltel Mátyás Általános Iskolában ismét megrendezték az immár hagyományos megyei Váci Mihály szavalóversenyt.

Ápr. 12.

Jótekonysági gálaműsort rendezett a Kisvárdai Városi Bölcsőde- és Rehabilitációs Napközi Otthon valamint a Sérült Gyermekekért Alapítvány a Várszínház és Művészetek Házában. A bevételt a fogyatékkal élő gyermekek és fiatalok életminőségének javítására fordítják.

Kisvárdán a Várszínház és Művészetek házában jótekonysági estet rendeztek a fogyatékkal élő gyermekek és fiatalok életminőségének javítására.

Pesti kőarcok fotókiállítás nyílt a nyírbátori Báthori István Múzeumban.

A Jonathán Gyermek, Ifjúsági és Tánc Kht., közhasznú társaság jótekonysági estet rendezett a Váci Mihály Művelődési Központban.

Ápr. 13.

Bejegyezték a Debreceni Nyíregyházi Karitasz Civil Szervezetet.

A Nyíregyházi Állatparkban bemutatták az oroszánfókák zenés show-műsorát.

Időközi választást tartottak Balkányban, amelynek eredményeként Pálosi László lett a város új polgármestere.

Ápr. 14.

Vasvári Pál emlékezete címmel nyílt kiállítás a tiszavasvári Vasvári Pál Múzeumban.

„Róka fogta csuszka” címmel megyei prózamondó versenyt rendeztek a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban.

A Szabó Lőrinc Tagintézmény és Ókoiskola névadója tiszteletére négy napos programsorozatot szerveztek.

Zelk-hetet rendeztek a nyíregyházi Zelk Zoltán Általános és Német Két Tanítási Nyelvű Iskolában.

Hatikva – A reménység hete címmel Holokauszt – emléknapot tartottak Demecserben.

Ápr. 15.

A Nyíregyházi Főiskolán 25 kiállító részvételével megrendezték a TopJob.hu állásbörzét.

Átadták Nyíregyháza új sétálóutóját illetve a Korzó Bevásárló és Szórakoztató Központot.

Múltan nyugszik a jelen, s azon a jövőre címmel rendezett Várday-hetet a kisvárdai Várday István Általános Iskolai tagintézmény.

Tavak és ligetek a határ mentén, a Szamos holtágak revitalizációja címmel a magyar-román határon átnyúló program zárórendezvényét tartották Csegöldön.

A Benczúr Gyula Képzőművészeti Szakkör tagjainak 2007-ben készült alkotásaiból nyílt kiállítás Nyíregyházán a Bencs villában.

Megtörtént az átadás, miután a Dunapack Zrt. eladta nyíregyházi telephelyű zsáküzletágát az osztrák Mond AG-nek.

Környezetvédelmi akció keretében fát ültettek és megtisztították a Kraszna-híd környékét Nagyecsedben a város civil szervezetei, diákjai, nyugdíjasai és köztisztviselői.

Ápr. 16.

Váci Mihály halálának 38. évfordulója alkalmából Nyíregyházán megemlékezést tartottak a költő szobránál.

A Reneszánsz Gyermekkönyvhónap jegyében zeneóvodát rendeztek a Móricz Zsigmond Könyvtár Gyermekrészlegében.

Regionális távhő-konferenciát rendeztek Nyíregyházán országos szakemberek részvételével „A távhőszolgáltatás aktuális feladatai – 2008” címmel.

Az „Alternatív energia hasznosításának megyei lehetőségei” címmel a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat épületében rendeztek fórumot.

Ápr. 17.

A Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézetének végzős fuvola szakos növendékei adtak hangversenyt a nyíregyházi Művészeti Szakközépiskolában és Kollégiumban.

A kálmánházi Benedek Elek Általános Iskola megrendezte a hagyományos Benedek Elek-mesemondó versenyt a Dél-Nyírségi Iskolaszövetség tanulói számára.

Nyíregyházán megkezdődött az NRK-BSE röplabda bajnoki elődöntő.

A Nemzeti Idegenforgalmi Képviselők Szövetsége szervezésében országbemutató turisztikai prezentációt tartottak Nyíregyházán.

A magyar Kodály Társaság Megyei Tagsoportja és a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Puccini születésének 150. évfordulója alkalmából tartott megemlékezést.

A Vikár Sándor Zeneiskola tanulói vonós hangversenyt adtak intézményükben.

„Együtt könnyebb!” címmel rendezték meg Nyíregyházán az óvodapedagógusok II. országos konferenciáját.

A Kárpátok Eurorégió megalakulásának 15. évfordulóját a megyeszékhelyen konferenciával ünnepelte. Az előadások középpontjában a schengeni határ bevezetésének tapasztalatai álltak.

A Nyíregyházi Főiskolán tartotta nemzetközi konferenciáját és évi közgyűlését a Mellearn, az Életlen Át Tartó Tanulásért Egyesület, amelynek soros elnöki posztját egy évre dr. Jánosi Zoltán, a főiskola rektora vette át.

Ápr. 18.

Demecserben, a művelődési házban a csíkszeredai Csiky János játékszín Hegedűs a háztetőn című produkcióját láthattuk.

A Tiszakerecsenyi Reformátusokért Alapítvány a Cantores Ecclesia rézfúvós kvintett közreműködésével Mátyuson és Barabáson adott térzenét.

A Bujtosi Szabadidő Csarnokban megnyitotta kapuit a XIII. Kelet Autószalon Járműipari Szakkiállítás, amelynek keretében Innovációs Közlekedési Konferenciára is sor került.

A Szocio East Egyesület Regionális Forrásközpont az uniós fejlesztési lehetőségekről tartott műhelytalálkozót Nyíregyházán, a megyeházán.

Fecske Csaba József Attila-díjas költő volt a vendége a mátészalkai Vörösmarty-körnek és a Képes Géza Városi Könyvtárnak.

Bibliakiállítás tekinthettek meg az érdeklődők Mátészalkán a baptista imaházban, a református templomban és a református általános iskolában.

Dr. Sipos László megyei főügyészhelyettes, docens „A Magyar Műemlékvédelemért – Forster Gyula Emlékérem” kitüntetést vehetett át a Műemléki Világnap alkalmából Budapesten, a műemlékvédelem területén szerzett jelentős érdemeiért.

Ápr. 19.

A Tiszavasváriban megrendezett Tisza parti dalos találkozó tájolóli koncertjei keretében hangversenyt hallhattunk a tiszadadi és tiszadobi református, továbbá a tiszavasvári görög katolikus templomban.

A Nyíregyházi Főiskola Tuzson János Botanikus Kertjében „Tavaszi növénykiállítást és vásárt” rendeztek.

A Talán Teátrum Tökmakk című komédiáját láthatták az érdeklődők a balkányi József Attila Művelődési Házban.

A Kassai Thália Színház Gogol: A revizor című vígjátékát mutatta be Tiszaalókon, a művelődési házban.

A Móríc Zsigmond Színház társulata a Krúdy Kamara Színházban bemutatta a Veszedelmes viszonyok című darabot.

A Tiszakerecsenyi Reformátusokért Alapítvány koncertsorozat keretében Beregdarócon, Vaján, Tiszakerecsenyben, Zsurkon és Tiszaszentmártonban a református templom előtt hallhattunk fúvóskoncertet.

A Nyíregyházi Főiskolán rendezték meg a Magyar Ifjúsági Robokupa 2008 versenyét, a MIRE 2008-t.

Ápr. 20.

Demecserben felszentelték a görög katolikus templom harangtornyát és harangját.

Ápr. 21.

Harc a problémák szabad mozgása ellen Határmenti partnerség a drogproblémák hatékony kezeléséért címmel nemzetközi együttműködési program zárórendezvényét tartották Nyíregyházán, a megyeházán.

Kortárs művészet címmel nyílt kiállítás a nyíregyházi Városi Galéria anyagából Dombrádon a Városi Képtárban.

Nemzetközi oktatói napokat tartottak a Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karán Nyíregyházán.

A reneszánsz zenéje címmel tartott előadást Szabó Soma zenetörténet-tanár a Móríc Zsigmond könyvtárban a Gyer-

mekkönyvhónap keretein belül.

Ápr. 22.

Nyírpazonyban ismét megrendezték a Kerékpáros Ifjúsági Kupa területi verseny döntőjét.

A Nyíregyházi Főiskolán megkezdődött a FÖHE-fesztivál.

Gincsei Beáta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatója adott zongorakoncertet a nyíregyházi Művészeti Szakközépiskolában.

Az Új Magyarország Mikrohitel program keretében 600 millió forint hitelhez nyert forrást a megyei vállalkozásfejlesztési alapítvány.

Nyíregyházán magyar-ukrán gazdasági fórumot tartottak, amelyen a kisvállalkozások számára realizálható gazdasági kapcsolatokról volt szó.

Ápr. 23.

A Váci Mihály Kulturális Művészeti és Gyermekcentrum szervezésében mutatták be Nemere István A magyarok eredete című könyvét a Kölyökvárban.

Ápr. 24.

A Vidéki Színházak Találkozásán a Móríc Zsigmond Színház a Fotel című darabot mutatta be a Merlin Színházban.

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság rendezvényén Bodnár István A mesék birodalmában című legújabb kötetéről beszélt.

Reporters Europe Cup európai riporterfilmfesztivált és versenyt rendeztek Nyíregyházán, amelyen 19 országból 25 televízió képviseltette magát. Az érdeklődők a korábbi filmekből egy fesztiválvetítést is láthattak.

Demecserben a Nyitnikék Művészeti Napok keretében néptáncbemutatót tartottak a Pál Gyula Alapfokú Művészeti Intézmény növendékei.

A NGYIK Szakképző Iskolája, Speciális Szakiskolája és Kollégiuma tízéves fennállása alkalmából jubileumi gálaműsort rendezett a Váci Mihály Művelődési Központban.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Közgyűlés 150 millió forintért eladta a berkeszi Vay-kastélyt.

Ápr. 25.

A 400 éves Újfehértói napok többnapos rendezvénysorozattal ünnepelte születésnapját, melynek keretében rockkoncertek és városnap programok: (toronyzene, színházi előadás) várták az érdeklődőket. Koncertet adott a város szülőtte Marozsán Erika a zenész barátaival.

April H. Foley, az Amerikai Egyesült Államok nagykövete az amerikai kapcsolatok kiépítése céljából látogatást tett a Nyíregyházi Főiskolán és a Városházán. Értékes könyvadományt és az amerikai felsőoktatást bemutató CD-t ajándékozott a főiskola központi könyvtárának.

A Szamos mentén Csengersima, Csaholy, Gácsaly, Zajta és Csegöld kezdeményezésére a Fetikövizig felkarolásával 134 milliós ökopark-tervezés valósult meg.

Nyírbátorban ünnepelték a megyei rendőrséget, ahol a szolgálat kiemelkedő teljesítéséért jutalmazásra is sor került.

A II. Országos Lázár Ervin mese- és prózamondó verseny győztese Kemecsei Fanni a Kodály Zoltán Általános Iskola tanulója.

Ápr. 26.

A Szatmár-Beregi Pálinka Lovagrend a szilvavirágzást ünnepelte Tivadarban.

Negyedik alkalommal rendezték meg a térség idegen nyelvű dráma fesztiválját a rakamazi Erzsébet Királyné Oktatási és Nevelési Intézményben.

A középiskola Európa Túra megyénkbe, Vásárosnaményba érkezett.

Táncgálát rendezett a leveleki Gárdonyi Géza Általános Iskola.

Ünnepélyes keretek között a megyei tűzoltónapon adták át Nyíregyházán a kibővített tűzoltóaktanyát, amelyet a történelmi egyházak is megáldottak.

Ápr. 27.

A Zenélünk Egyesület Nyíregyházán megrendezi az I. Kelet-magyarországi Kultúrpiacon,

Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék kulturális kereskedelmének élénkítése, annak korszerű továbbépítése céljából.

A Nyíregyházához való tartozásra szavaztak az orosiak.

Az európai riportfilmfesztiválon két magyar és egy kínai tévéstáb nyerte az első három helyezést. A díjnyertes filmek témája a Kállay-gyűjtemény, továbbá a Nyíregyházi Főiskolán folyó pilótaképzés volt.

A vonószenekek országos versenyén, Szolnokon kategóriájában I. első díjas lett a Piccoli Archi Zenekar, továbbá a kategóriagyőztesek versenyét is megnyerte. Karnagyai különdíjban részesült Tóth Nándor, az együttes vezetője.

Ápr. 28.

A Váci Mihály Kulturális, Művészeti és Gyermekcentrumban Balázs Fecó és a Korál adott élőkoncertet.

A Nyírpazonyi Vendégházban a Nők Klubja szervezésében babakiállítás nyílt Papp Sándorné textilbaba-készítő munkáiból, lánya gyöngyfűzéseiből, fia fafaragásaiból.

A Leánykálvineum Református Tanítóképző emlékére a Nyíregyházi Tanítóképzésért Alapítvány jótékonyági gálaműsort rendezett a Nyíregyházi Főiskolán.

Megalakult a magyar-román határon átnyúló kézművesipari-szolgáltató klaszter. Az alapító okiratot Nyíregyházán, a megyeházán Géresi József, a Megyei Ipartestületek és Kisvállalkozások Szövetségének elnöke és Pécsi Ferenc, a szatmárnémeti székhelyű Szatmár megyei Kis- és Középvállalkozások Fejlesztéséért Alapítvány elnöke látta el kézjeggyével.

A Mátészalkai Városi Művelődési Központban Anyák napi Operettgálát rendeztek a Pesti Magyar Operett Színpad országos turnéja keretében.

Euro Média-határmenti Médiaszemináriumot szervezett a Szülőföld Alap támogatásával a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kereskedelmi és Iparkamara.

Ápr. 29.

A Miskolci Szimfonikus zenekar adott koncertet a Filharmóniai bérleti hangverseny keretében a Kodály Zoltán Általános Iskolában.

Pregitzer Fruzsina a 100 éves Nyugat folyóirat előtt tisztelgő előadóját láthattuk a Művész Stúdióban.

„A Kuruzsok Budenz József tudó asztaltársaságának története” címmel tartott előadást dr. Kiss Kálmán főiskolai tanár a Nyíregyházi Főiskola Központi Könyvtárában.

Várossá válásának 35. évfordulója alkalmából emléktünnepséget rendeztek Nyírbátorban, bemutatták a Báthori István Múzeum által kiadott „Elődeinkre emlékezünk” című almanachot, továbbá díszpolgári címet adtak át dr. Petis Mihálynak, a Bátor Coop ügyvezetőjének.

Az Apáczai Könyvkiadó által szervezett tanítási versenyen szép sikereket ért el a Nyíregyházi Főiskola tanítóképző szakos hallgatói.

Az országos ifjúsági mazzorettfesztiválon aranyoklevelet kapott a Jonatán Gyermek, Ifjúsági és Tánc Közhazsnú Egyesület második korcsoportja.

Máj. 1.

MSZOSZ díjat kapott Lefler György, a Kelet-Magyarország című napilap újságírója.

Máj. 2.

Öhönforgató versenyt és regionális néptáncversenyt rendeztek Tiszavasváriban.

Máj. 3.

Almavirágünnepet rendeztek Csengerben a Petőfi ÁMK parkjában, ahol néptánc találkozóra is sor került.

Máj. 4.

A nyírteleki Szent József templomban leleplezték gr. Dessewffy Emil királyteleki földbirtokos, felsőházi tag, országgyűlési képviselő emléktábláját születésének 135. évfordulóján.

A VII. Nemzetközi Színjátszó Fesztiválon a szakmai zsűri különdíjjal jutalmazta a Nyíregyházi Főiskola Színházi Műhelyét a „Mit nekem a kincs” című előadásáért.

Máj. 5.

Schmidt Sándor és Csepeli István fafaragó népi iparművészek kiállítását láthattuk a mátészalkai Szatmár Múzeumban.

A Mátészalkai Városi Művelődési Központban drogprevenciósz vándorkiállítást rendezett a kábítószerhasználat következményeiről és megelőzéséről.

A honfoglaló magyarság díszítőművészete a XX. században címmel nyílt bördíszmü-kiállítás a Kisvárdai Városi Könyvtárban.

A Bod Péter Könyvtárhazsnálati Verseny országos döntőjében hárman képviselték megyénket. A versenyzők valamennyien a Krúdy Gyula Gimnázium tanulói. Közülük Balogh Gergő 3. helyezést ért el.

Máj. 6.

Betegeket gondozni, haldoklókat elkísérni, gyógyszerokat vizgasztalni címmel tartottak tanácskozást a Sóstói Szivárvány Idősek Otthonában.

Máj. 7.

A Héra alapítvány kuratóriuma és a Rákóczi Szövetség vezetősége kihelyezett ülést tartott Vámosatyán.

A pék-cukrász vendéglátók felnőttképzési konferenciáját szervezte meg az Ipartestületek Országos Szövetsége Nyíregyházán a Sipkay Barna Középiskola és Szakiskola.

Máj. 8.

Megyénk természeti értékeiről Tuzson János korszerű természetvédelmi gondolkodásának jegyében a biomassa hasznosításának lehetőségeiről és dilemmáiról hangzottak el előadások a VIII. Tuzson János konferencián, a Nyíregyházi Főiskolán. Az idei Tuzson-emlékplakettet Nádasi Zoltán kapta.

Máj. 9.

A Kodály Zoltán IX. Országos Szolfézs és Népdaléneklési versenyen mindkét kategóriában 3. helyezést ért el a Vikár Sándor Zeneiskola tanulója.

Az International Public Speaking angol nyelvű szónokversenyt Morvai Bence, az Arany János Gimnázium tanulója nyerte meg.

Tiszaszalkán felavatták a 90 %-ban központi forrásból készült általános iskolai tornatermet.

Ukrajna konzulátusa és a Munkáspárt a II. világháború áldozataira emlékezett Nyíregyházán.

Máj. 10.

A Rákbetegség Országos Szövetsége Nyíregyházi Napforduló Szolgálata és a Vikár Sándor Zeneiskola jótékonyági koncertet tartott Nyíregyházán a Zeneiskolában a rákbetegség rehabilitációs programjának támogatására.

A Mórícz Zsigmond Színházban Tasnádi Csaba rendezésében bemutatták a My Fair Ladyt.

Nyíregyháza adott otthont az Inczédy György Szakközépiskolában a X. Jedlik Ányos Fizikaverseny országos döntőjének.

Hatodik alkalommal rendezték meg a Paszabi Duatlonfesztivált a Rétközi Iskolaszövetség diákjai részére.

Máj. 11.

A Debrecen-Nyíregyháza Egyházmegye 15. évfordulóján Bosák Nándor megyés püspök celebrált és mondott szentbeszédet Nyíregyházán, a Római Katolikus Társszékesegyházban.

A Kajaaniból érkezett finn küldöttség lelkésze Minkinen Antti ígét hirdetett a nyíregyházi Evangélikus Nagytemplomban.

Strudlifesztivált rendeztek Vállajon, amelyen, 10 csapat mérte össze a strudli készítésben a tudását.

Máj. 12.

Megnyílt a Kárpátok Galéria Nyíregyházán, és első kiállítása, a Kárpátok tavasza I. Nemzetközi festészeti triennálé.

„Pünkösödtek a Sóstói Múzeumfaluban, ahol népi játékolimpiát is rendeztek a Nyíregyházi Kistérségben élő gyermekek számára.

Harmadik alkalommal rendezett pünkösdi napi erdei futóversenyt a Nyírerőd Zrt Baktalórántházi Erdészete és a Nyárády Mihály Általános Iskola Nyírkércsi Tagintézménye.

Máj. 13.

A Sipkay Barna Középiskola és Szakiskola Comenius Ételfesztivált rendez holland, francia, norvég és máltai vendégek részvételével.

Jótékonyági hangversenyt rendeztek a Kodály Zoltán Általános Iskolában a Szent Tamás Hospice Alapítvány megsegítésére. A gyógyíthatatlan agydaganatos betegek számára Nyíregyházán Kóma Centrumot szeretnének létrehozni. A Cantemus Kórus mellett fellépett a németországi Altensteigből érkező Christophorus Kantorei.

Máj. 14.

A Kelet-Magyarország c. napilap közétette a közel két hónapig tartó, a megye hét csodája című szavazásos játék végeredményét: Sóstói Állatpark, Laskodi református templom, Nagykárolyi földvár, Szabolcsi földvár, Rohodi református templom, Nagykálló-Harangod, Máriapócsi kegytemplom.

Írók, képek. A magyar kultúrtörténet nagyjai című, Szeifried Zoltán kiállítás nyílt az Első Kisvárdai Képzőművészeti Műhely és a Városi könyvtár közös szervezésében.

A Beregi Múzeum Baráti Köre rendhagyó ünnepi közgyűlésen köszöntö meg a Tomcsányi kastély, a Beregi Múzeum épületének felújításához nyújtott anyagi és erkölcsi támogatást.

Keresztes Zsuzsanna festményeiből nyílt kiállítás az Art Miszió Alapítvány szervezésében, a Térgalériában.

A Kultúrák Közötti Párbeszéd Európai Évében az Európai Információs Pont 5. születésnapján meghirdetett Európai Ünnepi Filmnapok keretében, a Krúdy Art Moziban négy napon át, minden nap egy-egy európai filmet mutattak be.

Tizennégy vidéki és két budapesti színház gazdasági vezetője tartott szakmai találkozót a Mórícz Zsigmond Színházban

Máj. 15.

Szilágyi István Kossuth-díjas író munkásságát méltató konferenciát rendeztek a Nyíregyházi Főiskolán. A rendezvény után író-olvasó találkozóon beszélgethettünk az ünnepelttel a Mórícz Zsigmond Könyvtárban.

Városnap volt Nyíregyházán könyvbemutatóval, településtörténeti kiállítással és borkóstolással. A Szabolcsi Szimfonikus Zenekar Kamarazenekarának hangversenyét az Evangélikus Templomban hallhattuk. Kamarakiállításon korabeli dokumentumok, képek segítségével idézték fel Nyíregyháza múltját a Megyei Levéltárban.

A Megyei Pedagógiai Intézet és a Váci Mihály Kulturális, Művészeti és Gyermekcentrum megrendezte a 34. Gyermekek- és Felnőtt bábozó Megyei fesztiválját a Kőlyökvárban.

Horváth Zoltán festőművész munkáiból nyílt kiállítás Nyíregyházán, a Bencs-villában.

Partnerség és együttműködés a vidékért címmel a megyei agrárkamara szervezésében több partnerszervezet kötött együttműködési szerződést.

A mátészalkai Városi Művelődési Központban a nyíregyházi Mórícz Zsigmond Színház bemutatta a Kellemes húsvéti ünnepeket című komédiát.

A tuzséri Nagy Sándor Kertbarátklub hagyományos kertszemléje után szakmai tanácskozást tartottak, ahol az EMVA-támogatási lehetőségekről, majd az SPS, összevont gazdaságtámogatási rendszer bevezetéséről és az almatermesztés fajtakérdésének s a piaci igények folyamatos nyomon követésének fontosságáról beszéltek.

Máj. 16.

Befejeződött a Jósza András szeptemberétől tartó rekonstrukciója. Két különleges kiállítással várták a látogatókat: Dürer és kortársai, továbbá egy nyíregyházi származású család hagyatékával, a Kovács-Péchy gyűjtemény állandó kiállítással.

Határtalan Gyermekszínijátékos fesztivált rendeztek Nyírbátorban, a Kulturális Központban.

A Debreceni Egyetem AMTC Nyíregyházi Kutatóközpontja

Kisvárdai Teichmann telepén emlékszobát avatott a 110 éve született burgonyanemesítő Teichmann Vilmos tiszteletére.

Nemzetközi Molnártalálkozót rendeztek Turisatvándiban.

Máj. 17.

A Felvidék 1947 Egyesület tagjai és vendégei emlékünnepséggel, emléktábla és síremlék-koszorúzással emlékeztek.

Tizedik alkalommal rendezték meg Tiszalőkön a „Széles a Tisza” elnevezésű térségi hagyományörző találkozót.

Tavaszi kórustalálkozóra hívta az érdeklődőket a Mátészalkai Zenebarátok Kamarakórusa a helyi római katolikus plébánia-templomban.

A II. beregi unitárius pünkösdi búcsút tartották Vásárosnaményban és Olcsvaapátiában.

A Nyíri Honvéd Egyesület emléktáblát avatott Graser Ferenc repülő hadnagy emlékére Nyírmadán, a magyar katonai repülés 70. évfordulójára emlékeztek Gyulaházán, az Űrhajós Emlékházban.

Nyíregyházán rendezték meg a „Hetedhét Határ Legjobb Kis Matematikusa” országos verseny döntőjét.

Máj. 18.

A Múzeumok Világnapján a Sóstói Múzeumfaluban a kézművesek műhelyeikben mutatták be mesterségüket.

A Don Menti Magyar Honvéd Sírok Gondozására Alapítvány szervezésében felavatták a II. világháborúban Lubnyán (Kiesvölgy) magyar katonatemető emléktábláját.

Negresti, Csenger romániai testvérvárosa bemutatkozott a Csengeri Helytörténeti Múzeumban.

A Nemzetközi Múzeumok Napján Szatmárnémetiben a Sóstói Múzeumfalú közreműködésével munkáikkal részt vehettek a Szatmár Néptánc és Népművészeti Egyesület tagjai.

A Vásárosnaményi Szinkör Füle Lajos verseiből készített versszínházi előadást, amelyet a Váci Mihály Művelődési Központban is bemutatott.

Hídvégi Üstös Pál elindult a Fekete-Tisza forrástól, Körösmezőtől, hogy 1050 km-t futva eljusson a folyó torkolataig. Segíteni szeretné a Tisza menti települések összefogását.

A Honvédelem Napja alkalmából dr. Szekeres Imre miniszter Pernyák Sándor Tű. Ezredesnek SZÉJ aranyfokozata kitüntetés, dr. Nagy Zsuzsanna főorvosnak Honvédelemért Kitüntető cím II. fokozata kitüntetést adományozott.

Máj. 20.

Máriapócsen tartották az európai görög katolikus püspökök éves tanácskozását, amelynek fő témája a bűnbánat szentsége volt.

A Váci Mihály Művészeti és Gyermekcentrum szervezésében Gyermeknap alkalmából ismét Nyíregyházára érkezett a Csodák Palotája Utazó Kiállítás.

Megalakulásának 25. évfordulóját ünnepelte a Nyírteleki Asszonykórus.

Máj. 21.

A Banchieri Énekegyüttes Erdélyben koncertezett.

A mátészalkai inkubátorházban térségi gazdasági konferenciát tartottak.

Az NYVSC megalakulásának 80. évfordulójára rendezett diszkozenésen a múltba való emlékezés mellett az egykori

olimpikonokat is köszöntötte az Sporklub vezetősége.

Máj. 22.

A nyíregyházi Kölcsey Ferenc Gimnázium fennállásának 50. évfordulójára háromnapos rendezvénysorozattal emlékezett.

A Nyíregyházi Főiskolán rendezték meg a Magyar Pszichológiai Társaság XVIII. Országos Tudományos Nagygyűlését.

Megkezdődtek a 79. ünnepi Könyvhét rendezvényei a Mórícz Zsigmond Könyvtárban.

Esze Tamás halálának 300. évfordulója alkalmából kétnapos tudományos ülésszakot rendeztek Tarpán és Vaján.

A pedagógus helyzete, felelőssége címmel tartott előadást Jókai Anna Kisvárdán, a Művészetek Házában.

Regionális konferenciát tartottak a kis- és középvállalkozások, önkormányzatok, kistérségi és régiós szakemberek számára Nyíregyházán, a Hotel Koronában.

Turisztikai Szakmai Konferenciának adott otthont Nyíregyházán a Városháza és a Nyíregyházi Főiskola Témája: „A turizmus szerepe a kistérségek és a régiók gazdasági felzárkóztatásában.”

Máj. 23.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Rakamaz önkormányzata megyenapi ünnepséget szervezett, amely Szabolcs községben kezdődött és Rakamazon folytatódott, ahol a helyiek évadnyitó Tisza-part Fesztivált rendeztek.

A megyenapon kitüntetéseket adtak át, „Pro Comitatu” díjat kapott Bodnár Gáspár, dr. Borbély Károly és dr. Séra Gyula. Lónyay Menyhért” díjat Fodor Istvánnak, „Westsik Vilmos” díjat Borbély Ferencnek, „Kiss Áron” díjat dr. Nagy Ferencnek, „Kölcsey Ferenc” díjat dr. Bánszki Istvánnak, „Korányi Frigye” díjat dr. Bárdos Lajos Istvánnak, „Újlaki István” díjat Juha Istvánnak, „Kovács József”, díjat dr. Egri Kiss Tibornak adományoztak. A megyei közgyűlés Emlékplakettje elismerést Ratkó Józsefné, Tomcsik Józsefné, Somogyi János, a megyei közgyűlés ezüst emlékmérmé Luis Romero Acedo, a La Janda tartomány elnöke, Futaky László és Molnár György, a megyei Közgyűlés Bronz emlékérmé elismerést Banga Józsefné kapta.

A balsai polgárőr egyesület és a felvidéki örösi tüzoltók szakmai konferencián találkoztak a „Környezet-, természetvédelem, kárelhárítás elnevezésű program megvalósítása érdekében.

Rafael Valle Spanyolország budapesti nagykövete tárgyalta Seszták Oszkár, a megyei közgyűlés elnökével és Csabai Lászlóné polgármesterrel. A nagykövet az idegenforgalmi fejlesztések terén lát együttműködési lehetőséget a spanyolországi Cadiz és megyénk között.

A magyar-román agrár- és élelmiszer-ipari beszállítói kooperációs börtét tartottak Nyíregyházán az együttműködés további javítása érdekében.

A Megyei Kereskedelmi és Iparkamara küldöttgyűlést tartott, amelyen kamarai elismeréseket adtak át. Az Év vállalkozása a Nyírség Hasso, az év vállalkozója Gerda István ügyvezető igazgató lett.

Máj. 24. A Nyíregyházi Cantemus Kórus „Mise” című bérletes koncertsorozatának utolsó hangversenyén válogatást hallhatunk a zenetörténet mise-kompozícióinak Agnus Dei tételeiből, amely egyben ösbemutató is volt.

Az Armenien Jazz Quintet részvételével rendezett koncertet az Örmény Kisebbségi Önkormányzat Nyíregyházán, a Ze-

neiskolában.

Napkor és Nagykálló között ismét megrendezték a Nyírségi Ízek fesztiváljával egybekötött Akácvirágzás Ünnepe.

Térségi gazdasági konferenciát a Mátészalkáért Tenniakarók Szervezete a hátrányos térségek és az ipari parkok kapcsolatairól.

A Közép-Nyírségért és Rétközért Vidékfejlesztési Közhasznú Egyesület Baktalórántházán szakmai konferenciát rendezett.

Nyíregyháza és Nyírszölös egyesülésének 35. évfordulóját több napos rendezvénysorozattal ünnepelték.

Évadzáró koncertet adott a Cantemus Kórus a Kodály Zoltán Általános Iskolában.

Ünnepi szentmisével és körmenettel emlékeztek az Úr napjára Baktalórántházán a római katolikus templomban.

Máj. 25. A Mándoki Művelődési Központban a Megyei Pedagógiai Intézet támogatásával több mint 200 résztvevővel Megyei Ifjúsági Népzenei Találkozót rendeztek.

A Sóstói Múzeumfaluban CAC Kutyakiállítást és versenyt szerveztek.

Ötödik alkalommal rendezték meg az autó-motoros találkozót Nyírtéten.

Máj. 26.

Muzsnay Árpád Irodalmi és történelmi emlékek a mai romániai Szatmár megyében címmel tartott előadást a Móricz Zsigmond Könyvtárban.

Strange Attractor címmel nyílt meg dr. Tóth Gábor autodidakta alkotó kiállítása a Hepicentrumban.

Brüsszelből élőadásban sugárzott tudományos konferenciát rendeztek Nagykállóban a Pszichiátriai Szakkórházban a skizofrénia hatékony kezelésének optimalizálásáról.

Máj. 26.

A Nyíradonyi Ligetalja Természetvédelmi Egyesület A madarak csodája címmel szervezett kiállítást a balkányi József Attila Művelődési Házban.

Máj. 27.

Kádas Katalin festő- és grafikusművész kiállítását láthattuk az Art Misszió Alapítvány Tergalériájában, Nyíregyházán.

Réti Anna Kártyavár című előadását mutatták be a Krúdy Kamarában.

A Magyar Hidrológiai Társaság közgyűlésén Elek Andrásné, a FETIKÖVÍZIG korábbi dolgozójának Aqa emlékérmét adományozott.

Második alkalommal rendeztek szabadtéri rajzversenyt Tiszadán, ahol a Holló László Általános Iskola diákjai voltak az alkotók.

Máj. 28.

A Magyar Talajtani Társaság, az MTA Talajtani és Agrokémiai Bizottsága és a Nyíregyházi Főiskola Talajtani Vándorgyűlést rendezett a Múszaki Mezőgazdasági karon.

A végzős diákok munkáiból rendezett kiállítást a nyíregyházi Művészeti Szakközépiskola a Móricz Zsigmond Könyvtárban.

Máj. 29.

Felső-Tisza völgyi Leader Akciócsoport konferenciát tartott

Vásárosnaményban, ahol a kisvállalkozói szféra, a turizmus, a helyi értékek, a helyi termékek versenyképessége mellett a roma lakosság felemelkedésének lehetőségéről is beszéltek.

Máj. 30.

A Megyei Pedagógiai Közművelődési és Képzési Intézet negyedik alkalommal rendezte meg az Országos Helytörténeti Dokumentumfilm Szemlét. Rendezőként volt jelen a Magyar Független Film- és Videó Szövetség és a Nyíri AFK Egyesület. A zsűri 23 versenyfilmből hozta meg a döntést. Első díjat a „Matuska” c., második díjat az „Új Horizont”, harmadik díjat a „Művésztelep Baia Mare” című film nyert.

Rákász Gergely orgonaművész adott koncertet Nyíregyházán, a Kálvin téri református templomban.

Kassai Csilla: Csokiország c. könyvének hangoskönyv-bemutatóját hallhatták az érdeklődők a vakok és gyengénlátók megyei egyesületének klubtermében.

Negyedik alkalommal rendezte meg a zene- és táncgálát az ÁMIPSZ és a Művészetoktatási Újfehértó Alapítvány a kultúrház dísztermében.

„De ki adja vissza a hitünket?” címmel Szőrényi Levente rock-operái alapján összeállított és vetítéssel egybekötött előadást hallhattunk Mátészalkán. A városi művelődési központban.

A Pirkadatra várva című misztikus novelláskötettel ismerkedhettünk meg a Móricz Zsigmond Könyvtár könyvbemutatóján.

Hivatalosan is megkezdődött a felső-tiszaí turisztikai szezon. A tiszamogyorósi kempingben nagymértékű fejlesztést, bővítést hajtottak végre.

Ünnepi évadzáró társulati ülést tartottak a Móricz Zsigmond Színházban, ahol számos kiténtetést is átadtak. A Megyei Önkormányzat Nívó-díját Kuthy Patrícia és Olt Tamás kapták. A Város Nívó-díját Molnár Mariann és Illyés Ákos kapták. A Móricz Gyűrűt Fülöp Angéla, az Aranykalapács-díjat Szatmári Árpád, a Lipót-díjat Illyés Ákos és Fehér Csaba kapta. Az olvasók szavazatai alapján Balogh Gábor lett a Kelet színésze.

Sólyom László köztársasági elnök indonéziai látogatása nyomán szakmai együttműködés jött létre a jakartai Ragunan Zoo és a Nyíregyházi Sóstó Zoo között. Indonéziából ritka állatokat kap az állatpark, cserébe vállalja az indonéz szakemberek továbbképzését.

Közel négyezren teljesítették Nyíregyházán az 5. Michlein Futófesztivál előírásait.

Máj. 31.

Örökség Regionális Gyermeknéptánc Fesztivált rendeztek a Váci Mihály Kulturális, Művészeti és Gyermekcentrumban.

Ötödik alkalommal rendezték meg Nyíregyházán a Michelin Hungária Futófesztivált.

Akvarell '08 címmel nyílt kiállítás Nyíregyházán a Pál Gyula Teremben.

A Megyei Tűzoltószövetség ebben az évben is megrendezte a Megyei Önkéntes és Létesítményi Tűzoltó Sportversenyt a napközi Tamba-tanyán, ahol 31 település 71 versenyrája vett részt.

Falunapot rendeztek Leveleken. A víztározó partján a strandot is megnyitották.

Gráf József földművelési és vidékfejlesztési miniszter felavatta az Érpatakhöz tartozó Zsindelyes Kóstolóházat. Bemutatták,

amely a Zsindelyes tanya történetéről és a pálinkafőzés hagyományáról szóló könyvet.

Találkozót rendezett Fehérgyarmaton a Szatmár-Beregi Motoros Egyesület.

Jún. 01.

A Nemzeti Vágta győztese 96 település lova és lovasa közül a Nyíregyházát képviselő Suták Vanda lett.

Jún. 02.

Megalakulásának 40. évfordulóját ünnepelte a kertvárosi Általános Iskola.

Jún. 3.

Regionalitás és jövőkép – Képzési és kutatási együttműködési lehetőségek az Észak-alföldi Régióban címmel rendezett szimpóziumot a Nyíregyházi Főiskola és a Debreceni Egyetem Nyíregyházán.

Nyíregyháza adott otthont a Megyei Jogú Városok Szövetsége Jegyzői Kollégiuma soron következő ülésének.

Regionalitás és jövőkép: Képzési és kutatási együttműködési lehetőségek az Észak-alföldi Régióban címmel vezetői szimpóziumot rendezett a Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola a nyíregyházi campusban.

Felolvasónapot tartottak a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban az önkéntesek napja és a 79. Ünnepi Könyvhét keretében.

Az Országos Pedagógusnap ünnepségen Hiller István miniszter az általa alapított Teleki Blanka-díjat az országban száz pedagógusnak adta át, közöttük 10 megyénkbelinek.

Jún. 4.

Újfehértón az I. világháború hősi halottaira emlékeztek a felújított emlékműnél.

Magyar-belga üzletember –találkozót tartottak Nyíregyházán, a PRIMOM Vállalkozói Inkubátorházban.

Áadták azt az új infokommunikációs rendszert, amelynek segítségével egy több szolgáltatással rendelkező IP-alapú telefonközpont jött létre.

Kétnapos helyi műhelymunka kezdődött Vásárosnaményban, amelyen a Tiszai Alföld Jövőkép Építés (TÁJKÉP) Program részeként a felső-tiszai térség természetközeli, fenntartható fejlesztésének irányait jelölték ki.

Jún. 5.

A 2007. évi Nemzeti Minőségi Díjat a közszolgálati szervezet kategóriában a Jósza András Oktató Kórház kapta. Dr. Píkó Károly, az intézmény főigazgatója a Parlamentben vette át a díjat.

A Colorectalis daganatok aktuális kérdései a régióban címmel tartottak szimpóziumot a Szatmár-Beregi Kórház és Gyógyfürdő fehérgyarmati székhelyén. A tanácskozás után a római katolikus templomban Varnus Xavér orgonaművész hangversenyét hallhatták.

Tizennyolcadik alkalommal 200 kiállító részvételével nyitotta meg kapuit a Kelet-Nyugat Nemzetközi Kiállítás és Vásár a Bujtosi Szabadidő Csarnokban. Először rendezik meg a Védett Műhelyek , valamint az Ipartestületek Nemzetközi Kiállítását és Vásárát, továbbá sor kerül a III. Határon Túli Magyar Vállalkozások Találkozójára.

A környezetvédelmi világnapon az Energia Klub és az E-Miszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület Nyíregyházán a Kossuth téren „Változtass! Tegyél te is az éghajlatváltozás ellen” címmel tartott rendezvényt.

Marosi László Kína című könyvbemutatóval egybekötött fotókiállítását láthattuk a Váci Mihály Kulturális Művészeti és Gyermekcentrumban.

A könyvhét Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei megnyitóját Nyíregyházán a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár előtti téren tartották. Köszöntőt mondott Csabai Lászlóné polgármester. A könyvhétet Petőcz András író-szerkesztő és Láng Zsolt költő-szerkesztő nyitotta meg. Megyénkbeli írók-költők dedikálásával, továbbá Szalai Katalin, a XXI. század kódexírója című kiállítás megnyitójával folytatódott.

Megyénkben Tiszavasváriban és Tiszalökön, a Környezetvédelmi Világnapon kezdték meg akcióikat a titkos gerilla-kertészek.

A Kortárs művészek tuzséri gyökerekkel című rendezvény-sorozat Turóczy Tibor fotóművész Kolontavi varázslat című összeállításával indult a Lónyay-kastélyban. A szervezők a Tuzsér Községért Közalapítvány és a helyi önkormányzat voltak. A tárlat előtt Németh Ákos A madárvárta élete címmel tartott előadást.

Jún. 6.

A Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés adta át Veres János pénzügyminiszter Som Istvánnak, akit a pócspetri rendőrgyilkosság idején 11 év börtönbüntetésre ítélték

Reneszánsz lovagi tornát és vigasságot tartottak Nyíregyházán, a Mustárház udvarán.

Jún. 7.

Az IPOSZ országos elnöksége és a XVIII. Kelet-Nyugat Expó Szervezőbizottsága rendezésében sor került az I. Nemzetközi Dísz- és Fegyverkovács –mesterek versenyére, amelynek a reneszánsz kovácsművészet volt a témája.

Váci Mihályra emlékeztek az irodalombarátok a Bokortanyák Lakosságáért Egyesület és a Váci Mihály Irodalmi Kávéház szervezésében. Mandabokor II-ben és a rozsrétszőlői Váci Mihály Általános Iskolában.

A Vikár Sándor Zeneiskola hangversenyén az Iserlohn Zeneiskola tehetségei is felléptek.

Jún. 9.

Fehér Gáborra emléküléssel és kiállítással emlékeztek a Móricz Zsigmond Könyvtárban. Ugyanitt a Spanyolnátha című internetes folyóiratot is bemutatták. Megellai Katalin kisvárdai festőművész kiállítását, majd a saját tervezésű ruháiból összeállított divatbemutatóját láthattuk Nyíregyházán a Tergalériában.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőr-főkapitányság és a Baleset-megelőzési Bizottság Nyíregyházán rendezte meg a XVI. Rendőr-motorkerékpáros és a XIV. Járőr-gépkocsivezető Verseny országos döntőjét.

Jún. 10.

Az Ügyészség Napja alkalmából dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész megyénkből dr. Felföldi Sándornak Ügyészségi Emlékgyűri elismerést, Legfőbb ügyési Elismerő oklevelet dr. Szabó Lajosnak és dr. Racskó Gábornak Ügyészségért Díjat Tóth Zoltánnak adott át.

A Környezetvédelmi világnap alkalmából Békakonzertet rendeztek az aranyosapáti általános iskolában.

Jún. 11.

Vigh Balázs A legismertebb idegen című könyvét mutatták be Balkányban, a József Attila Művelődési Házban.

Jún. 12.

A Felső-Tisza Alapítvány Ukrán-Magyar Területfejlesztési Irodával közösen indított programjának Nyíregyházán tartott zárórendezvényén a természetvédelemben érintett civil és közigazgatási szervezetek működésének megismerése és összehangolása volt a cél.

Jún. 13.

A Debreceni Egyetem ATC Kutató Központ Nyíregyháza Westsik Vilmos utcai telepén Magyarország első szélerőgép parkjában a működésükben láthattuk a berendezéseket.

„Egymás felé forduló régiók” címmel rendezett konferenciát a határ menti térségek együttműködési lehetőségeiről a Miniszterelnöki Hivatal és Nyíregyháza városa a megyei könyvtárban.

„A kockázat és a pénz szerepe a vállalkozások versenyképességében” címmel tartottak programbemutatót Nyíregyházán, a PRIMOM Vállalkozói Inkubátorház és Vállalkozói Központban.

Nyíregyházán megrendezték a XIX. Kelet-Magyarország Kupa nemzetközi ejtőernyős célba ugró ejtőernyős versenyt.

Geodéziai napot tartottak a Nyíregyházi Főiskola Kótaji úti épületében.

Szigligeti Ede: Liliomfi című darabját láthattuk a Sóstói Színházi esték keretében a Barbizonban, a Szegedi Nemzeti Színház művészeinek előadásában.

Villanások címmel jelent meg megyénk diákiróinak és diákköltőinek legújabb antológiája. A Kalamáris Ifjúsági Egyesület Ibrányban rendezte meg az V. Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Találkozót, a Paradigma Fesztivált.

Jún. 14.

A RE-flex Moderntánc Stúdió és utánpótlás-csoportjainak évzáró gálaműsorát tekinthettük meg a Nyíregyházi Főiskola Kodály Termében.

Jún. 15.

A VII. Pécsi Országos Színházi Találkozón a legjobb együttes munkáért különdíjjal jutalmazták a Móríciz Zsigmond Tárdulatát.

A gergelyugornyai Tisza-parton megrendezték a II Amatőr Fogathajtó Bajnokságot.

A Felső Tisza-vidéki Környezetvédelmi Vízügyi Igazgatóság projektzáró konferenciát szervezett a tiszabecsi Művelődési Házban a Tisza magyar-ukrán határszakaszának környezeti és folyógazdálkodási hatástanulmányairól.

Jún. 16.

A nagyecsed Dancs Lajos Ének-Zene Tagozatos Általános és Zeneiskola Fűzikék népdalcsoportja képviselte megyénket az Országos Minősítő Népdalversenyen, ahol ezüst minősítéssel jutalmazták őket. Az intézmény Pacsirták népdalcsoportja a Fehér Galamb országos népzeneversenyen bekerült a 10 legjobb versenyző közé. Jutalomként egy operáénekesek által készített CD-re kerülhettek rá két csesdi népdallal.

Szombathelyi erdészkielőkértség érkezett Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékbe, az állami erdőket kezelő társaság munkájának tanulmányozása céljából.

Jún. 17.

Megbeszélést tartott és együttműködési szerződést írt alá a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Agrárkamara és a spanyol Intercoop Grupo Cooperativó.

Jún. 18.

A Cantemus Gyermekkar Szabó Dénes Kossuth-díjas karnagy vezetésével ebben az évben is részt vett az Európa Cantat elnevezésű nemzetközi kórusfesztiválon, Bonnban.

Edvin Marton hegedűművész és a Budapest Balett társulata lépett fel Nyíregyházán, a Bujtosi Szabadidő Csarnokban.

Jún. 19.

Kisvárdán megnyílt a XX. Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja, ahol 24 színtársulat volt jelen és több mint 60 program zajlott.

A Térségi Integrált Szakképzési Központ (TISZK), amely Nyíregyháza, Nagykovács és Tiszavasvári részvételével jött létre) szakmai munkáját értékelték Nyíregyházán.

Magyar Közigazgatási díjat vehetett át megyénkbeli egyedülként Mezősi Pál, a megyei földhivatal nyugdíjba vonuló osztályvezetője.

Jún. 20.

A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztéséhez a kormány 157 millió forint projektelőkészítési támogatást ítél meg a beregi árvízvédelmi töltéseket érintő beruházásokra.

Szatmárnémeti képzőművészek alkotásaiból nyílt kiállítás a Csengeri Múzeumban.

Jún. 21.

A Jósza András Múzeum szervezésében újra megrendezték a Múzeumok éjszakáját. Új kiállításával, kirakodóvásárral, koncerttel, báb-, maszorett-, és táncművészeti előadással, néptáncal, kamarazenével, a Talamba üttögyüttes és a 4 for Dance műsorával várta az érdeklődőket.

A Nyíregyházi Főiskolán 2066 utolsó éves hallgató tett záróvizsgát.

Másodízben rendezték meg a Sóstói, Sóstóhegyi Igrice-napot.

Nyolcadik alkalommal szervezték meg a Butykai Juhásztalálkozót, és a Cseresznyefesztivált.

Jún. 22.

Délelőtt 9-11 óra között Tiszabecstől Szegedig a kijelölt 24 Tisza-parti településen 4377-en szálltak vízre. A hivatalos regisztrálást a Guinness csúcskísérletek szabályai szerint végezték el.

A Jonatán Gyermek, Ifjúsági és Tánc Közhasznú egyesület a balatonfüredi V. Sirály Táncfesztiválról egy közönségszínházzal és egy fesztiváldíjjal tért haza.

Tarpai Lovasnapot és Amatőr Fogathajtó Versenyt rendezett a Tarpai Lovasbaráti Kör.

Fogathajtó versenyt és lovasbemutatót láthattunk a fényeslitkei Tisza-parton.

Jún. 23.

Dr. Nagy Tibor Miklós vette át az APEH Észak-alföldi Regi-

onális Igazgatóságának irányítását. Elődje Mogyorósiné dr. Gábor Hajnalka a Kiemelt Adózók Igazgatósága élére kapott kinevezést.

A nyíregyházi önkormányzat és a gyermekjóléti központ közös szervezésében „Huszár-tábort” szerveztek a Huszár lakótelep gyermekeinek.

Szent Iván-éji rendezvénnyel várta látogatóit a Sóstói Múzeumfalú, ahol a hollandiai Ronald Steur felajánlásával egy XX. századi kisvárosi nyomdaüzemet is felavattak.

Jún. 24.

Drogmentes hét kezdődött Nyíregyházán, a Mustárházban.

Jún. 25.

Pécsi Ildikó színművésznő a Kodály Zoltán Általános Iskolában mutatta be zenés műsorát.

Jún. 26.

Anton Kovács ungvári festőművész alkotásaiból nyílt kiállítás a Városi Galériában.

A demecseri művelődési házban Kerülő Ferenc festőművész önálló tárlatát láthattuk.

Jún. 28.

Díjkiosztó ünnepséggel fejeződött be a Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja, amelynek két fődíjasa a komáromi Jókai

Színház Gárdonyi Géza A bor című darabja, illetve a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház: Gombrowitz: Yvonne, burgundi hercegnő című drámája.

A Sóstói Múzeumfalú Jármű kisnemesi házának kiállítótermében a Múzeumfalú művészszemmel címmel nyílt kiállítás.

Gégényben Községi Házat avattak.

Nyíregyházán emléktáblát állítottak azoknak a labdarúgóknak, akik 1998-ban a Nyíregyházi FC színeiben második alkalommal szerezték meg a bajnoki címet.

XIV. alkalommal rendezték meg Ópályiban a nemzetközi vált aratófesztivált.

A hatodik falunapot szervezték Bökényben, ahol a helyi művészeti csoportok is bemutakoztak.

Jún. 29.

A Szent Korona másolatát egy napra Szabolcs községbe szállították, ahol ökumenikus Istentisztelettel, előadással, ijeszbemutatóval tisztelegtek Szent László királyunk emléke előtt.

A kóruscsalád a Cantemus Vegyeskar 10. születésnapját ünnepelte a nyíregyházi Kodály Zoltán Általános Iskolában.

Jún. 30.

Móricz Zsigmond születésének 129. évfordulója alkalmából megemlékezést rendeztek a könyvtár előtti téren.

TARTALOM

monográfia

- BENE JÁNOS: Neoabszolutizmus és alkotmányos küzdelmek Nyíregyházán,
1849–1872; Vármegye a városban 419

történelem

- FODOR LÁSZLÓ: A Péter család nemesi oklevele 1626-ból 453
HALMOS SÁNDOR: Zsidó családnevek eredete és értelmezése 465
KOMISZÁR DÉNES: Egy „koleravitéz” ordói – Hogyan vélekedett Jósa András
a saját kitüntetéseiről 485
TATAI ZOLTÁN: Az ország keleti kapuja, Záhony 491
LUPKOVICS GYÖRGY: Szabolcs-Szatmár megye 1956-os deportáltjai 497

múltidéző

- Végh Antal emlékezete 511
ZÖLDI LÁSZLÓ: Istenek békéje 513
KUN ISTVÁN: A felkavart állóvíz 518
ROMÁNY PÁL: Agrártársadalom, mezőgazdaság Végh Antal műveiben 521
SZEKERES ISTVÁN: A sport Végh Antal írásaiban 524
NAGY ISTVÁN ATTILA: Történelmi alulnézet az irodalomban –
Végh Antal novellái 530

jelenkor

- SIPOS LÁSZLÓ: Tudományos alapítványok és egyesületek Szabolcs-
Szatmár-Bereg megyében 537

interjú

- MARIK SÁNDOR: A tömegkultúra rakoncátlan gyermeke. Beszélgetés
Kertész Sándorral a képregényről, a „vidám szalagról” és egyéb titkokról 545

szemle

- A görög katolikus egyház művészete (*Terdik Szilveszter*) 557
Ruszin sajtószemle, 1939–1944 (*Abonyi Andrea Tímea*) 560
„Zsidó pillanatok” – új állandó fotókiállítás (*m. s.*) 561
Vidéki települések végnapjai Ukrajnában (*Almásy Sándor*) 562
Aprófalvak fényképarca (*k. zs.*) 564
Szorgalmas Szorgalmatos (*Fekete Antal*) 566
A középkori Szatmár megye települései (*Henzsel Ágota*) 568

krónika

- Bibliográfia 2008. június 1–szeptember 30. 571
Eseménynaptár 2008. április 1–június 30. 573
Összeállította: *László Gézané*
A *Zsidó pillanatok* kiállítás itt bemutatott fotóit *Tóth-Ábri Péter* készítette.